Ioan Hudiță

Jurnal politic
1938-1939

EDITURA FUNDAȚIEI PRO

Lector: Stelian ȚURLEA
Tehnoredactor: Carmen ARBĂNAȘ
Corector: Ovidiu VITAN

Copertă realizată de CRISTIAN CRISBĂȘAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
HUDIȚĂ, IOAN
Jurnal politic: 16 septembrie 1938 – 30 aprilie 1939
/ Ioan Hudiță – Bucureşti: Editura Fundației Pro, 2003
(Biblioteca națională de istorie)
Index
ISBN 973-8434-20-3
821.135.1-94

Studiu introductiv

Volumul cuprinde notațiile zilnice ale lui Ioan Hudiță din intervalul 16 septembrie 1938 – 30 aprilie 1939. Ca și în volumele anterioare, cuprinsul politic este predominant, dar și notațiile privind viața cotidiană își păstrează neîndoielnic interesul. Regimul de autoritate al regelui Carol al II-lea se găsea la o jumătate de an după instituirea sa. Momentul München domină pe plan extern, prin consecințele sale, întreaga etapă cuprinsă în volum. Pe plan intern, au loc execuția lui Codreanu și a grupului său, constituirea Frontului Renașterii Naționale, tensiunile prin care a trecut Carol al II-lea în primăvara 1939, când regele s-a aflat aproape în pragul abdicării, dar și-a reconsolidat apoi situația. Iată, în linii generale, parametrii etapei de șapte luni și jumătate cuprinsă în volum.

Autorul notațiilor apare mai degrabă un fidel al lui Iuliu Maniu și, totodată, un adversar hotărât al regelui și mai ales al regimului instaurat de el. Hudiță condamnă „tămâierea umilitoare" la adresa monarhului, care are loc la Topoloveni cu prilejul unei ceremonii în care a fost implicat Ion Mihalache, pe care-l consideră necontenit în cuprinsul Jurnalului, *un ezitant politic. Cu toate acestea, la 14 noiembrie, Mihalache refuză consilieratul regal care i se oferă, declarând că „prea miroase a naftalină"! Intransigent, Maniu se pronunța necontenit pentru obținerea abdicării regelui, poziție extremă la care Mihalache ezita însă să se alăture în toamna 1938. Virgil Madgearu, secretarul general al Partidului Național Țărănesc, avea aceeași poziție șovăitoare, în timp ce doctorul Nicolae Lupu îl susținea pe Maniu, chiar dacă, uneori, avea și el unele manifestări de nehotărâre. Două mașini, ale Siguranței desigur, urmăreau necontenit pe președintele partidului de opoziție.*

Fruntașii Partidului Național Țărănesc se întâlneau în ședințe sau la mese, care aveau loc la unul sau la altul dintre ei ori la câte un restaurant

important. Încă la 16 septembrie, Ghiță Pop l-a propus lui Hudiță, ca secretar general al partidului, ceea ce acesta a refuzat, datorită situației sale incerte la catedră, recomandându-l, în schimb, pe Pop. Avea loc și o activitate în teritoriu, notațiile dezvăluind deplasările pe care, la câteva săptămâni, Hudiță le făcea în teritoriul său politic, fostul județ Baia, motivate și de vizitele pe care le făcea tatălui său, bătrânul învățător Vasile Hudiță, și rudelor sale. Semnificativă este și buna relație cu prefectul, colonelul Crețoiu, care îl vizitează acasă la București și care nu ezita să-i evoce „harababura de nedescris" creată de instituirea regiunilor și care, altădată, aprecia că în cazul unor alegeri concrete guvernul nu putea obține mai mult de 2% din voturi.

Trecerea de partea guvernului a unor membri marcanți și chiar a unor fruntași ai partidului reprezintă o altă problemă reflectată în notațiile profesorului Hudiță, înregistrându-se în această privință opinii divergente ale conducătorilor țărăniști, unii, în frunte cu Maniu, Ghiță Pop și autorul Jurnalului, *arătându-se intransigenți în condamnarea transfugilor, inclusiv a celor ajunși în funcții înalte guvernamentale, alții, Mihalache și mai ales Madgearu, manifestându-se concesiv.*

Problema constituirii unui guvern „național" se afla, de asemenea, la ordinea zilei, atât în tabăra regală, cât și în cea a opoziției. O formulă în care se aveau în vedere numele lui Iorga, al lui Vaida și al lui Tătărăscu, dar nu și cel al lui Maniu este avută în vedere în jurul lui 1 octombrie de Palat. De fapt, fiecare parte susținea teoretic ideea, dar mai ales pentru a se ajunge la o formulă favorabilă sieși.

Poziția fruntașilor liberali este și ea consemnată în notații, în primul rând cea a lui Dinu Brătianu, apreciat foarte pozitiv, și cea a nepotului său, și, totodată, vicepreședintelui Gheorghe Brătianu, căruia autorul notațiilor îi plătea o „poliță" pentru susținerea pe care colegul său universitar o acordase la un concurs adversarului său, profesorul Oțetea. Dar evident aprecierile cuprindeau și o doză însemnată de adevăr având în vedere poziția, neîndoielnic diferită față de cea a unchiului său, atât pe plan intern, cât și extern a celui în cauză. Unele notații privesc și pe doctorul Constantin Angelescu care, potrivit unui amic al lui Hudiță, deși avea „un dispreț suveran față de rege, de Tătărăscu și de toți trădătorii național-țărăniști",

accepta să rămână printre consilierii regali sub presiunea „măsurilor restrictive" care i-ar fi putut ameninţa uriaşa avere!

Mişcarea legionară continua să ocupe o poziţie pe eşichierul politic. La 30 septembrie, Ghiţă Pop a ridicat problema unei alianţe cu ea în cadrul opoziţiei, pentru ca, o lună mai târziu, chiar Gavrilă Marinescu, apropiat al regelui, să vorbească, la rândul său, de un „guvern legionar care să netezească drumul spre o alianţă cu Hitler". Sunt înregistrate informaţii privind negocieri ce s-ar fi desfăşurat între Călinescu şi Urdăreanu de partea regimului şi Corneliu Codreanu, deţinut la Râmnicu Sărat, şi, de asemenea, se amintesc „provocări" legionare, pentru ca apoi să se menţioneze că în realitate au fost şi acţiuni pregătite de autorităţi pentru a motiva acţiunile represive ce urmau să aibă loc. În după-amiaza zilei de 30 noiembrie a fost înregistrată execuţia lui Codreanu şi a celorlalţi 13 legionari, precedată, cu o zi înainte, de scoaterea generalului Antonescu de la comanda Corpului 3 de Armată din Chişinău. Aurel Dobrescu şi-a exprimat îngrijorarea că o acţiune similară se putea repeta şi împotriva ţărăniştilor, iar Maniu avea să-l considere pe rege drept un „ucigaş ordinar", ceea ce impunea, după el, înlăturarea de la tron a monarhului. Prudent, dar nesincer, Gavrilă Marinescu declara că el încercase să convingă pe rege să renunţe la uciderea grupului Codreanu.

În decembrie 1938, legionarii din închisori au început, evident sub ameninţarea autorităţilor, să-şi exprime adeziunea la regimul lui Carol al II-lea. Totodată, a fost publicat decretul privind constituirea Frontului Renaşterii Naţionale, ceea ce a provocat defecţiunea „trădătorilor noi", cum îi califică Jurnalul, *printre ei numărându-se Dimitrie Gusti, Ion Petrovici, Constantin Rădulescu-Motru, Grigore Gafencu şi apropiaţii lui Titulescu, Constantin Vişoianu şi Savel Rădulescu, dar şi generalii Sichitiu şi Rujinski. „Oamenii care păreau bronzuri i-am văzut prăbuşindu-se deodată în faţa sacului cu grăunţe şi cu demnităţi publice", nota Hudiţă la 17 decembrie 1938. Peste câteva zile avea să semnaleze „stricarea clasei politice", ca şi „prăvălirile de caractere".*

Hudiţă şi-a ţinut până la sfârşitul anului 1938 cursurile la Academia de Studii Comerciale, examenele desfăşurându-le în ultima săptămână a lunii octombrie, iar apoi, de la 1 ianuarie 1939, avea să-şi piardă conferinţa.

Audiențele pe care le-a avut la Petre Andrei s-au dovedit inutile și deoarece el a refuzat să facă vreun act de aderiune la noul regim pentru salvarea situației sale. Costică Mihăiescu, patronul garajelor Mihăiescu, și-a asumat atunci obligația de a-i achita salariul până la reglementarea situației, dar este adevărat că prin intransigența sa Hudiță se afirmă într-o perioadă de succesive capitulări ale intelectualilor.

La începutul anului 1939, au continuat scrisorile de adeziune ale unor fruntași legionari, ca și înscrierile în Frontul Renașterii Naționale, consemnate necontenit în Jurnal, *mai ales când era vorba de foști țărăniști. La 10 ianuarie, într-o consfătuire organizată de Ștefan Mihăiescu, s-a discutat atitudinea Partidului Național Țărănesc față de „noul val de trădări", cerându-se ca cei în cauză să fie eliminați din partid „ca trădători ordinari".*

De o parte și de alta ezitările fiinţau. Gavrilă Marinescu, pe care Hudiță îl întâlnea destul de des la generalul Giosanu, amic al amândurora, căuta să-și pregătească viitorul, declarând interlocutorului său că nu făcea „politică, ci numai poliție și ordine", pentru ca peste vreo două săptămâni să dea „dreptate pe toată linia" lui Hudiță și să se declare pentru „regimul de partide", aruncând răspunderea măsurilor politice regale asupra lui Urdăreanu! Dar nici Mihalache și Lupu nu manifestau fermitatea lui Maniu, cel de-al doilea derutat și de Malaxa. Lupu se arăta indignat pe Ralea, când acesta afirma într-o declarație publică că „torța din mâna bătrânilor trece acum în mâna tinerilor, căci așa cere era nouă". Regele căuta să-i atragă să-i confirme regimul printr-o adeziune. Semnificativ, cu o zi înaintea constituirii Directoratului Frontului Renașterii Naționale, Maniu a inclus la 21 ianuarie 1939 pe Hudiță și pe Ghiță Pop, fideli lui, în biroul partidului, evident și pentru a găsi în ei sprijin pentru intransigența sa.

În primele zile din februarie a avut loc o schimbare de guvern. Deși Gavrilă Marinescu informase pe Giosanu și pe Hudiță că Bacher, apropiat al monarhului, venit de la Paris, îl sfătuise pe rege să renunțe la dictatură, noul guvern a rămas tot sub conducerea patriarhului, deși insistent se discuta de rivalitatea dintre Tătărăscu și Călinescu pentru preluarea conducerii cabinetului ministerial, după doctorul Angelescu, totul depinzând doar de o decizie a celui dintâi, ceea ce nu se va confirma! Au fost numiți și noi rezidenți regali, înregistrându-se alte dezertări din tabăra partidelor.

Introducerea uniformelor „de partid" ale Frontului Renașterii Naționale este, de asemenea, prezentă în Jurnal, *evidențiindu-se „ridicolul", dar și o cointeresare materială a monarhului.*

În această vreme, Maniu continua să fie îngrijorat de o eventuală defecțiune a doctorului Lupu, rugându-l pe Hudiță să „vegheze" în această privință. Apar și intermediari, care încearcă să provoace o împăcare între Lupu și Palat, ceea ce nu a reușit. Madgearu, la un moment dat, la mijlocul lui februarie, a susținut că Armand Călinescu și cei din preajma sa îi trimiseseră vorbă că erau dispuși să răstoarne „șandramaua" regelui, el răspunzându-le că „așa ceva e cu neputință și să-și vadă de trădarea lor". Nici Hudiță nu este lipsit de intermediari, deoarece, spre sfârșitul lunii februarie, l-a vizitat Victor Cădere, care i-a sugerat că ar fi putut juca rolul lui Călinescu!

La 28 februarie, Hudiță nota: „Tot orașul vorbește despre posibilitatea unui guvern Maniu", deși lucrul este dezmințit de cel în cauză. În realitate, se răspândeau zvonurile cele mai diverse. Ipotezele unui guvern Gheorghe Brătianu sau a altuia condus de Andrei Rădulescu se încrucișau cu cea a unui guvern Maniu-Sima, ultimul condiționat și de abdicarea regelui, cerută mai departe cu insistență de intransigentul Maniu.

La începutul lunii martie, Hudiță a fost vizitat de colonelul Crețoiu, prefectul județului Baia, care l-a prevenit amical că Armand Călinescu îi ceruse „să aibă ochii pe el", cu prilejul vizitelor pe care profesorul le făcea în județ. La rândul său, colonelul Mișu Marinescu, cumnat al bunului său prieten, maiorul Petrică Mihăilescu, i-a mărturisit lui Hudiță că pentru un surplus de venit devenise informator, în ceea ce îl privea, al lui Gavrilă Marinescu, având însă grijă să nu-i dăuneze!

Dar, tot în acele zile, a început să se vorbească nu numai de ipotezele formării unui sau altui guvern, ci și despre o iminentă abdicare a regelui. Un apropiat al monarhului, Dimitrie Gusti, aprecia că tronul lui Carol al II-lea „ține de un fir de ață", iar fruntași ai Partidului Național Țărănesc, cu prilejul unei mese la „Continental", „toți sunt siguri că regele abdică cel mai târziu săptămâna viitoare", adică spre mijlocul lunii martie. S-a ajuns până acolo încât au început discuții pentru împărțirea portofoliilor în viitorul guvern, în care țărăniștii ar fi urmat să dețină numărul cel mai important de ministere. Când, la 12 și 13 martie, Gavrilă Marinescu, iar, pe

de altă parte, generalul Condiescu, s-au interesat dacă Maniu ar accepta conducerea unui „guvern național", renunțând însă a pretinde abdicarea regelui, propunerea a fost categoric respinsă de neînduplecatul lider. La 14 martie se discuta din nou compoziția viitorului guvern, țărăniștii oferind trei ministere liberalilor, precum și două subsecretariate de stat, ceea ce aceștia au acceptat în ziua următoare; era avută în vedere și mica formație a lui Grigore Iunian. La rândul său, Urdăreanu, folosind ca intermediar pe Malaxa, a căutat să obțină, prin Lupu, renunțarea lui Maniu la abdicare. Respingând orice compromis, acesta discuta cu generalul Balif viitoarea componență a Regenței, ce urma să fie instalată, considerând deci indispensabilă prealabila abdicare.

În ziua de 17 martie, colonelul Mișu Marinescu anunța pe Hudiță că șeful său, Gavrilă Marinescu, ardea „hârtii peste hârtii" și că abdicarea urma să aibă loc în dimineața de 18 martie, ceea ce avea să fie confirmat și de prințul Nicolae lui Maniu, chiar cu precizarea orei, la 9 dimineața! Ministerele continuau a fi împărțite, plănuindu-se preluarea Ministerului de Externe de către doctorul Lupu, avându-l ca adjunct pe Hudiță. Dar în după-amiaza aceleiași zile de 17 martie s-a produs o lovitură de teatru. *O telegramă primită de la Paris din partea lui Tătărescu, coroborată cu o vizită a lui Thierry, reprezentantul Franței la rege, dar și la Maniu, a dus la anularea planului de abdicare, considerându-se că Anglia și Franța erau „gata să intre în război" din cauza crizei cehoslovace și că în această situație ele doreau rămânerea mai departe la domnie a lui Carol al II-lea, pentru a nu se crea o situație de instabilitate! Scenariul regal, cu cei doi actori, Tătărescu și Thierry, a reprezentat o reușită și năzuințele opoziției s-au văzut lipsite de conținut!*

Maniu n-a renunțat însă nici la poziția și nici la planurile sale. La 5 aprilie, el se gândea să provoace puternice manifestații potrivnice regelui Carol al II-lea la Chișinău și Cernăuți – fără a ține seama de riscurile pe care le-ar fi putut comporta pentru România și nu numai pentru monarh astfel de acțiuni! – și apoi chiar la Alba Iulia. Între timp, legionarii erau încurajați de Germania, iar Palatul desfășura negocieri cu ei, în care erau angrenați Urdăreanu, colonelul Rusescu și Ion Gigurtu. Ocuparea funcției de patriarh reprezenta o altă problemă, candidații înfățișându-se a fi

Nicodim Munteanu, mitropolitul Moldovei, dar și ambițiosul ierarh Visarion Puiu. Îngrijorări erau produse și de viitorul Transilvaniei, vorbindu-se de primejdia înglobării ei în Ungaria sau a transformării ei în provincie autonomă. Oricum, vizitând pe Hitler, atât Gheorghe Brătianu, cât și Vaida-Voevod aveau să constate că acesta era „angajat peste cap cu ungurii".

În ultima săptămână a lunii aprilie, colonelul prefect Crețoiu a mărturisit lui Hudiță că, în caz de alegeri, regimul avea să obțină doar 2% din voturi și că el se îndrepta „spre catastrofă". Probabil că Palatul își avea îngrijorările sale, deoarece la 19 aprilie Gavrilă Marinescu, neîndoielnic mandatat pentru aceasta, a oferit o soluție de compromis, evident în schimbul renunțării la abdicarea regelui. El a oferit, prin Hudiță, 50 de mandate de deputați și senatori în Transilvania lui Maniu și câte 25 lui Lupu și lui Mihalache în „Vechiul regat" și, de asemenea, funcții de consilieri regali pentru cei trei lideri țărăniști. Propunerea a fost însă respinsă de Mihalache, care a cerut mai departe abdicarea, iar de doctorul Lupu „cu indignare", doar Madgearu arătându-se mai concesiv. Deplasându-se la Cluj, Hudiță a supus propunerea lui Maniu care, manifestându-și satisfacția față de atitudinea lui Mihalache și a lui Lupu, s-a pronunțat pentru „un front al opoziției" și pentru formarea unui guvern „de largă concentrare națională", care să ceară regelui abdicarea. Cea de-a patra lună a anului 1939 se încheia, înregistrându-se aceeași situație internă tensionată. Oricum, regimul regelui Carol al II-lea avea să se mențină mai departe, cu toate iluziile adversarilor săi, timp de mai bine de un an.

*

Acest volum de Jurnal politic *cuprinde bogate informații privind situația internațională și evoluția ei, ca și referitoare la pozițiile adoptate de factorii externi în această privință. Abia reîntors de la Paris și Londra, unde fusese trimis de Maniu, Hudiță și-a informat apropiații politici asupra evoluțiilor interne, purtând repetate convorbiri pe acest plan, la începutul celei de-a doua jumătăți a lunii septembrie 1938. În acele zile, Maniu își manifesta scepticismul privind o rezolvare temeinică a stării de tensiune internațională, remarcând că „pacea va fi salvată pentru moment, însă ea nu*

e de fapt decât un armistițiu". El corela totodată firesc „tragedia Cehoslovaciei" cu primejdii viitoare pentru țara sa, considerând ceea ce avea loc în țara vecină și aliată „prefața tragediilor noastre, care se apropie cu pași uriași". La rândul său, Hudiță considera că o limitare a pretențiilor lui Hitler la regiunea sudetă nu avea să provoace izbucnirea războiului, dar dacă el avea să urmărească distrugerea Cehoslovaciei, credea optimist profesorul, franco-englezii aveau să se angreneze în război. Realitatea avea însă să-i dezmintă presupunerile!

La 27 septembrie, în Jurnal *este înregistrată o declarație „uluitoare" făcută de Chamberlain în Camera Comunelor. Primul-ministru britanic arătase că Anglia ar fi fost dispusă să se angajeze în război doar „pentru probleme mult mai vaste decât cea cehoslovacă". Față de această abandonare a unui mic aliat, Lupu a reacționat indignat, spunând lui Maniu că în urma unei astfel de declarații „două mari puteri mondiale – aluzia fiind la Anglia și Franța – încetează de a mai fi ceea ce au fost până azi" și că „noi, națiunile mici, intrăm într-o perioadă de teroare și de groaznic întuneric", Maniu nereplicându-i, ci doar „ștergându-și neîncetat fața de transpirație"! Nu întâmplător pentru ziua următoare,* Jurnalul *înregistra comentarii ale sașilor transilvani referitoare la o viitoare transformare a Transilvaniei și a Banatului în provincii autonome!*

Spre sfârșitul lunii septembrie, Ioan Hudiță a scris lui Herriot, prietenului său Louis Marin, lui Churchill și lui Eden, semnalându-le zvonurile vehiculate de „germanii din România". Într-o întrevedere dintre Maniu cu Dinu și Gheorghe Brătianu, cel din urmă și-a susținut teza – în realitate destul de îndrituită în ceea ce privea România – că „Sovietele sunt mai primejdioase decât Hitler". La 30 septembrie s-a primit însă vestea acordului de la München, întâmpinat cu indignare de fruntașii țărăniști „negri de supărare". Lupu a declarat că Franța și Anglia „și-au săpat mormântul de mari puteri la München". Costică Mihăiescu a exclamat: „Vai de noi, exact așa se va întâmpla și cu România", iar soția sa a mărturisit că îi era „rușine de rușinea Franței"!

În zilele următoare, veștile au continuat să fie rele. Hudiță a notat „sentimentul de satisfacție lașă că s-a salvat pacea" unit cu cel „de rușine că s-a sacrificat o țară aliată", simțăminte exprimate de Léon Blum, ca și

declarația prietenului său Louis Marin privind faptul că Franța „a arătat lumii întregi totala ei neputință". În timp ce Polonia s-a angrenat și ea în acțiunea germană prin revendicarea de la Cehoslovacia a regiunii Teschen, fruntașii țărăniști din Transilvania își manifestau neliniștile în noua conjunctură a situației internaționale.

La 16 octombrire Hudiță a primit o scrisoare de la Louis Marin, peste patru zile alta de la vechiul său prieten parizian Vulliaud, care i-a scris și el despre ceea ce se numea „tragedia de la München". Câteva zile mai târziu, o scrisoare de la doamna Conraly, corespondenta sa britanică, îi semnala lui Hudiță că „opinia publică engleză a ajuns la capătul răbdării" și că „încă un pas din partea lui Hitler și Churchill câștigă partida", în sensul că urma să preia conducerea guvernului de la conciliantul Chamberlain. Nu s-a încheiat luna octombrie și o scrisoare din partea lui Edouard Herriot îl dezvăluia pe bărbatul de stat francez „pesimist" și văzând lucrurile „în culori sumbre". Certurile politice, criza financiară și slăbiciunea guvernului lui Daladier îi păreau lui Herriot ca anunțând o apropiată „criză de guvern". „Hitler, deci, îi scria el profesorului român, își poate continua nestânjenit programul său de anexiuni"! Maniu, la rândul său, condamnând politica conciliatoare a guvernelor anglo-franceze, declara la 3 noiembrie comesenilor săi, cu prilejul unui dejun la „Capșa": „Domnii englezi și francezi vor vedea ei foarte curând și alte gesturi din partea lui Hitler, dacă continuă să umble cu pălăria în mână și cu umbrela sub braț – aluzie la Chamberlain, D.B. – față de el ". Un motiv de satisfacție a apărut însă la 9 noiembrie 1938, când Hudiță nota mulțumit că realegerea ca președinte al Statelor Unite a lui Roosevelt „este asigurată".

Călătoria regelui Carol al II-lea în Occident a dat prilej unor comentarii. Este notată, la 13 noiembrie, opinia marelui industriaș Malaxa, apropiat al monarhului, privind credința regelui că urma să se înțeleagă „foarte bine cu Hitler", ceea ce nu avea însă să se întâmple. Sub data de 24 noiembrie se nota însă că monarhul fusese „primit prost" în Franța și Anglia, sursa fiind „cercurile evreiești" pe care le frecventa doctorul Lupu. În timp ce Mihalache îl chema pe Hudiță pentru a-i alimenta moralul privind evoluțiile externe și perspectivele lor, Maniu își manifesta speranța într-un „amestec" al Statelor Unite în treburile europene – neîndoielnic în noile

condiții ale realegerii lui Roosevelt –, evident în sensul unei frânări a politicii agresive a lui Hitler. Cuvinte pozitive sunt înscrise în Jurnal *referitoare la Churchill, Blum stârnind însă sentimente de decepție omului politic român prin ezitările sale. La rândul său, Hudiță, un optimist incorigibil, declara amicilor săi: „Sunt optimist pentru că am încredere oarbă în triumful adevărului și a dreptății; formația mea de istoric mi-a dat această încredere pentru că am constatat de-a lungul istoriei universale că nici o cauză dreaptă n-a fost pierdută de nici o națiune, până la urmă; dreptatea se câștigă greu, dar ea se câștigă sigur, până la sfârșit"!*

La 3 decembrie 1938, din nou trimis de Maniu, Hudiță a zburat spre Paris și Londra, într-o nouă călătorie de două săptămâni. Erau puține zile după executarea lui Codreanu și a grupului său. La Paris a văzut pe marele istoric Charles Seignobos, pe Louis Marin, pe Herriot, pe soții Vulliaud și pe Go Bacher, apropiat al regelui, care aprecia însă că acesta „a sărit peste cal"; a avut și un scurt răgaz pentru o vizită la Luvru și pentru a face cercetări la arhiva de la Quai d'Orsay, care-i foloseau și de „camuflaj" pentru vizita sa politică. Patru zile mai târziu a ajuns la Londra, unde a fost invitat la o întrevedere de Anthony Eden, fiind prezent și Duff Cooper. În ziua următoare, a avut o audiență de peste o oră la lordul Halifax, ministrul de Externe al Marii Britanii, care i-a declarat cu o evidentă ironie: „Regele d-voastră își lichidează adversarii politici fără să se mai încurce de Justiție și de tot felul de forme plictisitoare". Reîntors la Paris, i-a mai întâlnit înainte de a reveni la București pe Louis Marin și pe Bacher. Reîntors, i-a invitat în aceeași seară la cină pe Maniu și pe Lupu, pentru a le relata rezultatele călătoriei sale. „S-au bucurat enorm, nota el, de modul cum am demascat la Paris, cu ajutorul lui Louis Marin, pe rege, pe Tătărăscu și pe Thierry", exprimându-le și convingerea că sub presiunea Angliei și Franței „regele Carol va fi silit până la urmă să lichideze regimul său de dictatură".

Spre sfârșitul anului, Hudiță continua să-și manifeste optimismul, apreciind chiar că „situația externă evoluează foarte bine!" Tensiunile franco-italiene le considera de bun augur, întrucât ele aveau să motiveze și mai bine Franța să se „înarmeze serios" și să încheie „cât mai repede pactul militar cu Sovietele". De asemenea, considera că avea loc și o accentuare a solidarității franco-engleze. O săptămână mai târziu, în preajma Crăciunului,

nota creșterea tensiunilor între Statele Unite și Germania, criticile americane fiind apreciate la Berlin „drept grosolane și inadmisibile". Din nou optimist, Hudiță își exprima credința în „dezumflarea" lui Hitler în urma unei încheieri a unui pact anglo-francez cu Uniunea Sovietică, în care spera, iar la 11 ianuarie 1939 semnala alarmarea colonelului Beck, ministrul de Externe al Poloniei, față de pretențiile germane, ceea ce presupunea alinierea din nou a Varșoviei alături de Londra și Paris.

Dar, pe de altă parte, cu toată politica conciliatoare anglo-franceză și cu tot Münchenul, se adâncea convingerea apropierii războiului. Revenit din Franța, Giosanu aprecia, la 12 ianuarie, că războiul era „inevitabil" și că avea să fie declanșat „cel mai târziu la vară". O scrisoare primită de la Louis Marin, câteva zile mai târziu, anunța și ea lui Hudiță războiul ca inevitabil chiar în primăvara 1939. Comentând situația, Maniu considera, la rândul său, la 19 ianuarie, că „Hitler se pregătește serios de război pentru a termina cu Cehoslovacia și cu Polonia, dacă această țară nu-i cedează de bună voie Danzigul". O săptămână mai târziu, Hudiță nota: „războiul se apropie cu pași repezi".

La 30 ianuarie Hitler a ținut un discurs, „moderat în formă" după Hudiță, dictatorul german căutând să menajeze Anglia și să liniștească aprehensiunile Franței. Un articol din „Izvestia", în care se pleda pentru ca neînțelegerile ideologice să cedeze locul intereselor economice, părea a prevesti, la începutul lui februarie, o înțelegere germano-sovietică. Optimistul Hudiță interprezează cazul ca fiind o metodă a Moscovei de a șantaja pe anglo-francezi pentru a-i determina la încheierea pactului cu Uniunea Sovietică. În aceleași zile, Maniu prevestea apropiata lichidare a statului cehoslovac, iar zvonurile privind Transilvania se întețeau, în variantele ocupării ei de către Ungaria ori a autonomizării ei în interesul minorității germane.

Dacă la 9 februarie se semnalau în Jurnal *luările de poziție ale guvernanților francezi pentru o înarmare serioasă a țării lor, trei zile mai târziu, Hudiță nota: „... din nenorocire Statele Unite se mișcă foarte greu". „Politica de destindere" a Angliei față de Germania îngrijora acum pe Hudiță, în timp ce pentru Lupu, el exprimând și opiniile prietenilor săi, doar Churchill avea un „cap clar". În ultima decadă din februarie au început la*

București tratativele economice româno-germane, fapt semnalat în Jurnal. *Tot în acele zile a sosit la București, tânărul fiu al lui Scotus Viator, Hugh Seton Watson, fiind invitat la un prânz de Ștefan Mihăiescu, masă la care a participat și Ioan Hudiță, prilej pentru o discuție interesantă.*

La începutul lunii martie, Maniu se arăta din nou îngrijorat de soarta Cehoslovaciei și temerile au fost indirect confirmate lui Hudiță și de Gavrilă Marinescu, pe care l-a întâlnit la generalul Giosanu. Când înregistrează chemarea lui Hacha la Berlin, Hudiță nota că avea loc o discuție „între un lup și un miel". La 15 martie inevitabilul s-a produs, statul cehoslovac fiind lichidat. În ziua următoare se nota în Jurnal *că cele două mari democrații occidentale „par a ezita să ia o atitudine fermă". Deși dezbaterile care au avut loc în Camera Comunelor și în Camera franceză au părut a indica că „războiul ține de un fir de ață", iar cei mai mulți fruntași ai partidului său erau convinși că războiul „este ca și început", Hudiță se arăta de data aceasta sceptic, notând la 20 martie: „Înainte de a se înțelege cu Sovietele, Parisul și Londra nu vor întreprinde nimic pentru a provoca Germania".*

La 23 martie 1930, semnalând anexarea Memelului, smuls Lituaniei, Ioan Hudiță își exprima supărarea că „Franța, Anglia și Sovietele pierd timpul în discuții zadarnice" și mai adăuga: „Din nenorocire, ne prăbușim și noi, care am crezut așa de mult în ei și în priceperea lor politică". În ziua următoare, se anunța semnarea acordului economic româno-german, după negocieri care duraseră aproape o lună, acord pe care Hudiță îl apreciază „dezastruos pentru economia noastră", dar care „creează o atmosferă de oarecare destindere".

La 27 martie Hudiță a zburat din nou către Franța. Chiar în aceeași zi a ajuns la Cannes, unde l-a vizitat pe Titulescu, pe care l-a găsit într-o stare precară a sănătății. „Nu ne mai poate servi în starea în care se află", a notat el în Jurnal. *Titulescu i-a prezis însă lucid o probabilă înțelegere germano-sovietică și atacarea Poloniei! Sosit la Paris, Hudiță s-a întâlnit cu Bacher, cu Vulliaud și apoi, la 29 martie, cu Louis Marin, care i-a declarat că războiul era „inevitabil și apropiat", în momentul când Germania avea să atace Polonia. În ziua următoare s-a întâlnit cu Herriot, pe care l-a găsit „radios"!*

Hudiță a pledat în fața intelocutorilor săi pentru necesitatea înlăturării de la domnie a regelui Carol al II-lea, pe care-l considera o

piedică în calea realizării pactului cu Uniunea Sovietică de către anglo-francezi! La 31 martie, însoțit de Louis Marin, l-a vizitat pe Bonnet, Marin cerând ministrului de Externe suspendarea lui Thierry, care-și depășise mandatul, împiedicând abdicarea regelui României. Dar atât Bonnet, cât și Daladier, pe care Hudiță l-a vizitat în continuare, s-au arătat rezervați față de o astfel de sugestie. După ce s-a mai întâlnit cu Bacher și Schacman, apropiați ai regelui, față de care profesorul se exprima prudent și-și motiva vizita sa pariziană prin cercetările istorice pe care le efectua, la 1 aprilie a zburat spre Londra.

La 2 aprilie a fost invitat la prânz de Eden, la masă mai participând Churchill și Duff Cooper. Churchill, declarând pactul cu Uniunea Sovietică drept „indispensabil", l-a calificat pe regele României de a fi un „amator de dictatură". Tot el a remarcat că în Germania ființa un regim „în care untul e sacrificat tunului". La rândul său, Hudiță a semnalat interlocutorilor săi primejdia realizării unei înțelegeri germano-sovietice. La 3 aprilie, el a fost primit de lordul Halifax și a pledat împotriva regelui Carol al II-lea. În aceeași seară era din nou la Paris, întâlnindu-se cu Vulliaud. Înainte de a reveni la București, la 5 aprilie, profesorul s-a mai întâlnit cu Louis Marin, discutând ipoteza înțelegerii dintre Hitler și Stalin și cu Bacher. Ca bilanț al călătoriei, el aprecia că nu se mai putea conta pe Titulescu datorită sănătății sale precare, constata că regele avea o proastă reputație la Paris și Londra și vedea posibilă încheierea pactului cu Uniunea Sovietică de către Franța și Anglia, ființând însă și amenințarea realizării unei înțelegeri între Hitler și Stalin; totodată, el semnala încercarea guvernelor francez și englez de a constitui „un zid oriental" împotriva lui Hitler, alcătuit din Polonia, România și Turcia, la care s-ar fi putut apoi alătura și Uniunea Sovietică.

În luna aprilie, a avut loc agresiunea Italiei împotriva Albaniei, iar regele Zogu a trebuit să se refugieze în Grecia, Victor Emmanuel al III-lea fiind proclamat rege al Albaniei. La 13 aprilie, Hudiță înregistra în Jurnal *protestele Franței, Angliei și Statelor Unite împotriva ocupării Albaniei, dar și garanțiile franco-engleze acordate României și Greciei. Peste două zile comenta un apel pentru pace al președintelui Roosevelt, considerându-l însă „o mare naivitate", deoarece era o „rugăminte politicoasă adresată lupului să fie cuminte și să nu atace oile, că nu e frumos". Cu neplăcere a fost notată*

și vizita pe care a făcut-o la Berlin, la aniversarea lui Hitler, o delegație din care au făcut parte Vaida-Voevod, Gheorghe Brătianu și generalul Dombrovski, ca și ministrul de Externe Grigore Gafencu.

Luna aprilie s-a sfârșit prin semnalarea în Jurnal *a atitudinii defetiste a unora, care se pronunțau – ca agentul secret Bungețianu ori arhitectul Culina – pentru ca România să „meargă cu Hitler" și se gândeau chiar la „compensații" dincolo de Nistru pentru Transilvania! Astfel de gânduri apăreau într-o vreme în care optimistul Hudiță aprecia că ținând seama de înarmarea Angliei, Hitler era constrâns să înceapă numaidecât războiul ori să renunțe la agresiunile sale. Dictatorul german căuta încă să liniștească aprehensiunile Franței, declarând că nu ridica o problemă de frontieră privind-o – ceea ce avea să fie practic dezmințit, când Franța avea să fie învinsă și Alsacia și Lorena aveau să fie încorporate Germaniei – dar, totodată, el denunța pactul naval cu Anglia, arătându-se dispus a încheia altul, dar în schimbul fostelor colonii și își manifesta dorința de a obține Danzigul de la Polonia. Notațiile lunii aprilie se încheiau menționându-se că Lupu era „îngrozit de perspectiva războiului" și că Maniu își manifesta îngrijorarea față de tergiversarea încheierii pactului Angliei și Franței cu Uniunea Sovietică, temându-se că pactul avea să fie realizat în schimb între Hitler și Stalin. În acest din urmă caz, el considera, referindu-se la România, dar și la anglo-francezi, că „sunt pierduți și ei și noi".*

Prin densitatea informațiilor, prin valoarea unora dintre ele, deși poziția „partizană" și „partinică" a autorului notațiilor este evidentă, acest volum al Jurnalului politic *reprezintă un izvor important, în unele privințe chiar indispensabil, pentru înțelegerea complexă a etapei istorice a regimului de autoritate și dictatură instaurat de regele Carol al II-lea.*

Acad. *Dan BERINDEI*

Vineri, 16 septembrie 1938

Presa noastră publică pe pagini întregi informația privitoare la întrevederea Chamberlain[1] – Hitler[2], dar nu dau nimic precis despre discuțiile lor. Văd pe Maniu[3] la ora 8 dimineață. Mă felicită din nou pentru modul cum mi-am îndeplinit misiunea mea în străinătate și pentru tot ce am făcut în legătură cu demascarea lui Carol[4] și a lui Thierry[5]. El mă întreabă dacă n-ar fi mai bine să fiu numit secretar general adjunct, pentru a avea o calitate mai oficială în drumurile mele în străinătate. I-am răspuns că pentru un moment, cât partidele sunt interzise și n-a apărut încă decretul referitor la repunerea lor în funcțiune, un astfel de titlu ar putea să-mi aducă neplăceri din partea Ministerului Învățământului. Maniu a înțeles. El m-a rugat să păstrez neapărat legăturile prin corespondență cu oamenii politici francezi și englezi și să fiu gata, dacă va fi nevoie, să fac un nou drum la Paris și Londra. Maniu cunoaște foarte bine situația mea materială. El mi-a pus azi la dispoziție, pentru prima dată de când ne cunoaștem, suma de 50 000 lei drept „cheltuieli de reprezentare". M-a rugat să nu știe nimeni, nici Mihai Popovici[6], casierul partidului.

Iau dejunul la Fănel Mihăiescu[7]; mai sunt invitați Costache Lupu[8], Lunguleac[9], Crihan[10], Serdici[11], Leon[12], Ghiță Pop[13], Solomon[14], Tăslăoanu[15], Aurel Dobrescu[16], Ilie Lazăr[17] și generalul Negrei[18]. Mihăiescu i-a invitat pentru a asculta informațiile cu care m-am întors eu din străinătate. După expunerea mea, care a ținut o oră și ceva, s-a discutat situația internă și complicațiile evenimentelor din afară. Serdici și Leon au susținut că opinia publică începe de câteva zile să dea dreptate lui Carol în politica lui de apropiere de Mussolini[19] și de Hitler și că noi toți, care am jucat cartea franceză, „trebuie să recunoaștem că ne-am înșelat". Ei mai spun că Madgearu[20] și Mihalache[21] „jubilează că Maniu

și Lupu[22] au văzut greșit în politica noastră externă". Mihăiescu, Ghiță Pop și Aurel Dobrescu au combătut această teză cu diferite argumente. Crihan și Lunguleac s-au așezat pe o linie de mijloc, susținând că Lupu și Maniu nu pot fi acuzați, deoarece ei au fost de bună credință și că regele Carol e natural să aibe informații mult mai bune decât ei în politica externă.

Am așteptat să termine toți ce aveau de spus și am luat cuvântul la urmă, pentru a pune lucrurile la punct. Am combătut cu o rară vehemență pe toți acei care se arată dispuși să critice pe Maniu și pe Lupu și să recunoască vreun merit lui Carol pentru politica lui externă. Le-am arătat că politica externă preconizată de partidul nostru și apărată cu atâta putere și consecvență de Lupu și Maniu, în contra chiar a defetiștilor din propriul nostru partid e singura capabilă să ne garanteze frontierele actuale. Acești oameni au făcut politica logică a intereselor noastre naționale. Cine s-a abătut de la ea, va purta în fața istoriei răspunderea nenorocirilor care vor da peste noi. „Regele Carol, am continuat eu, nu numai că n-a văzut clar, dar și-a luat răspunderea de a slăbi alianța noastră cu Franța, încurajând Polonia să se apropie de Germania și să se îndepărteze de Soviete; tot el poartă răspunderea defecțiunii Iugoslaviei; ca rezultat al acestei acțiuni criminale, Franța a pierdut încrederea în Polonia, Iugoslavia și România, lucru care explică decepția și descurajarea ei de astăzi; dar crima lui Carol și mai mare și pe care poporul român nu i-o va ierta niciodată, este îndepărtarea de la Externe a lui Titulescu[23] și sabotarea înțelegerii noastre cu Sovietele în chestiunea Basarabiei. Indiferent de prețul care se poate pune pe un act semnat de conducătorii Kremlinului, nu e mai puțin adevărat că un astfel de act, semnat în timp de pace, fără nici o constrângere de nici un fel, ar avea pentru noi o mare valoare internațională, mai ales după ce Sovietele ar fi încasat și prețul acestui contract de 3 miliarde franci aur; să-l vedem acum pe Carol obținând recunoașterea Basarabiei din partea Sovietelor cu ajutorul lui Hitler. Iată pentru ce, dragi prieteni, am terminat eu, Maniu și Lupu și cu noi toți care i-am sprijinit nu numai că nu avem nici o vină din nenorocirile care se pot abate asupra țării noastre, dar noi suntem singurii care am văzut clar și care avem dreptul să-i judecăm și să-i condamnăm în numele intereselor noastre naționale pe toți acei care, în frunte cu Carol, poartă azi răspunderea catastrofei care amenință frontierele și libertatea țării noastre. Cât privește pe Madgearu, el a fost totdeauna un

germanofil convins, iar Mihalache n-a priceput niciodată problemele externe. Partidul nostru trebuie să ia imediat poziție în contra tezei de care vorbeau la început colegii mei, Leon și Serdici, și să vegheze ca opinia publică să nu se lase amăgită de cei care au greșit și să înțeleagă că noi suntem singurii care avem dreptul să acuzăm pe ticăloși și pe rătăciți".

Toți cei prezenți, inclusiv Leon și Serdici, au aplaudat frenetic ultimele mele cuvinte. Ghiță Pop a cerut cuvântul pentru a-mi mulțumi în numele celorlalți pentru expunerea mea, propunând ca o delegație de trei să ceară lui Maniu desemnarea mea ca secretar general în locul lui Madgearu. Tăslăoanu, Mihăiescu și Crihan au vorbit în același sens. Eu i-am rugat să renunțe la propunerea lor, întrucât nu pot accepta o funcțiune care azi e interzisă prin decretul care suspendă activitatea partidelor și nu vreau să adaug și alte dificultăți pe lângă acelea pe care le am din partea lui Călinescu[24] și celorlalți trădători din partidul nostru.

Aurel Dobrescu și Lunguleac au propus la sfârșit ca Maniu și Lupu să fie rugați să lanseze pentru cadrele noastre de partid un „manifest sau circulară", în care să cuprindă teza mea referitoare la răspunderile politice pentru situația de azi, a noastră și a regelui, cu toți colaboratorii lui. S-a admis de toți cei prezenți.

Toți cei de față m-au felicitat călduros, iar Mihăiescu m-a condus cu mașina acasă, luând și pe Dobrescu și pe generalul Negrei.

Sâmbătă, 17 septembrie 1938

Ziarele publică tot felul de știri despre întrevederea Chamberlain – Hitler și de completa lor înțelegere. Premierul englez s-a reîntors la Londra pentru consultări cu Franța și cu prietenii săi din guvern; el s-a înțeles cu Hitler să mai facă încă un drum în Germania, după ce va termina aceste consultări. Lucrul grav este faptul că, în urma întrevederii Chamberlain – Hitler, șeful sudeților Henlein[25] a declarat că situația e depășită și că singura soluție care poate evita războiul este alipirea sudeților la Germania. E clar deci: el nu putea face această declarație fără consimțământul lui Hitler și acesta nu-l putea autoriza dacă Chamberlain n-ar fi consimțit în principiu.

Maniu mă invită să iau masa cu el la „Capșa", la ora două. Găsesc pe Ionel Pop[26], Aurel Dobrescu, Fănel Mihăiescu și Ghiță Pop. Maniu mă felicită

pentru teza dezvoltată ieri seară la Mihăiescu, fiind pus în curent de prietenii mei. Este de acord să se trimită o circulară în acest sens organizațiilor noastre județene, imediat ce se va termina criza cehoslovacă. Maniu mă roagă să redactez eu proiectul acestei circulare și s-o discutăm împreună.

Discutăm apoi evenimentele externe, așa cum le prezintă presa. Runciman[27] se întoarce la Londra. Mussolini cere plebiscit nu numai pentru sudeți ci și pentru celelalte minorități, maghiare și polone. Slovacii încep să se agite pentru independență, iar Polonia a concentrat trupe la frontiera cu Cehoslovacia și amenință să ocupe cu forța regiunea Teschen. Discutăm toate aceste evenimente. Toți blamăm în termeni aspri de tot ticăloșia Poloniei, care e gata să se arunce ca un șacal asupra victimei. Maniu disprețuiește pur și simplu pe slovaci, explicând atitudinea lor prin aceea că n-au nici o pricepere politică, iar șefii lor continuă să fie coruptibili, din cauza sărăciei, tot așa cum erau și pe vremea monarhiei austro-ungare. „Prăpăditul acesta de Mussolini, zice Maniu, duce Italia la dezastru, înhăitând-o la carul lui Hitler". Maniu împărtășește punctul meu de vedere asupra Franței, în sensul că ea va admite angajamentul stabilit la Berchtesgaden de Chamberlain și că prezența lui Daladier[28] și Bonnet[29] la Londra, unde sunt chemați azi, este o simplă formalitate. „Desigur, zice Maniu, pacea va fi salvată pentru un moment, însă ea nu e de fapt decât un armistițiu". Eu ridic chestiunea dacă n-ar fi potrivit ca în timpul acesta de iarnă, cât operațiile militare nu se pot angaja, dacă n-ar fi nimerit ca Maniu să facă un voiaj la Paris și Londra pentru a discuta acolo un plan de apărare în contra imperialismului german. Toți cei prezenți se declară de acord cu propunerea mea; Maniu își rezervă răspunsul pe mai târziu, când situația va ieși din confuzia de azi.

Seara suntem invitați la familia Giosanu[30]. Sunt de față și soții Gavrilă Marinescu[31], pe care nu i-am văzut de mult. Giosanu deschide discuția, declarând că Hitler va lichida cât de curând Cehoslovacia și va pune mâna pe întreg armamentul acestei țări, printre care și cele o mie și ceva de avioane; în plus, va ocupa și marea fabrică de armament Skoda; în primăvară, el crede că va fi lichidată și Polonia. „Când Hitler va fi rezolvat aceste două chestiuni, de o importanță vitală pentru el, continuă Giosanu, atunci va fi în stare să discute cu Parisul și cu Londra o înțelegere; ori i se permite să atace Sovietele ori se aruncă asupra Franței, Angliei, Belgiei și Olandei". Giosanu pretinde

că el are informații foarte bune de la prietenii săi din afară și că el găsește acest plan al lui Hitler foarte verosimil. În concluzie, el crede că din moment ce Franța și Anglia acceptă sacrificarea Cehoslovaciei, de ce n-ar face același lucru și cu Polonia, care a fost atât de ingrată față de ele.

Gavrilă Marinescu, cu ușoare rezerve, se declară, în general, și el de acord cu concluziile lui Giosanu. El trage și pe plan intern concluziile care i se par lui logice din această situație externă, ridicând în slavă simțul politic al regelui Carol, care „a văzut atât de clar că România nu are de făcut decât o singură politică, aceea de apropiere de Germania și de Italia". Mă bucur că Giosanu nu e de acord cu această concluzie, lucru care-mi înlesnește replica dată lui Gavrilă Marinescu. I-am expus lui Gavrilă Marinescu teza mea cunoscută referitoare la răspunderile politice, încheind așa: „Dacă regele Carol, ca urmare a politicii sale, va menține actualele frontiere ale României Mari cu ajutorul lui Hitler și Mussolini, atunci politica lui se va dovedi cea mai bună; dacă nu va reuși, ceea ce eu sunt sigur, atunci va răspunde personal, pentru că nu mai este un suveran acoperit de Constituție; și-a luat singur toată răspunderea și-și va pierde tronul; el nu va scăpa de sub legea brutală a istoriei, care judecă oamenii după rezultate și nu le admite nici un fel de circumstanțe atenuante". Pentru a trage această concluzie, mi-am luat în prealabil toate asigurările că Gavrilă Marinescu nu se va supăra dacă voi vorbi complet deschis. Am fost ajutat foarte mult și de faptul că soții Giosanu s-au declarat complet de acord cu mine. Gavrilă Marinescu recunoaște de altfel și el că în adevăr istoria judecă oamenii după criteriul brutal al rezultatelor, însă el continuă să spere în succesul politicii lui Carol. „Armata germană, zice el, este invincibilă și alături de ea nu putem ieși rău niciodată". „Așa au crezut foarte mulți oameni politici de la noi și în 1914 și ați văzut cât de grav s-au înșelat", i-am replicat eu. Giosanu m-a ajutat și el, închizând definitiv gura prietenului său. Ne-am despărțit de Gavrilă Marinescu într-o atmosferă cam rece.

Duminică, 18 septembrie 1938

Petrecem toată ziua la familia C. Mihăiescu[32], la Sălcuța, împreună cu Lupu. Comentăm evenimentele din Cehoslovacia, unde lucrurile par a se liniști după acordul intervenit la Londra între Franța și Anglia. Cehoslovacia va

pierde regiunea sudetă și pacea va fi salvată, bineînțeles dacă Hitler nu va ridica și alte pretenții. Leon și Serdici au informat pe larg pe Lupu despre discuția care a avut loc la Fănel. Lupu e încântat de teza susținută de mine și-mi reproșează că nu profit de bunele aprecieri ale lui Maniu pentru a ocupa locul de secretar general „ținut pe nedrept de Madgearu". Toți adversarii din partid ai acestuia mă împing să-i iau locul. Totuși, și Lupu e de acord că până la urmă că nu e bine să mă expun la neplăcerile care le-aș putea avea din partea lui Călinescu.

Trecem la chestiunile noastre interne. Lupu e furios pe Mihalache și pe Madgearu, care laudă pe rege „pentru perspicacitatea lui politică". Astăzi are loc la Topoloveni inaugurarea așa-ziselor „stabilimente Mihalache"; cooperative de producție și de distribuție de produse agricole, școală de gospodine, bănci populare, piață publică etc., etc. Mihalache vrea să arate cum trebuie să arate tipul de sat țărănesc. „E o prostie, zice Lupu, pentru că pentru fiecare Topoloveni ar trebui un Mihalache și un financiar ca Malaxa[33], care să-i pună la dispoziție 10–15 milioane lei, așa cum a făcut pentru această comună rurală; Mihalache vrea acum să se laude cu niște realizări făcute cu banii lui Malaxa". Lupu a refuzat să participe „la această mascaradă", la care, zice el, „vor participa ultimii trădători din echipa lui Mihalache". Eu nu mă duc pentru motivul că mâine dimineață trebuie să plec la Baia, cu acceleratul de 6 dimineața și ar fi prea obositor un drum astăzi și la Topoloveni. Nici nu vreau să asist la tâmâieri la adresa regelui, care, desigur, nu vor lipsi din discursurile lui Mihalache și ale prietenilor săi.

Ne întoarcem pe la 6 în București; ziua a început să scadă simțitor. Când am ajuns acasă, pe la 6,15, luminile erau deja aprinse. Citesc în ziarele de azi declarațiile lui Chamberlain făcute presei după întoarcerea de la Berchtesgaden; el spune, în esență, că politica lui „a urmărit totdeauna consolidarea păcii". Tare mă tem că se va căi amarnic într-o zi că a sacrificat interesele Angliei acestei politici, lipsită de simțul realității. Interesant că la Geneva, în acest timp, Societatea Națiunilor mai ține ședințe în loc să mobilizeze lumea întreagă în contra bestiei de Hitler.

Luni, 19 septembrie 1938

Plec la Fălticeni cu acceleratul de Cernăuți, la 6 dimineața. Călătoresc comod și pot citi tot drumul. Până la Buzău, cu toată trepidația trenului, am

schițat proiectul de circulară cerut de Maniu; rămâne numai introducerea, care va fi redactată după ce vom vedea cum se va rezolva chestiunea sudeților.

De la Pașcani călătoresc până la Dolhasca cu Dornescu[34] și Bratu[35] de la Lespezi, pe care i-am pus în curent cu situația. Ei au mers cu mine până la Dolhasca. Când m-am urcat în trenul de Fălticeni, am întâlnit pe colonelul Crețoiu[36], care mergea și el la Fălticeni, venind de la Cernăuți. Am călătorit împreună. S-a plâns că noua lege administrativă, cu cele zece regiuni și rezidenți regali, a creat o harababură de nedescris în toată țara. „Cheltuieli inutile cu atâția funcționari, în plus și neînțelegeri între regiuni și miniștrii de la București, care nu renunță la atribuțiile lor, deși multe din ele sunt lăsate prin lege rezidenților regali. Aceștia pierd tot timpul la București, zice Crețoiu, căutând să se pună de acord cu miniștrii respectivi în tot felul de mărunțișuri". În toate aceste încurcături s-a mai venit acum și cu legea care obligă femeile să facă serviciul militar în caz de război. El este informat că decretul cu repunerea în funcțiune a partidelor este deja gata, dar a fost amânată publicarea lui până se va termina criza cehoslovacă. Crețoiu prevede mari neajunsuri pentru țară din cauza lipsei de pregătire a oștirei noastre și de arme moderne și, mai ales, de aviație. În comparație cu armata germană, a noastră e cu totul inferioară ca pregătire și armament. El crede că războiul este inevitabil și că el va izbucni sigur în primăvară.

Ajungem la două la Fălticeni. Stau de vorbă cu prietenii mei două ore și ceva la restaurantul „Țon". Sunt prezenți: Gh. Balan, Ghelberg, doctorul Schwartz, Zarian și Titus Ionescu din oraș; mai asistă doctorul Țapov, doctorul Șt. Drăgușanu, C. Ștefănescu și vărul meu I. Spiridon. La 5 plec la Bogdănești cu mașina lui Balan, iar la opt mă întorc pentru a lua trenul spre Dolhasca.

Am găsit pe tata[37] și pe Ghiță[38] foarte bine. Tata ascultă cu un sentiment de reală mândrie când aude pe fiul său povestind conversațiile lui cu Churchill[39] și cu Eden[40], oameni politici pe care îi admiră de mult timp. „Cum se face că într-o țară liberă ca Anglia, zice el, oameni ca aceștia să nu fie folosiți în guvernare; înțeleg că la noi, într-un regim de dictatură, folosirea oamenilor capabili și independenți nu e posibilă, dar în Anglia acest lucru nu-l pricep". Îi explic pentru ce Churchill și Eden nu sunt folosiți, ei având concepții în materie de politică externă cu care majoritatea opiniei publice nu e de acord; are și sprijinul parlamentar incovenientele lui, dar ele nu sunt

nimic față de neajunsurile regimurilor de dictatură. Tata și Ghiță spun că Maniu e „colosal de popular" în județul nostru, fiind considerat ca „un părinte al națiunii". „De când merge ferm alături de Maniu, zice tata, și Lupu și-a îmbunătățit mult situația în opinia publică, care-l critica pentru filosemitismul și simpatia lui pentru Soviete".

Plec din Fălticeni cu trenul de opt seara. La 9 și un sfert iau acceleratul de noapte pentru București, în care am reținut vagon lit. Dorm tun până la București. Ajung acasă pe la șapte dimineața. Găsesc totul bine acasă.

Marți, 20 septembrie 1938

Stau în casă toată ziua, completez *Jurnalul* și citesc presa străină din ultimele zile și cea românească de azi.

Seara, la 7,30, suntem invitați cu Lupu la familia C. Mihăiescu. Discutăm situația externă mai întâi. Încă nu se cunoaște precis acordul intervenit între Franța și Anglia. După o ședință a cabinetului englez, sâmbăta trecută, a avut loc duminică întrevederea Chamberlain – Halifax[41] cu Daladier și Bonnet. În timp ce avea loc la Londra această întrevedere, Mussolini vorbea la Triest, unde a ținut un mare discurs privitor la politica externă a Italiei. El a cerut un plebiscit general pentru toate naționalitățile din Cehoslovacia, declarând că el e gata să garanteze frontierele noului stat ceh; dacă totuși conflictul nu se poate aplana și se va ajunge la război, el anunță că Italia va merge alături de Germania. Lupu și cu mine suntem bucuroși de această declarație. „Să învețe minte domnii englezi și francezi, zice Lupu, care au crezut că făcându-i concesii idioate, ei vor putea smulge pe malscanțonul de Mussolini din brațele lui Hitler, rușinea de a fi acceptat dispariția unui stat ca Abisinia, mă bucur enorm când o văd astăzi răzbunată; autorii acestei crime ar merita excluderea din viața publică a țărilor lor". Nu mai încape deci nici o îndoială asupra acordului de la Londra în privința sudeților. Ziarele anunță reîntoarcerea la Londra a lui Runciman, a cărui misiune de mediere a eșuat complet.

Mihăiescu ne citește din „Universul" darea de seamă a serbării de la Topoloveni, cu ocazia inaugurării lucrărilor realizate sub conducerea lui Mihalache. Au fost prezenți reprezentanți ai Ministerului Agriculturii și toți prietenii lui Mihalache; a mai fost prezent și prof. Emil Antonescu[42], în

calitatea lui de președinte al Sindicatelor Agricole. S-au ținut discursuri cu tămâieri umilitoare la adresa ticălosului de Carol. Petre Andrei[43] a întrecut orice măsură în slugărnicia lui. Mihalache n-a fost nici el mai pe jos. Căutând să scoată în evidență importanța lucrărilor de la Topoloveni, într-o epocă în care „toată țara este un adevărat șantier", Mihalache a spus: „Așa am înțeles noi, cei din Topoloveni, să ne slujim suveranul spre gloria dinastiei și întru binele neamului; trăiască regele".

„Omul acesta, zice Lupu, s-a tâmpit complet; cum e posibil să facă astfel de declarații, când știe foarte bine că regele îl detestă și îl disprețuiește?". Mihăiescu spune că știe de la Georgescu-Cucoș[44] că Mihalache păstrează mai departe legături cu Călinescu și Ghelmegeanu[45], care-l poartă cu vorba, promițându-i sprijinul lor pentru a-l reconcilia cu regele. Lupu este din ce în ce mai decepționat de Mihalache, care „e lipsit de ținuta corespunzătoare calităților lui destul de mari".

Miercuri, 21 septembrie 1938

Văd pe Maniu la opt dimineață. Îi citesc proiectul de circulară, care mi l-a cerut înainte de a pleca la Baia. Îl găsește foarte bun. Introducerea lui vom face-o după ce vom ști cum s-a rezolvat chestiunea sudeților. Când vorbeam cu el, au venit Ghiță Pop și Aurel Dobrescu. Aceștia și-au exprimat în cuvinte foarte tari indignarea față de declarațiile de la Topoloveni ale fruntașilor noștri, în cap cu Mihalache. Ei văd în declarațiile „slugarnice" ale lui Mihalache o luare de poziție în contra atitudinii oficiale a partidului și a lui Maniu personal. „Mihalache, a răspuns Maniu, este un mare naiv; el se lasă târât de niște șmecheri ca Ghelmegeanu, Călinescu și alții de teapa acestora în speranța unei reconcilieri cu regele; toți ghidușii aceștia trebuie să râdă pe înfundate când văd cât de ușor acest om se lasă tras pe sfoară". Ghiță Pop și Dobrescu propun ca Maniu să-i reproșeze categoric declarațiile lui „nepermise, scandaloase" de la Topoloveni. Maniu respinge blând propunerea lor. „Mihalache se va convinge el singur, foarte curând, de reaua credință a regelui și de șmecheria prietenilor săi, care-și bat joc de el; nu e nevoie să-l mai amărăsc și eu". Maniu e îndurerat de „tragedia Cehoslovaciei", țară părăsită „scandalos" de toți aliații ei „care o forțează să cedeze lui Hitler numai ca să le fie lor bine; ei însă se înșală amarnic, pentru

că, după ce rămân dezonorați pentru a nu-și fi ținut cuvântul de aliații, lor vor avea de înfruntat și un război, care se va angaja în condițiuni mult mai grele pentru ei". „Tragedia cehoslovacă, zice Maniu, este prefața tragediei noastre, care se apropie cu pași uriași".

Joi, 22 septembrie 1938

Situația din Cehoslovacia se complică din nou, după ce se crezuse un moment că totul se va aranja. Din indiscrețiile unor ziare franceze și engleze, raportul lui Runciman n-ar fi favorabil Cehoslovaciei. După „Daily Herald" și „News Chronicle", Runciman consideră imposibilă rămânerea mai departe a sudeților în cadrul statului cehoslovac și că a-i împiedica să se unească cu Germania ar însemna menținerea unui focar de agitații continui, adevărată primejdie de război. Cu cât se vor detașa mai repede de statul cehoslovac, cu atât se va asigura mai repede pacea în această parte a Europei. Tot în urma indiscrețiilor acestor ziare reiese că guvernul englez s-a înțeles cu cel francez ca, în urma unui plebiscit, ținuturile cu sudeți germani peste 50% să fie cedate Germaniei; o comisiune internațională, din care ar face parte și cehi, va delimita noua frontieră; pentru celelalte regiuni, se vor face schimburi de populație, tot sub controlul acestei comisiuni. Acest proiect a fost supus guvernului cehoslovac spre aprobare, în ziua de 18 septembrie de Anglia și în ziua de 19 septembrie de Franța.

Ziarele de azi dimineață anunță că, după discuții de două zile, guvernul cehoslovac, văzându-se părăsit de toți aliații săi, ar fi acceptat ieri seară, 21 septembrie, proiectul franco-englez. Între timp, ungurii și polonii pretind ca și pentru minoritățile lor să se aplice regimul aprobat pentru sudeți. Premierul maghiar Imrédy[46], și ministrul său de Externe, Konya[47], au cerut insistent sprijinul lui Hitler la întrevederea avută cu el în ziua de 20 septembrie. Întorși la Budapesta, ei au făcut declarații presei că au încredere în cuvântul lui Hitler. Polonii, în inconștiența lor, au mers și mai departe, concentrând puternice forțe la frontierele dinspre Cehoslovacia, iar ieri au denunțat acordul care-l aveau cu Praga privitor la minoritatea polonă din Teschen. Punându-l în curent pe Lupu despre toate aceste lucruri, el apreciază atitudinea Poloniei drept „treabă de șacali". Am găsit foarte potrivită această expresie. La Lupu am găsit, pe la 6 seara, pe Serdici, Leon, Fănel Mihăiescu,

inginerul Hoisescu[48], Teodorescu-Braniște[49] și alții; toți sunt indignați pe Franța și Anglia pentru „crima" care o fac cu biata Cehoslovacie.

După edițiile de azi după masă, se pare că Hitler ar fi ridicat acum noi pretenții care pun din nou pacea în primejdie. Pentru azi e prevăzută o nouă întrevedere între Chamberlain și Hitler la Godesberg, în Renania. Nimeni nu știe încă nimic asupra noilor pretenții germane. „Poate dă Dumnezeu, zice Lupu, și pretențiile lui Hitler vor fi așa idioate, încât le vor respinge și franco-englezii; să-l văd atunci dacă nebunul va îndrăzni să provoace războiul". „Dacă Hitler s-a angajat să despartă de statul cehoslovac minoritățile atât de neînsemnate, maghiară și polonă, am subliniat eu, e ușor de înțeles ce va face cu minoritățile germană și maghiară de la noi, când va veni rândul României; atunci să-l vedem pe Cărluță al nostru pe unde va scoate mâneca cămeșii". „Se va duce la dracu, zice Lupu, poate numai așa vom scăpa de bestia aceasta și de toți trădătorii din jurul lui". Toți aprobă ieșirea violentă a lui Lupu.

Vineri, 23 septembrie 1938

Despre întrevederea de ieri de la Godesberg nu se știe până azi decât că ea a ținut trei ore și că divergențele dintre Chamberlain și Hitler sunt încă mari. Discuțiile vor continua și azi. Între timp s-au produs două evenimente importante. Guvernul Hodza[50] a demisionat ieri seara, fiind înlocuit cu generalul Sirovy[51], fost comandant al armatei cehe din Siberia în 1918. Se vorbește că în cursul zilei de azi noul guvern cehoslovac va decreta mobilizarea generală, întrucât el găsește că noile cereri germane sunt cu totul inacceptabile. Ziarele nu spun nimic în ce constau aceste noi pretenții. Al doilea eveniment de o importanță mult mai mare este propunerea Sovietelor făcută Franței de a se da ajutor Cehoslovaciei. Ziarele străine pretind că Litvinov[52] ar fi propus Franței o colaborare militară pentru a se rezista lui Hitler. Dacă lucrul acesta se confirmă, atunci el poate fi decisiv pentru pacea Europei.

Iau dejunul cu Lupu și cu alți prieteni politici la *Continental*. Printre ei: Ghiță Pop, Fănel Mihăiescu, Tăslăoanu, Leon, generalul Negrei. Toți cred că războiul e inevitabil. Ghiță Pop și cu Lupu, de altfel, cred că Hitler a sărit peste cal, inducând în eroare pe englezi și pe francezi, care, după ce au acceptat în principiu detașarea regiunilor sudete în care germanii sunt în minoritate, acum vine cu noi condiții, inacceptabile; metodă de gangster, zic

ei. Eu mă mențin pe poziția mea veche; din moment ce au admis principiul detașării statului cehoslovac, a minorității sudete, nu văd izbucnind un război pentru simple motive de procedură. Până la urmă și Lupu s-a raliat părerii mele. Din cauza impulsivității sale, deseori are obiceiul de a se repezi fără să gândească suficient; după ce i se explică însă situația, el revine fără ranchiună. Așa e Lupu.

Stau seara până târziu și ascult posturile străine pentru a afla vești despre întrevederile de la Godesberg. Nu aflu nici o știre precisă, numai comentarii care toate sunt de acord asupra unui punct, că Hitler abuzează și indispune toată lumea prin pretențiile lui absurde.

Sâmbătă, 24 septembrie 1938

Pe la 7 telefonează Maniu să trec pe la opt la el; s-a întors în cursul nopții din Ardeal. Mă întreabă cum evoluează criza cehoslovacă. Îl pun în curent cu evenimentele în curs. Se bucură mult de propunerea lui Litvinov de a da sprijin Cehoslovaciei și de declarația lui prin care condamnă Franța și Anglia de a fi capitulat în fața dictaturilor fasciste și hitleriste. El vede în discursul lui Eden ținut la Societatea Națiunilor semnul unei schimbări în politica Angliei față de Hitler, „care a înșelat fără rușine buna credință a englezilor". „Dacă englezii și francezii s-ar trezi măcar acum la realitate, zice el, pacea ar putea fi salvată, iar Hitler n-ar mai avea cu ce menține încrederea națiunii sale". După Radio Paris, Chamberlain ar sosi astăzi la prânz la Londra. Ieri, vineri, Chamberlain și Hitler au schimbat câteva scrisori, fără să se întâlnească. În cursul nopții de vineri spre sâmbătă ei s-au văzut și au discutat timp de trei ore, până la 1,30 din ziuă. Hitler i-a predat premierului englez un Memorandum însoțit de o hartă, în care se cuprind toate pretențiile lui față de Cehoslovacia. Nu se știe încă cuprinsul acestui Memorandum. Radio Londra crede că mâine s-ar putea ca Daladier și Bonnet să fie invitați la o consfătuire cu guvernul englez. Posturile de radio străine anunță măsuri de mobilizare, iminente pentru astăzi, în Anglia, Franța și Belgia. „Vai de noi, ce ne așteaptă", exclamă Maniu.

Astăzi la ora 10 țin o conferință la Academia de Comerț de o oră despre cum s-a format Tripla Alianță și care sunt obiectivele ei. Au asistat mulți profesori prieteni: Răducanu[53], Madgearu, Eftimie Antonescu[54], Gh. Tașcă[55]

și D.R. Ioanițescu[56]. M-au felicitat toți după ce publicul și studenții mă aplaudaseră zgomotos.

Madgearu mă invită la dejun mâine, împreună cu Mihalache și Răducanu. Vrea să discutăm pe larg situația externă. Mă roagă să fiu la el la ora 11, pentru a termina discuția înainte de a lua masa. Vom fi numai noi patru, fără soții.

Seara, masă mare, adevărat banchet, la familia Mihăilescu[57]. Maiorul Petre Mihăilescu, în urma unui conflict cu conducerea Corpului 2 de armată, a fost silit să-și caute loc în altă parte. Prin prietenul meu, generalul Gabriel Negrei, am reușit să-i obțin un loc foarte bun la Arsenalul Armatei din strada Uranus, unde este șef fratele lui, generalul Vasile Negrei[58]. I-am comunicat rezultatul transferării ieri după masă. Mihăilescu este în al noulea cer de fericire. Ne-a dat o masă regală, cu vinuri și șampanie franceză, icre negre și nisetru la grătar. A fost invitat și cumnatul său, colonelul de jandarmi Mișu Marinescu[59]. Aflu de la acesta o serie de lucruri pe care le înregistrez, fără să fiu absolut convins de autenticitatea lor, întrucât autorul lor nu-i prea obiectiv și-i place mult să se laude. El continuă să frecventeze casa doctorului Angelescu[60], pe care eu nu l-am văzut de când a acceptat postul de consilier regal. Îmi pare foarte rău pentru el că s-a dovedit atât de laș și de oportunist, căci altfel, personal, îi sunt foarte obligat pentru multele și marile servicii care mi le-a făcut în trecut. Îmi displace însă enorm lipsa lui de demnitate și oportunismul său căci, cu averea care o are, putea duce o viață mult mai demnă. „Tocmai din cauza acestei averi prea mari, zice colonelul Marinescu, el nu-și poate permite o atitudine independentă față de rege și de puternicii zilei, care-l pot strânge de gât prin tot felul de mijloace". Marinescu îmi spune, cu titlu strict confidențial, că Angelescu e în dezacord total cu regele, cu Urdăreanu[61], cu Tătărăscu[62] și cu Călinescu și că nu e lună în care să nu protesteze contra reformelor care se fac, amenințând cu demisia. „Acum două zile, continuă el, doctorul Angelescu, la o ședință a Consiliului de Miniștri, a ridicat chestiunea partidelor politice, amintind regelui că în februarie, când i s-a cerut să accepte postul în Consiliu i s-a spus că în maximum două-trei luni se vor repune în funcțiune partidele." El i-a reproșat regelui că nu și-a respectat cuvântul și că azi țara se vede expusă la mari nenorociri, „a căror răspundere cade toată asupra suveranului". Călinescu și Tătărăscu au sărit în ajutorul

regelui, însă Angelescu i-a repezit rău de tot, spunându-le că nu sunt consilieri buni ai Coroanei, pe care o expun atât de grav. Regele ar fi tăcut chitic, iar ceilalți consilieri regali au stat tot timpul cu capul în jos, fără să scoată un cuvânt. Marinescu spune că nu mai mult decât ieri, Angelescu ar fi spus într-un cerc intim de prieteni că dacă lucrurile se complică și regele ar avea nevoie de un guvern național, Maniu ar face foarte bine să ceară, împreună cu Dinu Brătianu[63], abdicarea lui pentru a se reda țării un regim constituțional. Marinescu declară pe cuvântul lui de onoare că el a auzit cu propriile lui urechi aceste lucruri, întrucât și el a fost prezent în acel cerc de prieteni; printre aceștia se aflau: V. Stănescu și Remus Nestor[64], prietenii săi de la Buzău, și C. Kirițescu[65]. El mă autorizează să-l întreb pe Nestor. Tot de la Marinescu aflu că Franasovici[66] a comunicat de la Varșovia, acum trei zile, că Beck[67] a început să se îndoiască de sinceritatea lui Hitler și că guvernul polonez caută acum o modalitate de înțelegere cu Sovietele. Acestea ar fi amenințat Polonia cu represalii dacă ea va ataca Cehoslovacia. El pretinde apoi că cei patru consilieri intimi ai regelui: Călinescu, Tătărăscu, Iamandi[68] și Urdăreanu „sunt fierți și-și dau seama toți patru că țara merge spre catastrofă și că regele își va pierde tronul până la urmă". După Marinescu, situația este atât de gravă, încât „acum e timpul ca Maniu să scape țara de lepra de Carol".

Duminică, 25 septembrie 1938

La opt dimineața m-am dus la Maniu și l-am pus în curent cu tot ce mi-a spus colonelul Marinescu în legătură cu situația externă și cu discuțiile din sânul guvernului. După ce am terminat, el m-a rugat să nu comunic mai departe aceste lucruri, care sunt exacte și pe care el le-a aflat din gura lui Dinu Brătianu. Maniu se miră de ușurința cu care se răspândesc astfel de lucruri secrete care, devenind publice, pot strica cauzei. Mă roagă să nu spun nimic despre abdicarea regelui nici lui Lupu, nici lui Mihalache căci el nu vrea să se ebruiteze această chestiune „înainte de momentul potrivit". Se bucură mult de presiunea Sovietelor asupra Poloniei și de trezirea din somnolență a guvernului polonez, care vede în fine ce urmărește Hitler „cu falsa lui ramură de măslin".

Am trecut un moment pe la Lupu, unde am găsit multă lume venită toată să afle vești referitoare la situația externă; n-am putut vorbi nimic deosebit cu

Lupu. L-am informat că sunt invitat la Madgearu, împreună cu Mihalache și Răducanu. „Spune-i lui Mihalache din partea mea, mi-a spus Lupu, că temenelile lui la adresa regelui sunt pe cât de inutile, pe atât de imprudente".

Când am ajuns la 11 la Madgearu, i-am găsit pe toți trei în plină discuție, ceea ce înseamnă că ei fuseseră invitați mai devreme. Când am intrat eu, se discuta Memorandul lui Hitler dat lui Chamberlain. Mihalache susținea că el nu putea conține altceva decât condițiile de la Godesberg, așezate mai clar pe hârtie pentru a nu da loc la echivocuri și interpretări inutile; harta anexată, zicea el, prevede probabil linia regiunilor ocupate în majoritate de sudeți germani. Răducanu i-a răspuns, după sosirea mea, că Memorandul conține probabil cereri noi, din moment ce au avut loc discuții, alte două zile, între Chamberlain și Hitler. Madgearu înclină și el spre părerea lui Răducanu, dar declară că nu se poate pronunța până nu va cunoaște textul acestui Memorand. Eu m-am mărginit la următoarea reflexiune; din moment ce noul guvern ceh declară că „noile condiții germane sunt inacceptabile", înseamnă că e vorba într-adevăr de alte condiții decât cele prevăzute la Godesberg; faptul că noul guvern cehoslovac a decretat mobilizarea generală, iar Franța, Anglia și Belgia au luat și ele întinse măsuri militare, înseamnă că, desigur, e vorba de noi condiții. Posturile de radio străine anunță în dimineața aceasta că azi are loc un Consiliu de Miniștri la Paris și că în cursul după amiezii Daladier și Bonnet pleacă la Londra. „Faptul și mai grav, adaug eu, este că o dată cu ei pleacă și generalul Gamelin[69] pentru a discuta cu militarii englezi probleme de interes comun. Toate aceste știri confirmă deci ideea că Memorandul lui Hitler conține condițiuni noi".

Eu le povestesc azi, în linii mari, discuțiile mele de la Paris și Londra și impresiile cu care m-am întors. Mă menține la concluziile pe care le-am expus lui Maniu și lui Lupu îndată ce am sosit la București. Dacă Hitler se mulțumește cu ocuparea regiunilor sudete, franco-englezii nu vor face război pentru apărarea integrității Cehoslovaciei; dacă va urmări însă să distrugă complet această țară, atunci sigur vom avea război. Părerea mea este că în situația de azi, Hitler nu e chiar atât de nebun ca să angajeze un război european, întrucât el știe că acesta va deveni imediat mondial. „Nici în revendicările de azi față de Cehoslovacia, el n-ar fi atât de îndrăzneț și de brutal în metodele lui dacă n-ar ști dinainte că guvernul Chamberlain – Halifax

este în principiu de acord cu ele; vinovații principali pentru evenimentele la care asistăm sunt englezii, și anume cei patru fruntași: Chamberlain, Halifax, Henderson[70] și Runciman; în rândul al doilea, am continuat eu, sunt francezii: Daladier, Bonnet și Flandin[71]; în rândul al treilea, canalia de Carol, care a dus o luptă sistematică pentru încurajarea Iugoslaviei și a Poloniei și pentru a se apropia de Germania și a împiedica înțelegerea noastră cu Sovietele în chestiunea Basarabiei; înlăturând pe Titulescu și zădărnicind încheierea pactului militar cu Sovietele, bestia de Carol a silit Franța să se arunce, pentru propria ei siguranță, în brațele Angliei care, la rândul ei, este de mult decisă să permită Germaniei realizarea unor revendicări teritoriale care i se par ei logice, cum ar fi Austria și regiunea sudeților".

Concluziile mele au provocat o lungă discuție, în cursul căreia Răducanu s-a declarat în mare parte de acord cu mine, Madgearu doar în parte, iar Mihalache categoric contra în ce privește răspunderea lui Carol. Cu ocazia aceasta i-am comunicat și părerea lui Lupu despre laudele aduse regelui la Topoloveni, duminica trecută. Mihalache a înghițit, spunând doar atât: „Urma alege și vom vedea până la urmă cine are dreptate, eu sau domnii Lupu și Maniu". „În orice caz, i-am răspuns eu, asupra principiului că urma alege sunt perfect de acord și pe baza lui sper că toți vom fi de acord să-l aplicăm regelui când vom constata falimentul politicii sale personale; a voit să-și ia răspunderea singur, înconjurându-se de toate lichelele vieții noastre politice, să răspundă personal prin părăsirea tronului, când vom vedea că plecarea lui este în interesul țării". „Nu cred să ajungem până acolo", a răspuns Mihalache. „În principiu trebuie să recunoaștem că Hudiță are dreptate, a zis Madgearu, dar și eu cred, ca și Mihalache, că nu e încă momentul să se puie o astfel de chestiune". Răducanu e complet de acord cu concluzia mea. „Dacă regele face acum apel la noi, după toată dezordinea care a făcut-o în țară, a spus el, atunci eu sunt de părere că trebuie să-i refuzăm orice colaborare și să-i cerem abdicarea". Mihalache oftează din greu, așa cum obișnuiește el când se vede în fața unor mari încurcături.

Când am ieșit pe la 4 de la Madgearu ploua mărunt și era rece de tot. Să începi un război pe așa vreme, când iarna bate la ușă, ar fi o curată nebunie!

Seara facem foc în sufragerie și dormitorul fetelor; primul foc din toamna aceasta.

Stau târziu; completez *Jurnalul* și ascult posturile de radio străine. Toate comentează ultimele evenimente, dar nici unul nu aduce previziuni asupra conținutului Memorandului dat de Hitler premierului englez. În schimb, mobilizările continuă în Franța, Cehoslovacia, Anglia și Belgia. Peste tot numai zăngănit de arme. Germania, sub pretext de manevre, ține deja de o lună sub arme peste un milion de oameni.

Luni, 26 septembrie 1938

Văd pe Maniu la opt dimineață și-l pun în curent cu discuția de ieri de la Madgearu. Nu-l surprinde nimic, întrucât el cunoaște de mult părerile lui Madgearu și ale lui Mihalache. „Mihalache, în naivitatea lui, zice el, s-a înșelat de atâtea ori încât de ce nu s-ar înșela și de data aceasta". Discutăm apoi situația externă. Maniu o apreciază ca foarte gravă. „Sacrificarea Cehoslovaciei, zice el, deschide calea și celorlalte creațiuni ale Tratatului de la Versailles și, după Polonia și Iugoslavia, va veni și rândul nostru din cauza nepriceperii noastre și a blestematului de Carol".

În cursul serii, postul de Radio Londra transmite un scurt rezumat al Memorandului german. În fine, suntem lămuriți. La ora 11 noaptea, Radio Paris completează cu alte amănunte conținutul Memorandului. Hitler cere dreptul de a ocupa până la data de 1 octombrie întreaga regiune sudetă, cu toate instalațiile care se află în prezent, fabrici, căi ferate și orice fel de instalații; până la 25 noiembrie vor trebui organizate plebiscite și pentru regiunile cu minorități maghiare și polone, sub supravegherea unei comisiuni internaționale din care să facă parte cehi și germani; guvernul cehoslovac va elibera imediat din armată sau administrația de stat pe sudeții germani. Admit englezii și francezii aceste condiții? Nu se știe încă nimic. Vom afla probabil mâine reacțiuna Parisului, Londrei și Pragăi. Împresia cu care mă culc este că aliații Cehoslovaciei vor ceda, căci altfel nu văd cum Hitler ar fi îndrăznit să ridice astfel de pretenții. Sunt totuși neliniștit și adorm târziu.

Marți, 27 septembrie 1938

La 8.30 mă duc la Maniu. Găsesc camera plină de prieteni, veniți după știri. Toți sunt alarmați de pretențiile lui Hitler, devenite acum publice și se întreabă dacă ele vor fi sau nu primite. Pe la 9 sosesc și Lupu, Mihalache,

Madgearu și Mihai Popovici. Mai sunt prezenți: Fănel Mihăiescu, Ionel Pop, Tăslăoanu, Aurel Dobrescu, Ghiță Pop, dr. Solomon, Ilie Lazăr, Aurel Leucuția[72], Teodor Roxin[73], Anton Crihan, moș Ion Codreanu[74] și Lunguleac.

Mihalache, Madgearu, Lupu sunt siguri că aceste condiții rușinoase nu pot fi admise de Franța și de Cehoslovacia, chiar dacă Anglia ar fi de acord cu ele. Mihai Popovici cere să vorbesc eu. M-am executat, spunând că, deși recunosc că în adevăr pretențiile lui Hitler sunt inadmisibile, ele vor fi totuși acceptate de Anglia și Franța. „Tot ce se întâmplă azi sub ochii noștri și se va mai întâmpla și mâine, am spus eu, este consecința slăbiciunii militare a Angliei și a convingerilor conservatorilor englezi și francezi că hitlerismul e preferabil bolșevismului; până ce Hitler nu va dovedi că anticomunismul său este pură șarlatanie, Franța și Anglia nu vor angaja un război cu el; aceasta e convingerea mea, care decurge din tot ce știu eu despre diplomația franceză și engleză; să nu vă închipuiți d-voastră, am continuat eu, că este ușor lucru pentru mândria engleză pentru ca premierul Angliei, un bătrân de 70 de ani, să se urce de două ori în avion, pentru prima dată în viața lui, și să se umilească în fața unui golan, care se poartă ca un bădăran cu el, pentru că îl știe dezarmat; în timp ce bătrânul englez merge la Godesberg cu umbrela, haidamacul german îl primește cu revolverul în spate; *vae victis*, e cazul de a spune".

Prietenii ardeleni n-au luat nici unul cuvântul, cerând să vorbească Maniu. „Niciodată în viața mea, începe el, nu m-am găsit într-o situație mai încurcată ca cea de azi, deoarece datele problemei îmi sunt în mare parte necunoscute, iar elementul psihologic, care joacă și el uneori un mare rol, nu-l pot aprecia deloc, fiind vorba de popoare atât de deosebite de noi, ca englezii, francezii și cehoslovacii; desigur, rațiunea politică trebuie să țină seama de multe considerații, dar nu totdeauna ceea ce ni se pare nouă rușinos și inacceptabil este considerat la fel de alți oameni, cu altă mentalitate și interese; în problema de față, eu înclin, deși îmi pare rău, spre părerea prietenului nostru, domnul Hudiță; de câțiva ani încoace, de când am avut posibilitatea să-l cunosc mai bine, totdeauna am apreciat vasta lui cultură politică și am constatat că atât în cunoașterea oamenilor, ca și a problemelor externe, el nu s-a înșelat niciodată. Mă tem, din simpatie pentru prietenii noștri cehoslovaci, ca nu cumva domnul Hudiță să aibă dreptate și de data aceasta; mă tem cu atât mai mult cu cât sunt sigur că ceea ce se întâmplă azi

în Cehoslovacia, nu se va întâmpla și nouă într-un viitor apropiat". Ghiță Pop intervine în discuție, aducând informația că un post de radio elvețian a transmis la 7,30 dimineața informația că după întrevederea lui Chamberlain cu Daladier, premierul englez va face un nou drum la Godesberg azi sau mâine. „Dacă această informație se va confirma, am intervenit eu, atunci ea constituie încă un argument în favoarea tezei mele că anglo-francezii sunt dispuși să negocieze mai departe". După o oră și jumătate de discuții, ne-am despărțit, plecând cu toții să ascultăm posturile de radio străine. Mâine la 9 ne vom revedea cu toții tot la Maniu.

De câtva timp, în fața locuinței lui Maniu stau în permanență două mașini, agenți care notează pe toți cei care vin la el, iar când Maniu pleacă în oraș, cele două mașini îl însoțesc peste tot. Câteodată, seara, Maniu le comunică să se ducă acasă, întrucât el nu mai iese în oraș și nici vizite nu mai primește, fiind obosit și culcându-se devreme.

Am ieșit cu Lupu și cu Fănel Mihăiescu. Acesta ne invită seara aceasta la el să ascultăm posturile de radio străine.

În cursul după amiezei, Radio Paris și Radio Londra aduc noi informații care mie nu-mi zdruncină convingerile. După întrevederea Daladier – Chamberlain, guvernul englez a trimis o scrisoare lui Hitler, printr-un agent special, Horace Wilson[75], luni după masă. Anglia îi propune începerea imediată de negocieri între germani și cehoslovaci, la care vor participa și delegați englezi. Hitler a refuzat această propunere. Luni, la 8.30 seara, Hitler a ținut un mare discurs în Palatul Sporturilor din Berlin, în care a atacat cu o rară violență Cehoslovacia și pe președintele ei, Beneș[76] și declarând că-și menține toate revendicările expuse în Memorandul dat lui Chamberlain; dacă până la 1 octombrie Cehoslovacia nu le va accepta, Germania va folosi forța.

Lui Horace Wilson, Hitler i-a declarat că dacă nu primește un răspuns definitiv din partea guvernului din Praga până miercuri, 28 septembrie la ora două p.m., el va lua măsurile de rigoare. Mă întreb și eu cât poate suporta Chamberlain în materie de umilință. Metoda brutală a lui Hitler depășește în adevăr orice limită.

La Fănel Mihăiescu găsesc pe Lupu, pe Maniu și pe Ghiță Pop. Acesta din urmă îmi șoptește la ureche, ca să nu audă ceilalți, că după unele informații

de azi după masă, îndeosebi mobilizarea flotei engleze și mobilizarea armatei belgiene, el crede războiul inevitabil. Îi răspund scurt că eu nu cred în război. Începem comentarea acestor evenimente și mai ales discursul lui Hitler de ieri seară. Lupu e foarte impresionat de comunicatul Ministerului de Externe englez de ieri seară și căruia Radio Londra i-a dat o mare publicitate. Lupu vede în el nu numai un avertisment serios la adresa Germaniei, dar și o dovadă că Anglia a ajuns la capătul răbdării sale. În comunicat se spune că dacă Cehoslovacia ar fi atacată, atunci Franța, ca aliată, i-ar veni în ajutor și, în cazul acesta, Anglia și Uniunea Sovietică ar fi desigur alături de Franța. Eu văd în acest comunicat mai mult o asigurare pentru Franța decât un avertisment la adresa Germaniei. Maniu e de părerea mea.

Ne așezăm la masă pe la 8,30 seara. Din timp în timp, Ghiță Pop și Mihăiescu se duc la radio să asculte vești la posturile străine. Pe la 10, Ghiță Pop ascultă la Radio Londra, într-o emisiune în limba germană, informația că la ora 11,30 se va transmite un rezumat al discursului radiodifuzat din seara aceasta al premierului englez. Îl ascultăm cu toții, curioși la culme. Chamberlain începe prin a constata cu tristețe că atitudinea lui Hitler „nu e rezonabilă". El cere conaționalilor săi să se înscrie imediat și în masă în serviciile apărării pasive. „Eu am oferit Germaniei, continuă el, să fiu garant în numele guvernului cehoslovac și sunt sigur că angajamentul guvernului englez nu va fi desconsiderat de nimeni". Dar îndată după acest pasaj, Chamberlain face o declarație uluitoare. Ghiță Pop ia note, fiind cu creionul în mână. Noi ne uităm unul la altul și nu scoatem nici un cuvânt. Iată pasajul uluitor. „Oricare ar fi simpatia noastră pentru o mică națiune care se află azi în conflict cu un vecin mare și puternic, noi n-am putea să ne angajăm în orice împrejurări să antrenăm imperiul britanic într-un război pentru această mică națiune; dacă e cazul să ne batem, acest lucru ar trebui să-l facem pentru probleme mult mai vaste decât cea cehoslovacă; când voi fi convins că o națiune, oricare ar fi ea, ar urmări să domine lumea prin teamă și forță, atunci aș fi de părere să-i rezistăm". În timp ce nu ne venea să credem cele auzite, Lupu s-a apropiat de mine și, îmbrățișându-mă, mi-a spus cu lacrimi în ochi: „Te felicit, dragul meu, pentru perspicacitatea ta politică; n-am crezut în ruptul capului să aud astfel de cuvinte din gura unui prim-ministru englez". Și, îndreptându-se spre Maniu, el a spus următoarele, cu o voce tremurândă:

„Domnule Maniu, din seara aceasta voi purta doliu la pălăria mea pentru această zi de doliu în istoria universală, când două mari puteri mondiale încetează de a mai fi ceea ce au fost până azi; starea lor de mari puteri a apus azi pentru totdeauna, iar noi, naţiunile mici, intrăm într-o perioadă de teroare şi de groaznic întuneric". Maniu n-a scos o vorbă, ştergându-şi neîncetat faţa de transpiraţie. „Va să zică, începe după câteva minute de tăcere mormântală Fănică Mihăiescu, Hitler a învins pe toată linia şi biata Cehoslovacie încetează virtual de a mai exista ca stat liber". „Mare ruşine pentru Franţa şi Anglia, intervine Ghiţă Pop; domnul doctor Lupu are perfectă dreptate; într-adevăr, o dată cu dezonoarea lor, Franţa şi Anglia au renunţat la rolul de mari puteri".

Văzând că Maniu continuă să tacă, am luat eu cuvântul. „Nu ştiu dacă concluziile care le trag domnii Lupu şi Pop nu sunt prea pripite; ar fi prea trist să fie adevărate; eu mi-aş permite să fac totuşi câteva comentarii asupra declaraţiilor, în adevăr, uluitoare ale premierului englez; mă întreb mai întâi pentru ce a făcut el aceste declaraţii, azi, când Hitler ameninţă să invadeze Cehoslovacia; să-l împiedice? Aşa ceva nu mai e cu putinţă. Să-l încurajeze să se folosească de forţă, asigurându-l de neutralitatea Angliei? Nici aceasta nu explică declaraţiile sale. Atunci pentru ce le-a făcut? Eu cred că ele răspund la patru preocupări urgente pentru guvernul englez; mai întâi, Chamberlain a fost nevoit să asigure imperiul britanic, începând cu Canada, Sud Africa, Australia, India, Noua Zeelandă şi toate celelalte dominioane mai mici că guvernul de la Londra nu-l angajează într-un război pentru un motiv mărunt faţă de imensitatea intereselor acestui imperiu mondial; al doilea rând, Chamberlain a dat o acoperire guvernului englez faţă de îndatoririle ei de aliată a Cehoslovaciei şi faţă de criticile inevitabile ale opiniei publice franceze; din moment ce Anglia declară că nu poate intra într-un război european numai de dragul Cehoslovaciei, Franţa are o mare acoperire în faţa celor care ar acuza-o de trădarea unei alianţe. În al treilea rând, el a căutat să convingă Cehoslovacia să nu mai facă greşeala de a mai rezista, dându-şi seama foarte bine că într-o astfel de eventualitate, pacea n-ar mai putea fi salvată şi Anglia s-ar vedea, fără voia ei, antrenată în război. În rândul al patrulea, Chamberlain a prevenit şi pe Hitler să nu întindă coarda dincolo de sudeţi, pentru că în ziua când el va dovedi lumii că urmăreşte dominaţia Europei, războiul devine inevitabil. În concluzie, eu cred că Chamberlain,

făcând aceste declarații, a rămas în cadrul vechii sale politici față de Germania, s-o ajute în ce urmărește ea rezonabil și s-o împiedice de a provoca un nou război; dacă a reușit sau nu prin politica lui față de Germania, aceasta este o altă chestiune. Nu sunt în capul lui să știu ce crede, dar n-aș fi deloc surprins dacă aș afla că și el își dă azi seama că a eșuat complet; viitorul apropiat ne va lămuri pe toți".

A vorbit din nou Lupu, recunoscând justețea observațiilor mele și felicitându-mă pentru claritatea prezentării lor. El și-a menținut însă concluziile sale. „Un stat puternic, zice el, nu trebuie să facă distincție între cauze mari și cauze mici; onoarea este aceeași și într-un caz și în altul. Lăsând să piară o țară mică și să fie înghițită de o fiară turbată, Anglia și Franța s-au dezonorat în vecii vecilor; eu îmi mențin în întregime concluziile pe care vi le-am expus".

Maniu a vorbit puțin. El a găsit că indignarea lui Lupu este „cu totul justificată", dar și explicațiile mele „lămuresc foarte bine atitudinea Angliei". Maniu nu exclude cu totul posibilitatea izbucnirii războiului, dacă Hitler nu va ține seamă de avertismentul lui Chamberlain. „S-ar putea ca el, zice Maniu, să ia avertismentul acesta drept un semn de slăbiciune și să profite din plin de superioritatea lui militară; altfel nu văd de ce folosește atâta brutalitate în relațiile cu Anglia". La miezul nopții aflăm la Radio Londra că Chamberlain a propus lui Hitler o întrevedere la München mâine dimineață, împreună cu Daladier și Mussolini. E târziu, și decidem să ne vedem mâine seară, tot la Mihăiescu.

Miercuri, 28 septembrie 1938

Față de marile răspunderi care apasă asupra guvernelor englez și francez, în aceste zile când lumea trăiește momente de groază, ele au adoptat o metodă foarte bună, aceea de a publica prin comunicate zilnice, în presă și la radio, datele principale ale negocierilor cu Germania. În fond, prin faptul că opinia publică este ținută zilnic în curent, se demască foarte bine brutalitatea metodelor lui Hitler și acțiunea pacifistă angajată de diplomația franco-engleză. Pentru cine are un radio bun și cunoaște limbi străine ar fi foarte ușor să se informeze înainte ca știrile din afară să fie publicate în ziare.

Până la amiază am aflat, prin posturile de radio străine, o serie de informații foarte importante. După mesajul din 25 septembrie, prin care președintele Roosevelt[77] ruga Parisul, Londra, pe Hitler și pe Beneș să continue tratativele și să se înțeleagă pentru salvarea păcii*, el a intervenit din nou pe lângă Hitler, în noaptea de 27 spre 28 septembrie, propunându-i o reuniune într-o țară neutră, a delegațiilor tuturor țărilor aflate în conflict.

În cursul nopții trecute s-au produs mai multe evenimente, după cele comunicate de Radio Paris, Zürich și Londra. Hitler i-a răspuns lui Chamberlain, la mesajul primit prin Horace Wilson, că trupele germane care vor intra în regiunea sudetă nu vor depăși linia anunțată prin Memorandul cunoscut; totodată, el anunță că Germania e dispusă să garanteze noul stat cehoslovac după ce va fi fost lichidată problema celorlalte minorități. La această scrisoare a lui Hitler, Chamberlain i-a trimis un nou mesaj, prin care i-a propus o nouă conferință, la care să participe, în afară de delegați germani, cehoslovaci, englezi, francezi, eventual și italieni. Tot în cursul nopții, Chamberlain a rugat pe Mussolini să colaboreze și el la menținerea păcii. Se pare că acesta a admis. Tot în cursul nopții trecute, guvernul francez, în contact permanent cu cel englez, a întreprins și el demersuri asemănătoare la Berlin și pe lângă Mussolini.

La ora două, Radio Londra a anunțat că Mussolini a intervenit pe lângă Hitler și că acesta e dispus să amâne cu 24 de ore mobilizarea armatei. În cursul nopții, Franța a mobilizat și ea câteva contingente, reprezentând un milion de oameni. Se așteaptă un răspuns definitiv din partea lui Hitler în cursul acestei zile, la propunerea Franței și Angliei, pentru o nouă conferință. Pentru mine e clar ca lumina zilei că nu vom avea război. Stau în casă toată ziua, ascult posturile de radio și citesc presa noastră.

Pe la 5 trece pe la mine bunul meu prieten Remus Nestor. Mi-a făcut multă plăcere vizita lui, mai ales că eram curios să aflu din gura lui dacă este adevărat ceea ce-mi spusese colonelul Marinescu despre noua atitudine a d-rului Angelescu. Nestor mi-a confirmat tot ce aflasem de la colonelul

---

* Mesaje asemănătoare au fost transmise de el lui Mussolini, lui Stalin și Japoniei pentru a susține demersurile sale de pace (n.a.).

Marinescu. „Angelescu, spune el, are un dispreț suveran față de rege, de Tătărăscu și de toți trădătorii național-țărăniști; prezența lui printre consilierii regali se datorează canaliei de Tătărăscu, care-l amenință mereu, direct sau indirect, să vină cu măsuri restrictive în ce privește terenurile petrolifere, imobilele în centrele urbane și tot felul de impozite pe capitalurile lichide, lucru care-l neliniștește mult, el fiind, sub raportul acesta, foarte avar".

Nestor îmi confirmă informația că Angelescu are „o admirație sinceră" pentru Maniu și pentru Lupu, pentru atitudinea lor dârză față de Carol și că nu vede altă soluție față de evenimentele externe decât un guvern național prezidat de Maniu și cu plecarea de pe tron a regelui. „Angelescu, continuă Nestor, va fi omul cel mai fericit din lume când va vedea țara debarasată de banditul de Carol și toate lichelele care l-au ajutat pedepsite exemplar".

„Pentru aceasta, i-am răspuns eu, dr. Angelescu ar trebui să se retragă la timp și, dacă e posibil, și zgomotos, dacă ține să nu mai figureze și el printre lichelele lui Carol". „Pentru astfel de atitudini curajoase, recunoaște și Nestor, pe Angelescu nu-l prea văd capabil". Nestor crede, ca și Angelescu, războiul inevitabil și imediat. După el, Hitler a căzut victima englezilor, care „în mod abil", l-au făcut să creadă în sprijinul lor pentru ca azi, după ce nu mai poate da înapoi, să cadă asupra lui toată răspunderea războiului. „Exact ca și în 1914", zice Nestor. Îi explic timp de o oră că se înșală profund și că, din contra, Anglia, care e dezarmată complet, urmărește menținerea păcii, cu riscul chiar de a se umili și de a se compromite grav. Nestor a rămas pe gânduri.

Seara la 7, înainte de a pleca la Mihăiescu, Radio Zürich anunță că Hitler a acceptat conferința propusă, care va avea loc la München mâine după masă și la care vor participa Chamberlain, Mussolini, Daladier și, bineînțeles, și Hitler.

La Fănel Mihăiescu au mai participat, afară de cei de ieri seară, și Mihalache, care a fost invitat de Maniu, Aurel Leucuția, Ilie Lazăr și inginerul Hoisescu.

La cererea lui Maniu și a lui Lupu, eu am expus evenimentele petrecute în cursul nopții de ieri ca și în ziua de astăzi, ajungând la concluzia că toate aceste evenimente dovedesc că vom avea pace, bineînțeles cu sacrificarea unei părți importante din statul cehoslovac; conferința de la München de mâine după masă, va pune, probabil, capăt crizei cehoslovace.

Au urmat apoi discuțiile în timpul mesei. Ele au ținut până la ora 12 noaptea. A fost amuzant Mihalache care, deși personal a făcut rezerve, a ținut totuși să ne spună, ca un exemplu, cât sunt de variate părerile specialiștilor, că Vișoianu[78] și Gafencu[79] susțin exact aceeași teză ca și Nestor, prietenul meu, că „Anglia a întrecut în viclenie pe Hitler și că l-a manevrat atât de bine", încât acesta s-a lăsat prins într-un război, de la care nu mai poate da înapoi, purtând toată răspunderea în fața lumii întregi. Lupu a izbucnit în hohote de râs, spunându-i lui Mihalache: „Dumneata acum vezi că oamenii aceștia habar n-au de politica externă? Spune singur, de câte ori te-au indus în eroare acești pretinși specialiști în problemele externe?". Mihalache s-a apărat energic, declarând că acum e convins și el că nu vom avea război.

Interesante au fost informațiile date de Ghiță Pop, de Ionel Pop și de Aurel Dobrescu referitoare la ce spun sașii din Ardeal și germanii din Cernăuți. Aceștia pretind că Cehoslovacia va dispare curând de pe harta Europei, întrucât existența ei este o sursă permanentă de ceartă între vecinii ei. După detașarea regiunii sudete, va urma detașarea altor regiuni ocupate de minoritățile maghiare și polone. Într-o a treia etapă va urma autonomia slovacilor și a Ruteniei Subcarpatice. Cât privește regiunea ocupată de cehi, ea va fi încadrată în Reichul german cu un statut special. Despre România, sașii sunt siguri că-i va veni rândul curând, după terminarea chestiunilor cehoslovace și că soluția la care se gândește Hitler și statul său major este autonomia Transilvaniei și a Banatului; în caz că România s-ar putea înțelege cu Hitler, ea ar putea căpăta în compensație, pentru Transilvania și Banatul, un teritoriu egal ca suprafață dincolo de Nistru. După ei, Hitler va ataca Rusia Sovietică la anul viitor, căci așa s-a angajat el față de englezi. Maniu a confirmat și el aceste informații, declarând că el le cunoaște demult, dar n-a voit să facă publicitate în jurul lor. „De aceea, a continuat el, am condamnat mereu politica greșită a regelui, care-și imaginează că prin înșelătorii ieftine, el ar putea abate germanismul de la linia preocupărilor lor, stabilite definitiv de pe timpul lui Bismarck; noi nu ne putem menține în cadrul actualelor frontiere, decât cu sprijinul aliaților care ne-au ajutat să le avem; eu repet mereu acest adevăr simplu, cu riscul de a deveni ridicol. Cum își imaginează regele Carol, care pe deasupra se bucură în străinătate și de o reputație foarte proastă, că ar putea el să convingă pe Hitler ca, de dragul ochilor săi, să

respecte România, o creațiune, ca și Cehoslovacia, a victoriei aliaților din 1918 și a Tratatului de la Versailles din anul următor". Lupu s-a declarat cu totul de acord cu Maniu și a adăugat, aluzie la Mihalache, că, în caz că regele face apel la partidul nostru în vederea unui guvern național, „noi trebuie să punem ca primă condiție, abdicarea regelui". „Să ne lase în pace, ne-a făcut destul rău în acești opt ani de când s-a făcut rege cu de la sine putere, în contra voinței țării, să se ducă dracului cu toate curvele lui și, rămași singuri, fără acest învrăjbitor de oameni, vom găsi noi mijloacele să reparăm răul care ni l-a făcut și să ne asigurăm autonomia noastră". Toți l-am aplaudat zgomotos, afară de Maniu și Mihalache, care au tăcut, primul pentru a nu se ebruita chestiunea, al doilea, de teamă să nu intre în conflict cu noi, cei prezenți. La plecare, Maniu i-a șoptit lui Lupu că e de acord cu tot ce a spus el, dar nu vrea să spună acest lucru în fața lui Mihalache, care „nu este încă convins pentru această operație chirurgicală". Mâine seară, la aceeași oră, ne vom vedea tot la Mihăiescu.

Joi, 29 septembrie 1938

În cursul dimineții am trimis câte o scrisoare, aproape cu același text, lui Herriot[80], Louis Marin[81], Churchill și Eden, în care le-am arătat ce vorbesc germanii din România despre planurile viitoare ale lui Hitler. Am subliniat faptul că tot ce au vorbit ei cu un an înainte despre planurile lui Hitler referitoare la Austria și Cehoslovacia s-a realizat în întregime și că deci ei sunt foarte bine informați.

Printre ziarele engleze trimise de doamna Conraly[82] citesc în „Daily Herald" din 22 septembrie declarațiile foarte interesante făcute presei de către Churchill. El arată foarte clar rușinea capitulării democrațiilor occidentale în fața forței brutale a dictaturilor. Prin dispariția Cehoslovaciei, cu o armată foarte bună și cu un sistem de fortificații moderne, Germania își va vedea 25 de divizii libere pentru a le concentra pe frontul occidental mâine, când va ataca Franța și aliații ei occidentali, printre care și Anglia. În felul acesta, potențialul militar al Germaniei va crește simțitor, ea scăpând de un adversar foarte primejdios din spatele ei. Churchill atacă fără menajamente pe toți acei care-și imaginează că un stat mic în gura lupului asigură în felul acesta pacea; din contra, agresorul se va vedea încurajat să dea și alte lovituri.

Posturile de radio străine transmit din oră în oră tot felul de ştiri despre întrunirea de la München a celor patru, care vor ţine prima şedinţă la amiază. Se fac tot felul de comentarii în legătură cu soarta Cehoslovaciei. Radio Paris şi Radio Londra speră să atenueze mult condiţiile prevăzute în Memorandul de la Godesberg. Cum era de aşteptat, Hitler şi Göring[83] au ieşit în întâmpinarea lui Mussolini, în cursul dimineţii de azi, la gara Kufstein din Tirol şi s-au pus de acord asupra procedurii de urmat în discuţiile cu Daladier şi Chamberlain, care vor începe la ora 12. Cum discuţiile între ei nu vor fi uşoare, e puţin probabil să aflăm ceva precis până mâine dimineaţă.

Până la 7 seara, când am plecat la Mihăiescu, n-am aflat nimic nou despre negocierile de la München. În seara aceasta au fost prezente aceleaşi persoane de ieri seară, mai puţin Mihalache, care a plecat la Dobreşti.

Am luat cu mine ziarul cu declaraţiile lui Churchill şi copia scrisorilor trimise dimineaţă în Franţa şi Anglia. Maniu ne-a pus în curent cu cele discutate azi dimineaţă cu Dinu şi Gh. Brătianu[84], care sunt şi ei tot aşa de îngrijoraţi ca şi noi de ceea ce se întâmplă cu Cehoslovacia. Dinu Brătianu i-a reproşat lui Gh. Brătianu, în faţa lui Maniu, greşeala lui din trecut, când a combătut şi el, alături de partidele extremiste de dreapta, pactul militar cu Sovietele, pact care, dacă s-ar fi făcut, „azi nu ne-ar mai durea capul". Gh. Brătianu nici azi nu şi-a schimbat părerea că Sovietele sunt mai primejdioase decât Hitler. Maniu şi Dinu Brătianu l-au pus bine la punct. Maniu a rămas decepţionat de Gh. Brătianu. „N-are stofă de om politic, zice el; numai numele de Brătianu nu este de ajuns pentru a conduce un mare partid". Am trecut apoi la chestiunile externe.

Am făcut o scurtă dare de seamă asupra evenimentelor care au dus la fixarea conferinţei de la München. Am citit textul scrisorilor mele de azi dimineaţă, precum şi declaraţiile lui Churchill, pe care toţi le-au găsit interesante. În seara aceasta şi Lupu e în fine convins că şansele pentru pace sunt mai mari, însă preţul destinderii este „îngrozitor". După el, „războiul ar fi fost preferabil acestui armistiţiu ruşinos". Maniu crede că dacă Anglia şi Franţa ar fi fost ferme, categoric Hitler n-ar fi întins coarda atât de mult, deoarece el nu poate face un război contra Europei întregi. Eu am luat din nou cuvântul, susţinând vechea mea teză că cea mai mare răspundere cade asupra conservatorilor englezi care, din ură şi teamă de bolşevism, au pus şi ei

umărul la ridicarea lui Hitler. Din nenorocire, conservatori ca Churchill și Eden, care văd mai clar lucrurile, sunt puțini. Să sperăm că brutalitatea lui Hitler îi va ajuta pe aceștia să câștige opinia publică și o majoritate în propriul lor partid. „Până atunci, mă întrerupe Lupu, Hitler va face harcea parcea din Europa Centrală".

Ionel Pop, care în calitatea lui de membru în consiliul de administrație al Băncii Românești, are multe legături cu șefii liberali ai finanței, ne dă informații interesante cu privire la atmosfera care domnește printre ei. Toți sunt demoralizați de ceea ce se petrece cu Cehoslovacia și văd în culori foarte pesimiste viitorul nostru. Ei sunt convinși că ungurii, jucând cartea germană și italiană, trebuie să aibă promisiuni precise din partea lui Hitler și Mussolini în privința pretențiilor lor asupra Transilvaniei. „Dacă mâine Hitler ia pe mână chestiunea revendicărilor maghiare, zic ei, și declară că problema Transilvaniei e o piedică pentru pacificarea Europei Centrale, ce vor face Franța și Anglia? Ne vor sacrifica, așa cum au făcut cu Cehoslovacia? Iată pentru ce, spun acești financiari liberali, România ar trebui să lămurească imediat raporturile ei cu democrațiile occidentale și poate chiar și cu Sovietele, pentru a ști din timp ce avem de făcut". Ionel Pop spune în continuare că toți acești financiari găsesc în dictatura regelui Carol o piedică mare în calea acestor lămuriri și că, probabil, problema înlăturării lui se va pune curând drept o necesitate stringentă. Pe această chestiune s-a deschis o discuție de aproape două ore, la care au participat toți cei prezenți, declarându-se unul după altul pentru înlăturarea lui Carol. Maniu ne-a rugat pe toți, în special pe Lupu, să păstrăm o discreție absolută asupra acestei chestiuni, pentru a nu ne crea și alte dificultăți pe lângă cele prezente, și ele atât de mari. „Dacă această idee câștigă teren în opinia publică fără amestecul nostru, cu atât mai bine, zice Maniu; pentru moment nu e bine să apărem noi ca îndrumătorii și autorii acestei idei".

Pe la 11,30 am ridicat ședința; cea viitoare, pe mâine seară, tot la Mihăiescu, care ne invită cu foarte multă plăcere.

Vineri, 30 septembrie 1938

Citesc toată dimineața presa străină din ultimele zile. Din lectura ei reiese și mai clar ideea că toată lumea de dreapta din Anglia și Franța preferă

o înțelegere cu Hitler decât cu Stalin[85]; cealaltă parte a opiniei publice, care vede o primejdie în hitlerism și fascism, din nenorocire, este în mare minoritate. Citesc în unele ziare franceze de dreapta afirmații în genul acesta că „nu există păci rușinoase, ci numai războaie rușinoase". Ziarele franceze reproduc polemica de acum câteva luni dintre Joseph Barthélemy, profesor de drept constituțional la Universitatea din Paris, și Paul Boncour[86]. Primul susține că tratatul dintre Franța și Cehoslovacia este caduc de la 7 martie 1936, de când Hitler a denunțat acordul franco-german de la Locarno. Multă lume împărtășește în Franța teza lui Barthélemy. Boncour i-a răspuns că „un tratat nu poate deveni caduc numai pentru motivul că Germania a comis un act de forță; cum e posibil, zice el, să negăm angajamentele noastre față de Cehoslovacia; acest lucru nu e posibil, nici din punct de vedere juridic și nici politic". Barthélemy a continuat să-și apere teza lui mai departe. Într-un articol publicat în „Le Temps", despre care eu de-abia azi am luat cunoștință, el a scris următoarele: „Este oare bine ca trei milioane de francezi, tot tineretul din universitățile și școlile noastre, din uzine și din întreaga țară să fie sacrificat pentru a menține trei milioane de ceho-germani sub dominația Cehoslovaciei?"

Ziarele franceze din ultimele zile fac aluzie și la un raport secret al generalului Lelong, atașatul militar francez la Londra, care pretinde că Anglia e cu totul nepregătită pentru un război cu Germania și că în primele șase luni de război, Londra n-ar putea trimite pe continent, în ajutorul Franței, decât cel mult 30 000 de oameni; flota și aviația engleză nu vor fi puse la punct decât cel mai devreme în 1940. Ziarul „La France enchaînée" a publicat o serie de articole, în sensul că „războiul care se apropie este războiul evreilor". Cum Hitler se poate presupune că este și el tot atât de bine informat asupra acestor lucruri dezbătute în presă, mă întreb atunci de ce ne-am mai mira văzându-l cum procedează de brutal și ce pretenții ridicole are față de vecinii slabi ai Germaniei. Vai, cât se vor căi de mult toți acești naivi, care nu-și dau seama de primejdia care-i amenință în ziua când Hitler se va considera destul de tare pentru a-și pune în aplicare planul său de dominare a Europei și poate chiar al lumii întregi!

Până la ora 12, posturile de Radio Paris și Londra au publicat doar știri despre ședințele de lucru a celor patru de ieri după masă. Ele au ținut până

noaptea târziu. Acordul a fost semnat aproape de ora două dinspre ziuă. Mussolini și Daladier au părăsit Münchenul aproape de amiază, în timp ce Chamberlain a mai rămas să continue discuțiile cu Hitler.

La ora două am ascultat la Radio Londra un rezumat al acordului semnat la München. El prevede o ușoară ameliorare a condițiilor prevăzute în Memorandul de la Godesberg, în sensul că aplicarea lor se va face sub controlul unor comisiuni internaționale, formată din ambasadorii celor patru mari puteri și un reprezentant al Cehoslovaciei. Evacuarea teritoriilor cedate Germaniei se va face în cinci etape, cu începere de la 1 la 10 octombrie; ele vor fi predate Germaniei cu toate instalațiile existente. Comisiunea internațională va organiza până la data de 25 noiembrie plebiscite în regiunile ocupate de minorități maghiare și polone, după care ea va stabili frontierele definitive ale statului cehoslovac. Acordul mai prevede un termen de șase luni pentru locuitorii care optează pentru cetățenia germană sau cehoslovacă; cât privește transferul de populație, el este lăsat pe seama Germaniei și a Cehoslovaciei. Toți soldații sudeți din armata cehoslovacă și funcționarii germani din poliție și administrația de stat vor fi puși imediat în libertate. Ca urmare a acestui acord, cele patru puteri se angajează să garanteze frontierele noului stat cehoslovac. Italia și Germania își rezervă semnătura pentru acest angajament, mai târziu, după ce vor fi efectuate plebiscitele pentru minoritățile polone și maghiare.

Pe la 5 au trecut pe la noi soții C. Mihăiescu, curioși și ei să afle cum s-a rezolvat criza cehoslovacă. După ce i-am pus în curent, Mihăiescu a exclamat: „Vai de noi; exact așa se va întâmpla și cu România, dacă Franța și Anglia nu se înțeleg la timp cu Sovietele". Doamna Mihăiescu[87], în simplitatea ei de femeie care nu are idee de politică, declară că-i este de acum „rușine de rușinea Franței". Milica[88] a ascultat cu lacrimi în ochi expunerea mea despre „tragedia cehoslovacă și despre rușinea de la München".

La 7,30 ne-am dus la Fănel Mihăiescu. I-am găsit pe toți negri de supărare. Maniu de-abia își putea stăpâni emoția. Cunosc toți evenimentele zilei. Urmează comentarii. Le fac o scurtă expunere referitoare la cele citite în cursul dimineții în ziarele franceze și engleze. Lupu condamnă categoric Franța și Anglia, care „și-au săpat mormântul de mari puteri la München; acordul de la München reprezintă, zice el, cea mai gravă înfrângere a

democrațiilor; viitorul ne va spune dacă victoria de azi a regimurilor de dictatură vor servi bolșevismului ori unui regim și de mai crudă sălbăticie". Maniu repetă ceea ce a spus și în trecut că Hitler și Mussolini și-au dat mâna să distrugă toată ordinea europeană creată prin Tratatul de la Versailles și că Anschluss-ul și sudeții nu reprezintă decât începutul. „Cine nu vede acest lucru simplu, zice el, dovedește că nu are absolut nici o pricepere politică; mă refer în special la oamenii politici francezi și englezi".

Trecem la problemele interne. „Ce facem acum noi, domnule Maniu, întreabă Lupu; rămânem mai departe cu brațele încrucișate și să ne pomenim și noi cu un München românesc sau începem o luptă, pentru a preveni așa ceva; eu propun ca dumneata să iei imediat contact cu ceilalți șefi de partide, cu Dinu Brătianu, în rândul întâi, apoi cu Averescu[89] și cu ceilalți care mai există, în vederea unei acțiuni comune. Noi trebuie să cerem lui Carol să abdice imediat, pentru a putea forma un guvern capabil să restabilească bunele noastre relații cu Franța, cu Anglia, cu Iugoslavia și ceea ce mai rămâne din statul cehoslovac; în caz că Franța și Anglia fac vreo rezervă, noi trebuie să ne înțelegem imediat cu Sovietele. Eu cred că după ceea ce s-a întâmplat acum Cehoslovaciei, vor înțelege și polonii că numai o înțelegere cu Sovietele îi poate salva și pe ei; în orice caz, când Varșovia va vedea că noi ne înțelegem cu Moscova, va sfârși prin a înțelege și ea". Ghiță Pop se declară cu totul de acord cu propunerea lui Lupu. El ridică încă chestiunea Gărzii de fier. „Noi, zice el, ar trebui să luăm contact și cu reprezentanții acestei mișcări care, sunt sigur, ne-ar ajuta mult în lupta noastră pentru a sili pe rege să abdice; odată atins acest obiectiv, noi ne reluăm libertatea de acțiune, fiecare cu programul ei; Garda de fier cunoaște programul nostru; noi le oferim alegeri libere și eliberarea lor din închisori; raporturile viitoare dintre noi le va reglementa sufragiul universal".

Inginerul Hoisescu și Fănel Mihăiescu au ridicat obiecții. După ei, pactul de neagresiune din noiembrie trecut ne-a creat mari dificultăți în raporturile cu celelalte partide de ordine. Ei se întreabă dacă n-ar trebui să evităm o înțelegere cu legionarii acum, când vrem să raliem opinia publică în contra lui Carol. Am susținut călduros pe Ghiță Pop, arătând lui Mihăiescu și lui Hoisescu cât de mult se înșală când se lasă impresionați de reproșurile adversarilor noștri. „Fără pactul cu ei, am spus ei, nu cred că am fi reușit să

doborâm guvernul Tătărăscu și prin el să-l silim pe Carol să-și ia singur răspunderea, care azi se apropie de soroc; fără această operație, nu știu dacă azi am putea cere abdicarea lui Carol; cât privește ziua de mâine, după ce vom scăpa de această bestie, nu e cazul să ne îngrijim de Garda de fier; în urma unor alegeri libere, făcute după o campanie serioasă, de lămurire a opiniei publice, eu sunt sigur că această mișcare nu va lua nici un sfert din voturile din decembrie trecut, acum, când lumea începe să vadă și mai clar primejdia germană. Nu trebuie pierdută din vedere importanța luptei care o începem cu Carol, luptă în care avem sprijinul câtor mai mulți". Lupu m-a sprijinit cu toată convingerea. Maniu s-a pronunțat la urmă de acord cu propunerea lui Ghiță Pop, propunere la care s-au raliat toți cei prezenți, care au fost aceeași din ședintele trecute.

Ionel Pop și Tăslăoanu au spus că, de altfel, guvernul actual duce o politică plină de menajamente la adresa fruntașilor legionari care sunt cazați și întreținuți în foarte bune condiții, spunându-le că în curând vor fi puși în libertate și li se va permite să reactiveze pe plan politic. „Regele și cu lichelele din jurul său, zice Tăslăoanu, n-a renunțat deloc la ideea de a folosi această mișcare drept instrument în contra partidului nostru".

Maniu a anunțat, la sfârșitul discuțiilor, că săptămâna viitoare va trimite organizațiilor din țară o circulară în care va fixa poziția partidului nostru față de neajunsurile internaționale actuale și va indica și soluțiile care se impun pentru țara noastră.

La plecare, el ne-a rugat, pe Ghiță Pop și pe mine, să trecem mâine dimineață la opt pe la el.

Sâmbătă, 1 octombrie 1938

Radio Londra anunță la 7,30 dimineață, că Chamberlain, care s-a întors ieri după masă de la München, după două ore de discuție cu Hitler, a semnat și el o declarație în care se stabilește că cele două țări se vor consulta în viitor în toate chestiunile rămase în suspensie pentru ca să se evite orice război între ele. Mă întreb ce va zice Franța când va afla de această nouă înțelegere anglo-germană și apoi ce poate cuprinde ea în afară de ce se publică. În mintea mea prinde din ce în ce mai mult teren bănuiala că Anglia are legături mai adânci cu Germania, legături pe care nici Franța nu le cunoaște de ajuns.

Punându-l pe Maniu în curent cu această bănuială a mea, el mi-a răspuns că pentru dânsul nu încape nici o îndoială că tot ce se petrece azi în Europa este rezultatul acestor legături secrete anglo-germane. El e convins că burghezia și aristocrația engleză sunt cu mult mai ostile bolșevismului decât cele din Franța. „Anglia, continuă Maniu, face imensa greșeală care va duce-o la catastrofă, că ia în serios anticomunismul lui Hitler care, în realitate, nu-l folosește decât ca o simplă perdea de fum".

Maniu ne cere, mie și lui Ghiță Pop, să facem preambulul la Circulara pe care trebuie s-o trimită organizațiilor județene ale partidului nostru. Până la 10, el a fost gata. Maniu l-a admis, fără nici o schimbare. Ghiță Pop și cu mine îl informăm apoi despre ultimele știri transmise de posturile de radio străine. Mussolini, Daladier și Chamberlain au fost primiți cu manifestații mari de simpatie la Roma, Paris și Londra. Lumea din aceste orașe vede în ei „salvatorii păcii". „Opinia publică franceză și engleză, zice Maniu, nu are absolut nici o vină; ea are încredere în reprezentanții ei politici, liber aleși, care dacă-i spun că au salvat pacea, e normal ca ei să fie aplaudați; dar va plăti ea cu vârf și îndesat aceste clipe de falsă bucurie". Presa noastră subliniază cu litere groase „Acordul de la München a salvat pacea". Este pur și simplu o inconștiență din partea tuturor acelor care se bucură de un acord care nu face altceva decât să compromită grav de tot Franța și Anglia și să amâne cu câteva luni poate un război în condiții și mai nefavorabile pentru ele. Qui vivra verra, vorba lui Voltaire"[1].

Seara, mergem la familia Giosanu, unde găsim și pe Filip August[90], unul din secretarii lui Argetoianu. Giosanii sunt fierți. Ei văd în marele triumf al lui Hitler o primejdie pentru țara noastră. Înțeleg de la ei că toată camarila este în panică, în cap cu Gavrilă Marinescu și cu familia „Duduiei"[91]. August ne informează că regele a avut zilele acestea ședințe peste ședințe cu consilierii regali în legătură cu criza cehoslovacă și că dr. Angelescu, Argetoianu[92] și Văitoianu[93] au susținut ideea unui guvern național, la rigoare, prezidat de Maniu. În schimb Iorga, Vaida și Tătărăscu nici nu vor să audă de Maniu. „Iorga s-a oferit să prezideze el acest guvern, zice Filip August,

[1] Cine va trăi, va vedea.

spunând că el va lua de la național-țărăniști pe Lupu, pe Mihalache și pe Costăchescu"[94]. Nimeni însă nu l-a luat în serios.

Regele este în plină panică și așteaptă acum să vadă ce vor face Polonia și Iugoslavia; de atitudinea acestor aliați depinde hotărârea lui. „Teama lui mare, continuă Filip August, este ca nu cumva acești doi aliați să nu facă un volt pas și să se înțeleagă cu Sovietele, căci în acest caz el ar fi silit să facă neapărat apel la Maniu, singurul care ar putea inspira încrederea Moscovei". Aceste păreri fiind ale lui Argetoianu, le înregistrez în *Jurnal*, căci altfel, pe ce spune August Filip nu se poate da doi bani. Ideea unui apropiat guvern național prezidat de Maniu e susținută cu multă căldură și de Giosanu, care spune că și Gavrilă Marinescu este de aceeași părere. August Filip mai spune că Iorga s-a întors de la congresul de istorie care a avut loc recent în Elveția cu convingerea că ungurii au asigurări formale din partea lui Hitler și Mussolini că vor avea curând Transilvania. Când a expus aceste constatări într-o ședință cu consilierii regali, prezidată de rege, ca să-și bată joc de el, Argetoianu l-a întrerupt propunând că „cea mai bună măsură pentru combaterea propagandei maghiare ar fi un guvern Maniu". Iorga a sărit în sus și și-a pierdut șirul expunerii sale. „Și regele a făcut haz de gluma lui Argetoianu", spune August Filip. Mă întorc acasă cu convingerea fermă că șandramaua lui Carol trosnește din încheieturi.

Duminică, 2 octombrie 1938

Posturile străine de radio și ziarele se întreabă mereu ce dedesubturi poate cuprinde declarația Chamberlain – Hitler din 30 septembrie. În Franța, unele ziare comentează deja cu oarecare amărăciune această declarație, care dovedește că Anglia continuă, fără știrea Franței, politica de înțelegere cu Germania. La dezonoarea de care s-a acoperit, Franța se vede acum amenințată de o nouă izolare în politica ei europeană. Radio Paris și unele ziare de stânga se întreabă deja dacă Franța mai poate conta pe alianța engleză și dacă n-ar fi prudent să încheie o alianță militară solidă cu Sovietele. Ca român, m-aș bucura mult să văd Franța decizându-se în fine pentru acest lucru!

Trupele hitleriste au ocupat ieri după masă prima zonă sudetă, conform Acordului de la München. Ziarele anunță că la Praga au avut loc, în noaptea

lui 30 septembrie, mai multe demonstrații de protest în contra Acordului de la München; populația a protestat îndeosebi în contra Franței, sfâșiind, călcând în picioare și dând foc drapelelor franceze. Ieri, ziarele cehoslovace au publicat declarațiile noului președinte de Consiliu, generalul Sirovy: „Am fost părăsiți, am rămas singuri; ne-am înfrânt durerea, disperarea și indignarea numai pentru a ne asigura viitorul nenorocitei noastre națiuni".

Aud la ora 11,30 dimineață Radio Paris care reproduce câteva pasaje făcute presei ieri la prânz de Léon Blum[95] și Louis Marin. Deplorând Acordul de la München, care „reprezintă o dureroasă înfrângere pentru democrația occidentală", Blum declară: „Inima mea este împărțită azi între un sentiment de satisfacție lașă că s-a salvat pacea și unul de rușine că s-a sacrificat o țară aliată". Mai grave sunt însă declarațiile prietenului țării noastre, Louis Marin: „Franța slăbită, zice el, dezarmată, părăsită de Polonia și de România, care nu mai cred în puterea ei, insuficient secundată de Anglia, sacrificând Cehoslovacia pentru a împiedica un război pe care este incapabilă să-l poarte și să-l câștige, a arătat lumii întregi totala ei neputință; Franța lui Foch[96] și Clemenceau[97], Franța Verdunului și a Marnei nu mai există". Sunt în întregime de acord cu această declarație și-mi pare bine că această tristă constatare o face un distins patriot francez.

La dejunul de azi de la „Capșa", cu Maniu, Lupu, Ionel Pop și Fănel Mihăiescu; le-am citit și lor aceste declarații, care aruncă o lumină atât de tristă asupra țării în care noi ne-am pus atâta nădejde. Lupu și Maniu sunt de acord cu mine că de azi înainte, în istoria lumii, începe o nouă fază, în care Franța și Anglia încetează de a mai fi mari puteri de gradul întâi. Văd deja ridicându-se Statele Unite. Ce va ieși din Germania lui Hitler nu se poate ști, încă; la fel cu Sovietele și cu China unde teroarea și războiul civil întunecă orice prevedere. Ionel Pop spune că Radio Viena a publicat azi la 11 dimineață textul telegramelor trimise de Flandin lui Hitler, Mussolini și Chamberlain, pe care-i felicită pentru faptul de a fi salvat pacea. „Omul acesta, zice Lupu, ar trebui mânjit cu [...] pentru inconștiența și nerușinarea de care dă dovadă".

Maniu ne pune în curent cu refuzul lui Mihalache și al lui Madgearu de a aproba textul circularei, pe care el e hotărât s-o trimită organizațiilor județene ale partidului nostru. Ei susțin că trebuie scoase toate pasajele care

vorbesc de răspunderea personală a regelui în materie de politică externă și internă, întrucât altfel noi nu mai avem nici o posibilitate de înțelegere eventuală cu el. Maniu a avut o lungă discuție cu ei ieri seară, între 6 și 8. El le-a arătat că zadarnic speră într-o înțelegere cu „un om nebun, dezechilibrat în sensul medical al cuvântului și care este atât de stăpânit de ideea fixă că el are o misiune de a îndrepta țara printr-o dictatură personală, încât mai curând abdică decât să cedeze, să-i zboare păsărica din cap". Maniu le-a demonstrat necesitatea de a îndruma opinia publică acum, după tragedia cehoslovacă, pentru a n-o lăsa pradă dezorientării și mai ales să fie capacitată de ticăloșii din jurul lui „care nu pierd o ocazie în a lovi în partidul nostru și în mine personal". Când i-a amenințat cu demisia de la șefia partidului, Mihalache și Madgearu au cedat în sensul că ei nu se opun la trimiterea acestei circulări, „însă fac rezervă absolută asupra tuturor pasajelor referitoare la răspunderea regelui". Lupu îl felicită pentru dârzenia lui și-i reproșează că n-a fost mai dur cu ei „care fac un prost serviciu partidului, întreținând legături cu Călinescu și ceilalți trădători, lăsându-i să creadă în posibilitatea unei reconcilieri". Maniu i-a răspuns lui Lupu că față de Mihalache trebuie folosită multă răbdare, întrucât, „cu toate defectele lui politice, el se bucură în masele țărănești de o mare popularitate și regele ar dori tare mult să-l câștige de partea lui". Lupu e de acord că Mihalache reprezintă o forță în masele țărănești, dar el trebuie silit să vadă realitatea „și să nu pretindă ca noi, toți ceilalți, să ne luăm după capul lui, plin de naivități, egale cu ambițiile lui". Maniu surâde și dă din cap în sens aprobativ pentru spusele lui Lupu. Astăzi dimineață el a dat drumul Circularei cu pricina. Lupu propune să i se dea o largă publicitate. „Nu e nevoie, răspunde Maniu; când se va afla de existența ei, toată lumea va căuta s-o citească, cu mai multă curiozitate decât dacă ar fi publicată în ziare".

Îi pun apoi în curent cu tot ce am aflat de la August Filip în legătură cu atmosfera din cercul consilierilor regali și cu pretențiile lui Iorga. „A tunat și i-a adunat, zice Lupu; cum e turcul și pistolul sau, la așa cap, așa căciulă; consilierii regali de azi sunt toți pe măsura zevzecului lor de suveran". Maniu râde cu poftă. „Doctore dragă, exclamă el, ce bine-ți cunoști țara". „De aceea stau, domnule Maniu, lângă dumneata, ca să respir un aer curat și să evit atmosfera stricată de acești indivizi".

Ne despărțim pentru câteva zile, Maniu pleacă mâine în Ardeal, iar Lupu pleacă la noapte la Arsura.

Luni, 3 octombrie 1938

Trec pe la Academia de Comerț pentru a fixa data examenelor. Secretarul Petrescu mă roagă să le fixez spre sfârșitul lunii, căci așa cer studenții de la cursul meu. Accept. Aflu de la el că Averescu e pe moarte și se așteaptă sfârșitul său azi sau mâine. Întâlnesc pe Tașcă și pe D.R. Ioanițescu, Și ei sunt îngrijorați de soarta care ne așteaptă. Tașcă se dedă la o adevărată șarjă la adresa regelui pentru politica lui externă și internă, cu totul greșită, „chiar criminală". După el, „suntem izolați de Franța, de aliații noștri din Mica Înțelegere; cu ungurii stăm rău, cu Sovietele la cuțite, iar cu Germania, gata oricând la o agresiune din partea ei". Ioanițescu recunoaște că așa este. „Hotărât lucru, spune el, Maniu și Lupu sunt singurii care au văzut clar; noi, toți ceilalți, am greșit; eu sunt gata să mă reîntorc lângă ei dacă mă primesc și să fac *mea culpa*". Tașcă îi promite să vorbească cu Maniu și cu Lupu. Eu tac, pentru că sunt convins că așa ceva nu se poate. Noi nu putem reprimi pe nimeni dintre cei care ne-au trădat.

Seara suntem invitați la familia C. Mihăiescu, care s-a întors de ieri în Capitală, lăsând la Sălcuța pe părinții doamnei Mihăiescu. Îi pun în curent cu evenimentele din ultimele zile. Ocuparea de către armata germană a zonelor sudete se face zilnic conform Acordului și fără incidente. Mihăiescu e indignat, ca și mine, pe poloni care, ca niște șacali, s-au aruncat și ei asupra Cehoslovaciei. În ziua de 30 septembrie, în urma unui ultimat, guvernul din Praga a cedat regiunea Teschen. Armata polonă a început s-o ocupe de ieri la prânz. Ce nerușinare!

Mihăiescu apreciază foarte sever refuzul lui Mihalache de a semna Circulara lui Maniu. Cât despre Madgearu, el n-a avut niciodată păreri bune și refuzul său nu contează pentru el. Mihăiescu spune că toată lumea cu care a stat el de vorbă ieri după masă și azi dimineață a găsit „minunată" Circulara lui Maniu. „Până și Georgescu-Cucoș, zice el, pe care l-a văzut azi dimineață, recunoaște că în adevăr Maniu are dreptate așa cum pune el chestiunea; regele, înlăturând Constituția, răspunde personal în fața națiunii de greșelile făcute". Mihăiescu are informații proaspete din cercurile legionare. În urma Acordului

de la München, legionarii au început să ridice din nou capul. Ei sunt siguri că foarte curând Hitler va interveni pentru ei și că regele va fi nevoit să se execute. Călinescu, Urdăreanu și Gavrilă Marinescu se ocupă de aproape de ei, îmbunătățindu-le hrana și cazarea celor din lagăre și închisori și promițându-le eliberarea pe curând. Li se cere în schimb „cumințenie și așteptare în liniște". „Călinescu a mers până acolo, zice Mihăiescu, încât a trimis ajutoare bănești întregii familii Codreanu și o cultivă cu tot felul de daruri și atenții pe soția lui Corneliu Codreanu[98]". Mihăiescu e convins că legionarii îl urăsc de moarte pe Carol, dar că pentru un moment ei nu pot face încă nimic. Părerea lui este că au primit instrucțiuni de la Berlin să stea liniștiți și să aștepte. E probabil. Discutăm apoi despre Averescu care, în fine, a închis ochii. Mihăiescu are foarte proaste păreri despre Averescu ca om politic; în ce privește valoarea lui militară, el n-o cunoaște și eu la fel. Despre Averescu am vorbit deseori cu Maniu și cu Lupu, care erau mirați cum un om de valoarea lui militară putea fi atât de slugarnic față de rege și de Ion Brătianu. Lupu avea explicația lui, a lipsei celor șapte ani de acasă, teorie care o aplică multora dintre prietenii noștri politici, printre care Costăchescu, Andrei, V. Râșcanu[99] etc., etc. „Oamenii ieșiți din gunoaie, chiar dacă sunt inteligenți și buni la învățătură, zice Lupu, sunt lipsiți complet de caracter; așa era și Averescu, fiu de moașă de țară, de undeva din Basarabia; Andrei, fiu de spălătoreasă din mahalalele Brăilei, iar Costăchescu, fiu de țărani săraci din Fălciu, trăit în bordeie cu paie etc. etc. ". Ca militar însă, Averescu se bucura de oarecare prestigiu; avea însă și mulți adversari, care-i contestau valoarea și-l criticau rău de tot. Viitorul va lămuri chestiunea lui ca militar. Din punct de vedere politic e sigur că, neavând caracter, el fiind slugarnic, a fost ușor pentru Brătianu[100] și pentru regele Ferdinand[101] să-l manevreze cum au voit ei. Țara scapă acum încă de un om politic fără caracter. „Mai rămân încă, zice C. Mihăiescu, javra de Argetoianu, nulitatea senilă de Vaida[102] și caraghiosul și paranoicul de Iorga[103]". Sunt de acord cu el că acești trei indivizi joacă și azi un rol nefast în viața politică a țării prin slugărnicia lor față de „Cărluță cel trăsnit".

Marți, 4 octombrie 1938

Ocuparea zonelor sudete de armatele germane continuă, conform Acordului. Nu se semnalază incidente. Procesul de destrămare a statului

cehoslovac continuă prin autonomia administrativă acordată Slovaciei și Ruteniei Subcarpatice. Însă evenimentele zilei cele mai importante sunt discuțiile din Camera Comunelor de ieri, 3 octombrie. Camera franceză e convocată pentru azi după masă. A doua zi după acordul de la München s-a produs demisia din guvernul Chamberlain a ministrului Marinei, Duff Cooper[104]. În ședința de ieri, el a explicat motivele demisiei, atacând grav politica externă a lui Chamberlain. El i-a reproșat lipsa de fermitate în toate declarațiile și notele schimbate în ultimul timp cu Italia și cu Germania pentru ca „dictatorii de la Berlin și Roma să înțeleagă clar poziția Angliei în chestiunea cehoslovacă". El a criticat vehement de tot „politica de duplicitate" a lui Chamberlain, care a semnat faimoasa declarație din 30 septembrie cu Hitler, fără să fi consultat în prealabil nici Franța și nici pe colegii săi din guvern. Din discursul lui Cooper reiese că prin declarația din 30 septembrie, Chamberlain s-a angajat față de Hitler ca pe viitor „cele două popoare, englez și german, nu vor mai purta niciodată război unul împotriva celuilalt" și vor căuta ca, prin consultări viitoare, să se înlăture orice motive de dezacord. El i-a reproșat cu drept cuvânt acest angajament incompatibil cu alianțele Angliei și cu libertatea ei de acțiune în viitor. Se așteaptă ca în ședințele viitoare că vorbească Churchill, Eden și Sinclair[105], care sunt și ei înscriși la cuvânt. Aștept cu mare nerăbdare să văd cum se vor desfășura discuțiile din Camera franceză și care va fi reacția guvernului Daladier față de declarația Chamberlain – Hitler din 30 septembrie.

Seara iau masa la „Continental" cu C. Lupu, Fănel Mihăiescu, Leon, Serdici și Hoisescu. Acesta din urmă citește dintr-un ziar declarația făcută presei de ministrul de Externe al Cehoslovaciei, Krofta[106]. Când i s-a adus la cunoștință de ambasadorii francezi și englezi textul Acordului de la München, el a declarat următoarele: „Nu vreau să critic, dar pentru noi acest Acord este o catastrofă pe care noi n-am meritat-o. Noi ne supunem și ne vom sforța să asigurăm poporului nostru o viață liniștită. Eu nu știu dacă țările d-voastră vor trage vreun folos de pe urma hotărârii adoptate la München, dar de un lucru sunt sigur, că noi nu suntem ultimele victime. După noi, vor cunoaște și alții aceeași soartă". Krofta a vorbit foarte bine. Aceasta este și părerea mea. Prietenii mei prezenți sunt de aceeași părere. Serdici, care s-a întors dimineață din Ardeal, spune că sașii din Sighișoara „sunt nebuni de

fericire", fac chefuri de patru zile în șir și declară că foarte curând Transilvania va fi țară liberă în care ei vor fi arbitri între români și unguri. Nu e ceva nou pentru mine.

Leon și Hoisescu atacă violent Anglia, sub motiv că ea a silit Franța să trădeze Cehoslovacia. Fănel Mihăiescu le dă dreptate, folosind argumentele lui Duff Cooper din discursul său de ieri. „Perfidul Albion, zice el, își continuă vechea lui politică vicleană față de Franța". Încerc să scuz politica engleză prin aceea că burghezia se teme de bolșevism și că Anglia nu e pregătită de război, lucru care o silește să câștige timp. „Dacă perfidul Albion, zic eu, e viclean față de Franța, care azi nu mai prezintă nici o primejdie, de ce n-ar fi tot atât de viclean și față de un bandit ca Hitler, care-și bate joc de el în văzul lumii întregi; așteptați urmarea; desigur, Anglia a făcut greșeli de neiertat, ajutând la ridicarea lui Hitler, dar azi, când vede rezultatele, eu sunt sigur că va reacționa energic când va socoti ea momentul potrivit". Colegii mei sunt atât de înverșunați în contra Angliei, încât sunt greu de convins. Îi rog să urmărească discursurile lui Churchill, Eden și ceilalți, căci sunt sigur îi vor satisface. În toate chestiunile interne suntem însă în acord complet. Toți vorbesc cu entuziasm de circulara lui Maniu, care „a făcut impresie profundă asupra opiniei publice". Serdici spune că sașii au o mare stimă pentru Maniu, deși nu aprobă politica lui antihitleristă. C. Lupu și Hoisescu vorbesc de scandalul provocat la Primăria Capitalei cu numirea generalului Dombrowski[107], „una din cele mai mari nulități din armata noastră, slugarnic și lingușitor până în măduva oaselor și venal". Prietenii lui Călinescu susțin că numirea lui Dombrowski s-a făcut la ordinul lui Carol, care a trecut peste obiecțiile lui Călinescu și a altor membri din guvern. „Carol, zice Hoisescu, n-are nevoie decât de secături de genul acestuia, capabile să facă și crime pentru a-și menține postul; de altfel, individul are volum, prestanță, lucruri care plac lui Carol; față de stârpitura pocită a lui Călinescu, generalul Dombrowski este o nulitate destul de decorativă".

Miercuri, 5 octombrie 1938

Fănică[108] e de două zile în București. Am obținut numirea lui ca medic de circumscripție la Dridu, în Ilfov. Nu va sta însă mult la Dridu pentru că trebuie să facă niște cursuri de specializare la Sibiu, de două luni. El ne-a

adus veşti bune de la Bogdăneşti şi de la Poieni, de la Negoieşti[109]; Fănică spune că printre colegii lui medici Maniu se bucură de un prestigiu formidabil şi că legionarii vorbesc pe faţă că dacă partidul lor va rămâne desfiinţat, atunci ei vor merge cu Maniu.

Seara aflu la Radio că Beneş a demisionat de la Preşedinţia Republicii Cehoslovace. Era de aşteptat. Noul guvern cehoslovac s-a constituit sub preşedinţia generalului Sirovy, care deţine şi Ministerul Apărării Naţionale şi interimatul Preşedinţiei Republicii până la alegerea unui nou titular*. Polonii, ca nişte neruşinaţi ce sunt, au profitat de înghesuială şi au ocupat regiunea şi oraşul Cieszyn. S-au făcut de râsul lumii! Cu ce autoritate morală îşi mai pot ei apăra interesele lor teritoriale faţă de germani şi de ruşi! Lăcomie neruşinată şi prostească! Nu sunt lămurit şi nici nu am de unde afla care a fost poziţia Sovietelor în tot timpul crizei cehoslovace, după ce propunerea lui Litvinov făcută Franţei de a se da ajutor Cehoslovaciei n-a fost luată în seamă. M-am săturat şi eu de câtă lume am văzut în ultimele două săptămâni şi de câte discuţii am avut referitor la criza cehoslovacă. Azi după masă am reluat lucrul meu la Biblioteca Academiei Române.

Joi, 6 octombrie 1938

La Biblioteca Academiei, de la 8,30 la ora două p.m. Seara avem invitaţi pe soţii Giosanu. Discutăm mult discuţiile din Camera franceză şi din Camera Comunelor referitoare la Acordul de la München. Giosanu are cele mai proaste păreri despre Daladier, ca şi mine. Discursul său e o lungă pledoarie pentru a lăsa toată răspunderea Münchenului pe seama Angliei. Altfel ar fi făcut pe dracul ghem! De fapt, trădarea Cehoslovaciei s-a făcut cu consimţământul unei mari majorităţi a Parlamentului francez. Declaraţia de politică externă la sfârşitul dezbaterilor a fost votată de 537 de deputaţi; numai comuniştii au votat contra.

Dezbaterile au fost mult mai serioase în Camera Comunelor unde, după Duff Coopper, au vorbit Churchill, Eden, Archibald Sinclair care toţi au atacat violent guvernul şi politica catastrofală a grupului Chamberlain –

---

* La Externe, *Chvalkovsky*, iar la Interne, *Cerny* (n.a.).

Halifax. Chamberlain s-a apărat că nu putea face altfel pentru a salva pacea, că Anglia va garanta noile frontiere ale Cehoslovaciei, căreia îi ține la dispoziție 30 milioane lire sterline pentru reorganizarea ei. Aflu la Radio Londra în seara aceasta, la ora 11, că guvernul Chamberlain, cu toate criticile aduse, a obținut un vot de încredere cu 367 pentru și 143 contra; s-au abținut de la vot 18 conservatori.

Un lucru însă e îmbucurător. Discuțiile din Camera Comunelor și din Parlamentul francez au dovedit că Franța și Anglia nu mai au încredere în Hitler și că politica lor de concesiuni a atins limita maximă; încă un pas din partea lui Hitler și războiul este inevitabil. Giosanu spune că aceasta este și convingerea lui Gavrilă Marinescu și a tuturor prietenilor săi. El crede că foarte curând regele Carol va face un voiaj în străinătate la Paris, Londra și, probabil, se va opri și la Berlin, la întoarcere. După cât a înțeles de la prietenul său Gavrilă Marinescu, regele Carol vrea acum să joace cartea engleză. „Nu cred să reușească, i-am răspuns, pentru că mai întâi englezii n-au nici o încredere în el și apoi sprijinul lor e primejdios pentru noi, întrucât la o nouă eventuală tocmeală cu Hitler pe chestiunea păcii la Dunăre ei susțin mult și pe unguri; fără sprijinul Franței suntem pierduți". Discutăm apoi chestiunea Averescu. Giosanu crede că Averescu a fost un mare general care însă, din cauza intrigilor cu Brătianu, n-a fost folosit în situațiile de mare răspundere. „Liberalii au țesut atâtea intrigi în contra lui, zice Giosanu, încât regele Ferdinand se temea de el; așa se explică de ce el a ridicat în fața lui Averescu pe Presan[110], o mare nulitate, care închidea ochii la infidelitatea soției sale". Averescu va fi depus la Cripta de la Mărăști. Funeraliile naționale vor avea loc sâmbătă.

Vineri, 7 octombrie 1938

Posturile de radio străine și presa sunt pline de știri referitoare la Cehoslovacia și la modul cum se execută Acordul de la München. Văd la 8 dimineață pe Maniu, care s-a întors noaptea trecută din Ardeal. Maniu e foarte îngrijorat de atmosfera găsită în Ardeal. Românii sunt foarte neliniștiți. Ungurii de la Cluj dau ca sigură alipirea Ardealului la Ungaria, de îndată ce se va termina chestiunea cehoslovacă. Ei pretind că în câteva luni Germania va anexa și restul Cehiei, în timp ce Slovacia și Rutenia Subcarpatică, prea mici pentru a se menține autonome, se vor alipi la Germania. În schimb, sașii

susțin că Transilvania va fi curând stat autonom. Românii care aud zilnic astfel de lucruri și văzând cum a fost distrusă Cehoslovacia sunt aproape în panică. Maniu știe de la o serie de prefecți militari din Ardeal că guvernul cunoaște toate aceste lucruri și, bineînțeles, și regele. Câțiva fruntași legionari din Ardeal i-au spus lui Maniu că regele a trimis „de curând vorbă" lui Corneliu Codreanu că nu este exclus, dacă se înțelege cu Hitler, să formeze un guvern în care să intre în el și câțiva prieteni de-ai săi. Maniu crede că regele e în stare, în prostia și încăpățânarea lui, să facă și această greșeală de neiertat, „să vâre cuiul lui Pepelea în guvern, în speranța că Hitler s-ar mulțumi cu așa puțin". „Omul acesta, continuă el, devine pe zi ce trece tot mai primejdios pentru țara noastră; trebuie găsit un mijloc să scăpăm de el; să-i dăm o sumă de bani și să ne lase în pace". Maniu e contra metodelor radicale, care sunt mai simple, mai sigure și nu costă nici bani!

Maniu a urmărit din ziare și de la posturile străine de radio dezbaterile din Camera Comunelor și Parlamentul francez privitoare la Acordul de la München. Părerea lui este că Hitler a întins prea mult coarda și că englezii sunt la limita maximă a răbdării lor. „Cu cât Hitler, continuă el, va fi mai imprudent și se va arăta mai nerăbdător să pună în aplicare planurile sale imperaliste, cu atât Anglia și Franța vor înțelege că războiul este inevitabil și că ele au făcut o imensă greșeală că nu l-au pus acum la punct; eu sunt convins că Hitler n-ar fi provocat războiul; el a procedat obraznic pentru că știa sigur că mediațiunea Angliei e numai de pură formă pentru a acoperi Franța". Observ că ideile mele asupra crizei europene își fac drum și ajung acum să le aud și din gura altora.

Maniu m-a întrebat dacă am informații precise asupra atitudinii Sovietelor în timpul crizei cehoslovace. I-am răspuns că nu știu nimic sigur, afară de ceea ce au publicat ziarele franceze. Părerea lui este că Sovietele au sacrificat Cehoslovacia, deși erau aliate, și aceasta numai de teama unui război cu Germania. Desigur, dacă Franța și Anglia și-ar fi făcut datoria, Sovietele ar fi intervenit și ele. „Litvinov, continuă Maniu, a cerut Franței înainte de Acordul de la München ca aceasta să aducă problema cehoslovacă în fața Ligii Națiunilor de la Geneva, care să-l declare agresor pe Hitler". Deocamdată atâta știm cât au publicat ziarele; nu mai avem nici o confirmare oficială asupra propunerii lui Litvinov.

Sâmbătă, 8 octombrie 1938

Timpul fiind frumos, plec la Fălticeni cu trenul de 6,30 dimineață. Ajung la două și ceva. Iau dejunul la restaurantul „Țon", cu prietenii mei din oraș; au mai fost prezenți și doctorul Țapov și C. Ștefănescu. I-am pus în curent cu situația externă. Toți sunt foarte pesimiști. Cu greu le-am ridicat puțin moralul.

La Bogdănești, unde am stat numai două ore, între 4,30 și 6,30, am găsit aceeași deprimare. Evreii sunt în mare panică și întrețin o atmosferă de totală deznădejde. Tata e ceva mai optimist, însă vede și el că democrațiile occidentale sunt „slăbănoage și lasă pe Hitler să-și facă de cap în toată Europa". Am lăsat tatei 5 000 lei pentru nevoile gospodăriei.

De la Bogdănești am plecat cu mașina la Pașcani. Am putut sta și aici de vorbă, acasă la Dornescu, cu prietenii noștri din localitate, de la 7,30 la 9 și ceva, când am luat acceleratul pentru București. Evreii din Pașcani sunt tot așa de demoralizați ca și cei din restul județului. Cei bogați o șterg spre America; grosul însă rămâne pe loc, resemnați. Vai de ei și de noi dacă Franța și Anglia nu se trezesc la realitate. De când fac politică, e prima dată când părăsesc județul meu trist și îngrijorat. Având vagon lit, m-am odihnit bine până la București.

Duminică, 9 octombrie 1938

Stau toată ziua în casă, completez *Jurnalul* și citesc presa noastră și cea străină. Ascult radio la amiază și seara până la 12 noaptea. Aflu seara la radio că Hitler a ținut azi un mare discurs la Saarbrück, unde a proslăvit victoria politicii sale de a fi readus la sânul patriei peste 10 milioane de frați, cu peste o sută de mii de km^2. Reichul german are acum o populație de 78 700 000 și 583 mii de kilometri pătrați.

Hitler a vorbit tot provocator. Deși a anunțat demobilizarea armatei, el a declarat că a ordonat să se facă noi fortificații în Apus, întrucât regimurile democrate nu-i inspiră încredere și că „indivizi războinici, de talia lui Churchill, Eden și Cooper ar mai putea veni la putere". Și în acest discurs, Hitler cântă la aceeași flașnetă, lupta contra evreilor și a bolșevismului și defensivă pe frontul occidental, în spatele unor puternice linii de fortificații.

În timpul acesta, Anglia și Franța se înarmează de zor. Guvernul francez se luptă însă din greu cu criza economică și financiară. Procesul de

dezagregare al statului cehoslovac continuă însă, dirijat din umbră de agenții lui Hitler. În Slovacia s-a constituit un guvern autonom, sub președinția nazistului Iosif Tiso[111]. Pieirea ta prin tine, Israele! Beneș a părăsit Cehoslovacia, retrăgându-se în Elveția. E vorba ca și Rutenia Subcarpatică să obțină și ea autonomia. Aceasta e politica lui Hitler, pulverizarea statelor vecine în unități cât mai mici, pentru a le putea domina mai ușor. Iată deci cum aplică Hitler Acordul de la München. Domnii Chamberlain și Daladier au acum de ce să se bucure, căci... au salvat pacea!

Luni, 10 octombrie 1938

Lupu s-a întors și el ieri în Capitală. Dejunul la Fănel Mihăiescu, cu Lupu, fratele său Costache, Ghiță Pop și Aurel Dobrescu. Toți văd în discursul lui Hitler de ieri o nouă provocare la adresa Franței și Angliei. Ne bucură pe toți acest lucru, căci numai așa aceste țări vor înțelege greșeala făcută cu Cehoslovacia. Ghiță Pop și Aurel Dobrescu, care urmăresc de aproape evenimentele din Ungaria, susțin că tratativele ungaro-slovace privitoare la teritoriile revendicate de Budapesta merg foarte greu și că probabil vor fi întrerupte; se vorbește de un arbitraj eventual italo-german. Dificultatea cea mai mare o constituie Bratislava, oraș pe care slovacii nu vor să-l cedeze Ungariei. Ghiță Pop spune că polonii se agită de câteva zile să ocupe și o parte din Rutenia Subcarpatică, sub motiv că ar dori să aibă o fruntieră comună cu Ungaria și că totul va depinde de Hitler, de ce va hotărî el. Iată unde am ajuns! Lupu, de acord cu noi toți, condamnă categoric „politica de pradă" pe care o practică guvernul de la Varșovia, fără să-și dea seama cât se izolează de mult pe plan moral, de toată lumea civilizată. „Și când te gândești, am adăugat eu că această țară mai are la activul ei și ingratitudinea față de Franța și Anglia, care au luptat pentru independența ei și, în plus, și dușmănia rușilor și germanilor". „Spiritul ușuratec și fanfaronada i-au mâncat în trecut și tot aceste defecte îi vor nenoroci și în zilele noastre", zice Lupu.

Costache Lupu ne informează despre atmosfera din unele cercuri liberale din jurul lui Franasovici și Tătărăscu. Ele sunt foarte îngrijorate de noua situație creată în Europa Centrală, unde nimeni nu mai e sigur de ziua de mâine, Hitler fiind singura forță care decide în ultimă instanță. Aceste cercuri sunt nemulțumite pe rege, care nu mai iese din cuvântul lui Călinescu; acesta

s-a înțeles cu „Duduia" și cu Urdăreanu și în felul acesta au pe rege în buzunarul lor. Lupu crede că foarte curând Tătărăscu va fi numit ambasador la Paris, pentru ca Armand Călinescu să rămână atotputernic în guvern. La ascensiunea lui Călinescu colaborează și Iorga, care nu înghite pe Tătărăscu și oamenii lui. Costache Lupu știe toate aceste lucruri de la doamna Franasovici, care stă mai tot timpul în Capitală, deși soțul ei e ambasador la Varșovia.

Pe la 6 seara, mi-a telefonat Maniu să trec pe la el pe la 8. Astăzi la ora două a fost vizitat de generalul Balif[112], care i-a făcut o comunicare confidențială din partea regelui. Guvernul polonez l-a întrebat dacă România nu e dispusă să participe la o acțiune comună în vederea anexării regiunii românești din Rutenia Subcarpatică, valea Apșelor de Jos și de Sus. Regele vrea să cunoască părerea lui Maniu înainte de a-i răspunde. Din conversația cu Balif, el a înțeles că regele este de părere ca România să refuze orice participare la o astfel de operație, însă vrea să cunoască și părerea ardelenilor în această chestiune. Maniu e categoric contra; el i-a promis să-i dea un răspuns scris până mâine la ora 12, când se va întâlni din nou cu Balif. Maniu m-a rugat să-i fac un proiect de răspuns și să i-l aduc mâine dimineață. Ne-am înțeles asupra liniilor mari ale acestui răspuns.

Seara l-am redactat. România se consideră mai departe drept un aliat credincios al statului cehoslovac și, ca atare, ea nu poate formula nici o revendicare teritorială de la aliatul ei, mai ales când se află atât de greu lovit și părăsit aproape de toată lumea. De altfel, așezarea geografică a regiunii ocupată de minoritatea românească, dincolo de Tisa, pe malul ei drept, ar face aproape imposibilă detașarea ei din unitatea geografică și economică a Ruteniei Subcarpatice. Pe de altă parte, România n-a avut niciodată ocazia să se preocupe de existența acestei minorități românești, care a fost totdeauna bine tratată în cadrul statului cehoslovac. Din nenorocire, și Rutenia Subcarpatică face jocul lui Hitler, cerând și ea un guvern autonom. Praga nu mai are nici o putere de a se ocupa. A acceptat și ea formarea unui guvern autonom rutean sub președinția tot a unui agent al Germaniei naziste, Brody. Vai de învinși!

Marți, 11 octombrie 1938

Maniu a adăugat la proiectul meu de răspuns o frază privitoare la Polonia, de care eu n-am înțeles să mă ocup. „Guvernul polonez face după mine o imensă greșeală, a adaugat Maniu, că se acoperă de disprețul lumii

întregi când se aruncă fără nici un drept asupra unui popor atât de lovit și de nedreptățit de vecinii săi, ca o adevărată pasăre de pradă. România nu poate coopera la o acțiune atât de urâtă, indiferent de drepturile care le-ar avea asupra unei părți din teritoriul unui stat prieten și aliat". Ne-am înțeles cu Maniu să puie în curent pe Lupu și pe ceilalți membri din biroul politic al partidului cu această chestiune.

Avem la dejun pe moș Ghiță Kirileanu[113] și pe părintele Bobulescu[114]. Moș Ghiță a venit pentru două zile în București. Stă la familia Lalu[115], în strada Mussolini. El vede în culori negre viitorul țării. E fericit să constate că partidul nostru, în frunte cu Maniu, apreciază situația internă și externă a țării exact ca și el. El atribuie, ca și noi, o mare răspundere „neghiobului de Carol, care a făcut tot ce i-a stat în putință să slăbească Mica Înțelegere și să indispuie Franța în contra noastră". Moș Ghiță continuă corespondența cu prințul Știrbei[116], care trăiește în Elveția, de unde este foarte bine informat despre politica externă a nevropatului de Carol. Moș Ghiță e sigur că după Cehoslovacia va veni rândul Poloniei și apoi al nostru; de noi, Hitler se va ocupa atunci când va fi el gata să atace Sovietele; aceasta, zice el, este și convingerea adâncă a lui Știrbei. După Știrbei, „tot ce s-a întâmplat la München și se va mai întâmpla în Europa în anul care vine se datorește unei înțelegeri directe dintre Hitler și conservatorii englezi, pe spatele Sovietelor; restul e numai teatru pentru proști". Moș Ghiță are mare încredere în simțul politic al prințului Știrbei și de aceea e inutil să-l mai contrazic.

Către sfârșitul mesei, el ne-a povestit o serie de lucruri în legătură cu năzbâtiile lui Carol când era copil de 8–10 ani și exaspera încă de pe atunci pe mama lui. „Omul acesta a fost un motiv continuu de scandal în familia regală, continuă moș Ghiță, iar de când s-a urcat pe tron fără voia țării, el este un izvor nesecat de nenorociri pentru poporul nostru; dacă nu scăpăm de el mai repede, mergem spre un dezastru sigur".

Preotul Bobulescu ne povestește o serie de lucruri despre afacerismul patriarhului Miron Cristea[117], ale membrilor și prietenilor familiei sale și de ce proastă reputație se bucură în Biserica Ortodoxă. „Numai datorită acestor păcate, zice el, a putut Carol face din el un instrument slugarnic în regimul său de dictatură". Carol e detestat de toată lumea. „E ca un măr viermănos, zice moș Ghiță, la cea mai mică adiere de vânt va cădea la pământ, bun pentru porci".

Miercuri, 12 octombrie 1938

La Biblioteca Academiei de la 8,30 la două după masă. Seara, la familia C. Mihăiescu cu Lupu. Acesta e din nou furios pe Franța pentru politica ei de apropiere de Mussolini. El a luat ieri seara masa cu Malaxa, la fratele său, profesorul Lupu[118]. Acesta i-a spus că regele și-a revenit din panica prin care a trecut după München, întrucât este convins acum că Franța și Anglia s-au înțeles cu Mussolini, care-și dă și el seama de primejdia unei Germanii prea puternice. Regele este informat că Daladier s-a înțeles la München cu Mussolini să pună capăt neînțelegerilor dintre țările lor și să restabilească relații de sinceră prietenie. Franța este gata să recunoască imperiul italian din Africa. În acest sens, a fost desemnat ca ambasador la Roma François Poncet[119], înlocuit la Berlin de ambasadorul francez la Moscova, Coulondre; în locul acestuia a fost transferat de la Peking ambasadorul Nagiar. Lupu e convins, ca și mine, că Franța face o nouă greșeală când își imaginează că-l poate câștiga pe Mussolini cu așa mic preț. Dictatorul italian a prins acum poftă pentru lucruri mai mari de când a văzut cât de ușor i-a mers lui Hitler. Asociat cu acesta, el își poate realiza în fine planul său mai vast din Balcani și nordul Africii, poate chiar și cel din Corsica și Savoia franceză. Dacă Hitler și Mussolini au tras la München concluzia logică care se impune că Franța și Anglia sunt slabe și se tem de război, atunci cum își închipuie Daladier și Bonnet că vor putea despărți pe cei doi bandiți? „Hotărât lucru, zice Lupu, Franța de azi nu mai are oameni politici de mâna întâia, decât doar niște cârpaci". „În schimb, în Anglia, spun eu, se observă în ultimul timp, ca urmare a decepției provocate de Acordul de la München, o vastă agitație în presă și în cercurile politice pentru luarea de măsuri militare drastice. Presa duce o mare campanie pentru introducerea serviciului militar obligatoriu și pentru înființarea unui minister pentru aprovizionări și muniții de război. Se așteaptă răspunsul lui Chamberlain la aceste propuneri. El continuă să fie atacat de presa laburistă liberală și chiar de unele ziare conservatoare, care se află sub influența lui Churchill, Eden, Cooper și prietenii lor.

În chestiunile interne, Costică Mihăiescu ne dă și el o serie de informații care confirmă ceea ce Lupu și cu mine știam mai de mult, că regele și Călinescu, prin agenții lor, lasă a înțelege legionarilor că foarte curând vor fi puși în libertate și poate chiar introduși într-un guvern care să „netezească

drumul spre o înțelegere cu Reichul german". Deocamdată, toți cei arestați sau reținuți în lagăre de concentrare sunt foarte bine tratați, cu masă bună, sunt bine cazați, au drept la cărți, ziare, pot scrie, primesc pachete de la familie o dată pe săptămână și-și pot vedea regulat și rudele apropiate. „Cu tot acest regim de favoare, continuă Mihăiescu, legionarii urăsc de moarte pe rege și pe complicii lui și au o mare admirație pentru Maniu". Lupu înghite cam în sec, întrucât Mihăiescu nu l-a citat și pe el, dar trece.

Joi, 13 octombrie 1938

Iau dejunul cu Maniu, Ionel Pop și Ghiță Pop la „Capșa". Discutăm mult problema raporturilor noastre cu ungurii. „Aceștia devin pe zi ce trece tot mai obraznici, zice Ghiță Pop; de când au întrerupt negocierile cu slovacii, ei strigă sus și tare că vor anexa curând jumătate din Slovacia, cu Bratislava cu tot, și în câteva luni vor ocupa și Transilvania cu ajutorul lui Hitler". Maniu și Ionel Pop zâmbesc. Ei cunosc și mai bine pe unguri. „Dacă pentru noi este vreo primejdie, zice Ionel Pop, ea nu poate veni decât de la Hitler, care urmărește independența Transilvaniei și nicidecum s-o cedeze Ungariei; Hitler nu are nevoie de vecini puternici în spațiul lui economic și apoi el știe de la austrieci cât e de greu să te înțelegi cu ungurii, mai ales când se vor simți ei tari pe situație". Maniu e de acord cu Ionel Pop.

Maniu condamnă, ca și mine, guvernul francez, pentru încercarea lui naivă de a câștiga pe Mussolini. „Recunoașterea imperiului italian din Africa, zice el, reprezintă nu numai o rușine pentru Franța, dar și o imensă greșeală politică față de pactul Societății Națiunilor pentru că cu ce obraz se mai poate prezenta ea la Geneva când aprobă ea dispariția unui stat independent ca Abisinia?" Suntem toți de acord cu această părere.

Maniu este și el în curent cu regimul foarte bun care se aplică legionarilor din lagăre și închisori, însă nici el nu crede că ei vor ierta pe rege pentru ceea ce le-a făcut.

Vineri, 14 octombrie 1938

De la 8,30 până la 2 p.m. la Biblioteca Academiei. La ieșire întâlnesc pe Andrei Rădulescu[120], care-mi ține un discurs întreg pentru a scoate în evidență „talentul politic al regelui care, dacă ar fi fost ascultat la timp, ar fi

încheiat o înțelegere cu Germania cu mult înainte de München". În prezent o astfel de înțelegere „este mai grea, întrucât azi noi avem nevoie de Hitler și nu el de noi". [...] „Toți acei care considerați pe rege drept un cap politic, i-am spus eu cu o voce apăsată, sunteți foarte puțini; imensa majoritate a acestei țări are păreri foarte proaste despre capacitatea lui politică și acest lucru este pe cale să se verifice curând". L-am salutat și am plecat spre casă, fără să mai aud răspunsul lui. [...]

Seara avem musafiri, familia Mihăilescu și un prieten al ei, colonelul Zimțea din Aviație[121], pensionat ca invalid. Îl cunosc pe acesta mai demult; are un frate grefier, care concurează pentru un post vacant la Tribunalul Ilfov; are copii și casă în București. De ani de zile vrea să se transfere în Capitală și nu reușește pentru că nu are relații și nici bani ca să corupă pe cineva din minister. Mihăilescu mă roagă mult să intervin eu pentru el; Zimțea mă lasă să înțeleg că poate plăti 10 000 lei dacă găsesc eu pe cineva în Ministerul Justiției care să-i rezolve transferarea fratelui său. L-am pus delicat la punct. Cazul fratelui său este totuși atât de drept, încât deși mi-i silă să-l mai văd pe Iamandi, m-am angajat să-i prezint lui cererea cu toate actele și să-i cer să facă dreptate. Un director din Ministerul Justiției i-a cerut 25 000 lei pentru a-l transfera în București. E un adevărat scandal! Sunt hotărât să-i spun și lui Iamandi acest lucru, pentru a vedea și el ce moravuri sunt tocmai în Ministerul Justiției.

Colonelul Zimțea are foarte proaste păreri despre avioanele și aviatorii noștri; cei mai mulți dintre ei provin din alte arme, căci Școala de ofițeri de aviație funcționează numai de câțiva ani. Are păreri foarte bune despre Giosanu care, zice el, „face eforturi disperate să organizeze o școală modernă de aviație, dar nu prea dispune de mijloace materiale". Mihăilescu, care lucrează la Arsenalul Armatei în ultimul timp, spune că muniția produsă de Arsenalul nostru „sunt simple picături de apă" din ceea ce are nevoie armata noastră în caz de război. Zimțea și Mihăilescu susțin că armata noastră, cu materialul de care dispune azi, nu poate face un război mai mult de 3–4 luni. Stăm bine! „Toată lumea știe, zice Zimțea, că miliardele prevăzute pentru înzestrarea armatei ajung până la urmă în buzunarul regelui și al câtorva complici de care are nevoie ca acoperire". „În caz de alegeri, adaugă Mihăilescu, și pietrele ar vota în contra unui guvern susținut de rege, numai

pentru a lovi în el". Ca militari, ei văd triumful lui Hitler și prăbușirea României Mari. Optimismul meu nu reușește să le schimbe părerea. Ne-am înțeles să-mi aducă cererea luni dimineață, când voi cere audiență lui Iamandi.

Duminică, 16 octombrie 1938

Primesc o scrisoare de la Louis Marin la care-i răspund imediat, adăugându-i și informațiile privitoare la speranțele care le nutresc ungurii în privința Transilvaniei și la ceea ce vorbesc sașii despre intențiile lui Hitler referitor la Europa Centrală. Tot ce i-am scris eu despre aceste lucruri nu mai constituie o surpriză pentru Louis Marin. După Acordul de la München i s-a luat și lui ceața de pe ochi. Modul brutal și mincinos cum a procedat Hitler l-a scandalizat în fine și pe el. Astăzi el e convins că nu se mai poate pune „absolut nici o bază pe cuvântul acestui bandit". „Toate asigurările lui, continuă Marin, că Germania a renunțat definitiv la Alsacia – Lorena și că nu mai are pe viitor nici o revendicare în apusul Europei sunt simple minciuni pentru a ne adormi; procedează cu noi tot așa cum a făcut cu Cehoslovacia, ascunzându-și bateriile până în ultimul moment". În continuare, Marin susține că atât în Franța, cât și în Anglia nimeni azi nu-și mai face vreo iluzie asupra intențiilor lui Hitler „și că numai cu forța poate fi oprit acest bandit să dea foc Europei". Englezii vor, după el, să câștige neapărat timp, pentru că mai întâi nu sunt pregătiți suficient și apoi ei așteaptă rezultatul alegerilor prezidențiale din America, de la 8 noiembrie, pentru că Roosevelt candidează din nou, dar are de întâmpinat o puternică opoziție din partea adversarilor săi republicani. El spune apoi că și Daladier nu se poate angaja la o acțiune mai fermă pe plan extern până nu va trece hopul alegerilor senatoriale de la 23 octombrie. Comuniștii și Partidul Socialist duc în ultimul timp o campanie violentă pentru desființarea Senatului, ceea ce nu vor toate partidele de centru și de dreapta. În concluzie, Marin prevede că îndată după alegerile senatoriale din Franța și cele prezidențiale din America, Franța și Anglia „vor fi în măsură să adopte o politică mai fermă pe plan extern; e posibil chiar să reluăm discuțiile și cu Sovietele, dacă va fi nevoie".

În răspunsul meu am insistat îndeosebi asupra înțelegerii cu Sovietele care, „după mine și după toți prietenii Franței din țara noastră, este singurul mod de a ține în frâu taurul german".

Seara am fost invitați la familia C. Mihăiescu. Lupu e plecat de ieri dimineață la Brașov la Mihai Popovici. Citesc lui Mihăiescu scrisoarea lui Louis Marin. Se bucură mult că Franța începe a se trezi, dar deplânge, ca și mine, timpul pierdut și greșelile de neiertat care le-a făcut în ultimii ani și mai ales acum, la München. El știe de la Georgescu-Cucoș, pe care-l vede foarte des, că Iorga este tot mai nemulțumit în ultimul timp pe rege și pe Călinescu pentru politica lor binevoitoare față de legionari. „Regele și Călinescu i-a spus Georgescu-Cucoș, și-au bătut joc de legionari și i-au desființat ca partid politic, acum vor să se pună bine cu ei, dând răspunderea pe Iorga și pe alții". Și Georgescu știe că regele se pregătește să plece la Londra și apoi să vadă și pe Hitler. Georgescu i-a mai spus că la Ministerul Apărării s-au produs mari neînțelegeri în legătură cu comenzile de armament la uzinele Malaxa. Generalul Glatz[122] ar fi făcut un raport cu totul defavorabil lui Malaxa, în sensul că materialul său e prost și de două ori mai scump decât dacă l-am comanda în străinătate. Șeful lui Glatz, generalul Argeșanu[123], nevoind să se strice cu regele, care e amestecat până peste cap în aceste comenzi scandaloase, a demisionat. Regele, pentru a pune capăt scandalului, i-a primit demisia, înlocuindu-l cu generalul Ciupercă[124]. Cu această ocazie s-a creat un minister nou, al Înzestrării Armatei, și a fost numit în fruntea lui generalul Iacobici[125], provenit din armata austriacă. Se zice că ar fi un militar foarte distins. Vorbește prost românește.

Luni, 17 octombrie 1938

Victor Iamandi m-a primit în audiență la 11 dimineața, foarte amical. I-am dat cererea grefierului Zimțea s-o citească și apoi i-am explicat rostul intervenției mele. Nu i-am ascuns că un funcționar superior din ministerul lui i-a cerut 25 000 lei pentru această transferare. „Știu, zice el, acestea sunt moravurile noastre; vor trebui ani de zile pentru îndreptarea lor; poate un ministru să se ocupe de așa mărunțișuri, ca transferarea unui grefier de la o instanță la alta". A chemat directorul personalului și i-a dat cererea cu aprobarea transferării, spunându-i să-i aducă imediat ordinul la semnat. „Pentru această transferare, domnule director, i-a spus Iamandi, cineva din ministerul nostru i-a cerut acestui nenorocit de grefier un șperț de 25 000 lei pentru a-l servi; te rog să-l identifici dumneata pe acest ticălos".

„Ce mai zice Maniu, iubitul tău șef", mă întreabă el, după ce i-a spus lui Fieraru, șeful lui de cabinet, că e ocupat o jumătate de oră. „Face bine, i-am răspuns eu, și așteaptă ca toți acei care au greșit, în cap cu regele, să înțeleagă că a sosit momentul să se ia măsurile necesare pentru a împiedica dezastrul care se apropie". A urmat apoi între noi următorul dialog.

Iamandi: „Știu ce vrea el, să anuleze regele tot ce a făcut de la februarie până azi, să repună în funcțiune Constituția din 1923, să facă *mea culpa* în fața domnului Maniu și să-l însărcineze cu formarea unui guvern național".

Eu: „Exact în fond, dar cu forme ceva mai omenoase".

Iamandi: „Tu cunoști bine pe regele Carol; decât să îndeplinească aceste condițiuni, el preferă să abdice, dacă ar fi cazul, dar să se umilească, asta niciodată".

Eu: „Și totuși, așa hotărât cum este el, să nu colaboreze niciodată cu Maniu, îți pot încredința, ca prieten, un secret; regele n-a rupt chiar toate punțile între el și Maniu și, uneori, în secret, bineînțeles, caută chiar să-l consulte în anumite probleme".

Iamandi: „Toate acestea sunt simple manevre, fără un scop precis".

Eu: „Aceasta este și părerea mea că sunt simple manevre, dar cine poate ști dacă într-o zi, presat de evenimente, regele nu se poate angaja pe aceste punți, încă libere, spre scopuri ceva mai precise".

Iamandi, după un moment de ezitare: „În principiu, recunosc, orice este posibil; s-ar putea ivi situații cu totul imprevizibile, care să necesite măsuri tot atât de neprevăzute, însă atât cât un om poate judeca cu elementele de care dispune la un moment dat, eu sunt sigur că ceea ce gândești tu, nu se va întâmpla niciodată".

Eu: „Nu zi vorbă mare; eu știu mai multe lucruri, despre care însă nu pot vorbi; ca istoric, știi și tu ce rol important pot juca uneori imponderabilii; și Europa în prezent are în fața ei o sumedenie de semne de întrebare, printre care imponderabilii mei ne pot juca multe feste".

Iamandi: „Problema care o ridici tu ține mai mult de domeniul filosofiei istoriei, decât de realitățile politice prezente și în acest domeniu, crede-mă, că avem și noi puțină pricepere pentru a ne descurca".

Eu: „Nu vă contest priceperea, dar știi tot așa de bine ca și mine că lumea vă va judeca după rezultate, care azi se văd foarte întunecoase".

Iamandi: „Noi sperăm că totuși vom ieși bine".

Eu: „Să dea Domnul, căci interesele țării depășesc cu totul neînțelegerile dintre noi".

La despărțire, i-am mulțumit pentru actul de dreptate care l-a făcut, iar el m-a rugat să mai trec pe la el, întrucât „conversația cu mine îi face totdeauna plăcere".

Jos, în sala de așteptare a publicului, mă aștepta Florin Zimțea cu fratele său, grefierul. Când i-am dat ordinul de transferare, acest om, cu trei copii și mai mare cu doi ca mine, a încercat să-mi sărute mâna. „De șase ani umblu pe drumuri pentru această hârtie, spune el, izbucnind în hohote de plâns; să vă dea și d-voastră Dumnezeu binele pe care mi l-ați făcut astăzi, mie și familiei mele". Ne-am înțeles să luăm o masă împreună, acasă la el în ziua în care-și va lua postul în primire. Eu voi duce vinul și prăjiturile.

Marți, 18 octombrie 1938

Întâlnesc azi la Academia de Comerț, între 11 și 12, pe Madgearu și pe Tașcă. I-am găsit în cabinetul lui Răducanu discutând despre Andrei Rădulescu și așteptând pe rector, care inspecta căminul studenților. Tașcă făcea rezerve serioase asupra caracterului lui Andrei Rădulescu, pe care-l apăra Madgearu. [...] „Nu contest, am spus eu, că este un om cult, un bun profesor și un cărturar distins, dar tocmai pentru aceasta mă revolt când îl văd în ce măsură este lipsit de demnitate și de caracter; acești oameni n-au ce căuta în universități, unde mai mult strică decât pot ajuta la formarea caracterelor studenților noștri; dacă toți am face ca el, să lingem unde am scuipat și să dăm mâna cu toți aventurierii care dețin momentan puterea în stat, ce fel de exemplu am da noi tineretului pe care trebuie să-l formăm? [...]". În timp ce Tașcă îmi strângea mâna, felicitându-mă, Madgearu mi-a spus pe un ton ironic, care nu era lipsit și de oarecare satisfacție: „Acum înțeleg și mai bine pentru ce n-ai reușit să te titularizezi la catedră nici la Iași și nici la școala noastră; am auzit că prietenul nostru Călinescu ți-a desființat conferința pe data de 1 ianuarie". „Dacă făceam acte de slugărnicie, nu chiar așa de mari ca omul pe care dumneata îl admiri, i-am răspuns eu, eram de mult profesor definitiv la Iași; am preferat să rămân un om de caracter și să nu plec capul la tot felul de dobitoci bazându-mă pe dreptul meu, care rezultă

din titlurile, lucrările și pregătirea mea; nu uita, că de trei ani Iorga umblă după mine să-mi facă o catedră la Litere, însă caracterul meu nu-mi permite să fac nici o concesie dezonorantă. Călinescu a așteptat să mă duc la el și să-l rog; n-am voit să-i dau satisfacția de a vedea în fața lui, ploconindu-se, un om cu doctoratul de stat la Sorbona, cu cea mai mare mențiune, *très honorable*, în timp ce el a fost tot timpul un student mediocru și un om fără caracter. Prefer, domnule Madgearu, să renunț la cariera mea din învățământ, care reprezintă toată viața mea, decât să fac un act în contra conștiinței mele; mi-am regularizat de mult situația mea de avocat în Baroul din București și sper să nu mor de foame; eu nu sunt nici Ralea, nici Andrei, nici Ghelmegeanu, nici Călinescu; dacă Dumnezeu îmi va da zile, vom vedea care dintre noi a mers pe drumul drept și care pe cel strâmb".

Intrând Răducanu, pe care-l așteptau Tașcă și Madgearu, eu am plecat fără să mai aștept răspunsul lor.

Pe la ora unu și ceva, când ședeam la masă, m-a chemat la telefon Tașcă să-mi spună câtă admirație are față de mine și cât i-a plăcut de mult tot ce i-am spus lui Madgearu. „Cu calitățile de care dispui, a zis el, n-am nici o îndoială că vei învinge toate obstacolele care-ți stau în cale".

Am petrecut o după amiază liniștită pentru explicația care am avut-o cu Madgearu. Îmi pare rău de el că s-a lăsat prins în intrigile prietenilor săi, care l-au făcut să creadă că eu urmăresc postul său de secretar al partidului. Niciodată nu m-am gândit la așa ceva și am spus totdeauna fără echivoc, orice aluzie sau propunere din partea prietenilor în vederea acestui post. Deși i-am dat totdeauna asigurările cele mai clare că nu mă gândesc la postul lui, el a rămas totuși cu îndoiala în suflet. Îmi pare rău pentru el, deoarece, cu toate defectele lui, Madgearu are și foarte mari calități. Păcat că în timpul din urmă s-a strecurat și în sufletul său îndoiala în ce privește succesul politicii lui Maniu. Îl are Călinescu cu ceva la mână din afacerea Skoda; cine știe exact! În orice caz, atitudinea lui rezervată față de Maniu și părerile bune care le are și le afișează despre trădătorii din partid, îl pun într-o lumină îndoielnică și eu sunt silit să nu-l menajez. Îmi pare totuși rău!

Seara, luăm masa la „Capșa" cu Maniu, Lupu, Ghiță Pop și Aurel Leucuția. Îi pun în curent cu discuția avută azi dimineață cu Madgearu și Tașcă. Lupu și Pop mă felicită călduros pentru modul cum l-am pus la punct pe

Madgearu. Ei își exprimă toată admirația lor pentru atitudinea mea intransigentă. Maniu pare chiar înduioșat, dar nu spune nimic. El e totdeauna prudent și evită de a face aprecieri despre oameni, pentru că știe că ele se ebruitează ușor. Eu îl cunosc acum destul de bine. În fond, el e supărat pe Madgearu care, pentru motive care le știe numai el, a adoptat de un timp încoace o atitudine binevoitoare față de Carol și de regimul său și influențează mult și pe Mihalache în acest sens; ce va ieși de aici, nu pot prevedea! Maniu ține însă să-i avem lângă noi pe Madgearu și mai ales pe Mihalache, căci plecarea lor ar face prea mult jocul lui Carol și al trădătorilor noștri. Lupu și cu mine înțelegem foarte bine acest lucru și de aceea suntem de acord cu Maniu; între noi însă nu ne putem ascunde realitatea. „La vremuri grele se cunoaște omul, zice un vechi dicton, și noi trăim azi aceste vremuri. E dureros, dar aceasta este realitatea, nu toți oamenii sunt eroi; Dumnezeu a umplut lumea cu ce a putut și cu ea trebuie să luptăm pentru a atinge rezultate superioare în interesul tuturor." Discutăm apoi chestiunea raporturilor ungaro-cehoslovace. Ghiță Pop, care urmărește de aproape această problemă, ne arată cât sunt de absurde pretențiile maghiare. Ungurii pretind o suprafață de peste 13 mii km pătrați, cu o populație de un milion și ceva de locuitori. Cehoslovacia nu le-a oferit în schimb decât mai puțin de a zecea parte. Tratativele de la Komarno au fost întrerupte de câteva zile. Cele două părți au făcut apel la arbitrajul Germaniei și Italiei.

Miercuri, 19 octombrie 1938

Primesc o lungă scrisoare de la Vulliaud[126] și un pachet de articole apărute în diferite ziare referitoare la ceea ce numește el „tragedia de la München". În fine, începe a vedea și el că o înțelegere cu Hitler „devine aproape imposibilă după modul cum s-a comportat el în chestiunea Cehoslovaciei". O înțelegere cu Hitler pe spatele Sovietelor pentru a scăpa Europa de bolșevism el a găsit-o totdeauna preferabilă unui război cu el, dar cu condiția *sine qua non* ca el să fie un om de cuvânt. Dacă este „un pungaș care urmărește să înșele lumea pentru a deveni el stăpânul Europei, atunci o colaborare cu el devine o prostie, o adevărată crimă". Vulliaud scrie că „toată lumea care dorea o înțelegere cu Hitler astăzi recunoaște greșeala, întrucât individul acesta este un mincinos, care vrea să înșele pe toți vecinii Germaniei și să-i domine fără nici un scrupul". „Mai sunt încă unii, continuă el, care speră

să detașeze pe Mussolini de Hitler; operația aceasta ar fi bună, căci am putea fi asigurați dinspre sud, însă tare mă tem că-și fac iluzii; Mussolini are stofă de mare aventurier și, în nebunia lui, el și-ar putea lega soarta de caporalul german în speranța că și-ar putea realiza marele program al iredentismului italian alături de el mai ușor, decât rămânând lângă noi și lângă englezi". În concluzie, el crede că până după alegerile prezidențiale din America nu se poate ști nimic precis despre atitudinea care-și vor fixa-o Londra și Parisul față de Hitler și Mussolini. Convingerea lui Vulliaud este că, în materie de politică externă, Statele Unite sunt chemate să joace un mare rol, iar dacă reușește să se aleagă din nou Roosevelt, „atunci Hitler și Mussolini vor trebui să fie foarte prudenți".

Joi, 20 octombrie 1938

Dejun la „Continental" cu Lupu, Leon, Serdici, Fănel Mihăiescu, Hoisescu. Toți sunt alarmați de veștile proaste din Cehoslovacia, unde lucrurile par să evolueze spre prăbușirea totală a unității statului. Separatiștii slovaci și ruteni în slujba Germaniei duc lupta pentru obținerea unei autonomii complete, rupând orice legătură cu Praga. Acești nenorociți, în cap cu Voloșin[127] și Tiso, nu-și dau seama că, împingând lucrurile spre o autonomie completă, ei nu fac altceva decât să grăbească ocuparea lor de către Reichul german. În nenorocirea care s-a abătut asupra bieților cehoslovaci, a trebuit să vină și pacostea acestor bandiți „de autonomiști".

Fac un rezumat al informațiilor primite de la Vulliaud, după care trecem la discutarea situației din Anglia și Franța. „Tragedia Europei, zice Lupu, se datorește faptului că Franța nu poate face nimic fără Anglia, iar aceasta, la rândul ei, nu poate face nici o mișcare fără asigurarea sprijinului american; la rândul lor, Statele Unite sunt paralizate în libertatea lor de mișcare de o sumedenie de cauze interne, izolaționism, criză economică și financiară, presiunea bisericii catolice, aversiunea totală a marelui capital față de bolșevism; aceste cauze, care alcătuiesc apele tulburi în care pescuiesc Mussolini și Hitler; până nu se vor limpezi măcar unele dintre ele, primejdia acestor dictatori nu va înceta să apese asupra capetelor noastre". Am felicitat pe Lupu pentru modul foarte exact cum a rezumat situația externă și apoi am adăugat și eu, drept concluzie, la ceea ce a spus el: „Toate aceste ape tulburi se vor limpezi de îndată ce Hitler va mai face o greșeală, două; după

München se observă, atât la Londra, cât și la Paris, o schimbare profundă în poziția opiniei publice față de planurile dictatoriale ale bandiților de Hitler și Mussolini; dacă aceștia își vor continua manevrele lor de până acum, sunt absolut sigur că războiul va izbucni și ei îl vor pierde, oricât ar fi de înarmați; un război la care participă trei mari puteri europene nu se poate localiza la Europa; el va deveni mondial și dictatorii aceștia nu-l pot câștiga în contra lumii întregi". Nici unul dintre cei prezenți nu m-a contrazis.

La ordinul Ministerului de Interne, presa are dispoziții să se ocupe pe larg de manevrele armatei noastre, care au loc în sudul Moldovei și Basarabiei, cu centrul la Galați. Leon și Serdici urmăresc de aproape aceste manevre. După informațiile lor, regele anume a fixat pentru manevre această zonă, ca o recomandare față de Hitler și o provocare la adresa Sovietelor. „Carol, zice Serdici, speră mereu să comande stânga frontului germano-român într-un război cu Sovietele. La aceste manevre Carol a invitat și pe ruda sa, prințul Frederic[128], șeful Casei de Hohenzollern, cunoscut pentru prietenia lui cu Hitler; prin aceasta speră el să poată ajunge la o înțelegere cu Germania nazistă". Lupu are aceleași informații pe care le deține din unele cercuri liberale. Tot din aceste cercuri el are informația că Beck a cerut lui Carol, la Galați, acum două zile să participe și România la ocuparea regiunii Apșelor din Rutenia Subcarpatică, iar dacă continuă să refuze, atunci să-și dea adeziunea pentru ca Polonia să ocupe Rutenia pentru a avea o frontieră comună cu Ungaria. Carol a refuzat net. Lupu mai știe din aceleași surse că Beck l-ar mai fi pus în curent pe Carol cu noile sondaje făcute de Franța și Anglia la Varșovia dacă Polonia continuă să se opună unui pact militar cu Sovietele. Pe această chestiune, Beck și Carol s-ar fi pus ușor de acord să se opună planului franco-englez. „Dacă faptul acesta s-ar confirma, zic eu, Carol s-ar face vinovat de o nouă crimă, ca și în august 1936 când l-a înlocuit pe Titulescu de la Externe cu Victor Antonescu[129]; de altfel, nu înțeleg pentru ce refuzul Poloniei și al României ar putea împiedica Londra și Parisul să încheie pactul militar cu Sovietele".

Vineri, 21 octombrie 1938

La Biblioteca Academiei de la 8 la 2 p.m. Acasă găsesc o scrisoare de la doamna Conraly și un pachet de ziare engleze, toate referitoare la politica

externă a Angliei. După doamna Conraly, opinia publică engleză „a ajuns la capătul răbdării; încă un pas din partea lui Hitler și Churchill câștigă partida". Până se va cunoaște rezultatul alegerilor din Statele Unite, Chamberlain va continua față de Hitler aceeași politică „de pace cu orice preț", dar, odată trecut acest hop, guvernul englez va adopta o atitudine mult mai fermă față de el. Presa engleză e sigură toată de realegerea lui Roosevelt. Între timp, Anglia face mari eforturi de înarmare în materie de aviație și marină. Totuși, introducerea serviciului militar obligator întâmpină mare rezistență în opinia publică, iar Chamberlain e încă în contra lui. „Acțiunile lui Churchill și ale prietenilor săi, conchide doamna Conraly, cresc zilnic cu ajutorul lui Hitler".

Sâmbătă, 22 octombrie 1938

Luăm dejunul la familia Zimțea, împreună cu familia Mihăilescu și cu grefierul Zimțea, care și-a luat în fine postul în primire; acesta a venit singur, întrucât soția lui e bolnavă. Au avut o masă excelentă și ne-am simțit foarte bine. Noi le-am dus o cutie de icre negre și câteva sticle de vin foarte bun, trimis nouă de Stelian Negoiescu de la Poieni. Am stat până la 6 seara. Nu s-a discutat politică.

Duminică, 23 octombrie 1938

Plecăm de dimineață la Sălcuța, la familia C. Mihăiescu. Merg cu noi Lupu și fratele lui Costache. Discutăm mult situația din Franța, unde raporturile dintre radicalii socialiști și comuniști se deteriorează zilnic. Frontul popular e pe cale de destrămare și acest lucru se întâmplă tocmai acum, când e mai multă nevoie de o stângă unită, pentru a se putea realiza alianța militară cu Sovietele. Mihăiescu atribuie toată răspunderea acestei destrămări a Frontului popular numai comuniștilor, care fac imense greșeli, ținându-se numai de agitații și greve peste greve. „Când va pune Hitler biciul pe ei, zice Lupu, atunci vor înțelege comuniștii francezi ce imbecili de conducători au avut".

Seara, la 11,30, aud la Radio Paris câteva rezultate parțiale ale alegerilor din Franța. Partidele de dreapta câștigă câteva mandate. Mâine vom cunoaște rezultatul definitiv. Pentru mine aceste alegeri au o singură importanță, aceea de a ști cum va reacționa corpul electoral după înfrângerea

rușinoasă a guvernului, la München. Ziarele noastre de astăzi anunță că regele va face o vizită oficială la Londra, între 15 și 18 noiembrie, împreună cu fiul său, Mihai[130]. Comunicatul oficial nu vorbește nimic despre Franța și Germania, deși cei în secretele Palatului susțin că de la Londra Cărluță se va opri la Bruxelles, Paris și se va întoarce în țară prin Germania, unde ține neapărat să vadă pe Hitler. Maniu e convins că adevăratul motiv al vizitei regelui la Londra și Paris este aceea de a avea ocazie să-l vadă pe Hitler. A se duce din România direct la Hitler ar însemna o descoperire prea imprudentă a jocului său. Bestia nu-și dă seama că a căuta să înșeli pe toți nu e nici o afacere și că până la urmă totul se descoperă.

Luni, 24 octombrie 1938

Alegerile senatoriale franceze de ieri reprezintă un succes imens pentru partidele de centru și de dreapta. Important e faptul că opinia publică nu le-a condamnat pentru înfrângerea lor de la München; deci ele pot continua politica lor de concesiuni față de Hitler și Mussolini. Bineînțeles trebuie avut în vedere și faptul că aceste alegeri au avut în rândul întâi o semnificație internă, dată fiind campania conmuniștilor și a unei părți dintre socialiști dusă pentru desființarea Senatului. Corpul electoral s-a pronunțat deci pentru menținerea Senatului. Campania electorală a adâncit însă și mai mult conflictul din sânul Frontului popular, care merge spre lichidare.

Încep azi examenele de la Academia de Comerț, unde am 416 studenți înscriși pentru examinare; sper să fac câte 50 pe zi, dimineață de la 8 la 2, iar după masă de la 5 la 10.

Miercuri, 26 octombrie 1938

Azi am întrerupt examenele la ora 12 pentru a mă putea duce să felicit pe Maniu pentru ziua lui onomastică, el purtând pe lângă numele de Iuliu și pe acela de Dumitru. Găsesc la el camera plină de lume, mai mult ardeleni. Dintre regățeni sunt de față: Lupu, fratele lui Costache, Fănel Mihăiescu, Hoisescu, generalul Negrei etc. Am stat doar un ceas, l-am felicitat pe Maniu și am ciocnit cu el și cu Lupu un pahar de șampanie. Toți erau adunați de la ora 11. Ținuseră înainte de sosirea mea toasturi. Lupu, Ghiță Pop, Halippa[131], Sauciuc-Săveanu[132] și moș Ion Codreanu. Am găsit o atmosferă foarte veselă

și optimistă. Ies cu Ghiță Pop și cu Fănel Mihăiescu, care mă însoțesc cu mașina până acasă. Ei sunt convinși că față de situația externă, regele nu are altă soluție decât să facă apel la Maniu pentru alcătuirea unui guvern de uniune națională. „Desigur, așa ar fi logic, dar mă întreb, le-am răspuns eu, dacă de la zăpăcitul de Carol ne putem aștepta la o soluție logică". Prietenii mei cred că împrejurările sunt prea grave a nu-l sili să se supună și el poruncilor lor.

După masă încep examenele la ora 4 și le țin până la 10 seara. Încep a resimți oboseala!

Sâmbătă, 29 octombrie 1938

Azi am ținut examenele numai până la ora două. Am făcut de luni și până azi 240 de examene. Mai rămân vreo 120, pentru că mulți dintre cei înscriși au absentat. Sper să termin în două, trei zile, mai ales dacă vor și lipsi unii.

Seara, la familia Giosanu, cu soții Gavrilă Marinescu. Spre surprinderea mea, găsesc pe Gavrilă Marinescu foarte optimist în ce privește situația noastră externă. După el, Hitler și-a atins toate obiectivele lui „rezonabile" cu ajutorul Angliei. Din cuvântul ei, el nu va putea ieși, pentru că altfel e război cu Franța, Mica Înțelegere, Polonia și Uniunea Sovietică și „așa ceva Hitler nu e nebun să provoace, căci ar merge sigur la înfrângere". Cum regele va merge curând la Londra, unde „e sigur că va obține sprijinul Angliei", noi putem fi siguri că nu avem nimic de temut din partea lui Hitler. „Nu este exclus, continuă Gavrilă Marinescu, dacă regele ajunge la un *modus vivendi* cu Hitler, să se revie asupra desființării partidelor și să asistăm poate chiar și la un guvern cu câțiva legionari în el; totul depinde de situația care va găsi-o la Londra regele". La obiecția mea că regele nu se bucură de o atmosferă prea bună la Londra – Paris, Gavrilă Marinescu îmi răspunde că eu sunt „prost informat sau tendențios informat" din partea lui Titulescu. „Este adevărat că acest caraghios de Titulescu, zice el, de când a căzut cărămida peste capul lui, nu-și mai revine și face eforturi disperate pentru a crea o atmosferă proastă regelui la Paris și la Londra; s-au luat însă toate măsurile necesare pentru a contracara propaganda lui și pot afirma că azi, de când s-a lichidat definitiv Garda de fier, regele se bucură de o excelentă presă la Paris și Londra; de azi înainte se poate da peste cap acest caraghios și intrigile și minciunile lui nu

vor mai prinde". „Și dacă totuși vă înșelați, continui eu cu întrebările mele iritante, și regele nu va găsi la Londra sprijinul scontat, ce se va întâmpla atunci?" „Un guvern legionar, care să netezească drumul spre o alianță cu Hitler, răspunde prompt Gavrilă Marinescu; o ultimă soluție nu există, căci doar nu-ți imaginezi că noi ne putem bate cu Germania, ajutați numai de Franța și de Cehoslovacia". N-a mai fost timp să-i răspund eu la prostiile debitate, căci a sărit ca ars Giosanu și i-a frecat ridichea mult mai bine decât aș fi făcut-o eu. „Mă mir că poți spune așa prostii, a început Giosanu; cum adică, dacă noi nu putem obține sprijinul Angliei, nu mai avem altă soluție decât să ne aruncăm în brațele lui Codreanu, care să ne predea legați burduf lui Hitler, idolul său? Așa ceva nu pot aproba niciodată; în caz că regele nu găsește sprijinul necesar în afară, el trebuie să facă apel la oamenii care pot obține acest concurs și pentru aceasta chiar să și abdice, dacă acesta e singurul mijloc pentru salvarea țării". A urmat apoi o discuție aprinsă între ei, de o oră și ceva, în cursul căreia s-au analizat toate posibilitățile militare de care ar dispune Hitler pe de o parte și blocul nostru, pe de alta. Gavrilă Marinescu a recunoscut până la urmă că „dacă regele n-ar fi un mare încăpățânat și n-ar fi înconjurat și de răi sfătuitori, el ar trebui să facă apel la Maniu și prin aceasta să pună liniște în viața lui".

Eu le-am făcut o scurtă expunere a situației din Franța și Anglia, conchizând că încă o greșeală din partea lui Hitler și războiul devine inevitabil, întrucât opinia publică din aceste țări a ajuns la capătul răbdării. „Și Hitler continuă seria greșelilor, am continuat eu; ceea ce face azi cu Cehoslovacia, pe care caută să o dezagregheze, înseamnă încălcarea flagrantă a Acordului de la München și acest lucru nu poate fi aprobat de franco-englezi". Am arătat în continuare ce manevre folosesc agenții hitleriști în Slovacia și Rutenia Subcarpatică pentru a le detașa definitiv de Praga. Guvernul Sirovy a fost nevoit să demită pe Brody, care luase pe față poziție pentru Hitler și să-l înlocuiască cu monseniorul Voloșin, tot mare nazist, dar ceva mai moderat.

Luni, 31 octombrie 1938

Astă seară, la 9,30, am terminat examenele. O dată cu ele se termină și cursul meu la Academia de Comerț, întrucât dacă zilele acestea ministerul nu revine asupra desființării ei, atunci ea nu mai poate figura în programul

anului școlar, care începe astăzi. Răducanu mi-a spus azi la prânz că el va lămuri la minister această chestiune în cursul săptămânii și că până la 1 ianuarie, cât figurează ea în buget, pot face cursuri mai departe.

În ultimele zile, fiind ocupat cu examenele, am văzut foarte puțini prieteni politici. De-abia am putut urmări presa. Pe plan extern, nimic deosebit afară de unele schimbări interesante în Franța și Anglia, care pot influența politica externă în lunile care urmează. Primit ieri o scrisoare de la Herriot, care se scuză că-mi răspunde cu întârziere. E pesimist și vede situația în culori sumbre. După el, conservatorii englezi continuă să prefere pe Hitler unei înțelegeri cu Stalin, iar partidele de dreapta franceze „fac din înțelegerea cu Anglia baza politicii noastre externe". El e dezgustat și de situația din partidul său și lasă a înțelege că Daladier a evoluat mult spre dreapta și, ca atare, el înțelege acum să sfarme definitiv Frontul popular înjghebat cu atâta greutate în 1924". „Cu cine deci putem noi ține piept, continuă el, în contra reacțiunii de la noi și s-o silim să aprobe alianța cu Sovietele, singurul mijloc de a asigura pacea Europei? Frontul popular distrus înseamnă mână liberă dreptei noastre reacționare". Herriot blamează și el pe comuniștii francezi, „care au făcut tot ce au putut pentru a se ajunge aici", însă în nici un caz el nu poate aproba despărțirea de ei. Rău cu rău, dar mai rău fără rău! Văd și din ziare că la Congresul Partidului radical socialist, care a avut loc la Marsilia, la sfârșitul lui octombrie, mai mulți oratori au atacat violent pe comuniști pentru atitudinea lor demagogică din ultimul timp, provocând grave tulburări inadmisibile și votând în Parlament în contra colegilor lor din Frontul popular. După Congres, Daladier i-a atacat și mai tare într-un discurs la Marsilia, la 27 octombrie, arătând că Frontul popular de fapt nu mai există, întrucât, prin atitudinea lor, comuniștii s-au așezat ei singuri în afara Frontului popular. La toate aceste certuri politice se mai adaugă și criza financiară, căreia guvernul Daladier nu-i poate face față. După Herriot, nu este exclusă o nouă criză de guvern. „Hitler, deci, zice el, își poate continua nestânjenit programul său de anexiuni".

În Anglia a avut loc o remaniere a guvernului. Chamberlain a făcut o serie de schimbări, introducând în guvernul său mai mulți prieteni, printre care și lordul Runciman. Concluzia care se desprinde din ceea ce se petrece în Anglia și Franța e că situația e proastă pentru noi. Se va îndrepta ea? Totul depinde de ce va face Hitler.

Marți, 1 noiembrie 1938

Dejun la Fănel Mihăiescu, cu Maniu, Lupu, eu și Ghiță Pop. După ce le-am citit scrisoarea lui Herriot și am tras concluzia că situația e proastă pentru noi, cel puțin pentru moment, a urmat o discuție de aproape două ore în legătură cu atitudinea ce trebuie s-o adoptăm acum când regele se pregătește să plece în străinătate. Lupu a vorbit primul, punând foarte bine chestiunea: „Bestia de rege, după ce a făcut în țară o batjocură de Constituție, de partide și de libertăți, se duce acum în străinătate să cerșească sprijinul democrațiilor occidentale; noi trebuie să împiedicăm acest lucru cu orice preț, informând pe toți prietenii noștri de la Londra și Paris să ne ajute să scăpăm de acest ticălos. Dacă Franța și Anglia se gândesc să mai organizeze în Europa Centrală vreo rezistență în contra imperialismului german, atunci ele au nevoie de o Românie puternică și sigură, lucru imposibil, cât timp ea are pe tron un nebun. Londra și Parisul trebuie să fie informate că poporul nostru nu mai poate colabora cu această bestie, căreia trebuie să i se refuze orice sprijin, obligându-l să abdice; pentru aceasta eu propun ca noi, partidul, să-l somăm printr-un Memoriu să restabilească imediat Constituția sau să abdice. Acestui memoriu trebuie să-i facem imediat cea mai largă popularitate și să-l trimitem guvernelor francez și englez, precum și prietenilor noștri din străinătate, cu rugămintea de a fi publicat în câteva ziare mari; demascată în felul acesta, bestia va fi silită să cedeze". Ghiță Pop, Mihăiescu și cu mine am susținut cu toată căldura propunerea lui Lupu, felicitându-l pentru curajul și clarviziunea de care dă dovadă. Maniu s-a declarat „în principiu" de acord. El ne-a informat că deja de o săptămână în urmă el s-a gândit să întreprindă o acțiune în sensul celei propuse de Lupu și de două zile lucrează la acest Memoriu, căruia el i-ar da numele de Memorandum, întrucât s-ar pune în el toată problema constituțională pe care poporul român este dator s-o rezolve înainte de a proceda la măsurile necesare impuse de gravele împrejurări externe. „Vă felicit din tot sufletul meu că d-voastră sunteți în gând cu mine; de când v-am cunoscut, domnule Lupu, a continuat Maniu, v-am apreciat spiritul ascuțit politic, curajul și patriotismul dumitale; și astăzi sunt foarte fericit că nu m-am înșelat". În plus, el ne-a rugat, pe mine și pe Ghiță Pop, să-l ajutăm la punerea la punct a acestui Memorandum. Fănel Mihăiescu a ridicat chestiunea lui Mihalache și Madgearu, care, probabil, nu vor agrea acest Memorandum.

„Treaba lor, i-a răspuns Lupu; dacă nici de data aceasta ei nu vor înțelege să fie alături de noi, atunci e regretabil numai pentru ei; istoria ne va judeca pe fiecare pentru tot ce-am încercat noi să facem în interesul nostru". În tot timpul discuției, a domnit o atmosferă de mare însuflețire și de bună înțelegere.

Miercuri, 2 noiembrie 1938

Am lucrat toată dimineața cu Ghiță Pop, acasă la Maniu, la Memorandul schițat de el, în linii generale. În prima parte, introducem criticile privitoare la greșelile în materie de politică externă cuprinse în Comunicatul trimis organizațiilor noastre cum o lună. Am completat această parte cu analizarea greșelilor din trecut, în lumina evenimentelor care au urmat tragediei de la München. Maniu s-a declarat foarte mulțumit de cum a fost redactată această parte. Mâine dimineață ne vom vedea din nou, tot la Maniu.

În guvernul francez s-a produs ieri o mișcare interesantă. Față de opoziția Parlamentului la decretele financiare depuse de ministrul de Finanțe, Marchandeau[133], pentru a se evita o criză de guvern, acesta a trecut la Justiție, iar Paul Reynaud s-a transferat în locul lui. Se va vedea dacă acesta va avea acum șanse mai mari să pună ordine în finanțele franceze.

Joi, 3 noiembrie 1938

La Maniu cu Ghiță Pop. Lucrăm de la 9 la 12 la Memorandum. După masă am continuat de la 5 la 8 seara. A rămas ca Maniu să-și facă observațiile lui pentru a-i da o formă definitivă mâine dimineață.

Luăm dejunul la „Capșa" cu Maniu, Ghiță Pop, Tăslăoanu, Ionel Pop și Aurel Leucuția. Discutăm mult evenimentele noi din Cehoslovacia. Franța și Anglia au primit o nouă lovitură din partea lui Hitler și Mussolini. Aceștia au tranșat conflictul dintre unguri și slovaci numai ei doi, fără să mai ție seamă de Acordul de la München, care prevede și participarea Angliei și a Franței. Deci, când e vorba de Europa Centrală, Hitler și Mussolini se consideră singuri stăpâni și nici nu vor să audă de amestecul Franței sau Angliei. După o lună de la München, Hitler o face deja pe stăpânul în Europa Centrală.

La 27 octombrie, Ribbentrop[134] s-a dus la Roma, unde s-a înțeles cu Ciano[135] să arbitreze ei doi conflictul dintre Ungaria și Slovacia. În ziua de 2 noiembrie ei s-au întâlnit la Viena și au publicat rezultatul arbitrajului. Ungariei

i s-a dat o bună parte din teritoriul Slovaciei, dar fără Bratislava. Ribbentrop a refuzat cererea Ungariei, susținută și de Ciano, de a se crea o frontieră comună în Rutenia Subcarpatică ungaro-polonă. Toți facem haz de rolul ridicol pe care-l joacă Mussolini, un simplu chibiț, pe lângă Hitler, care trebuie să râdă cu hohote de el și de caraghiosul lui ginere. În schimb, ne dăm seama cu toții că atitudinea lui Hitler nu poate face plăcere la Paris și la Londra. „Domnii englezi și francezi, zice Maniu, vor vedea ei foarte curând și alte gesturi din partea lui Hitler, dacă continuă să umble cu pălăria în mână și cu umbrela sub braț față de el". În politica internă se continuă politica regală de a subjuga definitiv magistratura și învățământul, cât timp mai este în vigoare suspendarea inamovibilității magistraților și membrilor corpului didactic. Prin noile modificări a legii învățământului superior se introduc măsuri care așază universitățile sub directa autoritate a Ministerului Învățământului, singurul organ hotărâtor în numirea profesorilor. În oraș se vorbește că îndată ce vor fi terminate toate aceste reforme în învățământul de toate gradele, Călinescu va lăsa locul lui Andrei, iar el se va reîntoarce la Interne, unde are de făcut o nouă reformă administrativă. Maniu ne dă o informație prețioasă. După întoarcerea regelui din străinătate, se va publica decretul prin care se înființează „un partid unic", la care lucrează în prezent o comisiune restrânsă, formată din Călinescu, Iamandi și Urdăreanu.

Vineri, 4 noiembrie 1938

La ora 9, Memorandul nostru a fost gata. Maniu a făcut foarte puține observații. El va fi bătut astăzi la mașină.

De la Maniu am trecut pe la Academia de Comerț să văd pe Răducanu, care mi-a telefonat azi dimineață. El a aprobat ca studenții care au lipsit la examenul cu mine să le fixez o zi; am acceptat pentru luni, 14 noiembrie. Răducanu spune că a văzut pe Călinescu și că probabil conferința mea de istorie diplomatică va rămâne și în bugetul viitor. El mă roagă să continui cursul, ceea ce voi face săptămâna viitoare, cu începere de la 9 noiembrie. Restul zilei în casă. Lucrez pentru curs și țin la zi *Jurnalul.*

Sâmbătă, 5 noiembrie 1938

Presa franceză și engleză protestează energic în contra arbitrajului germano-italian de la Viena în conflictul maghiaro-slovac; ea condamnă la

fel procedeul lui Hitler de a se face stăpân în Europa Centrală. Pe Mussolini nici nu-l bagă în seamă. Iorga publică în „Neamul românesc" un articol în care critică aspru de tot arbitrajul de la Viena care a dat Ungariei teritorii și populații, fără nici un respect al dreptului etnic. Se îngrozește și el de ideea că un astfel de precedent ni s-ar întâmpla și nouă. Să înțeleagă licheaua măcar acum, în ceasul al 12-lea, ce înseamnă politica externă a monstrului de Carol, pe care-l susține din răsputeri slugarnicul Apostol al Neamului!

În Reichul german continuă campania în contra Bisericii catolice și a evreilor. Hitler reușește zilnic să-și facă tot mai mulți adversari. Nu e rău!

Astăzi are loc, cu mare fast, fuziunea partidului nazist din Sudetenland, condus de Henlein, cu Partidul național-socialist din Reichul german. Henlein va fi numit gauleiter pentru Sudetenland.

Presa democrată din lumea întreagă urmărește campania electorală din Statele Unite, unde Roosevelt este angajat într-o mare luptă cu adversarii săi, republicanii. Dacă el reușește, atunci nu-l văd bine nici pe Hitler și nici pe maimuțoiul de Mussolini. N-am întâlnit om în București care să nu surâdă când aude de Mussolini sau îi vede poza în ziare.

Duminică, 6 noiembrie 1938

Văd pe Maniu dimineață la 9, împreună cu Ghiță Pop. E supărat pe Mihalache și pe Madgearu, care se opun categoric la trimiterea Memorandului, în forma lui actuală, regelui. Ei pretind că e suficient să se ceară regelui repunerea în funcțiune a Constituției și formarea unui guvern național și să nu se ceară abdicarea lui. Maniu n-a cedat, așa că a rămas să fie prezentat regelui în forma lui actuală. Mâine la 9 dimineață el va fi predat lui Urdăreanu de Ghiță Pop. Astăzi, Memorandul va fi expediat la Vatican și guvernelor din Paris, Londra și Washington. Maniu mi-a dat cinci exemplare pentru a le trimite eu lui Herriot, Louis Marin, Seignobos[136], Churchill și Eden. Pentru mai multă siguranță, le voi trimite prin prietenul meu Aurel Mihăilescu care se întoarce la Paris cu avionul marți la prânz și el le va expedia de acolo, prin poștă.

Seara suntem invitați cu Lupu la familia C. Mihăiescu. Citim Memorandul semnat de Maniu, ca președinte al partidului. Lupu e de acord fără rezerve. Mihăiescu îl găsește foarte bun, fiind sigur că opinia publică va fi încântată de curajul partidului nostru de a cere abdicarea regelui. El se

întreabă totuși dacă regele și cu lichelele din guvern nu vor încerca să facă arestări printre fruntașii noștri. „Să îndrăznească să ne aresteze dacă vor să ia foc toată țara și să sară cu toții în aer, zice Lupu; lumea noastră trebuie să înțeleagă că față de momentul la care au ajuns lucrurile, țara are nevoie să fie debarasată de individul care a compromis-o iremediabil; prezența lui pe tron este astăzi o piedică în calea refacerii sistemului nostru de alianțe naturale; bestia ar trebui să plece de bună voie și să nu aștepte să fie fugărit cu pietre".

Maniu i-a lăsat un exemplar și lui Dinu Brătianu, îndemnându-l să adreseze și el unul asemănător regelui. El s-a declarat de acord cu conținutul lui, însă i-a declarat că prietenii lui ar fi în stare să-l sfâșie de teamă să nu se supere regele pe ei și să-i fugărească din consiliile de administrație.

Luni, 7 noiembrie 1938

Sunt invitat la 5 după masă la Mihai Popovici, împreună cu Maniu, Lupu, Ghiță Pop, Ionel Pop, Mihalache și Madgearu. Mâine fiind ziua onomastică a lui Popovici, el a ținut să se vadă cu noi astăzi, întrucât el dimineață pleacă la Brașov. Mihalache, venind cel din urmă, a adus cu el și pe Vișoianu, pentru a ne pune în curent și pe noi cu părerile lui Titulescu asupra situației externe după München. Vișoianu spune că el l-a văzut pe Titulescu săptămâna trecută la Cap Martin. L-a găsit cam bolnav, amărât și foarte pesimist asupra situației pe care el o vede „în culori foarte negre". Titulescu blamează pe englezi, care poartă cea mai mare parte de răspundere în tragedia cehoslovacă; pe francezi el e supărat mai puțin, pentru că înțelege că ei nu pot face nimic fără sprijinul Angliei. După Titulescu, Franța ar fi putut împiedica actuala stare de lucruri din Europa acum câțiva ani, înainte ca Hitler să se înarmeze, dacă ea ar fi făcut atunci un act de autoritate, Hitler n-ar mai fi azi stăpânul Europei Centrale. Titulescu nu vede azi decât o singură soluție pentru salvarea păcii, o alianță militară a Franței și Angliei cu Sovietele, însă e sceptic dacă ea se va realiza, întrucât Chamberlain și prietenii lui cred încă în misiunea lui Hitler de a lichida comunismul din Europa.

Pentru noi, nu e nimic nou. Titulescu mi-a vorbit la fel și mie când l-am văzut ultima dată la Paris.

La discuția care a urmat, a rămas și Vișoianu, la stăruința lui Madgearu și a lui Mihalache, care fac mereu caz de el, ca prieten al lui Titulescu. Lupu

și Maniu au cam strâmbat din nas pentru că-l știu drept un om neserios, superficial și fără caracter. De aceea, Maniu și Lupu au evitat să discute problema raporturilor noastre cu regele, mulțumindu-se cu considerații generale asupra problemelor externe la ordinea zilei. Mihalache a intervenit brusc, ridicând problema Gărzii de fier, lucru care ne-a surprins pe toți, ea neavând nici o legătură cu chestiunile care le discutam. În urmă am înțeles ce urmărea Mihalache. O lua pe ocolite. „De când Hitler a avut succesul cunoscut la München, începe Mihalache, legionarii au început să ridice din nou capul; guvernul și Palatul ne acuză că întreținem mereu legături cu ei, lucru care-i face să fie și mai îndrăzneți; profit de prezența domnului Maniu pentru a-l ruga să clarifice problema acestor relațiuni care ne fac mult rău în opinia publică reprezentând în același timp și un obstacol în calea raporturilor noastre cu regele". În continuare el spune că și Titulescu nu vede cu ochi buni legăturile noastre cu legionarii și că prietenii noștri democrați din afară se întreabă mereu cum e posibil ca un partid democrat ca al nostru să întreție legături cu oamenii lui Hitler. El l-a rugat pe Vișoianu să ne confirme spusele lui Titulescu. Acesta a declarat că în adevăr Titulescu l-a întrebat dacă domnul Maniu mai întreține legături cu fruntașii legionari, întrucât această chestiune a dat loc la multe discuții și neînțelegeri în afară. „N-ai unde întoarce capul, intervine imediat Madgearu, ca să nu auzi reproșuri care ni se fac pentru aceste legături cu legionarii; eu cred că a sosit momentul să dăm un comunicat care să lămurească odată pentru totdeauna poziția partidului nostru față de Garda de fier". Acum am înțeles complet pentru ce Mihalache și Madgearu l-au invitat pe Vișoianu la consfătuirea noastră.

„Mă surprinde mult ieșirea intempestivă a prietenilor noștri Mihalache și Madgearu, începe Lupu; ei ridică o chestiune care e clară ca lumina zilei pentru orice om de bună credință, care cunoaște politica noastră internă; tot ce-au spus ei au ajuns și la urechile mele; de un timp încoace, porcii care ne-au trădat, Călinescu, Ralea[137] și Ghelmegeanu, îmi trimit mereu vorbă prin tot felul de emisari că a sosit timpul să ne debarasăm de legăturile cu banditii de legionari pe care ei i-au distrus, riscându-și viața; canaliile acestea o fac acum și pe eroii, ca și cum ei ar avea meritul măsurilor luate în contra Gărzii de fier și nu regele, care și-a luat toată răspunderea; atitudinea noastră față de această mișcare rămâne mereu aceeași; nu putem admite desființarea unui partid

politic pe cale administrativă; numai corpul electoral are căderea să tranșeze astfel de chestiuni; rog pe domnul Maniu să nu dea nici un comunicat în această problemă, pe care-l găsesc cu totul inutil".

„Probabil domnii Mihalache și Madgearu nu cunosc regimul excepțional de bun de care se bucură legionarii în închisori și lagăre, am adăugat eu, și probabil nu cunosc nici discuțiile care au loc între fruntașii lor și diverși emisari ai regelui și ai lui Călinescu, care le recomandă cumințenie și așteptare și le promit că foarte curând totul se va schimba și că ar putea intra într-un guvern de uniune națională, destinat să pregătască o înțelegere cu Germania; acești oameni, deci, pe care regele îi cultivă în scopul de a-i azvârli mâine din nou între picioarele noastre, domnii Mihalache și Madgearu ar dori ca noi să-i dezaprobăm și să-i hulim, acum când ei se află în închisori și lagăre de concentrare. Regele și trădătorii de talia lui Călinescu, Ralea și Ghelmegeanu, drept cine ne iau, să-și permită astfel de sugestii?!"

„Dacă informațiile dumitale sunt exacte, mi-a spus Mihalache, atunci eu retrag tot ce am spus și nu mai am nici o pretenție". „E purul adevăr, a intervenit Maniu, și de aceea propun închiderea discuției și să trecem la masă să ciocnim un pahar de vin în sănătatea lui Mihai și a scumpei sale soții[138]".

În cursul mesei, Ionel Pop l-a informat pe larg pe Mihalache despre raporturile regelui cu legionarii. Ghiță Pop, care a luat loc între mine și Lupu, mi-a spus că Madgearu și Mihalache întrețin cele mai bune relații cu Călinescu, Ralea și Ghelmegeanu și că aceștia spun în cercurile lor că foarte curând Partidul Național-Țărănesc se va reface fără Maniu și Lupu. El e convins că toată atitudinea de azi a lui Mihalache și Madgearu dovedește cu prisosință acest lucru. Îl întreb ce-ar face într-un astfel de caz Mihai Popovici. „Mihai, a răspuns râzând Ghiță Pop, e un om deștept, care știe că orice plecăciuni ar face regele nu-l poate suferi și de aceea el rămâne credincios lui Maniu". Ghiță Pop e convins că până la urmă Mihalache și Madgearu ne vor părăsi. Îl contrazic: „Madgearu poate, am spus eu, însă de Mihalache mă îndoiesc pentru că oricât ar fi de sensibil la lingușiri, el e un om destul de inteligent ca să înțeleagă că Maniu este astăzi atât de popular în țară, încât plecarea lui n-ar fi mare lucru și tabăra regelui n-ar câștiga nimic". Am plecat cu Lupu. La despărțire, Maniu ne-a strâns cu multă căldură mâna, felicitându-ne pentru atitudinea noastră dârză.

Marți, 8 noiembrie 1938. Sfântul Mihail și Gavril

Dejun la Mihai Ispasiu[139], cu toată familia lui, Georgeștii, Panaiteștii, Petreștii și Spiridonii. Vasile Spiridon[140] le-a adus un but de căprioară, iepuri și un excelent vin negru de la Negroponte. Am petrecut minunat până la 5. Am fi rămas și pe seară, însă a trebuit să plecăm ca să felicităm pe generalul Negrei, care sărbătorește și el onomastica, fiind Gabriel. Lui Gavrilă Marinescu i-am trimis o telegramă. La Negrei am găsit și pe fratele lui mai mic, generalul Vasile Negrei, comandantul Arsenalului. Acesta mi-a spus că e foarte mulțumit de maiorul Mihăilescu, care e un om foarte harnic și gospodar priceput. El se ocupă de trupă și de partea administrativă a Arsenalului. Discutat cu ei situația externă. Ei sunt optimiști și nu iau în serios pe Hitler, pe care-l consideră un mare aventurier. „Dacă merge la război, spun ei, merge la catastrofă, pentru că Germania nu poate câștiga un război contra lumii întregi". Frații Negrei se înțeleg foarte bine între ei în toate chestiunile de politică internă și externă; pe rege îl consideră un „degenerat care-și va pierde în curând tronul". Am stat la familia Negrei la masa de seară, ajungând acasă pe la 11 noaptea. Despre alegerile prezidențiale din America, care au loc astăzi, nu avem nici o știre. De-abia mâine după masă se vor cunoaște rezultatele. Eu și toți prietenii mei politici dorim din răsputeri alegerea lui Roosevelt, pentru că vedem în victoria lui triumful democrației nu numai în America, dar și în restul lumii. Pe la 12 primesc un telefon de la Paris de la Aurel Mihăilescu; a ajuns cu bine și a expediat celor în drept exemplarele predate lui. I-am mulțumit călduros.

Miercuri, 9 noiembrie 1938

Lucrez la Biblioteca Academiei de la 8 la 2 p.m. Restul zilei stau acasă și ascult posturile străine de radio până la miezul nopții, pentru a afla rezultatul alegerilor americane. Nu se cunosc încă toate rezultatele, dar alegerea lui Roosevelt este asigurată. Se pare că democrații au pierdut ceva locuri în favorea republicanilor. Roosevelt are însă asigurată o majoritate serioasă în Cameră și Senat. Iată un lucru bun pe ziua de azi. Să vedem acum repercusiunile acestei victorii pe plan extern.

Citesc în „Universul" de acum două zile interviul dat de Carol ziarului englez „Daily Express". Licheaua o scaldă, evitând orice aluzie la politica

scandaloasă a lui Hitler față de Cehoslovacia, țară aliată cu noi. Se ocupă numai de legăturile lui de familie cu casa domnitoare engleză și e plin de admirație pentru politica de pace pe care Anglia o duce pe continent.

Regentul Paul al Iugoslaviei[141], lichea ca și Carol, a venit la București ca să se înțeleagă amândoi ce minciuni să mai spună la Londra săptămâna viitoare. Ambii șnapani duc o politică dezastruoasă din punctul de vedere al țărilor lor, căci urmăresc o colaborare cu Hitler și Mussolini, care au în program dezagregarea statelor lor.

Joi, 10 noiembrie 1938

La 9 trec la Maniu. Îl găsesc singur. E foarte mulțumit de atitudinea mea și a lui Lupu în chestiunea Memorandului și a raporturilor noastre cu Garda de fier. El are informații mult mai bogate decât mine în privința încercărilor pe care le face Carol și oamenii lui pentru a câștiga Garda de fier și a o folosi în contra noastră. „Această mișcare cuprinde în ea, zice Maniu, și foarte multe elemente oportuniste, ca Nae Ionescu[142], Nichifor Crainic[143] și alții, care sunt dispuși să cadă la înțelegere cu Carol, însă aceștia nu reprezintă aproape nimic în partidul legionar, unde Corneliu Codreanu este stăpân absolut. Călinescu și Urdăreanu întrețin pe rege în iluzia că s-ar putea înțelege la rigoare cu o parte dintre legionari; se înșală însă profund". Maniu nu cedează o iotă din principiul care stă la baza politicii noastre față de Carol, necesitatea grupării tuturor forțelor politice, indiferent de programele lor, pentru a sili pe acest ticălos să abdice. Maniu este atât de convins de necesitatea acestei operații, încât e dispus să se despartă de Mihalache și de toți prietenii acestuia, dacă ei mai speră să poată colabora „cu acest monstru de perfidie". Îl asigur de tot sprijinul meu și al lui Lupu, de altfel, Maniu știe foarte bine că toată țara este cu el în lupta contra regelui, care este atât de urât, încât nimeni nu-l mai poate salva.

Maniu este informat că regele „este turbat" în contra lui pe chestiunea Memorandului, însă nu poate lua nici o măsură acum, în ajunul plecării în străinătate. El a dat intrucțiuni lui Urdăreanu și lui Călinescu să vegheze să nu se ebruiteze existența acestui Memorand și nici măcar arestări să nu se facă, dacă prietenii lui Maniu ar căuta să-l răspândească. Măsurile de luat, la care se gândește el, vor fi puse la punct după întoarcerea lui din străinătate.

„Cu cât este interzis mai mult, continuă Maniu, cu atât el se va răspândi mai ușor; într-o săptămână el va fi cunoscut de toată lumea noastră politică". Maniu mă previne să fiu gata, ca la sfârșitul lunii, cel mai târziu la începutul lui decembrie să fac un nou drum la Paris și Londra pentru a ști cum a fost primit Carol și ce a obținut el de la guvernele acestor țări. Ne pare rău la amândoi de moartea lui Atatürk[144].

Vineri, 11 noiembrie 1938

Dejun la Fănel Mihăiescu, cu Maniu, Lupu, Hoisescu, Ghiță Pop, Tăslăoanu și Costache Lupu. La ordinea zilei, noile măsuri vexatorii luate de Hitler în contra evreilor din Germania. La sfârșitul lui octombrie, Hitler a expulzat câteva mii de evrei, de origine poloneză, stabiliți în ultimii ani în Germania. Guvernul polon a protestat în contra acestei măsuri, iar presa de la Varșovia duce de câteva zile o campanie destul de violentă în jurul acestor expulzări. Se va vedea în ce măsură relațiile germano-polone nu se vor resimți de aceste polemici de presă. Lucrurile s-au complicat însă zilele acestea, în urma atentatului de la Paris, de la 7 noiembrie. Unul dintre evreii polonezi, expulzați de Hitler, un tânăr de 17 ani, Herschel Grynszpan, pentru a răzbuna pe colegii lui de suferință, a intrat în localul Ambasadei germane din Paris și a rănit grav, cu două focuri de revolver, pe secretarul de ambasadă Ernst von Rath; acesta a murit după trei zile. Ca urmare, s-au dezlănțuit în toată Germania mari manifestații antisemite, soldate cu capete sparte, cu devalizarea magazinelor evreiești și cu arderea mai multor sinagogi, în special la Berlin. Presa germană anunță luarea pe rând și a altor măsuri grave luate de evrei. Presa franceză, americană și engleză condamnă toate aceste măsuri disproporționate față de atentatul de la Paris și scoate în evidență „barbaria germană". După expunerea mea asupra acestor evenimente, a luat cuvântul Lupu. El a blamat în termeni aspri „antisemitismul stupid" al lui Hitler și campania pe care acesta o duce în contra bisericii catolice din Austria și Bavaria. „Cu cât va comite mai multe ticăloșii, zice Lupu, cu atât se va descoperi mai repede bruta din el" și lumea civilizată va fi silită să ia măsuri contra „acestei fiare apocaliptice". Ghiță Pop și Tăslăoanu arată efectul dezastruos al acestor măsuri germane asupra tineretului nostru, lipsit de experiență. „Când tinerii noștri, zice Tăslăoanu, văd că națiunea lui Kant și a

lui Goethe este în stare să ia astfel de măsuri barbare, cum să nu fie tentați să facă și ei la fel". „Toate aceste măsuri, explică foarte bine Maniu, fac parte din programul de propagandă al hitleriștilor germani, care urmăresc să câștige simpatia partidelor de dreapta din lumea întreagă, care urăsc comunismul și pe susținătorii lor principali, evreii; această metodă este o sabie cu două tăișuri, pentru că ea va contribui până la urmă să-l izoleze pe Hitler de toată lumea civilizată a globului". Sunt absolut de acord și-l felicit pentru această concluzie.

Tăslăoanu și Mihăiescu aduc informații noi despre politica regelui față de legionari. Primul știe de la ginerele său, Sturdza, că Urdăreanu a trimis vorbă lui Corneliu Codreanu că îndată după întoarcerea regelui din străinătate vor avea loc schimbări mari, în cadrul cărora se va reveni asupra tuturor măsurilor luate în contra legionarilor, se va forma un guvern de largă concentrare a partidelor de dreapta, inclusiv Garda de fier, iar pe plan extern se vor stabili raporturi de prietenie cu Reichul german. Tăslăoanu spune că legionarii iau cunoștință de toate aceste propuneri, dar nu-și fac nici o iluzie asupra sincerității lor; ei le socot simple manevre prin care regele vrea să câștige timp în vederea sondajelor pe care le face în prezent pentru a ști dacă se poate înțelege cu Hitler. „Legionarii însă, continuă Tăslăoanu, afirmă că Hitler este informat complet asupra situației din România și că el știe precis că regele Carol este un ticălos, un anormal, care vrea să înșele toată lumea; ei sunt convinși că Hitler nu-i va face absolut nici o concesie".

Fănel Mihăiescu susține în concluzie același lucru. Prietenul său Mihai Manoilescu[146] i-a dat exact aceleași informații despre raporturile regelui cu fruntașii legionari. El știe că Hitler nu are încredere în rege și susține fără rezerve pe legionari. Manoilescu are însă teoria lui, și anume: România să joace sută în sută cartea lui Mussolini; acesta e destul de tare pentru a ne apăra de Hitler, care are absolută nevoie de concursul Italiei; și într-un caz și în altul, Garda de fier va ieși bine, pentru că ea este susținută deopotrivă de Hitler și de Mussolini. Mihăiescu l-a întrebat pe Manoilescu dacă Mussolini nu ne-ar obliga, în prealabil, să ne împăcăm cu ungurii și să le cedăm o parte din Transilvania. „Nici o grijă, i-a răspuns Manoilescu, în ziua când Mussolini ar fi sigur de alianța României în contra Iugoslaviei, el abandonează imediat pe unguri; cel mult, i-ar despăgubi pe spatele Iugoslaviei, cedându-le Croația și Slovenia. Hoisescu și cu mine ne-am dat rău la Manoilescu, care este, după

noi, un sinistru aventurier, ușuratec și lipsit de orice scrupule. „Numai un zevzec ca dânsul își poate imagina că Mussolini ar putea abandona pe unguri, zice Maniu, și să reziste lui Hitler, apărându-ne pe noi". Singura nădejde care o mai avem astăzi sunt Statele Unite ale Americii. Roosevelt a anunțat zilele acestea un vast program de înarmare și a condamnat din nou, în termenii cei mai categorici, regimurile de dictatură din Europa.

La plecare Ghiță Pop îmi spune, strict confidențial, că Corneliu Codreanu a citit Memorandul lui Maniu și că l-a găsit excelent; el l-a felicitat pe Maniu și l-a asigurat de tot concursul Gărzii de fier în privința abdicării regelui.

Sâmbătă, 12 noiembrie 1938

La Biblioteca Academiei de la 8,30 la 2 p.m. Seara, la familia Giosanu. Gavrilă Marinescu nu vine, fiind ocupat cu plecarea regelui în străinătate. În ultimul timp relațiile lor s-au cam răcit, după câte înțeleg. Giosanii n-au admis niciodată politica de apropiere de Germania nazistă și totdeauna au combătut pe Gavrilă Marinescu în această chestiune. La fel, ei n-au admis nici politica regelui față de legionari, de gogo-cuziști și vaidiști. Giosanu a fost mereu e părerea mea că regele trebuie să se înțeleagă cu Maniu și să renunțe la dictatură. Azi ei văd ca și mine că regele s-a încurcat în propriile sale intrigi; a rupt aproape toate punțile cu Franța și Anglia în speranța unei înțelegeri cu Germania, pentru a înțelege de-abia azi că așa ceva nu e posibil decât cu prețul prăbușirii frontierelor noastre. „Ce i-a trebuit lui această bătaie de cap, zice Giosanu, când putea domni atât de liniștit, lăsând răspunderea guvernării pe seama altora, pe care-i vrea țara și el să ia partea bună a vieții, cu damele care le vrea și cu bănuții atât de frumoși pe care-i câștiga din combinația cu Malaxa". „Quem vult perdere Jupiter prius dementat", i-am răspuns eu*.

Campania pe care o duce Hitler în contra Bisericii Catolice și a evreilor l-a acoperit de disprețul întregii lumi civilizate. „Ultimele măsuri luate în contra evreilor dovedesc, zice Giosanu, că bestia a turbat complet și trebuie imediat închisă într-o cușcă de fier". În adevăr, guvernul german a decis ca

* Pe cine vrea Jupiter să-l piardă, îi fură mai întâi mințile (n.a.).

toate magazinele evreiești distruse de naziști să fie reparate imediat de evrei, care, în plus, trebuie să mai plătească și o amendă de un miliard de mărci pentru răzbunarea atentatului de la Paris. Toată presa internațională protestează pe drept cuvânt în contra acestor măsuri barbare.

„Și regele nostru, zic eu, încearcă acum să se ploconească în fața acestei bestii și să-i cerșească bunăvoința numai pentru că nu-i plac ochii lui Maniu și ițarii lui Mihalache; este aceasta treabă de om normal?" „Dacă aș avea anii de pensie, zice Giosanu, m-aș retrage imediat din armată și m-aș înscrie în partidul lui Maniu". „Iau act de această declarație, i-am răspuns eu râzând, și promit să păstrez toată discreția asupra ei". El vrea să avem o răfuială în toată regula cu Gavrilă Marinescu în cursul săptămânii viitoare. I-am propus să amânăm această discuție până după întoarcerea regelui din străinătate; Giosanu a fost de acord.

Duminică, 13 noiembrie 1938

Pe la 11 vine Costache Lupu să mă ia cu mașina lui la o plimbare la Snagov. Merge și fratele lui. Îmi povestește pe drum că ieri seara a văzut pe Malaxa. A aflat de la el multe lucruri. Regele, care pleacă azi în străinătate, speră să se înțeleagă foarte bine cu Hitler; la nevoie e dispus chiar să facă un guvern de dreapta, în care să intre și câțiva legionari; regele se duce „numai de formă la Paris și Londra, de unde nu are nimic de cerut, întrucât Franța și Anglia sunt de acord cu Hitler pentru ca acesta să atace Rusia Sovietică și acest lucru chiar în anul viitor". Dar știrea cea mai interesantă care a aflat-o de la Malaxa este propunerea făcută de rege lui Mihalache de a-l numi consilier regal; săptămâna trecută el a fost vizitat de Urdăreanu, care a insistat mult pe lângă el să primească această funcțiune, care-i deschide posibilitatea unei înțelegeri mai largi cu regele. Mihalache a rămas să se mai gândească. Lupu se întreabă pentru ce Mihalache nu l-a pus în curent cu acest lucru, întrucât l-a văzut și ieri dimineață. Poate l-o fi informat pe Maniu. Vom vedea. Lupu e convins că Mihalache nu va primi oferta, căci prea s-ar compromite. „În orice caz, spun eu, un lucru e clar; regele nu renunță la sportul lui de a-și bate joc de oamenii politici, în special de acei pe care-i cunoaște drept ambițioși și slabi de înger". Cum Lupu părea totuși puțin afectat de atenția pe care regele o dă lui Mihalache, i-am spus că numai faptul

că nu s-a gândit să-i propună lui și lui Maniu este o onoare pentru ei, întrucât știindu-i oameni de convingeri ferme, bestia a evitat să se compromită.

După masă am fost cu Milica și cu fetele la un cinema.

Luni, 14 noiembrie 1938

Astăzi am terminat ultimele examene la Academia de Comerț. La 6 am trecut pe la Maniu; stă în pat, suferind de vreo trei zile de un lumbago rebel. I-am comunicat cele spuse de Malaxa lui Lupu. Maniu a fost pus în curent de Mihalache despre oferta regelui. Nici nu se gândește să primească o funcțiune care ar însemna ralierea lui la regimul de dictatură. „Prea miroase a naftalină funcțiunea de consilier regal", i-a spus Mihalache lui Maniu. Mă bucur sincer de refuzul lui Mihalache, mai întâi pentru el, că rămâne un om cu demnitate și apoi pentru că regele primește astfel o palmă usturătoare. Maniu e nemulțumit cu drept cuvânt de politica Angliei și Franței față de Italia. Ziarele vorbesc de apropiata recunoaștere definitivă a imperiului italian de către aceste țări. „Este o mare greșeală politică din partea lor, zice el, și o lovitură mare dată Societății Națiunilor". Și eu mă întreb cum e posibil ca guvernele englez și francez să facă așa mari greșeli politice, dând câștig de cauză acestor nerușinați dictatori, ca Mussolini și Hitler. Și acest lucru are loc tocmai acum când Hitler a dezlănțuit în Germania o campanie atât de barbară în contra catolicilor și evreilor. Maniu e pur și simplu dezgustat de politica Parisului și Londrei. Înainte de a pleca la Londra, regele a ținut să se asigure de generalul I. Antonescu[147], dându-i comanda Corpului 3 armată din Chișinău. „Probabil, zice Maniu, l-a încadrat cu tot felul de spioni pentru a afla ce gândește despre rege și despre Garda de fier; pentru orice eventualitate, i-a dat o comandă cât mai departe de Capitală". Maniu nu are păreri prea bune despre Antonescu, însă știe că regele nu are încredere în el și se teme chiar de dânsul. „Din cauza ambiției lui fără margini, continuă Maniu, nu-și poate ține o linie dreaptă și se lasă ușor ispitit de măriri".

Marți, 15 noiembrie 1938

Vești importante pe plan extern. Statele Unite au protestat față de campania antisemită și anticatolică din Germania, au rechemat pe ambasadorul lor la Berlin, Hugh Wilson[148]. Se anunță că Hitler nu s-a lăsat

intimidat de acest gest și a rechemat și el ambasadorul german de la Washington, Von Dieckoff[149]. În acest timp, Franța și Anglia recunosc azi imperialismul italian. Mare rușine!

În Franța, frământările sociale nu încetează, iar grevele se țin lanț. Pentru azi este anunțată deschiderea Congresului Confederației Generale a Muncii la Nantes, care trebuie să fixeze atitudinea muncitorimii franceze față de proiectele economice și financiare ale guvernului, precum și o serie de reforme, printre care, bineînțeles, și o nouă ridicare a salariilor. Baba se piaptănă în cap, în timp ce Hitler și Mussolini se pregătesc să dea alte lovituri.

Dar ceea ce e și mai grav e știrea că Franța și Germania sunt pe punctul să semneze un acord politic, asemănător celui anglo-german din 30 septembrie. În vederea lui, se anunță vizita pe curând la Paris a lui Chamberlain și Halifax, iar la sfârșitul lunii și a lui Ribbentrop. Hotărât lucru, e vremea dictatorilor, căci reprezentanții democrației sunt obișnuiți cu somnul și comoditatea.

Văd seara între 7 și 8 pe Maniu, cu care discut toate aceste lucruri. „Oamenii aceștia, zice el, tratează, negociază, ținând într-o mână tocul, iar în cealaltă revolverul; toți vor să câștige timp pentru că nu sunt încă pregătiți; nu vreau să-i socot pe englezi și pe francezi atât de naivi să nu-și dea seama ce urmărește Hitler; de aceea, sunt convins că războiul bate la ușă, el putând izbucni și în primăvara viitoare; vai de cei care se lasă legănați de aparențe".

Despre propaganda care și-o face singur Carol cu ocazia vizitei sale în Anglia, Maniu surâde. „Familia regală engleză îl cunoaște foarte bine din descrierile mamei sale și are cele mai proaste păreri despre el; dacă nenorocitul de el, continuă Maniu, ia protocolul englez drept prietenie și afecțiune pentru el, se înșală amar". „Totuși, spun eu, presa noastră, la dispoziția Ministerului de Interne, face un mare tapaj în jurul acestei vizite; publică fotografii peste fotografii pentru a arăta căldura cu care e primit el de familia regală engleză și reproduce interviurile lui, banale, lipsite de orice valoare politică". Maniu e de acord cu mine. Mă roagă din nou să fiu gata din timp să plec la Paris și Londra.

Miercuri, 16 noiembrie 1938

După lecția de curs văd pe Răducanu. Îl găsesc schimbat. După el, regele a câștigat partida și noi, partidul, nu avem nimic de făcut decât să ne raliem lui. El e încântat că Mihalache susține încă bune raporturi cu regele,

care-i va permite să reconcilieze partidul cu Coroana. „Dar cu Maniu și cu Lupu ce facem", întreb eu? „Ei sunt prea cuminți și prea buni patrioți, răspunde Răducanu, ca să nu înțeleagă că trebuie să stea un timp deoparte, până la limpezirea lucrurilor". „Ce rămâne atunci din lupta noastră contra dictaturii, în contra trădătorilor de partid și a politicienilor abjecți, care au călcat în picioare programe, partide, pentru a sprijini dictatura regală; intrăm și noi în hora tuturor acestor oportuniști nerușinați și invităm pe Maniu și pe Lupu să se dea la o parte?"„Da, amice, declară el, noi trebuie să fim realiști, să ne dăm seama că n-o mai putem duce așa mai departe; noi am pierdut lupta cu regele, de ce să n-o recunoaștem; oamenii politici trebuie să tragă consecințele greșelilor făcute și să nu se supere pe colegii lor, care au văzut mai bine". N-am mai continuat, căci era inutil. Răducanu expune nu numai părerile lui, ci și ale lui Mihalache, cu care e foarte bun prieten, și ale lui Madgearu, cu care întreține foarte bune relații în ultima vreme. Răducanu e vârât până peste cap în tot felul de consilii de administrație și desigur e foarte sensibil la orice presiuni din partea guvernului. El are aceeași situație ca și bătrânii liberali pe care-i duce de nas Tătărăscu. Prin Răducanu se poate vedea acum și mai clar ce gândește Mihalache și tot grupul său de prieteni: Căpățineanu, Lepădatu, Spineanu, Iacobescu[150] etc.

Joi, 17 noiembrie 1938

După curs întâlnesc în cancelaria profesorilor pe Mihai Antonescu[151], pe care nu l-am văzut de mult. Ieșim împreună. Îmi vorbește cu mare admirație față de Maniu pentru atitudinea lui „demnă și curajoasă față de rege". El crede că împrejurările externe îl vor sili să abdice, pentru că „anglo-francezii nu au încredere în el, iar Hitler îl detestă". Antonescu e nemulțumit de Gh. Brătianu. „N-are cap politic de doi bani, zice el, și e lipsit de logică în mod scandalos; pe de o parte se teme de Hitler, iar pe de alta, nu vrea nici o înțelegere cu Sovietele; cu cine atunci putem să ne apărăm frontierele pentru că până la sfârșit și anglo-francezii vor fi siliți să se alieze cu Stalin dacă vor să scape Europa de o dominație germană". El e de acord că regele trebuie să abdice și regretă că Dinu Brătianu, șeful său, nu adoptă o atitudine „tot atât de demnă ca și Maniu". „Din cauza aceasta, continuă el, partidul nostru nu mai există astăzi; cadrele vechi liberale simpatizează acum cu Maniu, care se

bucură de o popularitate mult mai mare decât Averescu pe vremuri". Iau act de declarația lui, deși știu că el nu e dispus să-și rișteze nici un fir de păr pentru triumful politicii lui Maniu. Cunosc mulți care ne felicită pentru atitudinea noastră dârză dar care, între timp, veghează cu mare grijă să nu-și piardă nimic din pozițiile lor. Când vorbesc cu Maniu despre aceste lucruri, el răspunde mereu cu același argument: „Așa e lumea, zice el; conducătorii politici ai unei națiuni trebuie să știe meșteșugul de a o dirija spre scopuri înalte, menajându-i, pe cât posibil, slăbiciunile; ideea națională constituie unul din mijloacele principale în acest sens".

Seara văd pe Maniu, care nu mai stă în pat, dar nu iese încă din casă din cauza lombagului care-l supără. Dimineață pe la 10 a trecut pe la el Madgearu, care a încercat să discute cu el chestiunea orientării partidului, întrucât, i-a spus el, „fruntașii noștri pleacă pe capete la Călinescu și nu mai văd cum i-am împiedica". Maniu i-a tăiat-o scurt, spunându-i: „N-au decât să plece, dacă principiile și programul nostru nu reprezintă nimic pentru ei; avem mulți prieteni gata să le ia locul". Madgearu n-a mai insistat. În schimb, Maniu a ținut să-i facă o precizare știind că el va transmite-o celui vizat: „Oricine pleacă de la noi, în împrejurările de azi, comite o sinucidere politică, pentru că regimul lui Carol este în plină destrămare". Maniu i-a vorbit așa pentru motivul că e supărat pe Mihalache. Acesta, în loc să refuze net pe Urdăreanu, arătându-i cu fermitate pentru ce nu poate accepta propunerea regelui, el a ascultat-o, cerând timp de gândire. „Unei propuneri jignitoare i se răspunde imediat cu indignare, zice Maniu, nu se cere timp de gândire".

Maniu urmărește de aproape frământările din Franța, întrucât ele paralizează în mare măsură politica ei externă. La Congresul de la Nantes, Confederația Generală a Muncii a proclamat o grevă generală în semn de protest în contra decretelor financiare ale guvernului, numite de muncitori „decrete de mizerie". Congresul a cerut demisia guvernului Daladier. Deja de la 10 noiembrie, Partidul radical socialist declarase că pe viitor el nu va mai colabora cu comuniștii. Frontul popular este deci terminat în Franța. Prima concluzie care se poate trage din acest eveniment este că șansele unei alianțe militare cu Rusia Sovietică au scăzut simțitor; a doua concluzie privește frământările politice; în loc să se calmeze, ele se anunță și mai zgomotoase. Deci Hitler poate conta pe anarhia din Franța și pe slăbiciunea Angliei. De la

Londra se anunță că regele Carol se va duce mâine la Bruxelles, iar sâmbătă, 19 noiembrie, la Paris; se va întoarce în țară prin Germania, unde vrea să vadă pe Hitler; în realitate acesta este scopul adevărat al voiajului său în străinătate. Paranoicul își imaginează că poate prosti lumea cu zorzoanele lui regale pe care le afișează cu un aplomb ridicol.

Singurele vești bune pentru noi sunt evenimentele din America. Deși cu voturi mai puține ca în legislatura trecută, totuși Roosevelt s-a ales din nou, la 8 noiembrie, dipunând de o majoritate sigură în Congresul american pentru a putea guverna conform convingerilor sale. Azi se semnează la Washington tratatul comercial cu Anglia, care se negociază de mult timp. El tranșează și chestiunea raportului dintre dolar și lira sterlină, care crea multe dificultăți comerțului anglo-american. Roosevelt și guvernul său urmăresc cu multă atenție acțiunea militară a Japoniei în China. După ocuparea orașelor Hankeu și Canton, dominația japoneză asupra Chinei neliniștește mult Statele Unite, întrucât amenință grav politica lor de echilibru în Pacific. Eu susțin de mult timp că alianța lui Hitler cu Japonia nu convine Statelor Unite, care vor fi silite, până la urmă, să ia poziție și în Europa în contra planurilor lui de dominație. Eu pun mare nădejde pe acest lucru, deși prietenii mei politici, Lupu și chiar și Maniu, până la un punct, nu pun mare bază pe sprijinul american. După ei, America se mișcă prea încet și până va lua ea atitudine, Hitler poate face harcea parcea din Europa Centrală. Desigur, Hitler și Mussolini contează foarte mult pe neamestecul Statelor Unite în treburile Europei. Eu sunt convins însă că primejdia japoneză pentru Statele Unite le vor sili până la urmă să intre și ele în joc. „Dea Domnul să fie așa, îmi spune Maniu, căci altfel Hitler subjugă toate popoarele din Europa".

Vineri, 18 noiembrie 1938

Mă cheamă Mihalache să trec să-l văd pe la 10 dimineața. Îl găsesc foarte abătut. Pare complet dezorientat. Unii îi spun că regele a câștigat partida, alții că el e pe drojdie, gata să abdice. Pe plan extern, aceeași confuzie în capul lui. Merge Hitler mai departe cu provocările lui sau dă înapoi de frica unui război general? Se ocupă Statele Unite de Europa ori practică mai departe politica lor izolaționistă? Mai e posibilă alianța noastră cu niște „slăbănogi" ca franco-englezii? Și în caz că ne apropiem de Hitler,

putem noi să ne bazăm pe cuvântul lui? „Nu ne-ar obliga el să ne înțelegem cu ungurii, dându-le o parte din Ardeal?"

Timp de o oră jumătate i-am expus părerile mele în toate aceste chestiuni, pentru a ajunge la următoarele concluzii: „Ca democrați cinstiți ce suntem, noi nu putem aproba, în ruptul capului, dictatura regală, indiferent dacă regele abdică sau nu; noi trebuie să continuăm prin toate mijloacele lupta în contra lui.

Pe plan extern, poziția noastră e tot atât de clară, ca oameni corecți și ca reprezentanți autentici ai națiunii noastre; rămânem aliați cinstiți ai țărilor care ne-au ajutat să facem România Mare și care ne pot ajuta mai departe ca s-o menținem. Hitler urmărește distrugerea întregii ordini stabilite în Europa de Tratatul de la Versailles; din punctul său de vedere, desigur, are dreptate; dar ce rost are să-l ajutăm și noi pentru a-și realiza scopul? Noi trebuie să rămânem alături de aliații noștri firești, indiferent dacă ni se par astăzi că sunt mai slabi și fac greșeli; ei se vor redresa și împreună cu Statele Unite și cu Sovietele vom zdrobi și pe Hitler și pe Mussolini, dacă aceștia vor îndrăzni să dea foc Europei; nu am nici o îndoială asupra acestui lucru".

„Poate ai dreptate", mi-a răspuns Mihalache. „Nu poate, sigur am dreptate și noi nu avem alt drum de ales". „Foarte multă lume se îndoiește totuși că Hitler ar putea fi învins", a continuat Mihalache. „Dumneata faci foarte rău că accepți să stai de vorbă, i-am răspuns eu, cu toate pușlamalele care ne-au trădat; toate acestea se văd în nesiguranță față de rege, mai ales de când știu că el pregătește un guvern de dreapta care să cuprindă și legionari, dacă se înțelege cu Hitler; lichelele acestea țin neapărat să te atragă de partea lor pentru siguranța lor proprie și de aceea folosesc toate mijloacele pentru a te convinge, prezentându-ți în mod cu totul tendențios atât politica externă, cât și internă". „Dar nu numai ei vorbesc în acest sens, zice Mihalache, ci și mulți alții dintre acei care au rămas mai departe lângă noi, ca Răducanu, Gafencu, Costăchescu, Vișoianu, Andrei, Demostene Botez[152], Zane[153], Lugoșianu[154] și alții." „Costăchescu și Zane, i-am răspuns eu, ar fi plecat de mult de la noi dacă regele le-ar fi oferit ceva corespunzător cu ambițiile lor; cât despre ceilalți, toți ne vor părăsi imediat ce regele le va oferi câte un mic ciolan; dumneata te-ai obișnuit cu ideea falsă că toți acești fruntași din partid, dacă pleacă, se distruge partidul; pleacă zece, vin o mie în locul lor; țara detestă pe

oportuniști și pe trădători; să-i vedem pe toți aceștia la alegeri libere, când li se va arunca în față trădarea, oportunismul și ticăloșia de a fi călcat în picioare ideile pentru care au luptat ani de zile, terminând prin a linge acolo unde au scuipat ani de-a rândul". În continuare, Mihalache mi-a spus că regele i-a oferit un loc de consilier regal, dar că el a rămas să se mai gândească. „Ai făcut rău că nu l-ai refuzat imediat, i-am spus eu, pentru că numai așa ar fi înțeles că mai sunt în țara aceasta și oameni demni care nu se lasă prostiți de un rege ticălos și fanfaron". „Îndată ce se va întoarce din străinătate, a declarat el, îi voi trimite în scris și motivat răspunsul meu". L-am sfătuit ca să profite de această ocazie și să declare în scrisoarea sa că el e complet de acord cu Memorandul lui Maniu, care-i cere abdicarea. „Deocamdată prefer să păstrez rezerva asupra acestui punct", mi-a răspuns el. „Nu folosește la nimic, am adăugat eu, pentru că toată țara e de acord cu Maniu și-l stimează pentru atitudinea lui clară și curajoasă". Nu știu ce-o fi gândit Mihalache despre tot ce i-am spus eu astăzi; mi-i aproape egal, pentru că cunosc de mult rezerva, ca să nu zic antipatia lui față de mine; eu sunt fericit că am avut ocazia să-i spun cinstit ce cred eu despre el și despre situație.

Seara la 7 am trecut pe la Maniu și l-am informat despre conversația mea cu Mihalache. „I-ai făcut un mare serviciu, mai întâi lui și apoi partidului", mi-a răspuns Maniu fără alt comentar, întrebându-mă ce mai este nou pe plan extern. I-am prezentat situația în felul următor: Hitler duce mai departe lupta în contra catolicilor și evreilor. În Cehoslovacia continuă opera ei de dezagregare, pregătită din umbră de Hitler. În Spania, Hitler și Mussolini continuă să nu execute angajamentele luate față de Franța și de Anglia de a-și retrage trupele. În America continuă campania prin presă în contra lui Hitler. Franța și Anglia continuă politica lor de înțelegere cu Mussolini și nu uită să se înarmeze. Despre voiajul în străinătate al lui Cărluță nu știu încă nimic precis. Maniu zâmbește. Azi el se simte mai bine. Mă întreabă din nou dacă sunt decis să fac un nou drum la Paris și Londra îndată după întoarcerea regelui. I-am răspuns că sunt la dispoziția lui oricând.

Sâmbătă, 19 noiembrie 1938

În Biblioteca Academiei de la 8,30 până la 2 p.m. Seara, la C. Mihăiescu, cu Lupu și fratele său, Costache. Îi pun în curent cu discuția mea

cu Mihalache de ieri și apoi repet ceea ce spusesem și lui Maniu privitor la situația externă. Toți se declară încântați de ceea ce i-am spus lui Mihalache. Lupu confirmă și el că Andrei, Gafencu, Demostene Botez, Vișoianu și Răducanu sunt ca și plecați din partidul nostru. Cercurile din jurul lui Călinescu dau acest lucru drept un fapt ca și consumat. Totul va deveni public de îndată ce se va întoarce regele. Costache Lupu spune că știe de la Vasile Râșcanu că Nicolae Costăchescu e bolnav serios și că s-ar putea să aibă un cancer. Stă mai tot timpul în pat și nu poate face cursul său la Universitate. El știe de la doamna Franasovici că regele se gândește serios să dea Externele lui Gafencu, fiind susținut mult de poloni; colonelul Beck ar fi intervenit de mai multe ori pe lângă rege în acest sens. Costache Lupu crede că Franasovici nu vede cu ochi buni această numire și că de luni de zile caută s-o torpileze cu ajutorul lui Tătărăscu. În prezent însă acesta a cam trecut pe planul al doilea, întrucât Călinescu i-a luat-o înainte în prețuirea lui Carol. „Nu e vorba de prețuire, intervine Lupu, pe Tătărăscu Carol îl are în buzunar pe baza afacerilor care le-au făcut împreună, iar Călinescu e și mai mare lichea decât el". Costică Mihăiescu are informații că Ministerul de Interne a pregătit de mult un lung memoriu privitor la planurile Gărzii de fier, sub inspirația lui Călinescu, care l-a folosit din plin pentru a se pune bine cu Duduia și cu regele. În acest memoriu, Călinescu a ținut să introducă o serie de lucruri care stabilesc o complicitate întreagă între Maniu și Corneliu Codreanu în contra regelui și a camarilei. Printre altele, se afirmă că aceștia s-au înțeles ca, în caz de dispariția unuia dintre ei, partidul acestuia să-l urmeze pe celălalt, pentru a se duce mai departe lupta în contra regelui. Mihăiescu susține, pe drept cuvânt, că toată ascensiunea lui Călinescu s-a făcut pe baza acestor insinuări criminale la adresa lui Maniu și Codreanu. Tot Mihăiescu spune că de la un timp încoace – i-a spus Georgescu-Cucoș – Iorga o face pe supăratul pe rege și-l critică pe o mulțime de chestiuni, ca: străjeria, învățământul, justiția și chiar și pe problema politicii externe. „Probabil are nevoie de ceva bani, zice Lupu; Iorga practică de mulți ani acest gen de șantaj; Ion Brătianu îl cunoștea foarte bine; de câte ori îl vedea că atacă guvernul, chema pe Angelescu și-i da poruncă să-i dea o sumă de bani pentru ca să plece în străinătate; în felul acesta îi închidea gura și șarlatanul își făcea treaba; acuma vrea să-și termine vila de la Sinaia și să mai facă ceva construcții la panorama lui de la Vălenii

de Munte; lumea încă nu cunoaște bine ce probă de șarlatan este Apostolul Neamului". „Philippide[155] și întreaga școală istorică de la Iași, spun eu, au susținut încă de foarte mulți ani în urmă acest lucru, că Iorga este un mare șarlatan politic". „Păcat că are și mari calități", adaugă Mihăiescu. „Ce folos, intervine Lupu, că toate aceste calități sunt puse în slujba răului". Costache Lupu are informații că în timpul din urmă a intervenit o nouă răceală între Palat și Iorga. Acesta s-ar fi plâns regelui că Gavrilă Marinescu taie și spânzură la Prefectura de Poliție, comițând tot felul de abuzuri, arestând persoane cu totul ilegal, punând taxe ilegale pe toți comercianții, până și pe prostituate, cărora le ia o taxă lunară sub pretext că adună fonduri pentru construirea unui nou local etc., etc. Gavrilă Marinescu, pus în curent, ar fi protestat energic contra acestor acuzații și a invitat pe Iorga să viziteze Prefectura de Poliție pentru a se convinge personal că a fost greșit informat. Iorga a făcut zilele trecute această vizită și ar fi rămas mulțumit.

Duminică, 20 noiembrie 1938

Vreme urâtă. Stăm în casă. Completez *Jurnalul* și lichidez o serie de ziare și reviste care așteaptă să fie văzute. Printre ele găsesc și un „Daily Mail" din 3 octombrie, care publică în întregime declarația făcută presei de Churchill după München. După ce face bilanțul greșelilor comise de guvernele Angliei, care au permis înarmarea Germaniei, Churchill insistă asupra eroarei care o face guvernul Chamberlain când crede că asigură pacea, sacrificând Cehoslovacia. Anglia pierde un aliat de 35 de divizii, bine înarmate și care dispune în plus și de una din cele mai mari fabrici din Europa și care de acum înainte va lucra pentru germani. El acuză guvernul Chamberlain că n-a ținut seamă de propunerea Sovietelor, care voiau o înțelegere pentru salvarea Cehoslovaciei etc., etc. Münchenul, după el, nu e o pace, ci un simplu armistițiu. Păstrez acest ziar, pentru a citi și prietenilor mei declarația lui Churchill, care confirmă în întregime tot ce susțin eu de ani de zile, neiertatele greșeli ale diplomației engleze.

Luni, 21 noiembrie 1938

În Franța, lucrurile merg prost de tot. Se anunță greve peste tot, în special în regiunile din nord și în jurul Parisului. În unele părți, lucrătorii

ocupă și fabricile. Guvernul anunță măsuri severe în contra grevi[ș]tilor și a conducătorilor lor. Confederația Generală a Muncii anunță o grevă generală pentru ziua de 30 noiembrie, cu intenția de a paraliza întreaga viață economică a țării. Mă întreb cum de socialiștii și comuniștii nu înțeleg că toate aceste agitații nu fac altceva decât să aducă apă la moară partidelor de dreapta, tocmai într-un moment când Franța are nevoie de o alianță militară cu Sovietele. Blum mă decepționează din ce în ce mai mult. Toți domnii aceștia din conducerea stângii franceze ar merita să fie scoși din viața politică ca netrebnici. Bietele popoare, plătesc ele până la urmă greșelile și incompetența conducătorilor lor. Teribilă fatalitate!

Seara, masă la Fănel Mihăiescu, cu Lupu, Hoisescu, Leon, Serdici, Lunguleac, Mazilu[156], Crăciun Șerbănescu[157] și Teodorescu-Branișt[e]. Mihăiescu a invitat pe prietenii cei mai apropiați ai doctorului Lupu în vederea unei discuții privitoare la atitudinea de adoptat față de rege după întoarcerea lui în țară. Mihăiescu deschide discuția, spunând că față de frământările din partid și de zvonurile care circulă referitoare la alte trădări în perspectivă, el a găsit necesar să discutăm toate aceste chestiuni în prezența lui Lupu. În afară de Hoisescu, Mihăiescu și de mine, toți ceilalți prezenți la această discuție sunt dispuși cu o înțelegere cu cei care ne-au trădat, întrucât ei cred că în partidul pe care-l plănuiește regele noi vom avea posibilitatea de a forma un grup mult mai puternic decât liberalii și astfel vom putea realiza programul nostru de reforme. Cunosc de mult aceste teorii, pe care le-am combătut energic. Autorii lor profită de gentilețea lui Lupu cre nu vrea să-i bruscheze și-i debitează mereu tot felul de argumente în sprijinul teoriei lor. Unii merg și mai departe, căutând să-l despartă de Maniu, pedalând pe susceptibilitatea lui și arătându-i că mergând mai departe alături de el, își pierde toată popularitatea, lumea obișnuindu-se cu ideea că Maniu e totul, iar Lupu un simplu secund, cu totul șters. De multe ori, Leon, Teodorescu-Branișt[e] și Crăciun Șerbănescu au încercat să mă câștige și pe mine de partea lor, însă totdeauna le-am ținut piept și i-am combătut. Mazilu și Cazacliu[158] – acesta lipsește în seara aceasta –, fiind câștigați de Mihalache de când am realizat fuziunea, în 1934, caută mereu să-l convingă pe Lupu să meargă mână în mână cu Mihalache la nevoie și contra lui Maniu. Mihăiescu, Hoisescu și cu mine ducem o luptă continuă pentru a-l determina pe Lupu să

meargă alături de Maniu în toate chestiunile, la rigoare chiar în contra lui Mihalache și a grupului său. Noi am învins până azi pe toată linia, nu fără anumite greutăți. Ceilalți colegi ai noștri, Serdici, Lunguleac, Rențiu din Bucovina nu au o poziție fermă în această chestiune, înclinând totuși spre o orientare a lui Lupu mai puțin intransigentă. La o adică cred că și aceștia ar fi de acord ca Lupu să se înțeleagă cu Mihalache și, împreună, să reia legăturile cu grupul Călinescu. Hoisescu, Mihăiescu și cu mine i-am spus de mai multe ori lui Lupu că, în cazul unei sciziuni eventuale, noi mergem cu Maniu. Aceasta este poziția noastră și în seara aceasta. Lupu a spus în mai multe rânduri despre mine că eu sunt mai mult manist decât lupist. Îmi pare bine că el știe acest lucru. Nu mi-a plăcut niciodată oportunismul politic și, de când fac politică alături de Lupu, am căutat să combat fără cruțare orice încercări care s-au făcut pe lângă el pentru a-l abate de la drumul drept și nesovăielnic. Lupu știe acest lucru și de aceea îmi arată multă stimă și prietenie, cunoscându-mă drept un om corect și de convingeri ferme și profund democratice. Înainte de a începe discuția asupra propunerii lui Mihăiescu, eu am cerut permisiunea să le citesc declarația lui Churchill privitoare la politica externă a Angliei. Mi-a făcut multă plăcere să aud pe Lupu scoțând în evidență, când am terminat lectura, faptul că de ani de zile eu am susținut exact aceleași păreri pe care le are și Churchill astăzi.

În chestiunea ridicată de Mihăiescu, a luat primul cuvântul Teodorescu-Branișteanu. Teoria lui e simplă. Regele a câștigat partida azi, când el, din cauza unei înțelegeri posibile cu Hitler, este pe drumul să facă un guvern de dreapta, împreună cu legionarii; noi trebuie să împiedicăm așa ceva, făcând un front comun cu Călinescu și cu tot grupul acestuia, împreună cu Mihalache și cu ardelenii, care vor fi dispuși să se despartă de Maniu; alături de acesta, noi nu putem merge, pentru că el vrea abdicarea regelui și așa ceva nu e posibil. Leon și Serdici, în câteva cuvinte, s-au declarat și ei de acord cu Teodorescu.

Mazilu a vorbit și el în contra acțiunii preconizate de Maniu prentru abdicarea regelui, însă a insistat mult asupra necesității că noi trebuie să rămânem alături de Mihalache „orice s-ar întâmpla". El a adăugat că vorbește și în numele lui Cazacliu, care nu aprobă acțiunea lui Maniu în contra regelui și care cere ca noi să luptăm alături de Mihalache.

Părerile mele și ale lui Mihăiescu fiind bine cunoscute, eu am rugat pe Hoisescu să ia el cuvântul, ca fiind mai în vârstă decât noi doi. El s-a executat foarte onorabil, respingând punct cu punct toate argumentele celor care au vorbit pentru despărțirea de Maniu. El a conchis în sensul că pentru un moment nu e cazul de luat nici o hotărâre, întrucât nu știm încă precis în legătură cu rezultatul voiajului regelui în străinătate și nici despre ceea ce va întreprinde el după reîntoarcerea lui în țară. „În nici un caz, a terminat el, noi nu putem lua atitudine în contra poziției pe care stă Maniu față de rege, întrucât el e președintele partidului nostru, la care știu că toți cei prezenți nu vor să-l considere desființat". Am cerut cuvântul după Hoisescu pentru a face numai o precizare: „Aș vrea să întreb pe colegul Mazilu, care a spus că noi trebuie să nu ne despărțim de Mihalache «orice s-ar întâmpla»; înțelege el să rămânem lângă el și în ipoteza că până la urmă dânsul s-ar decide să lupte alături de Maniu pentru a obține abdicarea regelui?". „În cazul că Mihalache va face această greșeală, ceea ce eu nu cred, noi ne-am putea despărți și de el", mi-a răspuns Mazilu. N-am mai insistat.

A răspuns Lupu foarte pe scurt: „Situațiile politice, începe el, nu sunt lucruri atât de simple pentru a le putea tranșa printr-un da sau nu; ele sunt lucruri foarte complexe și descifrarea lor este un lucru foarte anevoios, care presupune multă experiență și o documentație foarte bogată; e greu de prevăzut ce trebuie să facă omul în anumite situații, care se pot ivi; trebuie să vedem mai întâi cum se prezintă ele și numai atunci putem lua o hotărâre; pentru un moment lucru important este să știm ce vrem; vrem să ajungem la putere ca să ne chivernisim ori ca să realizăm un program; acceptăm dictatura regală, părăsind tot ce am crezut noi până astăzi, sau continuăm lupta pentru a fi siguri că într-o zi ne vom putea realiza programul de reforme pentru care luptăm de-o viață? Dacă suntem democrați cinstiți și nu oportuniști politici, atunci noi nu avem de ales multe lucruri; în orice situație care s-ar prezenta, noi va trebui să adoptăm o linie de urmat, aceea care răspunde mai bine scopului pentru care luptăm noi, adică: reforme și libertate. De atingerea acestui scop depinde toată atitudinea noastră viitoare; de aceea, vă cer la toți să stați liniștiți și să așteptați întoarcerea regelui; să vedem cu ce vine și ce intenții are; noi ne vom face datoria de români și de democrați".

Am trecut la masă. Discuțiile au continuat până la miezul nopții. Mihăiescu s-a certat rău cu Teodorescu și cu Mazilu, spunându-și vorbe

grele; Hoisescu a avut un schimb violent de cuvinte cu Leon, iar Serdici l-a cam repezit destul de brutal pe Crăciun Șerbănescu. M-am întors acasă cu convingerea că nici la noi, la lupiști, situația nu e mai bună ca la mihalachiști. Aceiași oameni peste tot; puțini cinstiți și de caracter, majoritatea oportuniști și refractari la orice morală.

Despre voiajul regelui în străinătate nu știm nimic precis. Presa din țară face mare caz de voiajul său, publică lungi dări de seamă despre conversațiile avute și publică mai ales fotografii pentru a dovedi intimitatea legăturilor sale cu persoanele pe care le vizitează. Reclamă deșănțată, căci în realitate, din comunicatele publicate despre vizita lui la Londra, Bruxelles și Paris nu reiese nimic de seamă pentru țara noastră. Acum el se află în Germania. Carol și Mihai au sosit la Sigmaringen. Sunt oaspeții prințului Frederic de Hohenzollern, omul care-i face lui Carol legătura cu Hitler.

Marți, 22 noiembrie 1938

Ziarele și posturile de radio străine anunță greve de mari poporții în Franța în partea de nord și în regiunea Parisului. Guvernul a hotărât să intervină, folosind armata pentru evacuarea fabricilor de muncitorii greviști. Se va vedea dacă autoritățile vor reuși să domine situația. Se anunță o grevă iminentă la uzinele Renault; guvernul pregătește și aici să asigure funcționarea fabricii cu ajutorul câtorva muncitori negreviști și al armatei. Vai de Franța și de aliații ei!

Lupu, cu care iau dejunul la „Continental", spune că „democrații și socialiștii francezi sunt niște mari inconștienți care, făcând jocul dreptei, duc Franța la catastrofă; niciodată, continuă el, nu mi-am închipuit că țara aceasta este în așa hal de decadență. *Hanibal ante portas*[*] și ei se ceartă ca niște degenerați". „Aveau dreptate nemții, zice Serdici, susținut de Leon, când spuneau încă acum 30–40 de ani că Franța este în plină decadență și care se va prăbuși la prima izbitură din partea lor". „Nu vă grăbiți să trageți această concluzie, am intervenit eu; nu e vorba de decadență, când soldatul francez a dovedit atâta eroism în ultimul război, ținând piept, aproape singur, asaltului

[*] Hanibal la porțile Cetății ! (n.a.)

german timp de patru ani; acum, clasa ei conducătoare e obosită, plictisită, decepționată, văzând în jurul ei numai egoism, oportunism și ingratitudine; cu ce curaj vreți voi să se angajeze acești oameni într-un război cu Germania când văd egoismul englez, ingratitudinea polonilor și a sârbilor și chiar a noastră, care, în loc să facem zid în jurul Franței, umblăm să-i pupăm în spate pe dușmanii ei și ai noștri". Lupu îmi dă dreptate. „Franța nu e decadentă, am continuat eu; e numai dezorientată și, bineînțeles, nu poporul francez, ci numai conducătorii lui politici, care nu pot discerne încă bine cine e mai primejdios pentru Franța, Stalin sau Hitler; să sperăm că ei se vor dezmetici înainte de a fi prea târziu". „Îmi place, remarcă Lupu, că în contra celor mai penibile situații, amicul nostru Hudiță continuă să fie un mare optimist". „Sunt optimist, am răspuns eu, pentru că am o încredere oarbă în triumful adevărului și al dreptății; formația mea de istoric mi-a dat această încredere pentru că am constatat de-a lungul istoriei universale că nici o cauză dreaptă n-a fost pierdută de vreo națiune, până la urmă; dreptatea se câștigă greu, dar ea se câștigă sigur, până la sfârșit".

Hoisescu, care e și el prezent la acest dejun, ne dă mai multe informații despre procesul de dezagregare al statului cehoslovac. „Hitler și oamenii lui, zice Hoisescu, folosesc coloana lor a cincea din Slovacia și Rutenia Subcarpatică pentru a dezagrega și ceea ce a mai rămas din statul cehoslovac după tragedia de la München". El spune că o familie de germani, stabilită de mulți ani în Bacău, i-a spus acum câteva zile că „foarte curând statul cehoslovac va fi desființat și bucăți întregi din el vor fi înglobate în Reichul german". Același lucru ne-a spus de altfel și Lunguleac, când a fost în București. Germanii din Cernăuți vorbesc de desființarea statului cehoslovac ca de un lucru definitiv stabilit la Berlin.

Se discută apoi apropierea franco-anglo-italiană. După exemplul Angliei, Franța a recunoscut și ea imperiul italian din Africa. În seara de 19 noiembrie, ambasadorul francez la Roma, François Poncet, a prezentat „regelui Italiei și împăratului Abisiniei" scrisorile de acreditare. „Altă tâmpenie mai mare, zice Lupu, nu puteau face Franța și Anglia care se fac de batjocură fără nici un profit pentru ele, întrucât cârdășia Hitler – Mussolini urmărește obiective mult mai mari decât le pot aproba Parisul și Londra".

Miercuri, 23 noiembrie 1938

Văd pe Maniu, la 8,30 dimineață. Îl găsesc alarmat de tulburările din Franța, unde guvernul folosește armata în contra muncitorilor greviști. Suntem de acord amândoi că la baza acestor agitații muncitorești trebuie să fie și unele preocupări de politică externă, comuniștii și socialiștii urmând răsturnarea guvernului Daladier. Acesta, de altfel, este acuzat că prin politica de apropiere față de Italia și de colaborarea strânsă cu Anglia, ar urma să lase mână liberă lui Hitler în Europa Centrală și chiar libertatea de a ataca Rusia Sovietică. Radio Paris a transmis noaptea trecută două vești importante și care pot avea o semnificație însemnată. Prima privește relațiile franco-germane; e vorba ca foarte curând să se semneze un acord franco-german asemănător celui anglo-german; a doua e referitoare la înțelegerea franco-engleză; azi sosesc la Paris pentru câteva zile Chamberlain și Halifax. Sosirea acestora la Paris trebuie pusă în legătură cu semnarea acordului franco-german; guvernul englez continuă deci să joace rolul de intermediar între Franța și Germania nazistă. Maniu se întreabă dacă nu cumva Chamberlain n-a semnat cu Hitler la München un acord secret, ceva mai adânc, prin care i se lasă mână liberă în contra Sovietelor și astăzi el vine la Paris pentru a convinge pe francezi să facă și ei la fel. Anglia nu poate semna așa ceva cu Hitler; ar fi cu totul împotriva intereselor Angliei și a politicii sale externe de echilibru pe continent. Cred că totul se reduce la preocuparea de a sili pe Hitler să nu recurgă la război și de a câștiga timp pentru terminarea pregătirilor militare. Maniu rămâne totuși sceptic. „Asistăm la atâtea răsturnări de principii și de tradiții, zice el, încât mă întreb dacă și un astfel de acord ar fi cu totul exclus; în orice caz, trăim zile extrem de tulburi și de nesigure".

În cursul zilei, lucrurile au început să se lămurească și mai bine. Chamberlain și Halifax au sosit la Paris pentru o serie de discuții referitoare la consolidarea relațiilor franco-engleze. Ministrul de Externe al Germaniei, Ribbentrop, e vorba să sosească la Paris la sfârșitul acestei luni.

Presa de stânga franceză atacă violent politica externă a guvernului, de colaborare cu Anglia și cu regimurile de dictatură, fascist și hitlerist. Deci, tulburările muncitorești din Franța au, desigur, și un substrat politic.

Joi, 24 noiembrie 1938

Circulă tot felul de versiuni asupra voiajului regelui în Franța. Cum nu se pot controla, aștept informații mai complete pentru a înregistra ceva în *Jurnalul* meu. În orice caz, cercurile evreiești din Capitală, cu care are legături Lupu, pretind că regele a fost primit prost la Paris și la Londra și că deci nu-i rămâne acum altceva de făcut decât să capituleze în fața lui Hitler. Cred că evreii exagerează, pentru că de felul lor ei sunt niște mari fricoși și apoi, cunoscând nestatornicia și spiritul aventurier al lui Carol, trăiesc într-o adevărată panică la gândul că el s-ar arunca în brațele lui Hitler. „S-ar putea să ai dreptate", recunoaște Lupu. Pentru moment, despre voiajul lui Cărluță știm doar din ziarele noastre că a fost la München, unde a văzut câțiva fruntași naziști, printre care și pe Göring și că a fost invitat la dejun de Hitler la Obersalzberg.

Tulburările sociale din Franța devin tot mai îngrijorătoare. Muncitorii greviști au pus stăpânire pe multe fabrici, iar guvernul încearcă să le elibereze cu ajutorul armatei. Franța trece deci prin momente grele și se explică astfel pentru ce guvernul ei caută o înțelegere cu Germania. „În fond, zice Lupu, dacă Chamberlain și Daladier reușesc să obțină din partea lui Hitler renunțarea la război, nu e un lucru chiar așa de rău, numai de nu s-ar păcăli". „Eu sunt convins că Hitler îi va înșela și de data aceasta, am răspuns eu; el are probabil nevoie de un anumit răgaz pentru a-și pune la punct mașinăria lui de război; poate el speră să neutralizeze și Anglia până la urmă". Lupu e de acord cu mine că „trăim vremuri când totul e posibil".

La cursul meu, am Aula plină până la refuz de studenți. Vin și studenți de la Facultatea de Litere, de la Istorie, precum și studenți de la Drept din anul trei și de la doctorat. Răducanu mi-a spus azi, după ora de curs, că probabil conferința mea va rămâne și după 1 ianuarie. El îmi reproșează că nu mă duc să vorbesc cu Călinescu. „Pentru nimic în lume nu mă duc la acest trădător nerușinat", i-am răspuns eu.

Vineri, 25 noiembrie 1938

Uzinele Renault ocupate de două zile de muncitorii greviști au fost eliberate azi de armată, care a tras în greviști, după ce aceștia au făcut o serie de stricăciuni la mașini și la clădiri, făcând pagube de mai multe milioane de

franci. Garda mobilă și poliția au folosit în contra greviștilor gaze lacrimogene. Confederația Generală a Muncii a hotărât grevă generală de 24 de ore pe ziua de 30 noiembrie. Guvernul este hotărât să reprime serios această debandadă.

În timpul acesta Hitler se înarmează serios, în timp ce agenții lui continuă opera de dezagregare a Cehoslovaciei. În celelalte țări din Europa Centrală și din Balcani, propagandiștii naziști țin contact strâns cu partizanii lor, pe care-i împing la tot felul de acte de sabotaj și de răzvrătire în contra guvernelor acestor țări. O propagandă puternică, folosind toate mijloacele, coprupția și amenințarea, caută să creeze peste tot anarhie și nesiguranță, în care să poată pescui Germania nazistă. Convingerea mea este că ne apropiem de un război cu pași repezi. Așa crede și C. Mihăiescu, pe care-l văd azi după masă. Ca negustor, el simte piața. Băncile își restrâng afacerile, iar negustorii angrosiști nu mai plasează mărfurile pe credit. Toată lumea fuge după aur și caută să se debaraseze de monedele de hârtie. „Acestea toate, zice el, sunt semne că războiul bate la ușă".

Sâmbătă, 26 noiembrie 1938

Dejun la *Continental* cu Lupu, fratele lui Costache, Leon și Fănel Mihăiescu. Toți sunt îngrijorați de evenimentele din Franța. „Dacă guvernul pierde lupta cu muncitorii greviști, zice Lupu, nu este exclus un guvern de front popular care ar încheia imediat alianța militară cu Sovietele și ar pune capăt tuturor tentativelor de înțelegere cu Hitler". Fănel Mihăiescu și Leon sunt aproape siguri că guvernul Daladier va cădea. Argumentul lor principal este acela că în Franța nici un guvern nu poate domina situația dacă socialiștii și comuniștii merg mână în mână. „Desigur, acesta este un adevăr, intervin eu, dacă muncitorimea franceză este toată un bloc; după informațiile mele, lucrurile nu stau așa; aproape 40% dintre muncitori nu admit politica Confederației Muncii și aceștia înțeleg să continue lucrul dacă armata și poliția le garantează accesul în fabrici. Guvernul Daladier a luat măsuri severe, cu totul neobișnuite. Administrațiile publice, căile ferate, liniile de autobuze, metroul toate au fost rechiziționate și rămân supravegheate de armată și poliție. În aceste condiții, conchid eu, sunt sigur că ordinea va fi menținută și greva generală de la 30 noiembrie nu va reuși". Vom vedea!

În privința voiajului regelui în străinătate, Costache Lupu spune că „cercurile oficiale sunt foarte discrete, semn că regele a eșuat în planurile sale". „Dacă Franța și Anglia și-ar vedea bine interesele lor, zice Lupu, i-ar fi dat un genunchi în [...] din prima zi, arătându-i net că singurul lucru care-l are de făcut e să abdice și să-și lase țara să-și aleagă ea liberă guvernul de care are nevoie". În continuare Lupu crede că din moment ce Cărluță vrea la întoarcere să vadă și pe Hitler, aceasta înseamnă că el n-a primit nici o încurajare din partea Parisului și Londrei. Așa sper și eu. Leon și Mihăiescu sunt foarte îngrijorați de activitatea legionarilor în toată țara. „Aceasta înseamnă că mișcarea a primit instrucțiuni de la Berlin, zic eu, și că regele nu are nici o șansă să se înțeleagă cu Hitler; de altfel, peste câteva zile vom fi fixați, căci Cărluță se reîntoarce până la sfârșitul lunii".

Duminică, 27 noiembrie 1938

Avem la dejun pe Ștefan Procopiu[159]. E venit de vineri seară în București. Vrea să se transfere la București, unde are posibilități de lucru mult superioare ca în modestul său laborator de la Iași. S-a săturat de atâtea ploconeli pe la puternicii zilei pentru a obține de la minister fondurile necesare pentru laboratorul său de fizică. „Dragă Hudiță, spune el, Iașiul e părăsit de toți, chiar și de ieșenii stabiliți la București; în laboratoarele din Iași nu se poate face știință, căci nu avem mijloacele indispensabile pentru cercetări; mă doare în suflet că trebuie să-l părăsesc, dar n-am ce face, pasiunea mea pentru știință e mult mai mare decât legătura mea cu Iașiul tinereții mele". Are oroare de mediocritățile cu care se întâlnește zilnic și care o fac pe intelectualii și pe oamenii de știință. „Cel puțin la București nu-i cunosc pe toți și apoi orașul e mult mai mare ca Iașiul nostru și nu-i întâlnești în toate zilele", continuă el. După el, Iașiul e în plină decadență și procesul acesta se agravează tot mai mult. „Cu politica pe care o face țara noastră, zice el, Iașiul e sortit să ajungă un biet târg de provincie în ziua când vom pierde și Basarabia, lucru care se va întâmpla curând". Procopiu spune că toți basarabenii de la Universitatea ieșeană, printre care Gh. Năstase[160], profesor la Geografie, Mihu[161], conferențiar la Științe și alții susțin că Sovietele susțin o vastă propagandă în Basarabia în sensul că foarte curând ea va fi „dezrobită de sub regimul militarilor și boierilor de la București". „Când lucrul acesta se

va întâmpla, continuă Procopiu, Iașiul nostru va decădea complet; răspunderea vor purta-o toți acei care au ajutat pe Carol să facă politica lui nenorocită, de ostilitate absurdă față de Soviete".

Procopiu n-a făcut niciodată politică, dar lucrul acesta nu l-a împiedicat să fie informat și să condamne pe toți acei care umblă după alianța cu Germania, părăsind alianțele noastre firești. Trecem în revistă personalitățile ieșene mai principale, prieteni și adversari, aceiași pentru amândoi. Costăchescu e bolnav tot timpul, nu trece decât foarte rar pe la Universitate; activitatea lui ca om de știință a fost și în trecut aproape nulă. Cât despre Bratu[162], aceeași situație; acesta n-a făcut nimic nici în trecut; zero ca valoare intelectuală, zero ca profesor „și trei zerouri ca om politic"; o nulitate gomoasă și rea! „Iancu Botez[163] arată ca o tristă căzătură evreiască, tipică Târgului Cucului". Râșcanu, „inexistent ca profesor și om de știință, se ține de afaceri, de cumpărări de imobile, de vii, la Iași și la Slănicul Moldovei". Ralea „nu mai dă pe la cursuri cu anii; doar câteva studente mai frumușele trec cu el examenele la București prin diferite case de rendez-vous". Pe Andrei el nu l-a înghițit la fel niciodată. „Superficial, îngâmfat și rău, zice Procopiu; acest om trăncănește de câteva luni prin Iași în contra lui Maniu și face campanie pentru Călinescu și regele Carol, pe care-i ridică în slavă și-i consideră salvatorii neamului de când au distrus Garda de fier". Procopiu spune că toți prietenii lui Andrei susțin că foarte curând el va lua succesiunea lui Călinescu la Ministerul Învățământului. El se miră că acest om fără caracter n-a trecut mai de mult de partea regelui. „Socoteli probabil masonice", adaugă tot el. Îmi pare rău că despre bunul meu prieten Tudor Ionescu[164] el nu are idei prea bune. Îl consideră cam reclamagiu și superficial. „De când s-a căsătorit, continuă Procopiu, Tudor al nostru își iubește atât de mult pe Dulcineea lui încât ține să cunoască tot Iașiul pasiunea lui pe care nu și-o poate stăpâni nicăieri, nici în public, nici măcar pe stradă; sub acest raport, el face concurență tinerilor studenți îndrăgostiți". Sub acest raport, Procopiu are dreptate; și eu i-am atras atenția delicat, în câteva rânduri, să-și controleze în public această pasiune. Ionescu Tudor este însă un om foarte sincer, poate unde este și puțin naiv și lipsit de spirit critic. Față de mine însă, el mi-a arătat multă prietenie. Pe Procopiu însă eu l-am considerat în sufletul meu mult superior lui Ionescu Tudor, deși am fost mai puțin intim decât cu acesta. Procopiu n-a suferit

niciodată pe Hulubei[165], pe care-l consideră drept „un farseur și aventurier". În această chestiune, el a avut multe discuții cu Petre Bogdan[166], care-l apără mult pe Hulubei ca fost elev. Procopiu cercetează în laboratorul său „prețioasa descoperire a lui Hulubei" și spune că nu e nimic adevărat și că foarte curând el „îl va demasca". Singur nu știu ce să cred! Asupra acestei descoperiri, și Ionescu Tudor face rezerve, dar n-o spune public.

Seara suntem invitați la familia Mihăilescu. E prezent și cumnatul său, colonelul Marinescu și colonelul Zimțea. Mișu Marinescu se pretinde totdeauna bine informat, datorită relațiilor sale strânse cu doctorul Angelescu și cu prietenii care-i are la Inspectoratul Jandarmeriei. După informațiile lui, legionarii au început să se agite din nou în toată țara. Atentatul contra lui Ștefănescu Goangă[167] de la Cluj nu are nici o legătură cu legionarii, cum încearcă să se susțină de autorități, el fiind opera unei amante părăsite, fosta lui asistentă. El știe de la d-rul Angelescu că regele „se întoarce mâine în țară cu buzele umflate"; anglo-francezii n-au încredere în el, iar Hitler îl disprețuiește, considerându-l „un mincinos mai mare decât el". Pe plan intern, tulburările provocate de legionari îngrijorează mult autoritățile. Marinescu face un tablou foarte sumbru al dezordinilor provocate de legionari; în Bucovina, ei ar fi provocat mari incendii la o serie de cherestele conduse de evrei; la Teatrul din Timișoara s-au pus bombe, care au provocat mari stricăciuni, cu mulți morți și răniți; ar fi ars mai multe sinagogi; s-a încercat aruncarea în aer a unor uzine din Cluj; s-a pus foc la Aerodromul și Pirotehnia din București etc., etc.

Se așteaptă reîntoarcerea în Capitală a regelui pentru a se analiza situația și a se lua măsurile necesare. Marinescu spune că mai mulți consilieri regali vor să ceară regelui formarea unui guvern național și repunerea în funcție a Constituției și a Parlamentului din decembrie 1937. Până și Iorga ar fi alarmat, dându-și seama de falimentul total al politicii regelui.

Nu știu singur ce să cred despre toate aceste lucruri foarte greu de controlat. Zimțea și Mihăilescu susțin și ei că legionarii au primit instrucțiuni din afară să creeze dezordini pentru a sili pe rege să se înțeleagă cu ei și cu Hitler.

Luni, 28 noiembrie 1938

Trec la Maniu pe la 9 dimineața. El pleacă în seara aceasta la Cluj pentru câteva zile. Nu vrea să fie în Capitală acum, când sosește regele, ca o

demonstrație. Discut cu el chestiunea dezordinelor provocate de legionari și-l pun în curent cu cele aflate de la colonelul Marinescu. Maniu le cunoaște și mai știe și altele. După el, toată răspunderea o poartă Carol și camarila lui, care s-au folosit de legionari și i-au ajutat în scopul de a-i utiliza în contra noastră. „Acum n-are decât să se spele pe cap cu ei, căci toată mișcarea legionară este în cea mai mare parte opera lui și a camarilei, continuă Maniu; dacă ne aducea pe noi la putere, cel puțin în 1937, cum era obligat s-o facă, noi am fi făcut alegeri libre, iar mișcarea legionară ar fi fost dezumflată de corpul electoral, neavând decât 7–8 deputați în Parlament; acum greșelile se răzbună și regele are de făcut față unor dificultăți foarte mari". Maniu îmi repetă propunerea de a mă pregăti să plec în străinătate cât mai repede. Vom decide asta după reîntoarcerea lui de la Cluj.

La 10 mă duc la minister, unde m-a chemat Dașcovici[168]. El îmi atrage atenția asupra legii noi a învățământului superior pe baza căreia eu aș putea fi definitivat ca conferențiar pe baza examenului de agregație trecut la Iași în 1930, la care am fost propus ca docent. La această discuție a fost prezent și Vintilă Mihăilescu[169], directorul învățământului superior. Dașcovici cunoaște foarte bine cazul meu, căci făcea parte din Senatul universitar pe timpul acela. Desigur, formula lui e foarte logică, însă pentru a reuși trebuie bunăvoința ministerului. Dașcovici și Mihăilescu mă sfătuiesc să văd imediat pe Călinescu. Am declinat propunerea lor, rugându-i să mă scutească de această intervenție umilitoare pentru mine. Ne-am înțeles ca eu să fac o cerere pentru definitivare, pe baza concursului de agregație de la Iași, și ei să facă referatele necesare, prezentând-o tot ei ministrului. Am redactat această cerere în cabinetul lui Dașcovici și i-am lăsat-o lui spre rezolvare. El mi-a reproșat că nu sunt deloc practic și nu-mi văd de interesele mele. Am renunțat ca să-i mai răspund, ca să nu-l jignesc tocmai acum, când el vrea să-mi facă un serviciu. Optimismul lui și al lui Mihăilescu îmi displac mult. Nici nu înțeleg bine ce urmăresc ei. Nu cumva sunt puși de Călinescu pentru a mă atrage de partea lui? În cazul acesta, n-au găsit omul!

Acasă găsesc telegrama lui Fănică de la Iași, că fratele meu Miluc[170] e pe moarte, în urma unei forme foarte grele de febră tifoidă. Atâta ar mai lipsi bietului meu tată. Miluc e în clasa a 8-a a Liceului militar din Chișinău. La anul ar fi la Universitate. Săracul de el, nu și-a mai revenit de când ticălosul de

Menciu l-a lăsat repetent la Liceul militar din Iași, mai mult din ură față de mine. L-au trântit la corigență. Îmi reproșez și azi că nu l-am reclamat la minister.

Văd în ziarele de azi că legația noastră de la Paris și cea franceză de la București se ridică la rangul de ambasade; este, desigur, un succes pentru Cărluță; dar în fond e cazul să ne întrebăm la ce bun toată această fanfaronadă ridicolă!

Marți, 29 noiembrie 1938

Dejun cu Lupu la familia C. Mihăiescu. Aflu de la ei lucruri interesante și curioase în același timp. Toate zvonurile despre actele de sabotaj puse la cale de legionari ar fi simple invenții ale poliției, care pregătesc ceva în contra lor. După Lupu, Ministerul de Interne, în complicitate cu Carol, e pe punctul să ia măsuri decisive în legătură cu Garda de fier în sensul că ori acceptă să devină instrument regal, ori va fi lichidată definitiv. Lupu nu vrea să spună sursa informațiilor sale, însă bănuiesc că la originea lor e Filderman[171] și familia Lupescu[172]; cu aceasta din urmă Costache Lupu continuă să aibă relații, deși Lupu încearcă să le ascundă. Impresia lui Lupu e că regele nu s-a înțeles deloc cu Hitler și s-a întors în țară hotărât să distrugă pe legionari, în cazul că nu se poate înțelege cu ei. Mihăiescu are și el aceleași impresii. Nepotul lui i-a spus că legionarii sunt neliniștiți, întrucât ei bănuiesc că se pregătește ceva în contra lor din moment ce se lansează atâtea zvonuri mincinoase la adresa lor. În oraș circulă tot felul de zvonuri cu privire la atentatul contra lui Ștefănescu Goangă de la Cluj; unii spun că atentatorii sunt legionari, alții că el a fost victima amantei sale, o asistentă, Pintilescu. Guvernul are tot interesul să se acrediteze ideea că atentatorii sunt legionari.

Lupu mă sfătuiește să fac un drum la Paris și Londra, pentru informații referitoare la rezultatele vizitei lui Carol și, dacă e posibil, să văd care sunt dedesupturile noilor relații dintre aceste țări cu Hitler și Mussolini. Îi informez că și Maniu îmi cere același lucru. Lupu îmi oferă 2 000 franci francezi, iar Mihăiescu tot atâta. În așteptarea întoarcerii lui Maniu, voi începe să-mi pregătesc vizele pașaportului, cu începere de mâine.

Toți suntem îngrijorați de ceea ce se va întâmpla mâine în Franța. Va putea guvernul să domine situația față de greva generală anunțată pentru mâine de Confederația Generală a Muncii? Totul depinde de armată. Acum se va vedea dacă propaganda comunistă printre militari va da roadele scontate

de partid. Lupu se așteaptă la mari tulburări. Mihăiescu și cu mine credem că deși situația e foarte grea pentru guvern, el va domina totuși situația.

Fănică telegrafiază de la Iași că Miluc a murit. Pleacă Corina[173] la Bogdănești în seara aceasta pentru a asista la înmormântarea lui. Încă unul din frați ne părăsește. Îi dau Corinei să-i ducă tatălui meu 5 000 lei. Eu nu mă pot duce.

Miercuri, 30 noiembrie 1938

Până la prânz am reușit să iau vizele pentru Paris. Aștept întoarcerea lui Maniu pentru a stabili data exactă a plecării.

Dejun la Fănel Mihăiescu cu Costache Lupu, Ghiță Pop, Tăslăoanu și Aurel Dobrescu. Toți suntem curioși să vedem cum se va termina ziua de azi în Franța; reușește guvernul să domine situația ori vor învinge muncitorii greviști. Părerile sunt împărțite printre prietenii mei.

Tăslăoanu și Ghiță Pop au informații că de câteva zile Călinescu are dese convorbiri cu fruntașii legionari în vederea unei înțelegeri. În ultimele două zile tratează cu Corneliu Codreanu și cu ceilalți legionari din închisoarea din Râmnicu Sărat și Urdăreanu. Nu se știe încă nimic precis pe ce bază se duc aceste discuțiuni, dar nu e greu de ghicit scopul lor. „Regele vrea să se înțeleagă neapărat cu ei, zice Costache Lupu, căci altfel el se angajează într-un război teribil cu dânșii". Tot orașul vorbește că regele s-a întors fără asigurările scontate ale Franței și Angliei, și furios la culme pe Hitler care l-a umilit, lăsându-i a înțelege că Germania nu are încredere decât în legionari. „Dacă este așa, zic eu, atunci ne putem aștepta la evenimente grave".

Pe la 3 aflăm de la soția lui Fănel Mihăiescu[174] că postul nostru de radio a anunțat că, voind să fugă de sub escortă, un grup de 13 legionari, cu Căpitanul în frunte, au fost împușcați, în timp ce erau transportați de la Râmnicu Sărat la București. Ne uităm unul la altul și nu ne vine a crede așa veste. „Dacă e adevărat, zice Lupu într-un glas cu Mihăiescu, acest lucru, atunci foarte bine le-a făcut; prea se obrăzniciseră și se arătau gata să facă jocul Germaniei naziste". „Nu sunt de acord cu d-voastră, le-a răspuns imediat Tăslăoanu; indiferent de programul pe care-l urmăreau, cum e admisibil ca șefii unui partid politic să fie uciși mișelește de organele de stat care-i aveau în paza lor; dacă faptul se confirmă, atunci ne găsim în fața unei

crime odioase pe care noi trebuie s-o condamnăm categoric și să cerem sancționarea vinovaților". Ghiță Pop și Aurel Dobrescu au condamnat și ei acest asasinat oribil, adăugând și argumentul că el poate constitui un precedent primejdios care mâine se poate aplica orișicui, chiar și nouă. Eu, după ce am condamnat în modul cel mai categoric această crimă monstruoasă și am reproșat lui Mihăiescu și lui Costache Lupu ușurința lor de a judeca astfel de lucruri, am căutat să analizez cauza acestei crime, întrebându-mă pentru ce regele a recurs la așa metode disperate. Singură nebuneala din capul lui nu e suficientă pentru a ne explica acest act de disperare. Trebuie să fie și alte cauze mult mai adânci, din moment ce guvernul și-a luat răspunderea unui atare act. Acum se lămuresc și mai bine toate zvonurile care circulă de o săptămână referitoate la așa-zisele acte de sabotaj ale legionarilor; ele erau puse în circulație pentru a pregăti opinia publică în vederea acestei crime; deci crima este premeditată și organizată din timp; iată o primă concluzie. A doua concluzie care mi se pare mai plauzibilă este aceea că regele n-a ajuns la nici o înțelegere cu Hitler și a înțeles că acesta susține pe Corneliu Codreanu și echipa lui; a treia concluzie, consecință de fapt a primelor două, este aceea că tratativele lui Urdăreanu și ale lui Călinescu cu Codreanu au eșuat, întrucât acesta a rămas dârz pe poziția lui. „Ar mai fi și o a patra concluzie, care ne privește pe noi direct, prietenii domnului Maniu, am continuat eu; această crimă constituie și un avertisment pentru noi ca să ne liniștim, dacă nu vrem să pățim ca Codreanu". Prietenii mei s-au declarat de acord cu concluziile mele, chiar și Costache Lupu și Mihăiescu, care au înțeles și ei până la urmă că nu e cazul să ne bucure tragedia legionară. Ne-am despărțit pe la patru, plecând fiecare după informații mai ample asupra acestei crime și înțelegându-ne să ne revedem cu toții la Lupu, pe la orele 7.

Eu m-am dus la Costică Mihăiescu, unde am găsit pe Leon și pe Serdici. După o jumătate de oră a venit și Georgescu-Cucoș. Leon se bucură de crima de astăzi. Sângele evreiesc din el îi întunecă mintea, căci altfel nu e prost. Serdici și C. Mihăiescu dezaprobă categoric acest asasinat și se raliază complet la cele patru concluzii ale mele. Cu câteva din ele se declară și Leon de acord. „Recunosc, zice el, că regele și Călinescu și-au luat o mare răspundere făcând acest lucru și că noi intrăm de azi înainte într-o perioadă de convulsiuni politice necunoscute până azi de țara noastră". „Singura

soluție, de acum înainte, zice C. Mihăiescu, este ca legionarii să răzbune asasinarea Căpitanului și prietenilor săi, aplicând călăilor legea talionului, ochi pentru ochi și dinte pentru dinte". Serdici adaugă că dacă n-ar fi căsătorit și cu doi copii ar cere legionarilor „să-i aprobe și lui de a face parte din echipa de pedepsire a regelui și a lui Călinescu".

Trec un moment pe acasă să pun în curent pe Milica cu cele întâmplate și apoi mă duc la Lupu, pe la 7,30. În afară de cei de la dejun, am găsit pe C. Mihăiescu, Serdici, Leon, Mazilu, Teodorescu-Braniște și Demostene Botez. Aceștia patru din urmă au cuvinte de laudă la adresa regelui și a lui Călinescu, scoțând în evidență curajul lor de a-și fi luat așa răspundere. După ei, s-a făcut țării un mare serviciu. I-au combătut violent Ghiță Pop, Tăslăoanu și Aurel Dobrescu. „Trebuie să aveți sânge evreiesc în voi, le-a spus acesta din urmă, pentru că puteți lăuda așa crimă, care mâine se poate repeta și în contra noastră". Eu am expus sincer părerea mea, cu care Lupu s-a declarat de acord. La cele patru concluzii ale mele, Lupu a mai adăugat încă una, la care eu nu mă gândisem. După el, Carol a găsit la Paris și la Londra o atmosferă foarte rece; evreii și francmasonii i-au reproșat desigur foarte tare regimul său de dictatură și complicitatea cu partidele de dreapta, inclusiv Garda de fier; faptul că în ultimul timp el a luat măsuri contra ei n-a putut șterge toate aceste triste impresii; el s-a întors în țară hotărât să facă un gest important pentru a recâștiga simpatia acestor cercuri din Paris și Londra. Așa explică Lupu crima pe care regele a făcut-o contra acestor fruntași legionari. „Desigur, continuă Lupu, Carol s-a întors cu hotărârea de a se înțelege cu Hitler însă pentru aceasta el vrea să folosească slugile lui și nu pe Codreanu, prietenul și admiratorul lui Maniu".

După plecarea lui Botez, a lui Mazilu și a lui Teodorescu-Braniște, Serdici a exclamat: „Acești evrei de la răsărit ne vor trăda curând, de îndată ce li se va face un semn cât de mic". Aceasta e și părerea lui Lupu. Ne despărțim pe la ora 10, fără să fi aflat nici o informație în plus asupra condițiilor în care s-a comis această crimă îngrozitoare.

Joi, 1 decembrie 1938

După ora de curs vorbesc cu Răducanu și Madgearu. Spre marea mea surprindere, Madgearu laudă pe Carol și pe Călinescu pentru „actul lor de

curaj". Cât despre Răducanu, nu mai zic nimic, pentru că de mult îl cunosc drept un mare oportunist, gata oricând să facă orice fel de concesii dacă-i pot folosi la ceva. Azi el se întrece cu Madgearu în laude la adresa regelui și a lui Călinescu. La obiecțiile mele, Madgearu a răspuns că „situația externă, pe care numai regele o cunoaște cât e de gravă, l-a determinat să ia această gravă măsură". După el, „această operație dureroasă i-a fost desigur impusă de guvernele englez și francez și de aceea noi nu trebuie să ne grăbim în a-l condamna". Am plecat dezgustat din cancelaria lui Răducanu. Dacă și Mihalache va gândi tot așa, atunci e rău de tot de partidul nostru.

Seara, la familia Giosanu. Îi găsim supărați și cam certați. Giosanu dezaprobă categoric crima comisă, în timp ce soția lui[175], dacă nu îndrăznește s-o aprobe, totuși încearcă s-o explice și s-o scuze „până la un punct". Giosanu nu admite nici o scuză; în plus, el blamează și pe prietenul său Gavrilă Marinescu care nu s-a opus destul, explicând regelui greșeala imensă care o face. Doamna Giosanu îl apără pe Gavrilă Marinescu, spunând că știe de la soția acestuia că el s-a opus cât a putut, dar regele, „încăpățânat și tiran, așa cum este el" nici n-a voit să audă. „Ca prieten vechi al regelui, continuă ea, ce putea face bietul Gavrilă Marinescu altceva decât să se supună". „Trebuia, într-o astfel de împrejurare, i-a răspuns Giosanu, să demisioneze imediat din posturile care le ocupă și să ceară ieșirea la pensie; n-a făcut acest lucru, înseamnă că devine solidar cu regele și cu toți ceilalți asasini ordinari; de altfel, și el este unul dintre aceia care s-a jucat cu focul și că a crezut că poate duce de nas o mișcare, când ea era organizată și dirijată în cele mai mici amănunte de Germania nazistă; nu are absolut nici o scuză și-i voi spune-o în față prima dată când îl voi vedea".

Din cele spuse în continuare de doamna Giosanu, rezultă că regele s-a gândit de mult la lichidarea lui Codreanu și a statului său major, dar a amânat-o până la întoarcerea lui din străinătate; acest lucru i-ar fi fost impus de necesitatea de a-și reconcilia cercurile democratice din Occident, care-l acuzau de complicitate cu mișcarea legionară și cu celelalte partide de dreapta. „Chiar dacă ar fi așa, i-a răspuns Giosanu, răspunderea cade tot asupra regelui, pentru că el e principalul vinovat de toată politica greșită prin care s-a protejat această mișcare; el a ajuns acum să-și omoare propriile lui creaturi". „E inutil de continuat această dispută, am spus eu; regele,

suspendând Constituția, a devenit nu numai un sperjur față de națiune, dar a rămas și complet descoperit, răspunzând direct în fața țării de toate actele de guvernământ". Doamna Giosanu recunoaște și ea că țara a intrat într-o fază de mari frământări, care nu se știe unde pot ajunge; de câteva zile, regele nu mai iese din casă decât înconjurat de o pază imensă, iar Gavrilă Marinescu, Urdăreanu, Călinescu și Victor Iamandi, la fel. Discutăm apoi chestiunea generalului Antonescu. Ziarele de dimineață au publicat următorul comunicat oficial: „Întrucât generalul Ion Antonescu, prin acte oficiale, a depășit cadrul atribuțiilor sale legale, manifestând atitudini cu caracter politic neîngăduit, i s-a luat comanda Corpului 3 armată pe ziua de 29 noiembrie". În locul său a fost numit generalul Cornicioiu[176]. Giosanu n-are idei bune despre Antonescu, pentru sentimentele lui prolegionare; îl consideră un mare ambițios și pe deasupra și un „militar politician". Soția lui a văzut la prânz pe doamna Gavrilă Marinescu, care i-a spus că Antonescu, de cum a ajuns la Chișinău, a început să vorbească rău pe Carol, acuzându-l că face afaceri de sute de milioane cu Malaxa, în timp ce armata rămâne fără armamentul necesar și că voiajul său în străinătate s-a soldat cu un fiasco total. Antonescu ar mai fi declarat că voiajul regelui în Germania n-a folosit la nimic, întrucât Hitler cere un guvern cu legionari.

Vineri, 2 decembrie 1938

În cursul nopții, a sosit Maniu. Îl văd la 9 dimineața.

Înainte de a pleca la el, citesc în „Universul" comunicatul Ministerului de Interne privitor la asasinarea lui Codreanu și a altor 13 legionari. Se arată că ei au încercat să fugă de sub escortă, în timp ce voiau să fugă în pădurea Snagov, la kilometrul 30 pe șoseaua Ploiești – București. Printre cei 13, se află asasinii lui Duca[177] și ai lui Stelescu[178]. Se dă și numele lor.

E negru de supărare și indignare: „La toate păcatele pe care acest ticălos de Carol le-a făcut până azi, zice el, iată-l acum și ucigaș ordinar; cine se mai poate îndoi de acum înainte că omul acesta nu e un nebun de-a binelea și, ca atare, dacă înlocuirea lui din fruntea statului nu este o nevoie urgentă". După ce discutăm toate laturile acestei mari crime politice și diferitele ipoteze în legătură cu motivele care l-au determinat pe Carol să recurgă la astfel de metode, Maniu mi-a spus că, după părerea lui, nimeni în străinătate nu i-a

cerut nimic, întrucât el a fost rău primit peste tot, nimeni neavând nici o încredere în cuvântul lui de om detracat și dezechilibrat; ideea crimei a încolțit în capul lui sec, el închipuindu-și că în felul acesta ar putea recâștiga sprijinul acelora pe care-i trădează de ani de zile. Cu acest suveran, escroc și criminal, a continuat Maniu, partidul nostru nu mai poate colabora pe viitor sub nici o formă; cadrele noastre vor fi curând informate de hotărârea mea și care dintre ele nu sunt de acord cu mine, n-au decât să ne părăsească imediat".

Întrebându-mă dacă sunt dispus să plec în străinătate imediat, i-am răspuns că sunt gata de câteva zile și că am așteptat întoarcerea lui. Am hotărât să plec mâine. În afară de banii de la Lupu și Mihăiescu, el mi-a dat 5 000 franci francezi și o sută lire sterline. Ne-am înțeles asupra întregului scop al voiajului meu. Odată ajuns la Paris, voi redacta și un scurt memoriu, pe care-l voi lăsa personalităților de seamă pe care le voi vedea la Paris și la Londra și în care voi arăta poziția partidului nostru față de rege în urma crimei din 30 noiembrie.

De la Maniu am plecat direct la Agenția de voiaj, luând un bilet de avion pentru mâine dimineață la 9. Am văzut apoi pe Lupu și pe Mihăiescu. Am luat dejunul cu ei la „Continental". A mai fost prezent și Costache Lupu. Acesta ne-a spus că știe precis, de la doamna Franasovici, că Mihalache a comunicat lui Urdăreanu că nu acceptă postul de consilier regal și că foarte curând un nou grup de național-țărăniști vor trece de partea regelui și a lui Călinescu, în cap cu Andrei și Gafencu. Acesta din urmă e vorba să ia Externele, iar Andrei, Învățământul. „Epoca de aur a lichelelor fripturiste și trădătoare", exclamă Lupu. „E foarte bine ca toată neghina să se strângă alături de banditul de Carol; în ziua răfuielilor, zice Mihăiescu, va fi mai ușor de găsit pentru a fi distrusă în bloc". Toți îmi urează drum bun și succes în misiunea mea. În momentul acesta când plec la Paris citesc în ziare că în locul lui Beneș a fost ales președinte Emil Hacha[179]. S-a făcut un nou guvern prezidat de Rudolf Beran, cu generalul Sirovy la Apărarea Națională și cu Chvalkovsky la Externe[180]. Guvernul slovac are ca președinte pe Tiso, iar cel rutean, pe Voloșin. Biata Cehoslovacie, ce-a ajuns din cauza prostiei anglo-francezilor și a trădării Rusiei Sovietice. Bravo morală internațională!

Restul zilei stau în casă și mă pregătesc de voiaj. De la Ministerul Învățământului nu am nici o veste. Dașcovici îmi spune la telefon că în ultimele

zile Călinescu n-a mai dat pe la Ministerul Învățământului și că n-a lucrat cu el pentru a-i putea prezenta chestiunea mea. În schimb, s-a trimis la Academia de Comerț adresa referitoare la suprimarea din buget a conferinței mele de la 1 ianuarie. Deci nu mai e nevoie să mai continui cursul. Plec astfel liniștit la Paris.

Sâmbătă, 3 decembrie 1938

Plecat la 9 din Capitală; ajung la ora 2 la Paris, după o escală de o oră la Viena. Iau cameră tot la hotelul „Du Louvre". Trec pe la Arhivele Ministerului de Externe unde aranjez cu doamna de La Durantie să-mi copie o nouă serie de documente privitoare la epoca Cuza Vodă.

La ora 7 fac o vizită profesorului Seignobos. A îmbătrânit tare, însă mintea lui e tot vioaie și este în curent cu toată situația internațională. Deși el nu are nici o simpatie pentru guvernul Daladier, „plin în cea mai mare parte de mediocrități", găsește că de data aceasta el a procedat bine „dând o lecție usturătoare conducătorilor Confederației Muncii, care s-au făcut vinovați de o adevărată crimă la adresa intereselor țării". „Greva generală de la 30 noiembrie, continuă el, a fost zdrobită de guvern cu ajutorul armatei, întrucât imensa majoritate a națiunii era contra și cu drept cuvânt, când vede că Hitler e pe punctul de a da foc Europei, iar muncitorii noștri îi fac jocul, întreținând o atmosferă de anarhie și nemuncind nici măcar în fabricile de armament". Lecția dată lor de guvern va avea urmări. Foarte mulți muncitori, conștienți de îndatoririle lor demisionează în masă din această Confederație, al cărei președinte, Jouhaux[181], a fost destituit de guvern. Seignobos e foarte bucuros de aceste lucruri și condamnă categoric pe conducătorii partidelor socialist și comunist, care „n-au înțeles imperativul vremii". „Când e vorba de apărat independența țării și a aliaților ei în fața unor nebuni ca Hitler și Mussolini, nu e caz de revendicări sociale și de lupte interne, zice Seignobos; pentru a nu fi înțeles acest adevăr atât de simplu, conducătorii acestor partide, în frunte cu Blum, au pierdut dreptul la stima mea". În continuare, el critică toate guvernele franceze, fără să piardă din vedere nici pe cele engleze, care din 1919 și până azi au permis reînarmarea Germaniei și n-au ajutat Republica de la Weimar să se consolideze. „Toate aceste greșeli se răzbună astăzi, silind guvernele francez și englez să se umilească degeaba în fața lui Hitler și Mussolini, pentru că aceștia nu renunță la război, fiind siguri că-l vor

câștiga, continuă Seignobos; un gest numai din partea Franței când Hitler a anunțat prima încălcare a Tratatului de la Versailles și lucrurile ar fi reintrat imediat în ordine; azi n-am mai fi siliți să ne umilim și să facem în același timp eforturi colosale pentru reînarmare". Seignobos e sigur că războiul va izbucni în primăvara viitoare, deoarece Hitler a constatat cu ocazia Münchenului că Franța și Anglia nu sunt încă pregătite pentru război; cu cât îl va angaja mai repede, cu atât are mai mari șanse să-l câștige.

Îl întreb ce crede despre relațiile franco-italiene, în urma recunoașterii imperiului italian. „În fine, răspunde el, s-au convins și toți Lavalii[182] și Flandinii noștri că degeaba s-au făcut concesii peste concesii lui Mussolini pentru că acesta le-a luat drept dovezi de slăbiciune, devenind și mai pretențios în planurile sale iredentiste; provocările din Parlamentul fascist de la 30 noiembrie pun în fine capăt tuturor speranțelor politicienilor noștri de dreapta de a se mai putea înțelege cu fasciștii italieni". Seignobos crede că Mussolini este mai de mult înțeles cu Hitler asupra unui întreg program de cuceriri. Destăinuirile lui Ciano făcute în Parlamentul italian la 30 noiembrie și manifestările care au avut loc în cursul acelei ședințe, prin care deputații fasciști, ajutați și de publicul din tribune, au manifestat pentru revendicarea Tunisiei, Corsicei și Sardiniei sunt o dovadă a acestei înțelegeri. Ciano a mers până a spune că guvernul italian era de mult în curent cu planurile lui Hitler față de Cehoslovacia și că dacă în septembrie trecut ar fi izbucnit războiul, Italia ar fi luptat alături de germani. „Desigur, continuă Seignobos, o mare parte din răspundere pentru criza de astăzi o au Anglia și Statele Unite; Flandinii și Lavalii noștri au desigur dreptate când susțin că astăzi noi nu mai putem face nici o mișcare fără colaborarea cu Anglia; ei uită însă că până acum un an, doi în urmă noi eram destul de puternici pentru a fi lichidat singuri, chiar în contra Angliei, militarismul german și pentru a fi consolidat în Germania un regim de pace și democrație; dacă națiunea franceză ne-ar asculta păsurile, ea ar trebui să sancționeze sever pe toți politicienii noștri vinovați de haosul și primejdiile în care ne zbatem". După informațiile sale, regele Carol este foarte rău văzut de cercurile oficiale franceze și engleze care-l consideră „un degenerat și un om de nimic". Seignobos s-a bucurat când i-am spus că imensa majoritate a țării este pentru a-l sili să abdice și să pună în locul său pe fiul lui, Mihai. „Ar fi mai bine pentru d-voastră să

înlăturați definitiv această dinastie putredă și să vă organizați într-un sistem republican", a spus el la despărțire.

La ora 8 m-am dus la soții Vulliaud, pe care i-am invitat în oraș. Am luat cu ei masa de seară la cafeneaua „Soufflot" de lângă Panthéon. Pentru prima dată de când ne cunoaștem, Vulliaud recunoaște că s-a înșelat profund în politica externă. Azi el nu mai crede în posibilitatea unei înțelegeri cu Germania nazistă. După modul cum a procedat Hitler în chestiunea cehoslovacă, Occidentul și-a deschis acum bine ochii. „Hitler, scrie Vulliaud, este un bandit vulgar care minte cu nerușinare, lipsit de orice scrupul și care se pregătește să domine Europa în numele superiorității rasei germane; cât despre Mussolini, gândește același lucru, cu deosebirea că în plus, față de Hitler, el e și un caraghios ridicol, care nu-și dă seama de inferioritatea militară a națiunii sale în raport cu proporțiile iredentismului italian". Auzindu-l vorbind așa, nu mi-a mai rămas decât să-l felicit și să urez Franței mult noroc și să iasă cu bine din grava poziție în care se află.

Doamna Vulliaud mi-a promis să-mi adune zilele acestea o serie de gazete umoristice franceze în care se ridiculizează revendicările teritoriale fasciste asupra Franței. „Studențimea franceză, zice ea, a găsit cea mai bună metodă pentru a răspunde colegilor ei italieni, ridiculizarea". În privința vizitei apropiate la Paris a lui Ribbentrop, părerea lui Vulliaud e categorică. „El trebuia să sosească la Paris la 29 noiembrie, însă din cauza grevei generale, anunțată pentru 30 noiembrie, și-a amânat sosirea pe data de 6 decembrie; vine să ne asigure că Germania nu mai are nici o pretenție teritorială față de noi, ca și cum noi n-am ști că și de data aceasta el minte și în ziua în care ar avea puterea, Germania ne-ar lua nu numai Alsacia și Lorena, dar ar căuta să ne distrugă ca putere militară".

Duminică, 4 decembrie 1938

Redactez Memoriul de prezentat oamenilor politici francezi și englezi, pe care-i voi vedea săptămâna viitoare. Pe la 11 duc textul doamnei Vulliaud să mi-l bată la mașină în mai multe exemplare; cele pentru Londra sunt redactate în limba engleză. Memoriul va avea trei pagini de text. El cuprinde o dare de seamă asupra situației politice din țară în urma introducerii regimului de dictatură regală și a asasinării fruntașilor Gărzii de fier. Se

explică pentru ce partidul nostru, care reprezintă imensa majoritate a țării, nu mai putea colabora cu un suveran sperjur, asasin și care face de ani de zile o politică externă contrară intereselor națiunii. În concluzie, se insistă asupra faptului că înlocuirea lui de pe tronul țării va permite națiunii noastre să-și reia rolul ei natural, alături de democrațiile franco-britanice, „aliate naturale ale poporului român".

Vorbesc pe la 12 cu Milica. Totul e bine. În țară nimic deosebit. Până la 4 vizitez la Luvru noile achiziții de tablouri și văd Sala Apolo și sălile Renașterii italiene și flamande. Citesc apoi presa franceză și engleză de ieri seara. La 8 mă duc cu familia Vulliaud la Domul din Montparnasse, unde luăm masa și ascultăm o muzică plăcută. Doamna Vulliaud mi-a adus exemplarele bătute la mașină. Vulliaud citește regulat presa britanică și americană, pe care o găsește la ziarul „Journal des Débats", unde lucrează el. După dânsul, Roosevelt duce o luptă continuă în contra izolaționismului american și are toate șansele să câștige procesul. În orice caz, el și guvernul său au luat poziție fermă față de dictaturile lui Hitler și Mussolini, pe care le-a condamnat în mai multe rânduri. După München, presa americană e unanim ostilă lui Hitler și metodelor sale brutale.

Luni, 5 decembrie 1938

Între 9 și 11 văd acasă la el pe Louis Marin. Constat și la el aceeași schimbare ca și la Vulliaud. S-a isprăvit și pentru el timpul când credea că Hitler e preferabil lui Stalin, „chiar cu prețul Alsaciei și Lorenei". Cu ocazia discuției care a avut loc în Parlamentul francez în legătură cu Acordul de la München, Louis Marin a protestat vehement în contra concesiilor făcute de Daladier. Îmi place de el că este sincer. Recunoaște că poartă multă răspundere pentru atitudinea lui din trecut, întrucât a apreciat „cu totul greșit" posibilitatea unei înțelegeri cu Germania în contra comunismului. El nu și-a putut da seama că un guvern german ar putea fi capabil „de atâta felonie, de atâta nerușinare". „Modul cum s-a comportat Hitler la München, continuă Marin, ne-a uluit pur și simplu pe toți, făcându-ne să vedem brusc marginea unei prăpastii pe care ședeam ca niște inconștienți; astăzi, în fața mașinăriei de război germane, pe care noi am tolerat-o ca niște mari naivi, sigur, noi nu mai putem face față singuri; avem neapărat nevoie de alianța engleză și de

aceea totul este subordonat azi pe plan extern acestei preocupări". El spune în continuare că apropierea pe care Franța o negociază azi cu Mussolini este tot o consecință a alianței engleze; Londra speră de mult să-l poată atrage pe Mussolini și de aceea a insistat în mai multe rânduri pe lângă guvernele franceze s-o ajute în această direcție. „Noi știm acum foarte bine, zice Marin, că și în această problemă buna noastră credință a fost înșelată și, ca atare, nici înțelegerea cu șnapanul de Mussolini nu mai e posibilă; acesta e un bandit tot așa de lipsit de scrupule ca și colegul său german; păcat pentru biata noastră țară că noi, conducătorii ei, ne-am trezit așa de târziu la realitate".

Am discutat apoi împreună situația politică din țara noastră, pe care el o cunoaște perfect. Cercurile oficiale franceze cunosc foarte bine pe Carol și de aceea nu-și fac nici o iluzie asupra lui; dacă l-au menajat până acum aceasta s-a datorat faptului că oficialitatea franceză a considerat mereu necesare regimuri autoritare, pe cât posibile, monarhii puternice pe frontierele europene ale Sovietelor. Carol al II-lea a făcut totdeauna impresia unui suveran autoritar, pe care dreapta franceză l-a simpatizat. „Astăzi, când noi ne gândim serios la o alianță cu Sovietele, continuă Marin, desigur problema lui Carol trebuie privită sub un nou unghi; ceea ce nu puteam face ieri din cauza orientării noastre externe vom putea face de acum înainte, dată fiind schimbarea care intervine la noi în privința alianței rusești". Marin îmi spune că oficialitatea franceză l-a primit recent pe Carol „politicos, dar rece", lucru pe care acesta l-a înțeles foarte bine și că tot așa a fost primit și la Londra, „unde el e chiar detestat pentru scandaloasa sa viață particulară". Singura concesie care i s-a făcut de guvernul francez a fost să accepte ridicarea la rangul de ambasade a legațiilor de la București și Paris și să-și dea agrementul pentru numirea lui Tătărăscu ca ambasador.

După ce a citit cu atenție Memoriul meu, Marin l-a găsit foarte bun și m-a sfătuit să las câte un exemplar și celorlalți oameni politici pe care-i voi vedea. M-a sfătuit să văd neapărat pe Bonnet, deși el e convins că zilele aceastea nu va fi posibil, el fiind prins cu vizita lui Ribbentrop, care sosește mâine, 6 decembrie. Rămâne să-l văd după ce mă voi întoarce de la Londra. Ne-am înțeles să ne vedem înainte de a-i cere audiență lui Bonnet. Marin e dipus să meargă și el cu mine la Bonnet pentru a discuta împreună problema Carol. I-am lăsat un exemplar din Memoriul meu.

După masă lucrez la Arhivele Ministerului de Externe până la ora șase. Seara, la 7,30, am întâlnit la „Café de Paix" pe Bacher[183], care mă căutase în cursul zilei la hotel. Vrea să știe pentru ce am venit la Paris. L-am lămurit complet; vin pentru cercetările mele în vederea lucrărilor mele de istorie diplomatică. I-am spus că pentru anumite lucrări care lipsesc la Biblioteca Națională, ar fi posibil să fac și un drum la Londra. Nu știu dacă l-am convins, mai ales asupra deciziunii mele „de a nu mai face politică militantă". Bacher nu poate să tacă. Îi place să vorbească, să-și dea importanță și să se laude cu întinsele lui relații în lumea politică franceză. El se arată foarte îngrijorat de soarta lui Carol. „A sărit peste cal, zice el; nu trebuia să-și ia răspunderea acestui asasinat, care constituie o mare greșeală. Noi, evreii, ne-am fi declarat mulțumiți cu angajamentul lui de a nu-i mai cultiva pe legionari pe viitor; ceea ce a făcut depășește interesele noastre, expunându-ne acum și mai mult răzbunării elementelor antisemite. Toată lumea bănuiește în țară că noi, evreii din afară și francmasonii, i-am cerut această crimă, ori așa ceva e tot ce poate fi mai inexact; noi i-am cerut de ani de zile să înceteze complicitatea lui cu partidele extremiste de dreapta și să se bazeze pe cele democrate, însă el, ca un violent și impulsiv ce este, face după capul lui și nu știu dacă va ieși bine cu atâția dușmani câți și-a făcut". El m-a întrebat de mai multe ori, sub diverse forme, dacă este adevărat că Maniu urmărește neapărat abdicarea lui Carol sau folosește acest lucru numai ca o amenințare, în scop pur propagandistic. „N-am idee, i-am răspuns eu; Maniu este impenetrabil; personal, nu l-am văzut de mult și nu știu cum a reacționat față de asasinarea lui Codreanu și a prietenilor săi; pe mine politica nu mă mai interesează". S-a uitat lung la mine să vadă: sunt sincer cu el ori îmi bat joc de dânsul. „Sunt venit la Paris numai pentru cercetările mele de istorie diplomatică, am ținut să-i precizez încă o dată, și nu mă mai interesează politica din moment ce războiul bate la ușă cu voia lui Hitler și a tuturor complicilor săi, cu voia sau fără voia lor".

Bacher e de acord cu mine că pacea ține de un fir de ață subțire, „de care trage toată lumea, așa că este exclus să nu se rupă". Ne-am despărțit cu promisiunea de a ne mai vedea înainte de plecare în țară.

Am petrecut seara la „Gaumont Palace" cu soții Vulliaud. Doamna Vulliaud mi-a adus câteva ziare umoristice cu desene ridiculizante și cu

remarci usturătoare la adresa Italiei și a valorii sale militare. Guvernul francez a făcut demersuri la Roma. Mussolini și Ciano au răspuns că ei nu au nici un amestec și deci nici răspundere în incidentele de la Camera Deputaților din 30 noiembrie și nici la manifestațiile studențești din orașele italiene. „Dezmințirea acestor doi poltroni, zice Vulliaud, nu are nici o importanță, fiindcă noi suntem bine fixați asupra iridentei italiene".

„Câtă vreme nu are sprijinul Germaniei, această iridentă nu constituie nici o primejdie pentru Franța și pentru Balcani, am spus eu, însă aliată cu imperialismul german, ea poate deveni îngrijorătoare". Vulliaud recunoaște că am dreptate. I-am reamintit că în 1922–1923, când Musolini începuse a-și consolida situația în Italia, Vulliaud era încântat de fascism și aveam discuții împreună chiar supărătoare. „Dacă Franța nu s-ar fi bucurat atunci și ar fi intervenit în ajutorul democrației italiene, am spus eu, astăzi n-ar avea nici o bătaie de cap dinspre frontiera cu Italia; la fel, de altfel, ca și cu dictatura lui Hitler. Franța vedea atunci în acești dictatori un sprijin în lupta contra bolșevismului; iată cum se răzbună greșelile politice". „Tu l'a voulu, Georges Dandin", i-a spus doamna Vulliaud soțului ei.

Marți, 6 decembrie 1938

Azi e Sfântul Nicolae după calendarul ortodox. Vorbesc pe la 9,30 cu Milica să felicite pe Lupu pentru ziua lui și să-i spună că eu sunt bine și mă gândesc la el. Milica îmi spune că în țară au mai fost împușcați și alți legionari, printre care și cei care au atentat la viața lui Ștefănescu-Goangă; aceeași metodă, împușcarea pentru că au voit să fugă de sub escortă. Trimit o telegramă caldă lui Titulescu, care e încă suferind, după câte am aflat de la Bacher.

Lucrez toată dimineața la Biblioteca Națională, iar după masă la Arhive. Între 7 și 8,30 seara văd pe Herriot, care m-a primit cu multă căldură. Mi-a vorbit aproape o oră despre reacțiunea cercurilor politice în urma Acordului de la München. Adversarii lui încep acum să recunoască și ei că Herriot a avut dreptate când cerea vigilență față de Hitler și de Mussolini. Aceștia nu-l mai scoteau din „trădător și vândut Moscovei". Astăzi, mulți dintre ei își dau seama că numai o alianță cu Sovietele mai poate asigura pacea Europei, însă în fața acestei soluții „atât de rezonabile se ridică acum necunoscuta engleză, care ne paralizează nouă, zice el, orice inițiativă în

această direcție". Herriot explică în ce constă, după el, „necunoscuta engleză". „Cu toată umilința suferită la München, Chamberlain și Halifax ezită încă să încheie o alianță militară cu Sovietele, continuă Herriot; mai au ei vreo speranță să se poată înțelege cu Hitler? Dumnezeu știe ce este în sufletul lor; de ajuns că ei ne împiedică și pe noi să facem acest pas, și lucrurile au ajuns acum la acest punct când noi nu mai putem face nici o mișcare fără consimțământul Londrei. Până acum câțiva ani, când aveam o superioritate militară categorică față de Germania, puteam face orice, să încheiem alianța militară cu Sovietele și să ocupăm la nevoie Germania până la lichidarea nazismului și la consolidarea definitivă a Republicii de la Weimar. Când aveam această putere, nu aveam capul necesar, iar astăzi, când avem cap, nu mai dispunem de puterea necesară. Aceasta-i tragedia de azi a țării noastre; nu mai avem libertate de acțiune pe plan extern, iar conservatorii englezi nu știu încă la ce formulă se vor opri; aceasta-i pentru noi necunoscuta engleză". Herriot are însă nădejde că Hitler va face curând și alte greșeli care ar putea pune capăt ezitărilor engleze. El e convins de acest lucru, întrucât e sigur că din atitudinea Angliei și Franței la München, Hitler a dedus că aceste țări sunt prea slabe pentru a-l înfrunta. „Nu avem deci decât să așteptăm, zice el, și cred că nu vom aștepta mult".

Îl întreb dacă mai e posibilă refacerea Frontului popular în Franța. „Așa ceva este exclus, cel puțin pentru un viitor apropiat, a răspuns el; în ultimul timp s-au făcut prea multe greșeli din partea fruntașilor partidelor asociate în acest front, s-au produs prea multe jigniri personale pentru a se putea trece ușor asupra lor; e nevoie de timp, de foarte mult timp".

Despre Mussolini și despre fascism, el rămâne același adversar categoric din trecut. „Mascalțonul, zice Herriot, de când se simte asigurat de sprijinul german, devine și mai obraznic și ridică pretenții teritoriale ridicole, asupra noastră, a Iugoslaviei, Albaniei și Greciei; mă bucură obrăznicia lui Mussolini pentru că numai așa adversarii mei de dreapta înțeleg acum cât de greșită a fost atitudinea lor față de fascismul italian". În concluzie, Herriot speră că anglo-francezii vor încheia până la urmă alianța militară cu Sovietele, iar Statele Unite ale Americii se vor ocupa din nou de Europa.

După ce i-am citit Memoriul privitor la situația din țară, Herriot mi-a dat aproape același răspuns ca și Louis Marin, doar altfel exprimat referitor

la regele Carol. „El nu va mai fi menajat de îndată ce guvernul se va decide pentru alianța militară cu Sovietele; Carol n-a fost niciodată iubit în Franța, zice Herriot, și știu acum că nici englezii nu pun mare bază pe cuvântul lui, fiind cunoscut drept un imoral, un mincinos și un detracat". A promis să vorbească cu Bonnet pentru înlocuirea lui Thierry de la București.

Ieșind de la Herriot, am trecut pe la Agenția de voiaj de lângă Operă și mi-am cumpărat bilet de avion pentru Londra, mâine la 9 dimineața. La ora 10 am fost în pat.

Miercuri, 7 decembrie 1938

Plec la Londra cu avionul la 9 dimineața. La 11,30 ajung cu bine la doamna Conraly, pe care o găsesc bine sănătoasă și foarte bucuroasă de vizita mea. Fetele ei erau amândouă duse în oraș după cumpărături. Una din ele, Elisabeth, căsătorită cu Dauer, sărbătorește azi ziua ei de naștere. Telefonez acasă la Eden și aflu că el sosește astă seară de la țară. Voi reveni pe la ora 8. Ies în oraș și fac diferite cumpărături pentru Milica și fetele noastre. La întoarcere, aduc flori și o cutie de bomboane pentru sărbătorita de astăzi. În mica mea valiză am adus familiei Conraly câteva sticle de șampanie și de vinuri bune franceze. Aceste vinuri sunt foarte scumpe la Londra, iar în restaurante ating niște prețuri imposibile.

Găsesc la doamna Conraly un mare număr de ziare și reviste gata să-mi fie expediate la București, dacă nu veneam eu aici. Toate privesc politica externă, îndeosebi raporturile franco-germane și polono-ruse. Ziarele engleze de azi dau mare importanță acordului de bună vecinătate încheiat ieri la Paris de Bonnet și Ribbentrop. Declarația franco-germană declară că între cele două țări nu există în discuție nici o chestiune teritorială și că actuala frontieră este definitivă. Cele două părți își propun să lupte în comun pentru menținerea păcii în Europa. Presa guvernamentală engleză se bucură foarte mult de acest acord, care poate asigura Franța față de o agresiune germană eventuală. Totul depinde de buna credință a Germaniei naziste. „Dacă Hitler este un bandit care vrea să câștige timp pentru pregătirile sale militare, zice doamna Conraly, atunci o declarație în plus sau în minus în legătură cu pacifismul său nu contează; prea multe minciuni a spus până acum, pentru a-l mai jena una în plus". În cursul toastului pe care l-am ținut în cinstea sărbătoritei de astăzi, am

scos în evidență și bucuria mea mare de a auzi din gura mamei lui Elisabeth cuvinte atât de juste, care corespund complet și părerilor mele. Ginerii ei, Dawson și Dauer, sunt și ei de părerea noastră. „Opinia noastră publică, spune Dawson, este în marea ei majoritate de acord cu Churchill și cu Eden, singurii care au văzut clar în politica noastră externă". „Cred că în sufletul lor, adaugă Dauer, Chamberlain și Halifax au acum aceeași convingere, dar nu au încotro, până nu vom fi bine pregătiți și siguri de sprijinul american". Le-am arătat că nu e nevoie de sprijinul Statelor Unite, întrucât franco-englezii împreună cu Belgia și țările din Mica Înțelegere sunt suficient de tari pentru a împiedica pe Hitler să tulbure pacea; dacă la acest grup de țări s-ar mai putea adăuga și Polonia și Sovietele, atunci nu numai că Germania n-ar mai putea face nici o mișcare, dar i s-ar putea cere să dezarmeze imediat și să revină la un regim de democrație conform Constituției de la Weimar. Le-am explicat în continuare că pactul de alianță militară cu Sovietele, care era mai anevoios în trecut, astăzi el e mult ușurat de când Polonia și-a regularizat, la sfârșitul lui noiembrie, raporturile ei cu Sovietele; acordul încheiat recent prelungește până în 1945 pactele de neagresiune polono-sovietice din 1932 și 1934. Se pare că în timpul din urmă au început să se trezească și polonii, de când au văzut metodele lui Hitler și propaganda nerușinată pe care o fac naziștii germani la Danzig și la Memel. În concluzie, eu am susținut că tot blocul de țări care ar putea lichida pe Hitler și regimul său s-ar putea realiza în 24 de ore, dacă guvernul englez s-ar decide pentru acest pas. „Anglia poartă răspunderea pentru situația de azi din Europa, am conchis eu, și tot ea va răspunde și de nenorocirile care se vor abate asupra noastră, a tuturor, dacă mai întârzie mult să se decidă". Doamna Conraly și ginerii ei sunt de acord cu mine, dar ce contează părerea lor față de milioanele de englezi și francezi care preferă pacea în umilință decât un război plin de atâtea riscuri și primejdii.

Între 5 și 7,30 am ieșit singur în oraș, vizitând marele magazin universal din Oxford Street, unde am făcut câteva cumpărături pentru casă. Am reușit să vorbesc la telefon cu Milica. Aflu de la ea că Andrei a fost numit ministru la Învățământ. Deci, licheaua a sfârșit prin a ceda și ea. Aș vrea să văd acum pe Mihalache și pe Madgearu care-l ridicau în slavă și nu se îndoiau un moment de „frumosul său caracter". Fiu de spălătoreasă, francmason cu gradul 33 și om de caracter!

La opt am telefonat lui Eden. Ne-am înțeles să ne vedem mâine la 10,30 dimineața, acasă la el. Am petrecut seara cu gazdele mele la „Alhambra" în Charing Cross Road. La 12 eram deja culcați.

Joi, 8 decembrie 1938

La Eden am găsit și pe Duff Cooper, invitat pentru a mă cunoaște. Le-am citit Memoriul, din care le-am lăsat câte un exemplar și l-am comentat cu diferite explicațiuni. Am insistat îndeosebi asupra politicii externe dusă de regele Carol din septembrie 1936, de când a înlocuit brutal pe Titulescu de la Ministerul de Externe. I-am pus în curent cu lupta dusă de partidul nostru încă din vara lui 1936, pentru a-l sili pe Carol să accepte o politică de înțelegere cu Sovietele, în cadrul căreia să putem lichida și neînțelegerile noastre cu ele privitoare la Basarabia și nordul Bucovinei. Le-am precizat că politica externă dusă de Titulescu era politica partidului nostru și că acesta s-a înscris la noi în decembrie 1937 pentru a protesta în contra politicii externe și interne a regelui Carol. După ce am terminat cu toate aceste explicațiuni, Eden și Duff Cooper au recunoscut și ei că în adevăr partidul nostru are dreptate să ceară abdicarea unui „rege anormal", care face o politică cu totul contrară intereselor naționale.

I-am informat apoi asupra celor ce vorbesc la noi ungurii și germanii despre planurile viitoare ale lui Hitler față de Cehoslovacia, de Polonia și de noi; pentru a ajunge la concluzia că dacă Anglia s-ar decide, s-ar putea realiza imediat un bloc în contra Germaniei, din Franța, Anglia, Belgia, Mica Înțelegere, Polonia și Uniunea Sovietică, bloc atât de puternic, încât el ar putea cere Germaniei să dezarmeze imediat și să revină la regimul democrat de la Weimar. „Așa vedem noi, partidul cel mai popular din România, în frunte cu Maniu și cu Titulescu, situația externă; orice întârziere în realizarea acestui bloc dă câștig de cauză lui Hitler și ne duce la un război iminent și catastrofal".

Interlocutorii mei s-au declarat de acord și fără șovăire. „Churchill, zice Eden, susține de mult acest lucru; dacă el, cu mine și cu prietenul nostru Cooper am fi fost ascultați, nu ajungeam azi să-și bată joc Hitler de noi și de Liga Națiunilor de la Geneva". În continuare Eden a susținut că dacă se mai pierde timp și Hitler ajunge să distrugă complet Cehoslovacia, Polonia și România, atunci Franța și Anglia se vor găsi singure în fața lui și războiul va

putea lua atunci o întorsătură foarte gravă pentru ele. Am înțeles de la Eden că Churchill se pregătește în momentul de față să plece în Statele Unite, unde el are foarte mulți prieteni, pentru a căuta o înțelegere cu Roosevelt. Înțeleg de la Eden că nu-l pot vedea pe Churchill, care lipsește mult din Londra. Duminica viitoare va vorbi la o mare întrunire la Essex, la Kingford, după care va pleca în America. Soția lui este americană.

În cursul discuției am înțeles că între Eden și Cooper este totuși o oarecare deosebire în privința alianței militare cu Sovietele. Primul vede unele dificultăți din partea aripei drepte a conservatorilor și pentru aceasta el crede că trebuie neapărat convins mai întâi Roosevelt. Cooper crede, din contră, că cea mai bună metodă ar fi să se înceapă discuțiile cu Sovietele pentru ca Roosevelt să fie pus în fața faptului împlinit; acest lucru i-ar ușura mult și lui Roosevelt situația lui față de adversarii săi, republicanii. „În orice caz, susține Cooper, timpul presează și toate aceste măsuri trebuiesc luate înainte ca Hitler să nu precipite lucrurile".

Revenind la situația din România, interlocutorii mei s-au declarat de acord cu mine că prezența pe tron a regelui Carol ar constitui o dificultate în plus pentru începerea discuțiilor cu Sovietele, care detestă pe acest suveran.

Eden și Cooper mă sfătuiesc să văd și pe Halifax și să-i vorbesc și lui tot atât de liber cum am vorbit și cu dânșii. Eden se oferă să-i ceară el o audiență pentru mine, lucru pentru care i-am mulțumit mult. A telefonat în fața mea, obținându-mi o audiență mâine la ora 10, la Downing Street.

Între 12.30 și 3 vizitez împreună cu doamna Conraly și cu fetele ei British Museum. Începem cu sălile egiptene de la primul etaj, unde în anul din urmă au fost aduse câteva mumii și sarcofaguri noi și interesante. Cele mai importante se află tot în sala a 5-a, unde sunt și măștile lui Tutankhamon și a reginei Nefertiti.

Am vizitat apoi sala bronzurilor, sălile de orfevrărie și pietre prețioase. Am coborât apoi la biblioteca regelui și la sala de manuscrise, plină de documente istorice și de papirusuri celebre.

Seara am văzut un spectacol agreabil cu gazdele mele la Empire Music Hall, urmat de o masă la „Mansion House Station Restaurant".

Vineri, 9 decembrie 1938

La ora 10, la Halifax. Doar am luat loc amândoi pe o canapea de lângă biroul său și între noi s-a angajat următoarea conversație: „Va să zică, începe el râzând, regele d-voastră își lichidează adversarii politici fără să se mai încurce de Justiție și de tot felul de forme plictisitoare".

Eu: „Și aceasta, cu atât mai grav cu cât adversarii la care faceți aluzie, erau deja judecați și condamnați la câțiva ani de închisoare; el a găsit după șapte luni și mai bine că sentința a fost prea indulgentă și i-a trimis în lumea cealaltă, ca să nu-l mai plictisească".

Halifax: „La noi, acum câteva sute de ani, se proceda cam la fel, bineînțeles cu respectul totuși al unor reguli, cel puțin de formă".

Eu: „Cu toate aceastea, după întoarcerea lui în țară, el s-a declarat foarte mulțumit de felul cum a fost primit la Paris și la Londra, mai ales, unde a găsit multă înțelegere".

Halifax: „El spune, el crede. Noi, englezii, suntem de felul nostru politicoși, mai ales cu cei care nu ne cer nimic. Noi stăm și așa destul de prost cu Sovietele, ca să nu ne mai luăm și alte belele pe capul nostru. Regele Carol îi bravează pe ruși de ani de zile și speră acum să-i pună la punct cu ajutorul lui Hitler. N-avem nimic contra, deși credem că operația aceasta nu-i chiar atât de ușoară."

Eu: „În afară de piedicile externe, trebuie să vă mai aduc la cunoștință, dacă ministrul d-voastră de la București nu v-a informat deja, că poporul român are de spus și el un cuvânt în această chestiune și de aceea el este decis, în marea lui majoritate, să nu mai lucreze cu el și să-i ceară abdicarea. Memoriul pe care vi-l prezint lămurește complet această chestiune".

După ce i-am dat mai multe explicații în legătură cu Memoriul, i-am cerut permisiunea să-i prezint foarte pe scurt modul cum vede partidul nostru situația externă. I-am repetat ceea ce spusesem și colegilor săi, Eden și Cooper, că numai de guvernul englez depinde formarea unui bloc al vecinilor Germaniei pentru a o sili la dezarmare și la întoarcerea la un regim de pace și democrație. I-am spus că așa judecă azi și francezii și, desigur, toți democrații din lume. Am insistat asupra celor ce vorbesc în țara noastră ungurii și germanii despre planurile lui Hitler de hegemonie europeană și poate chiar mondială.

Halifax: „Noi am făcut tot ceea ce omenește e posibil pentru a ajunge la o înțelegere cu Hitler, acceptându-i toate revendicările lui rezonabile; în ce privește pretențiile lui de hegemonie, noi i-am explicat destul de limpede, în mai multe rânduri, că așa ceva nu e posibil fără un război cu noi."

Eu: „Cu ocazia Münchenului, Hitler a înțeles că Anglia și Franța se tem de o astfel de confruntare și de aceea s-ar putea ca el să nu mai aștepte și să dea foc Europei cât timp el se crede cel mai tare. Toată problema se reduce acum la cine va lucra mai repede, Hitler sau adversarii lui. Noi, românii, vă conjurăm să vă decideți cât mai repede posibil pentru că nu știu dacă el nu va angaja războiul chiar în primăvara aceasta".

Halifax: „Recunosc că Germania nazistă folosește o propagandă uriașă, care a creat o teamă generală în toată Europa Centrală, însă vă rog să credeți că e și mult bluf la mijloc; noi suntem siguri că la München, dacă noi am fi fost tari, Germania nu provoca războiul; am avut și noi socotelile noastre, să nu tulburăm prea mult apele la începutul iernii; noi știm astăzi că propunerea de compromis făcută de Mussolini era opera lui Hitler, care se înțelesese puțin mai înainte cu el să joace acest teatru. Spune domnului Maniu și lui Titulescu să aibe încredere în noi, care suntem bine fixați asupra intențiilor lui Hitler și Mussolini; sper pentru ei și popoarele lor să nu înțeleagă greșit atitudinea noastră și să nu confunde politețea noastră cu slăbiciunea; vai de acei care nu înțeleg fermitatea națiunii engleze, atunci când e vorba de interesele ei vitale".

Eu: „Vă doresc din suflet să aveți dreptate".

Conversația noastră a durat o oră și 35 de minute.

De bucurie, m-am dus la Albertinum unde am vizitat sălile referitoare la arta veche chineză și japoneză.

La ora 6 am telefonat lui Eden, mulțumindu-i pentru audiența mea la Halifax și informându-l că sunt foarte mulțumit de modul cum a decurs conversația, în cursul căreia i-am spus tot ce ne înțelesesem.

Seara am ieșit cu familia doamnei Conraly la Wyndham, în Charing Cross Road, unde am văzut un foarte plăcut spectacol de music-hall. Am luat apoi masa la Craig's Court, în apropiere. Le povestesc pe scurt conversația mea de dimineață cu Halifax. Doamna Conraly și familia ei sunt încântate că au un musafir cu așa importante relații în lumea politică engleză.

Sâmbătă, 10 decembrie 1938

Deși aveam intenția să mai vizitez vreun muzeu, am renunțat la rugămintea gazdei de a face turul marilor magazine, ale căror vitrine sunt splendid împodobite cu jucării pentru Crăciun. E în adevăr un spectacol care merită să fie văzut. Marile magazine din centrul Londrei atrag în cursul după-amiezei, în aceste zile din apropierea Crăciunului, sute de mii de persoane, în special copii, care fac coadă cu ceasurile în fața vitrinelor. Toată lumea e încărcată cu pachete. Străzile sunt ticsite de lume. Între 5 și 7 seara, circulația vehiculelor devine aproape imposibilă pe arterele de circulație din fața marilor magazine.

Seara ne-am dus la Fuscata din Oxford Street unde am luat o masă excelentă și am ascultat o foarte bună orchestră.

Duminică, 11 decembrie 1938

Doamna Conraly și fetele ei mi-au dat o valiză întreagă de bunuri și jucării pentru Milica și fetele noastre. M-au condus la aeroport la 9 și jumătate. La 11 am ajuns la hotelul meu, unde am găsit liberă aceeași cameră. Vremea a început să se strice aproape de amiază. Ploua fin cu tendința spre ninsoare. Stau în cameră până la dejun, pe care-l iau la restaurantul hotelului. După masă citesc ziarele și completez *Jurnalul.* Seara mă duc la „Gaumont Palace", iar la 11 mă culc, după ce am vorbit la telefon cu Milica. Îmi spune că Tătărăscu a fost numit ambasador la Paris și Grigorcea[184], ministrul nostru la Londra, a fost pus în disponibilitate, regele nefiind mulțumit de cum s-a comportat el cu ocazia vizitei la Londra.

Luni, 12 decembrie 1938

Văd pe Louis Marin la ora 10. Îi povestesc ce am făcut la Londra. El telefonează lui Bonnet și ia rendez-vous cu el mâine la 9 dimineață pentru noi amândoi. Marin ține mult să discute cu Bonnet chestiunea regelui Carol în prezența mea.

Timpul urât mă împiedică să fac un drum la Versailles. Fac în cursul dimineții câteva magazine mari pentru ultimele cumpărături pentru casă. Iau dejunul singur la „Café de la Paix". După masă citesc, scriu la *Jurnal.* Seara iau masa cu soții Vulliaud la Domul din Montparnasse. Le povestesc

discuțiile mele de la Londra cu Eden, Cooper și Halifax și ajung la concluzia că toți aceștia sunt destul de bine informați asupra situației și hotărâți să reziste planurilor de război ale Germaniei naziste. Vulliaud rămâne însă sceptic. „Până nu voi vedea pe englezi, zice el, introducând serviciul militar obligatoriu, nu-i cred capabili de o acțiune energică față de Hitler și Mussolini; oamenii aceștia se îmbată cu apă de ploaie și vorbesc ca niște englezi de acum 50 de ani, când Anglia era într-adevăr o mare putere mondială; de când l-am văzut pe Chamberlain umblând cu umbrela în Germania după Hitler, am înțeles că Anglia de acum 50 de ani nu mai există; iată de ce fapt noi trebuie să ținem noi seamă de azi înainte". I-am răspuns că nu împărtășesc pesimismul său referitor la Anglia; dacă e nepregătită încă din punct de vedere militar, în schimb are o voință fermă de a se opune hegemoniei germane asupra Europei.

Marți, 13 decembrie 1938

Bonnet ne-a primit foarte amical în biroul său de la Quai d'Orsay. Pe un ton care nu mi s-a părut potrivit, Marin a ținut să-i explice pentru ce de azi înainte el, ca președinte al Societății „Amicii României" nu mai poate susține pe regele Carol, care s-a făcut vinovat cu „crime incompatibile cu funcțiunea sa de suveran". „De ani de zile, a continuat el, suspectez loialitatea acestui om față de noi; astăzi sunt convins că ne-a mințit tot timpul atât pe noi, cât și pe englezi; alianța noastră cu România cere azi înlăturarea lui de pe tron, așa cum, de altfel, o cere însăși marea majoritate a țării; veți vedea din Memoriul pe care prietenul nostru, profesorul Hudiță, îl prezintă în numele Partidului Național-Țărănesc și din explicațiile lui pentru ce abdicarea regelui Carol este indispensabilă; desigur, nu noi suntem chemați să-i cerem acest lucru, aceasta fiind treaba poporului român; noi însă îi putem cere să revină la un regim constituțional, să renunțe la dictatură și să formeze un guvern național, din care să nu lipsească prietenii noștri loiali și verificați; acest guvern trebuie să facă alegeri libere; noi înțelegem să ne aliem cu poporul român, reprezentat de acei în care el are încredere și nu cu clici care mâine pot zbura de la putere și ajunge în închisori". Bonnet a ascultat vădit jenat. O astfel de discuție în fața mea, un străin, devenea extrem de jenantă. Bonnet a tăcut, voind să câștige timp și să asculte și explicațiile mele. Am dat citire Memoriului, pe

care i l-am dat apoi în mână și am continuat aceleași explicații, așa cum făcusem și cu Eden și Halifax. Am insistat în special asupra faptului că Titulescu face parte din partidul nostru și că regele Carol urmărește cu tenacitate o înțelegere cu Mussolini și cu Hitler, sacrificând interesele adevărate ale țării. „El a asasinat pe acei conducători ai Gărzii de fier, am continuat eu, cu care nu se putea înțelege, și aceasta după lungi tratative secrete cu ei; cu restul Gărzii de fier e gata oricând să ajungă la o înțelegere, chiar vârând câțiva din ei în guvern; după discuțiile avute cu Hitler și cu ceilalți fruntași naziști, regele Carol vrea să formeze un guvern de germanofili, în care să aibă el încredere. Declarațiile făcute de el la Londra și la Paris nu sunt pentru el decât perdele de fum, care trebuie să acopere jocul până ce va ajunge la o înțelegere definitivă cu Hitler. Noi ca români și ca prieteni sinceri ai Franței, suntem datori să vă informăm și să vă cerem sprijinul în interesul ambelor noastre națiuni".

În fine, a început să vorbească și Bonnet. „Și noi am bănuit că nu e ceva cu totul regulat în cererea României de a se ridica, în împrejurările de azi, legațiile noastre la rangul de ambasade; am ezitat mult până ne-am dat adeziunea; ne-am dat și agrementul pentru numirea domnului Tătărăscu ca ambasador, pentru care regele Carol a insistat foarte mult. Știm, pe de altă parte, că în voiajul său în Germania el a făcut mari eforturi pentru a câștiga simpatia lui Hitler și a prietenilor săi; nu știu dacă numeroasele decorații și cadouri pe care le-a distribuit fruntașilor naziști i-au asigurat succesul scontat; faptul că, întors în țară, a fost silit să lichideze pe cei mai buni prieteni ai lui Hitler, mă face să cred că nu și-a prea atins scopul urmărit". Întorcându-se spre Marin, Bonnet i-a spus că problema ridicată de el „e foarte delicată din mai multe puncte de vedere". Mai întâi, nu e în tradiția politicii franceze de a se amesteca în treburile interne ale vreunui aliat, apoi, în caz de rezistență, „se pot ivi complicațiuni, care nu sunt de dorit, mai ales în împrejurările de azi când nu știm încă bine ce se poate întâmpla într-un viitor apropiat". „Din moment ce suntem siguri de infidelitatea acestui rege, l-a întrerupt Marin, e mai bine pentru noi să ne trezim cu defecțiunea României tocmai în plin război?". În continuare, Marin a arătat „rolul nefast" pe care acest rege îl joacă de câțiva ani în slăbirea Micii Înțelegeri și prin încurajarea Poloniei de a se îndepărta de Franța și Anglia și a se apropia de Germania nazistă. „Ultimele

manevre militare la care regele Carol și-a invitat și ruda sa, pe prințul Frederic de Hohenzollern, omul său de legătură cu Hitler, au avut loc în sudul Basarabiei, ca o nouă provocare la adresa Sovietelor; avem noi nevoie de așa ceva, tocmai acum când trebuie să încheiem un pact militar cu ele?"

Bonnet recunoaște că în adevăr „acest aspect al problemei capătă o importanță deosebită". El se angajează să aducă la cunoștința lui Daladier și a celorlalți colegi din Comisiunea de afaceri externe toată această chestiune, pentru a se lua măsurile necesare. Bonnet crede că va putea aborda această problemă cu noul ambasador, Tătărăscu, care va sosi curând la Paris. Louis Marin a sărit în sus la auzul acestui nume. „Ce ați putea discuta cu acest gangster de aceeași talie cu Stoiadinovici[185], zice el, când toată lumea știe că este complicele regelui Carol în jăcmănirea țării, sub pretextul creării unei industrii de război. Eu v-am spus de mai multe ori că Thierry este omul regelui Carol, câștigat cu bani grei, și nu ministrul nostru la București; dacă i-ați controla averea, v-ați convinge imediat de spusele mele".

Eu am intervenit, pentru a susține toate afirmațiile lui Marin, adăugând că din vara lui 1936, partidul meu și Titulescu au cerut întruna rechemarea acestui om, care nu-și îndeplinește rolul de reprezentant al Franței și, ca atare, informează tendențios guvernul său. Bonnet a oftat îndelung, în semn că e foarte greu de realizat rechemarea acestui individ. „Știu, a intervenit Marin, că a fost numit pe timpul lui Blum, care-l susține și azi din răsputeri". Bonnet a surâs, dând din cap în sens afirmativ.

La plecare, Bonnet l-a rugat pe Marin să-l vadă și pe Daladier și, dacă este posibil, chiar și pe Blum pentru a-i explica cazul Thierry.

La despărțire i-am mulțumit mult lui Marin pentru modul strălucit cum ne ajută ca să debasarăm țara de un șnapan atât de primejdios.

De la Bonnet am plecat la Biblioteca Națională, unde am lucrat până la 1,30, iar la două m-am dus la Arhive. Aici m-am înțeles definitiv cu doamnele de La Durantie pentru ceea ce mai rămâne de copiat din documentele de care am nevoie.

Seara am luat masa cu Bacher, de la care am aflat lucruri interesante, dacă se vor dovedi exacte. Acesta îmi arată mult interes și mă asigură mereu de stima și afecțiunea lui. Regretă sincer că, neavând păreri bune despre Carol, nu m-am putut înțelege cu el, căci altfel aș fi putut juca eu rolul lui

Călinescu și al lui Tătărăscu. Aceasta este, de altfel, și părerea Giosanilor și a lui Gavrilă Marinescu, cu care Bacher este foarte bun prieten. În discuția din seara aceasta el a fost deosebit de atent cu mine. Nu știu nici acum cât este de sincer, dat fiind rolul său de agent acoperit al regelui și al Duduiei. Pentru orice eventualitate am stat în rezervă și declarându-i că până nu se va rezolva situația politică internă, înțeleg să nu mai militez și să-mi văd numai de lucrările mele. Nu știu dacă l-am convins și nici dacă informațiile lui sunt adevărate, deși par verosimile.

Bacher regretă că regele Carol e „încăpățânat și de o impulsivitate bolnăvicioasă". El nu-și poate explica crima de la 30 noiembrie. „La ce nevoie să ucidă pe Codreanu când s-ar fi putut înțelege cu el și aceasta imediat după reîntoarcerea lui din Germania, zice el. Hitler și prietenii lui apropiați sunt acum turbați contra regelui; ca să dovedească legionarilor din țară că ei n-au consimțit la această crimă, au luat măsuri în presă să fie atacat fără cruțare și au decis totodată să restituie toate decorațiile primite de fruntașii hitleriști; cum de nu s-a gândit că așa se va întâmpla!". Îl întreb dacă știe cine l-a sfătuit să facă această greșeală. „Tot anturajul său apropiat, a răspuns el, în cap cu Gavrilă Marinescu, Călinescu, Urdăreanu și Victor Iamandi; pot să te asigur că Duduia și bătrânul Lupescu n-au fost de acord, dar cine se uită în gura lor". Bacher se arată foarte îngrijorat de soarta regelui. „Cu franco-englezii, continuă el, nu are relații bune, cu Sovietele stă foarte prost, iar cu Germania și mai rău; în țară și-a pus pe cap tot Partidul Național-Țărănesc, plus bătrânii liberali; toți cei care au dezertat de la național-țărăniști și de la liberali nu reprezintă nimic cât timp Maniu, Lupu, Mihalache, Dinu Brătianu și Gh. Brătianu rămân mai departe în opoziție". În concluzie, Bacher, care este în curent cu acțiunea lui Maniu în privința abdicării regelui, se întreabă dacă nu cumva, până la urmă, „aceasta n-ar fi singura soluție". „Numai timpul ne va lămuri în această chestiune", i-am pus eu. În realitate, eu sunt convins că așa se va întâmpla, dar nu pot spune acest lucru unui agent al regelui Carol.

Miercuri, 14 decembrie 1938

Plec la București cu avionul, la 9 dimineața. La ora 4 am ajuns cu bine acasă, unde am găsit totul bine. Pe birou mă aștepta un maldăr întreg de ziare, reviste și corespondență. Maniu și Lupu au rugat pe Milica să le telefonez

cum sosesc. M-am înțeles cu ei la telefon să vină seara aceasta la masă la noi. Au venit împreună pe la 7. Timp de o oră jumătate le-am făcut un rezumat al activității mele la Paris și Londra, citindu-le și Memoriul care l-am lăsat oamenilor politici cu care am stat de vorbă. S-au bucurat enorm de modul cum am demascat la Paris, cu ajutorul lui Louis Marin, pe rege, pe Tătărăscu și pe Thierry. „Convingerea mea, am încheiat eu, este că Parisul și Londra sunt foarte bine informate despre situația politică de la noi și că regele Carol va fi silit până la urmă să lichideze regimul său de dictatură".

În timpul mesei, care a ținut până la miezul nopții, am discutat situația internă, luând cunoștință și eu de ceea ce s-a întâmplat în lipsa mea. Maniu a trimis regelui un nou Memoriu. De frică să nu se strice cu regele, Madgearu a refuzat să-l ducă el. Maniu a făcut apel la Emil Hațegan[186], care l-a prezentat el lui Urdăreanu, acum două zile. Și de data aceasta, Memoriul cere regelui să lichideze regimul de dictatură și să se formeze un guvern de uniune națională care, făcând alegeri libere, să poată inspira încredere democrațiilor occidentale, aliatele noastre firești. În acest Memoriu Maniu n-a mai insistat asupra abdicării regelui, întrucât își rezervă să pună această condiție când vor începe consultările în vederea guvernului de uniune națională. Aflu de la el și de la Lupu că și de data aceasta Mihalache și Madgearu au refuzat să semneze Memoriul, așa că el a rămas semnat numai de Maniu, pe baza deplinelor puteri care le are ca președinte. În cursul săptămânii trecute între Maniu și ceilalți membri ai biroului au avut loc discuții lungi și penibile, după cât înțeleg de la Lupu. În afară de el, care l-a sprijinit tot timpul pe Maniu, ceilalți membri ai biroului, Mihalache, Madgearu, Mihai Popovici, Sauciuc-Săveanu și Halippa, s-au opus politicii președintelui, sub motiv că ea duce „la un război pe față cu regele". Maniu are informații, probabil de la prințul Nicolae[187], că regele și-a dat aprobarea proiectului pentru înființarea unui partid unic, pregătit de Urdăreanu, Călinescu și Iamandi și că decretul va apare zilele acestea; partidul s-ar numi Frontul Renașterii Naționale. Memoriul de acum două zile caută tocmai să previe acest lucru, arătându-se regelui că normalizarea situației politice nu se poate face decât cu repunerea în funcțiune a Constituției din 1923, în integralitatea ei.

La una din aceste ședințe, Mihalache a întrebat la un moment dat pe Maniu: „Ce ne facem cu partidul nostru dacă prietenii noștri ne părăsesc

aproape toți?". „Nu pleacă decât secăturile oportuniste pe care noi i-am cocoțat prea sus, i-a răspuns Lupu; câtă vreme Maniu, dumneata și cu mine nu plecăm, capul și rămânem dârzi în fața acestui bandit de tiran, țara e cu noi, chiar dacă ne-ar părăsi și ultimii partizani care-i avem". Aflu în seara aceasta că un nou lot de lichele e pe punctul să ne părăsească; printre ele se află și prietenii lui Titulescu, Savel Rădulescu[188], Vișoianu, Racoviceanu etc. E vorba să plece și Gafencu, căruia regele i-a dat Ministerul de Externe. După ce am trecut în revistă toate aceste chestiuni, ne-am înțeles ca demersurile care le-am făcut eu la Paris și la Londra, precum și Memoriul prezentat oamenilor politici de acolo să rămână secrete pentru toți prietenii noștri politici pentru motive de siguranță pentru mine și în interesul partidului. „Cărluță, zice Lupu, în disperare de cauză, și cu toți imbecilii care joacă cartea lui, ar fi în stare să ne acuze de trădare în urma acțiunii noastre în afară; îmi pare rău pentru Mihalache că trebuie să-i ascundem acest lucru, însă dacă în el personal putem avea toată încrederea, nu putem avea încredere în anturajul lui". Maniu s-a declarat de acord.

Joi, 15 decembrie 1938

Văd la 9 dimineață pe Costică Mihăiescu, pe care-l pun, sumar, în curent, cu îndeplinirea misiunii mele în străinătate. Ca prieten bun ce-mi este, se bucură sincer de succesul meu. Și el are informații că zilele acestea va apare decretul cu partidul unic. În țara noastră nu există secrete, din moment ce le cunosc doi, trei oameni! El este informat că „mișcarea legionară, cu toate defecțiunile aparente, va pedepsi exemplar pe rege și pe complicii lui pentru crima lor de la 30 noiembrie". „Niciodată regele și complicii lui, adaugă el, n-au fost mai urâți de țară ca astăzi și Maniu mai popular".

Iau dejunul la „Splendid Parc" împreună cu Maniu, Lupu, Mihalache, Madgearu, Sauciuc-Săveanu, Halippa, Mihai Popovici, Ionel Pop, Ghiță Pop, Ilie Lazăr, Aurel Leucuția, Sever Bocu[189], Aurel Dobrescu, general Negrei, Ștefan Mihăiescu, Leon, Serdici, Anton Crihan și Onofrei Lunguleac. Este o adevărată manifestare de forță pusă la cale de Maniu pentru a dovedi regelui că partidului nostru puțin îi pasă de partidul unic al tuturor rataților și ambițioșilor vieții noastre publice. Restaurantul e plin de lume, care aplaudă în picioare pe Maniu în momentul când a intrat și s-a îndreptat la masa lui.

Nu lipsesc, bineînțeles, nici agenții Siguranței așezați la alte mese și care notează în carnetele lor tot ce li se pare interesant. Maniu și Lupu sunt în mare vervă. Mihalache se uită mirat în jurul său și nu-i vine a crede că partidul este în număr așa de mare și bravează pe Cărluță și toată șandramaua sa. Stau între Ionel Pop și Lupu. Ionel Pop spune că Manifestul celor 318 legionari din lagărul de la Vaslui este opera agenților lui Călinescu, care le-au făcut mari promisiuni dacă semnează renunțarea la luptă și supunerea la noile decrete în vigoare. „Sunt și printre legionari multe lichele și mulți oportuniști, zice Pop, însă majoritatea au refuzat să semneze acest apel; regele Carol se înșală amar atunci când își imaginează că acești oameni vor renunța să răzbune moartea Căpitanului și a tovarășilor săi de luptă". Lupu intervine în discuția noastră, adăugând că mulți dintre semnatarii apelului de la Vaslui vor plăti cu capul acest act umilitor. Dă ca exemplu pe secăturile de Nae Ionescu, Radu Meitani[190], colonelul Zăvoianu[191], care au aderat și ei prin scrisori umilitoare la apelul celor de la Vaslui.

Seara luăm masa cu toții la „Continental". Pe lângă cei de la prânz au mai fost prezenți în seara aceasta: Costache Lupu, Hoisescu, Tăslăoanu, Cezar Spineanu și Dumitru Căpățineanu. Mihalache a fost mai vesel ca la prânz. Se discută mult chestiunea legionară și cea a partidului unic, despre care circulă tot felul de versiuni. Costache Lupu pretinde că mâine are loc la Palat o ședință a Consiliului de Miniștri, prezidat de rege; sunt invitați și consilierii regali; C. Lupu crede că în această ședință se va da forma definitivă a decretului privitor la partidul unic. Mihalache m-a întrebat ce cred eu despre chestiunea Memel. „Un alt litigiu pe care Hitler îl cultivă de mult timp și pe care-l va rezolva de îndată ce va crede el momentul potrivit; acest moment pare acum că se apropie, dată fiind violența campaniei electorale pe care au dezlănțuit-o elementele hitleriste; poate azi va înțelege și Polonia greșeala de a se încrede în germani și de a nutri gânduri agresive la adresa Sovietelor".

Trecând la chestiunile interne, el mi-a mărturisit în fine decepția lui față de Gafencu, Vișoianu, Demostene Botez, care, zice el, cred că ne vor părăsi zilele aceastea. „Aceștia, ca și Andrei, Ralea, Ghelmegeanu și Călinescu, i-am spus eu, nu mai erau de mult cu noi; dacă au plecat în diferite rânduri, este că nu li s-au dat prețul cerut mai demult; pe măsură ce se înțeleg din preț, ei ne părăsesc fără rușine; răspunderea principală pentru trădarea lor,

am continuat eu, o porți numai dumneata, care i-ai apărat tot timpul și te-ai opus la alegerea unui nou birou și a unei noi delegații permanente din care toți aceștia ar fi fost înlăturați la timp și azi regele n-ar mai fi pus nici un preț pe capul lor, nemaifiind fruntași de mâna întâi în partid; să-i vedem acum ce vor face în partidul lor unic, alături de toți strigoii bătrâni, ca Iorga, Argetoianu, Vaida și tot neamul lor de secături și slugi regale". Mihalache n-a mai zis nimic, rămânând cu un ușor surâs pe buze. Pe la 12 jumătate, când am părăsit restaurantul, toată lumea de la mese s-a ridicat în picioare, aplaudând zgomotos pe Maniu și statul său major. Pe drumul spre vestiar, Lupu îmi șoptește: „Cred că acum înțelege și Mihalache cât e de bine să fii demn și să nu pleci capul la orice bătaie de vânt". „După atmosfera de azi de la prânz și acea din seara aceasta, i-am răspuns eu, nu văd bine pe Cărluță și pe lichelele din jurul lui".

Vineri, 16 decembrie 1938

Trec pe la 10 pe la Ministerul Învățământului, unde văd pe Dașcovici și pe Vintilă Mihăilescu. Ei îmi spun că i-au prezentat cererea mea de titularizare lui Andrei și că, spre mirarea lor, acesta a avut cuvinte de laudă la adresa mea, declarându-le că mi s-a făcut o mare nedreptate la Iași, pe care el o regretă și ar fi fericit dacă azi ar putea-o repara. Andrei le-a cerut să-i prezinte un decret de titularizare a mea ca conferențiar, pe care el îl va prezenta regelui spre semnare. Simionescu-Râmniceanu, care e șeful de cabinet al lui Andrei și care mă cunoaște bine de la Iași, mi-a confirmat în întregime tot ce mi-au spus Dașcovici și Mihăilescu. El mă sfătuiește să-l văd pe Andrei, care „ține foarte mult să mă servească". „Să văd mai întâi această bunăvoință", i-am răspuns eu.

Seara, masă la Ștefan Mihăiescu, cu Maniu, Lupu, Ghiță Pop și Ionel Pop. Șoferul lui Mihăiescu aduce o ediție specială a ziarului „Universul", care anunță înființarea partidului unic sub denumirea de Frontul Renașterii Naționale. Se publică și numele membrilor fondatori. Printre ei vedem și câteva nume de la noi: Rădulescu-Motru[192], Gr. Gafencu, Iuliu Moldovan[193]. „De azi înainte, zice Lupu, pentru mine senilul de Rădulescu-Motru nu mai este decât Rădulescu-Mortu". În momentul când ne-am așezat la masă, Lupu a închinat un pahar de vin în sănătatea mea. „Ridic paharul în cinstea

prietenului nostru Hudiță, cel mai bun cunoscător al oamenilor; constat cu durere că el a avut dreptate în privința tuturor secăturilor care ne-au trădat; de acum înainte va trebui să ținem seama de părerea lui în privința tuturor prietenilor noștri politici care mai rămân lângă noi". „Mă asociez din toată inima la urarea domnului Lupu, a intervenit Maniu, căci și eu am constatat același lucru, că prietenul nostru este un foarte bun cunoscător de oameni".

Discutăm atitudinea partidului față de noua situație. Maniu, care era informat mai demult că regele se oprise la formula partidului unic, nu este surprins deloc de publicarea decretului. Pentru el, atitudinea noastră e tot atât de clară, ca și în februarie, când regele a suspendat Constituția și a introdus un regim de dictatură personală. „Am protestat atunci și am declarat că nu ne supunem, tot așa vom face și acum față de partidul unic; pe noi nu ne-au putut desființa în Transilvania, zice Maniu, nici ungurii; cum deci ne vom lăsa noi desființați de frații noștri din Vechiul Regat; cine vrea să rămână alături de mine să apărăm democrația și interesele neamului, bine, cine nu, n-are decât să se ducă la sperjurul și escrocul de Carol al II-lea". În continuare, Maniu ne informează că a văzut în cursul dimineții pe Dinu Brătianu și pe Gh. Brătianu, care l-au asigurat că vor adopta aceeași atitudine ca și partidul nostru în caz că regele se oprește la formula partidului unic. El e sigur că legionarii, cu toate defecțiunile unor fruntași, vor continua lupta alături de noi în contra lui Carol, pe care ei, pe drept cuvânt, îl consideră „un om de nimic, un escroc și un asasin". Maniu adaugă informația că în ultimele două zile a avut lungi discuții cu Mihalache, care s-a declarat de acord cu el în privința luptei contra lui Carol; singura rezervă care o face el este aceea că se îndoiește de victorie și se teme de represalii din partea lui. „Un conducător de neam, și dumneata ești unul dintre aceștia, i-a spus Maniu, nu trebuie să se teamă de nimic atunci când are conștiința liniștită că se află pe drumul cel drept al intereselor naționale". „Marele defect al lui Mihalache, zice Lupu, este acela că fiind puțin vanitos, dar curat sufletește, este cu totul dezarmat în contra intrigei și a lingușirii; așa se explică influența care au avut-o asupra lui oameni ca Andrei, Gafencu, Ghelmegeanu, Călinescu, Ralea, Dinu Simian[194] și atâția alții, unii mai farsori și mai lingușitori decât alții". Lupu e de acord cu Maniu că trebuie menajat Mihalache, „o mare forță în masele țărănești", care are calități care „depășesc cu mult defectele sale". Maniu ne recomandă

la toți cei prezenți să căutăm să-l vedem mai des pe Mihalache, pentru a-l sustrage de sub influența lingușitorilor.

Ștefan Mihăiescu ridică chestiunea lui Madgearu, pe care-l acuză de „defetism de câteva luni încoace". „Nu trebuie uitat, zice el, că șeful grupului care l-a întreținut mereu pe Mihalache într-o atmosferă de ostilitate față de d-voastră, domnule președinte, și față de domnul doctor Lupu a fost domnul Madgearu; înainte de a deveni oamenii de casă ai lui Mihalache, toți domnișorii aceștia care ne-au trădat, Călinescu, Ghelmegeanu, Ralea, Andrei și toți ceilalți, au fost prietenii personali ai lui Madgearu, care continuă și azi să aibă relații cu ei, în timp ce noi am întrerupt orice legături; eu v-am propus în mai multe rânduri că convocați Comitetul central pentru a proceda la noi alegeri statutare; în felul acesta am fi putut alege un alt secretar general în locul său, care să urmărească interesele partidului și nu pe ale sale personale". „Să vedem, intervine Lupu care nu l-a înghițit niciodată pe Madgearu, poate aderă și el la Frontul Renașterii Naționale și atunci scăpăm de el în mod onorabil; desigur, Fănel Mihăiescu are perfectă dreptate când susține că Madgearu este acela care-l influențează mai mult pe Mihalache".

Ionel Pop încearcă să-l apere pe Madgearu, folosind însă un argument care-l compromite și mai mult. „Madgearu are foarte multe calități și a adus mari servicii partidului; eu îl cunosc bine; pe toate liniile mari ale partidului el este cu noi, chiar și în chestiunea luptei în contra lui Carol; dacă menține legăturile cu Călinescu și cu ceilalți și mai face uneori și declarații în favoarea regelui, el e silit să procedeze așa pentru anumite considerații personale; au fost prea mult prieteni buni și se cunosc bine între ei". „Înțeleg, intervine Lupu, el a scăpat ca prin urechile acului în afacerea Skoda și Călinescu îl are bine la mână; probabil că și Ghelmegeanu și Ralea sunt în curent cu acest lucru; de aceea, domnule Maniu, trebuie să recunoaștem că noi am făcut o mare greșeală, lăsând în postul de secretar general un om compromis, care ușor poate fi dus de nas; sub acest raport, prietenul nostru Mihăiescu are perfectă dreptate".

Maniu l-a apărat și el pe Madgearu, insistând asupra aportului adus de el partidului, dar evitând să spună ceva despre motivele care-l fac vulnerabil; el a explicat apoi pentru ce nu s-au putut face până acum alegeri statutare, lucru pe care-l regretă și el. „Din noiembrie trecut, partidul nostru n-a avut un

moment de răgaz, zice el, pentru astfel de chestiuni și astăzi, față de decretul partidului unic, aceste alegeri devin imposibile; desigur, pe baza deplinelor puteri, eu aș putea numi un nou birou și o nouă delegație permanentă, dar în împrejurările de față pot eu face așa ceva fără să provoc nemulțumiri, ba să mai expun și pe unii prieteni la neplăceri din partea autorităților?"

Ghiță Pop și cu mine am preferat să nu intervenim în această discuție, întrucât de mai multe ori a fost vorba ca unul din noi să candideze la postul ocupat de Madgearu. Maniu are perfectă dreptate că nu e nici azi momentul să ne ocupăm de astfel de lucruri.

Se trece la ultima chestiune, atitudinea noastră față de noul decret. Lupu propune ca partidul să protesteze printr-un nou Memoriu adresat lui Cărluță, în care să declarăm net că nu ne supunem și că vom organiza în toată țara o rezistență categorică în contra unui partid al tuturor faliților politici, asociați pentru exploatarea fără rușine a țării.

După discuții, la care am luat și eu parte, a rămas stabilit ca Maniu să facă o declarație, trimisă tuturor ziarelor principale care, neputând fi publicată din cauza cenzurii, va fi răspândită în toată țara; totodată, textul acestei declarații va fi trimis sub formă de circulară tuturor organizațiilor noastre județene, o dată cu instrucțiunile necesare în vederea boicotării partidului unic. Într-o ședință apropiată a biroului se va da un comunicat prin care vor fi excluși din partid, ca trădători, toți acei care aderă la Frontul Renașterii Naționale. Pe la ora 12,30 am plecat cu toții pe la casele noastre.

Sâmbătă, 17 decembrie 1938

Ziarele publică pe pagina întâi, cu litere groase, textul decretului referitor la Partidul Renașterii Naționale. În preambulul care-l însoțește se spune că „noul partid va înlocui vechile partide politice și că orice activitate politică fiind socotită clandestină, autorii lor vor fi pedepsiți cu degradarea civică".

Luăm dejunul la C. Mihăiescu împreună cu Lupu. Toată discuția de azi s-a învârtit în jurul noilor trădători de la noi, Gusti[195], Rădulescu-Motru, Iulian Moldovan, Gafencu, Vișoianu, Victor Jinga[196], Demostene Botez, Savel Rădulescu etc., etc. Mă bucură mult trădarea lui Giurescu, ca să vadă în fine și Gh. Brătianu ce om a ținut lângă el. „Tineretul acesta, zice Lupu, s-a obișnuit prea de timpuriu cu trădările, că, după ce și-a părăsit legionarii săi, trecând de

partea lui Iorga, l-a părăsit și pe acesta, după ce a pus mâna pe catedră și a trecut la Gh. Brătianu; acum pleacă și de la acesta, trecând de partea regelui, pretinzând licheaua că de azi înainte țara a intrat într-o eră nouă".

Generalii lui Mihalache, Rujinski N.[197] și I. Sichitiu[198], de care el era așa de mândru că se înscriseseră în partidul nostru, au plecat și ei fără un cuvânt de scuză. Marele caracter I. Petrovici[199] este și el printre fondatorii noului partid. Sinistră lichea!

Iată patru profesori universitari și încă de filosofie: Gusti, Rădulescu-Motru, I. Petrovici și P. Andrei printre primii trădători ai intereselor naționale. „Și când te gândești că acestor indivizi, zice Lupu, le era încredințată educația tineretului nostru universitar". „Vinovați sunt și ei, remarcă C. Mihăiescu, dar cel mai mare vinovat, care poartă și mai mare răspundere este bestia de Carol; în mulți oameni găsești o anumită doză de secăturism, de oportunism; omul politic și șeful statului, mai ales, are îndatorirea să nu încurajeze aceste defecte și să selecționeze conducătorii țării după priceperea și valoarea lor morală; pușlamaua de Carol face pe dos, ridică la suprafață toată drojdia morală a țării". Timp de trei ore și ceva ne-am întrecut unii pe alții înjurând pe Cărluță și pe ticăloșii care-i dau concursul. Începând de ieri seară, asistăm la o groaznică prăbușire de caractere. Oameni care păreau bronzuri i-am văzut prăbușindu-se deodată în fața sacului cu grăunțe și cu demnități publice.

Duminică, 18 decembrie 1938

Ziarele, la ordinul Ministerului de Interne, publică cu litere groase numele membrilor fondatori, anunțând în numerele viitoare „și alte adeziuni importante". Apar și unele persoane care n-au făcut până azi politică militantă, mulțumindu-se să cumuleze tot felul de onoruri și sinecuri, gras plătite de la toate partidele, ca Vasilescu-Karpen[200], Vâlcovici[201], Hortolomei[202], Lucian Blaga[203] etc. Naționalistul basarabean Ion Pelivan[204], nemulțumit că n-a prea fost luat în seamă de guvernările din ultimii ani, se îndeasă acum și el la cașcaval. Crihan spune despre el că este „un mediocru înfumurat".

Plec la Bogdănești să văd pe ai mei și de acolo la Fălticeni și stau de vorbă cu prietenii mei politici; iau trenul de 6,30 dimineață; ajung la Pașcani la ora 1,30. Iau dejunul la Dornescu, împreună cu doctorul Gheorghiadi. Plec la Bogdănești cu mașina lui Balan. Drumul e bun, înghețat. Ajung o dată cu

seara. Tata e inconsolabil în urma morții lui Miluc. El era cel mai mic dintre frați și moare la 19 ani, în floarea vârstei, de pe urma unei boli stupide. De când l-a înmormântat, tata a îmbătrânit brusc. Are deja părul aproape alb. Nu-l mai interesează politica, nu vrea să mai citească nici ziare. Ascultă expunerea mea asupra situației politice, dar nu știu cât înregistrează; pare absent. „Păcat de-atâta strădanie, zice el, la sfârșit; noi suntem o familie de oameni prea idealiști pentru timpurile de azi; regele Carol e, desigur, un individ deștept, căci cunoaște foarte bine oamenii; imensa lor majoritate sunt coruptibili, așa că el, în postul în care se află își poate bate joc cum vrea de ei toți". Bădia Mihai[205] și Ghiță, care asistă la discuția noastră, rămân însă fermi pe poziția că regele va pierde lupta și că Maniu are toată țara cu el. „Sigur, zice tata, poporul e cu el, însă poliția și armata e cu șnapanul de Carol, care poate face mai mult rău țării". Milica i-a trimis tatei mai multe lucruri pentru sărbătorile Crăciunului, iar eu i-am lăsat 3 000 lei pentru necesitățile gospodăriei.

Luni, 19 decembrie 1938

Plec la Fălticeni la 9,30. La ora 10 văd pe prietenul nostru Balan, pe fruntașii organizației noastre din județ, care, fiind anunțați din timp, au venit aproape toți să afle ce s-a hotărât la centru referitor la partidul unic. Am vorbit o oră și ceva. Au luat cuvântul, după mine, Bratu, Ștefănescu, Titus Ionescu, Spiridon, Gh. Holban, Dornescu și Zarian[206]. Toți s-au declarat de acord cu linia partidului. Organizația noastră respinge partidul unic și va sfătui corpul electoral să se abție de la alegeri, atunci când ele vor avea loc. Toți, fără excepție, rămân cu Maniu, fiind siguri că acesta are toată națiunea în spatele său, iar regele este unanim detestat.

La 12 au venit să mă vadă fruntașii liberali, Lovinescu, Ghelem și Scripcaru. Ne-am înțeles repede. Ei rămân alături de Dinu și Gh. Brătianu, deci vom lupta împreună în județ în contra partidului unic, sfătuind populația să se abțină de la vot; altfel nu putem lupta, date fiind sancțiunile prevăzute în decretul care anunță înființarea Frontului Renașterii Naționale.

Am luat apoi dejunul cu toți prietenii noștri la restaurantul „Țon"; au mai participat și învățătorii din oraș: Nemțeanu, Balan și Cardaș. Toți sunt convinși că regele Carol este în plină aventură și că foarte curând își va pierde tronul. Formula veche a lui Maniu, că „regelui Carol îi tremură de mult timp

coroana pe cap", o cunoaște azi toată țara și e la ordinea zilei în toate discuțiile.

Plec cu trenul de două după-masă la Dolhasca. Călătoresc cu Vasile Ciurea, care merge la București. Discut cu el până la Dolhasca. Spune că este chemat la București de Dinu Brătianu, însă nu cred; el merge mai curând să se înțeleagă cu Călinescu în privința F.R.N.-ului din județul nostru. Păcat de el, căci altfel e un om simpatic, deși ca profesor nu-i nimic de capul lui; e muncitor însă și se bucură de oarecare prestigiu în județ, datorită activității sale pentru organizarea muzeului din localitate. Lumea nu știe cât ciupește el, sub formă de ajutoare de la particulari, de la bănci și de la autorități pentru acest muzeu, o adevărată vacă de muls. Cei inițiați susțin că el nu ține nici o contabilitate regulată, muzeul fiind considerat drept o proprietate particulară. Ciurea este cel mai mare oportunist din județul nostru. El îmi arată multă prietenie, însă eu îl disprețuiesc pentru lipsa lui de caracter.

De la Dolhasca mă despart de Ciurea, eu luând loc în alt compartiment, în acceleratul de București. Citesc un timp ziarele de azi și apoi dorm până la Ploiești. Ajung acasă pe la miezul nopții. Ningea liniștit. În curte găsesc zăpada peste 10 cm. Milica îmi spune că m-a căutat de la minister șeful de cabinet al lui Andrei, azi pe la amiază. Așteaptă un telefon de la mine mâine dimineață. Din ziarele de azi după masă, luate în Gara de Nord, văd că în Muntenia și Dobrogea viscolește de azi dimineață. Mă bucur că am putut face drumul la Fălticeni – Bogdănești pe vreme bună.

Marți, 20 decembrie 1938

După un telefon schimbat cu Râmniceanu, mă duc la minister, unde mă așteaptă Andrei, la 9,30. Mă primește foarte amical și mă invită să iau loc lângă el, pe canapeaua de la fereastră. Îmi spune că mâine la ora unu are audiență de lucru la rege și cu această ocazie îi va prezenta și decretul pentru titularizarea mea ca conferențiar definitiv, urmând ca să fiu menținut mai departe la Academia de Comerț. Decretul de titularizare, întocmit de Vintilă Mihăilescu și de Dașcovici, este semnat de Andrei, lipsindu-i numai semnătura regelui. Destul de jenat, el mă întreabă ce ar putea spune regelui dacă el se interesează de politica pe care o fac eu și dacă, eventual, nu sunt dispus să ader și eu la F.R.N. M-am uitat lung la el și i-am răspuns pe un ton

liniștit și foarte politicos că dacă titularizarea mea se condiționează de înscrierea în F.R.N., atunci îi mulțumesc pentru bunăvoința care mi-o arată, însă nu pot primi, întrucât eu rămân, cu toate riscurile, alături de Maniu, de Lupu și Mihalache. „Eu nu-ți cer acest lucru, răspunde el pe un ton puțin autoritar; să nu mă înțelegi greșit, te-am întrebat numai pentru cazul că regele, care știe că ești alături de Maniu, ar fi curios să afle dacă ești hotărât să perseverezi în această atitudine". „Eu, domnule Andrei, știi foarte bine că am renunțat de mai multe ori până azi, la oferte foarte tentante, nevoind să fac nici un compromis; pentru menținerea conferinței mele la Academia de Comerț eu nu m-am dus la Călinescu, pentru că nu i-am aprobat plecarea lui de la noi; am preferat să-mi regularizez situația mea de avocat în Baroul de București; dacă doctoratul meu de la Paris, lucrările mele, examenul de agregație de la Iași nu sunt suficiente pentru titularizarea mea la o simplă conferință, atunci eu renunț la învățământ, dacă este vorba să fac vreun compromis politic". M-am ridicat de pe canapea ca să plec. „Dragă domnule Hudiță, începe Andrei, eu știu foarte bine nedreptatea care ți s-a făcut la Iași și țin mult să contribui și eu la repararea ei; dacă regele nu se opune, eu îi prezint decretul spre semnare, mai mult nu pot face". I-am mulțumit politicos și am plecat.

Am trecut apoi pe la Dașcovici și Mihăilescu pentru a-i pune în curent cu discuția avută cu Andrei și ca să le mulțumesc pentru tot ce au voit să facă pentru mine. Plecând din biroul lui Dașcovici, i-am spus că sunt foarte sceptic în privința rezultatului final. „Dumneata porți toată vina pentru că nu ești realist", mi-a răspuns el. „Decât oportunist și fără onoare, prefer să nu fiu realist, dar cu conștiința liniștită", i-am răspuns eu, cu mâna pe clanța ușei.

Lupu nefiind acasă, am trecut pe la C. Mihăiescu. Îl găsesc neliniștit de viscolul mare care bântuie în regiunea Titu, unde se află moșia sa de la Sălcuța. A voit să plece dimineață acolo, dar i-a fost teamă să nu se înzăpezească pe drum cu mașina.

În timpul dejunului, care-l iau acasă, îmi telefonează Iamandi, care mă roagă să trec pe la el la minister, mâine la 10. Nu-mi spune pentru ce, dar bănuiesc. Pe la unu a început să viscolească și în București, însă după ora 3 s-a potolit și n-a mai nins deloc.

Văd din ziarele de ieri și de azi noi adeziuni la F.R.N. Clasa noastră conducătoare este stricată în mare parte. Este de necrezut ușurința cu care

atâția indivizi se lasă tentați de situații, fără să se gândească o clipă la aspectul moral al lucrurilor; nici nu se gândesc că într-o zi ar putea avea neplăceri și li s-ar putea cere socoteală pentru actele lor necugetate. Mă gândesc cu ce obraz se vor întâlni într-o zi indivizi ca Vișoianu, Savel Rădulescu cu Titulescu, binefăcătorul lor care, din niște obscene mediocrități, i-a făcut oameni cu suprafață politică. Dar individul de Gafencu, pe care Maniu l-a impus secretar de stat la Președinția Consiliului în contra întregului Minister de Externe din cauza legăturilor sale cu Blann[207] și a căsătoriei cu o stricată culeasă din varieteurile Parisului. Dar Andrei, Ralea, Ghelmegeanu etc., etc., oamenii de casă ai lui Mihalache și Madgearu! Cum e posibilă atâta nerușinare! Ce mai poți spune acum de cei mai mici, care umblă și ei după o bucățică de pâine mai ușoară?!

Seara, pe la 7, ne trezim cu Constantinescu-Iași[208] și cu soția lui, bucuroși și fericiți că sunt iar împreună după atâția ani de despărțire. Ei au ținut să facă prima vizită după eliberarea lui de la Doftana nouă, care i-am ajutat cel mai mult în toți acești ani atât de grei pentru ei. După intervențiile mele în Parlament și vizita care i-am făcut-o la Doftana, eu am intervenit în nenumărate rânduri la Ministerul Justiției, ducând cereri pe care mi le aducea soția lui, în numele soțului ei și al colegilor lui de închisoare, cu tot felul de plângeri în legătură cu regimul lor de la Doftana. Ani de zile am făcut liste de subscripție, discrete, cu care adunam bani pentru soția lui să-i poată trimită pachete cu alimente, ziare și cărți. Îmi pare bine că atât el, cât și soția lui recunosc acest lucru și ne asigură de „recunoștința lor eternă". Am făcut toate aceste lucruri din simplă prietenie pentru un om care suferă din cauza convingerilor sale. În comparație cu trădătorii noștri nerușinați, Constantinescu este un înger. Maniu, Lupu și Costică Mihăiescu nu m-au refuzat niciodată când le-am cerut obolul pentru familia acestui om. Sunt fericit cu Milica pentru eliberarea lui. Arată bine, n-a slăbit deloc, e bronzat, ca și cum ar veni din viligiatură. El recunoaște, de altfel, că în ultimii trei ani, regimul s-a ameliorat mult pentru deținuții politici, care s-au bucurat de un regim mult mai bun ca cei de drept comun. Ajutorul Roș a funcționat tot timpul. Au primit pachete în fiecare săptămână și au avut drept la vorbitor cu familia de două ori pe săptămână; atunci aveau drept să primească și mâncare caldă. Au avut tot timpul libertatea de corespondență care, bineînțeles, era cenzurată.

Au primit ziare, cărți și au putut scrie, având la dispoziție hârtie, creioane, tocuri și cerneală. Constantinescu a avut un regim și mai bun, fiind considerat șeful lor, dată fiind situația lui de profesor universitar. În timp ce colegii lui aveau o oră, maximum două, de plimbare pe zi, după împrejurări și timp, el se putea plimba singur prin curtea închisorii cât dorea, dimineața și după-amiaza. Povestește că luni de zile ținea adevărate prelegeri de istorie și de politică socialistă colegilor săi muncitori. La perchezițiile care aveau loc conform regulamentului închisorii, el a fost tot timpul menajat în sensul că nu i se răscoleau lucrurile, patul și nici nu i se confiscau cărțile și ziarele. Toți aveau dreptul de a păstra în camerele lor lămpi de gătit cu petrol. Deținuții politici nu luau aproape regulat masa închisorii, având mâncarea lor de la familiile și prietenii lor. „Totuși închisoarea este închisoare și oricât ar fi de bun regimul de cazare, lipsa de libertate este mare lucru", zice prietenul meu. Desigur, sunt de acord cu el.

După ce a terminat cu povestirea regimului de la Doftana, am trecut la situația politică pe care Constantinescu o cunoaște, de altfel, foarte bine. E îngrozit și el de valul de trădări de la noi. De Andrei, Ralea și Demostene Botez, pe care-i cunoaște de la Iași, nu se miră. „De când îi cunosc de pe băncile școlii, zice el, i-am considerat niște secături ordinare; când i-am văzut făcând ascensiune politică, mai ales într-un partid democrat ca cel Național-Țărănist, am început să-i privesc cu oarecare simpatie, pentru ca azi să-mi dau seama că mă înșelasem și ei rămâneau aceleași pușlamale din tinerețe". Cu Victor Iamandi, el a fost coleg. N-a avut niciodată păreri bune considerându-l „un limbut superficial, leneș și oportunist". Îi spun că mâine dimineață Iamandi m-a chemat la el. Constantinescu mă roagă să-l întreb dacă l-ar putea ajuta să-și încaseze de la minister salarul pe timpul cât a fost în închisoare. „Măcar atâta lucru bun să facă și el pentru a i se mai ierta ceva din păcate", zice el. Voi încerca.

Constantinescu este bine orientat asupra politicii generale interne. Detestă pe Carol pentru complicitatea lui cu partidele extremiste de dreapta. Dezaprobă asasinarea legionarilor, exact ca și noi și pentru aceleași motive. El are o mare stimă pentru Maniu, Lupu și chiar și pentru Mihalache, a cărui „trecere în masele țărănești" este foarte mare. El crede că „tot ce este astăzi socialist sau comunist în țara noastră trebuie să susțină din răsputeri Partidul

Național-Țărănist în lupta lui contra dictaturii regale". Soții Constantinescu mă felicită călduros pentru „idealismul și dârzenia" cu care lupt alături de Maniu și de Lupu, „adevărați oameni politici și mari democrați". La despărțire le-am promis să le fac zilele acestea rost de ceva bani. Milica e fericită pentru tot ce am făcut pentru acești prieteni.

Miercuri, 21 decembrie 1938

Am stat de vorbă cu Iamandi o oră întreagă. El pretinde că-mi poartă aceeași veche prietenie și, ca atare, el ține să-mi atragă atenția asupra riscurilor care le comportă atitudinea mea politică în caz că mă voi solidariza cu „acțiunea inconștientă a lui Maniu". El are informații că „foarte curând Lupu și Mihalache se vor desolidariza de Maniu și vor adera și ei la F.R.N.". „Acțiunea pe care o duce în prezent Maniu în contra regelui nu va fi tolerată mult timp și vai de el și vai de acei care-l urmează, continuă Iamandi, când se vor pune în aplicare decretele care asigură ordinea publică". După aceste amenințări, el îmi repetă vechea lui propunere de a adera la acțiunea lui și a lui Tătărăscu, întrucât ei doi sunt destul de tari ca, împreună cu grupul de care vor dispune în viitorul Parlament al F.R.N.-ului, să putem ține piept grupului Călinescu – Ralea – Andrei. „În viitorul guvern care se va forma după alegeri, zice Iamandi, noi îți oferim orice minister, afară de Externe, Interne și Învățământ, care sunt rezervate de rege pentru Gafencu, Călinescu și Andrei; cred că cel mai nimerit ar fi Agricultura, unde tu îți poți realiza vechiul tău program". În continuare Iamandi mă informează, cu rugămintea de a păstra numai pentru mine acest lucru întrucât nu vrea să aibe dificultăți, că toți țărăniștii din guvern sunt ostili „și m-ar mânca de viu". Tot timpul cât a vorbit nu l-am întrerupt deloc. În răspunsul meu, după ce i-am mulțumit pentru prietenia care mi-o arată, i-am explicat pentru ce nu mă pot despărți de Maniu. Invocând și eu prietenia care o am pentru el, nu i-am ascuns părerea mea intimă despre șubrezenia poziției pe care o are regele, acum când și-a luat răspunderea atâtor lucruri care au creat o prăpastie între el și țara întreagă. „Să vedem ce voturi va avea F.R.N.-ul dacă, bineînțeles, alegerile vor fi libere, i-am spus eu; războiul bate la ușă; fără un guvern de largă concentrare națională regele nu va putea obține concursul Franței și Angliei și el va fi silit să abandoneze toate creațiunile lui hibride, dacă vrea să salveze țara; eu rămân

democratul care am fost și nu mă raliez pentru nimic în lume unui regim de dictatură, care „e sprijinit de toți strigoii și trădătorii vieții noastre politice". „Deci și eu sunt, după tine, un trădător", m-a întrerupt Iamandi. „Nu în sensul lui Călinescu, Andrei și toți ceilalți foști țărăniști; tu ai fost antrenat într-o luptă în care ai scuza că ai rămas consecvent cu linia adoptată în contra lui Gh. Brătianu; te-ai raliat cu toți acei care luptăm în contra acestui om, iar azi ești cu regele, pentru că nu-l înghite, urmărind distrugerea lui politică".

Ca să pun capăt acestei discuții penibile, am schimbat brusc subiectul, trecând la cazul lui Petru Constantinescu. Doar am pomenit numele lui, spunându-i că m-a rugat ieri seară să-l întreb dacă l-ar putea ajuta să-și recupereze salarul, că a și părăsit biroul său și, apropiindu-se de mine, a început să zbiere cu mâinile în sus. „Să n-aud, Hudiță, de numele acestei canalii; tu nu știi ce viperă se ascunde în acest individ; este un monstru de perfidie și de lașitate totodată, un monstru de om lipsit de recunoștință; individul n-are nimic de la tatăl său român; a moștenit toată cruzimea și ticăloșia de la mama lui, o bulgăroaică rea și crudă care până ce a murit n-a voit să învețe românește; cunosc din liceu această bestie; l-am servit în nenumărate rânduri pe lângă autorități cu tot felul de servicii; i-am dat și bani de atâtea ori; în loc de recunoștință, n-am auzit decât injurii din gura lui; de când sunt ministru la Justiție, am dat dispoziții să i se facă la Doftana tot felul de înlesniri; în loc să-mi mulțumească, n-a făcut decât să mă bârfească; ești un mare naiv când te lași impresionat de văicărelile lui; este un tip care suge bani de unde poate, de la prieteni și de la Ajutorul Roș, adică de la bolșevici; îți dau un sfat, păzește-te de el, este o fiară lipsită de orice pic de omenie".

Înțelegând că nu mai era cazul să insist, am renunțat la orice apărare și am plecat. „Nu uita, dragul meu, la ceea ce ți-am propus, e ultima șansă pe care o mai ai, să faci și tu ceva constructiv". „Orice aș face în contra onoarei, ar fi o construcție pe nisip, deci zadarnică", a fost răspunsul meu.

Și eu, pe timpul când eram student și apoi licențiat și apoi profesor secundar la Chișinău, am avut de mai multe ori ocazia să nu fiu mulțumit de atitudinea lui Constantinescu față de mine. Știu că a încercat în câteva rânduri să-mi facă intrigi pe lângă Tafrali[209] și Bărbulescu[210], însă eu nu m-am supărat pe el. La fel, în timpul luptei pentru catedră cu Oțetea, el nu mi-a dat nici un sprijin, fiind mai mult de partea adversarilor mei. I-am trecut cu vederea toate

aceste abateri de la prietenia cu mine numai pentru faptul că era persecutat pentru politica lui muncitorească. Acțiunea lui în contra fascismului și hitlerismului ne-a apropiat și mai mult. Față de canaliile care o făceau pe democrații în partidul nostru național-țărănesc, de-alde Andrei, Ralea, Călinescu și toți ceilalți, el reprezenta în ochii mei o valoare morală net superioară. În lumina acestei superiorități morale eu i-am trecut cu vederea lui Constantinescu-Iași toate scăderile. Iamandi, care nu-l vede de pe același plan cu mine, îl judecă, desigur, cu alți ochi. Trebuie să recunosc însă că tot ceea ce mi-a spus azi Iamandi despre el m-a impresionat mult și-mi pare rău.

Iau dejunul la „Capșa" cu Maniu, Lupu, Ionel Pop, Ghiță Pop, Ilie Lazăr și Ștefan Mihăiescu. E masa noastră de Crăciun. Maniu pleacă seara aceasta în Ardeal, iar Lupu peste două zile la Arsura.

Le povestesc pe scurt discuțiile mele cu Constantinescu-Iași și cu Iamandi, după care trecem în revistă situația politică internă și externă. Maniu și Lupu compătimesc pe toți acei care aderă la F.R.N. „Ei nu-și dau seama că va fi vai de pielea lor când regimul lui Carol se va prăbuși și aceasta foarte curând", zice Maniu. „Acum avem ocazia să scăpăm de un mare număr de lichele, zice Lupu, și să facem o primenire a tuturor cadrelor noastre". Ghiță Pop și Ionel Pop se ocupă de declarațiile făcute de Vaida ziarului „Tribuna" din Cluj. Ei constată că nenorocitul de Vaida „s-a făcut de râsul Ardealului cu aceste declarații". Maniu invocă pentru Vaida scuza „gravei sale senilități". Fănel Mihăiescu remarcă faptul, care face multă plăcere lui Lupu, că printre trădătorii care aderă la F.R.N. nu mai există nici un lupist, ci numai vechi național-țărăniști. Lupu pune în discuție cazul Costăchescu, spunând că „numai boala l-a împiedicat să adere la F.R.N. și că nu putem conta pe el dacă se face sănătoș". El susține că, la o viitoare reorganizare a partidului, trebuie înlocuiți toți colaboratorii lui Costăchescu, „care sunt formați în școala slugărniciei față de Palat". Toți remarcă faptul că dintre toți membrii corpului didactic din Capitală, membri ai partidului nostru, au mai rămas doi neînscriși la F.R.N.: Madgearu și cu mine; el profesor titular și cu avere, eu conferențiar suplinitor și sărac.

Situația externă evoluează, după aprecierea mea, foarte bine. Relațiile franco-italiene devin tot mai încordate. În ziua de 17 decembrie, guvernul italian a denunțat definitiv tratatele care le avea cu Franța din 1935; toată presa fascistă atacă Franța cu o rară violență și agită problema Savoiei, Corsicăi și a

coloniilor din Africa. Guvernul francez a declarat zilele acestea în Parlament că „Franța nu va ceda niciodată Italiei nici un petec de pământ fără război". Presei franceze nu-i scapă observația că îndrăzneala Italiei fasciste se datorește sprijinului promis de Hitler. Toată această încordare franco-italiană duce la concluzia că Franța nu pune nici o bază pe promisiunile lui Hitler și înțelege că trebuie să se înarmeze serios și să încheie cât mai repede pactul militar cu Sovietele. În continuare, eu arăt prietenilor mei că solidaritatea franco-engleză devine tot mai puternică în aceeași măsură în care Londra și Parisul se tem de planurile imperialiste ale Germaniei naziste. Recunosc și faptul că recent Chamberlain a declarat în Camera Comunelor că, în caz de un atac italian în Tunisia sau în alt punct din Mediterana, Anglia va fi alături de Franța: „Anul 1938, conchid eu, se termină, din punctul nostru de vedere, prin consolidarea alianței franco-engleze ca urmare a solidarității italo-germane și cu perspectiva încheierii pactului militar cu Sovietele, la care sunt nevoite să se gândească Londra și Parisul pentru a salva pacea; pentru noi, toate aceste lucruri vor duce în mod inevitabil la prăbușirea regimului lui Carol". Maniu și Lupu mă felicită pentru expunerea mea „atât de clară" și se declară cu totul de acord cu concluziile mele. „Deci, zice Lupu, putem petrece în liniște sărbătorile care vin iar de Anul Nou să ne felicităm că am văzut în fine partidul curățat de atâtea lepădături sinistre". Ne-am despărțit într-o atmosferă de mare însuflețire, ca niște oameni care ne putem mândri de atitudinea noastră dârză și curajoasă.

Pe la ora 6 a trecut pe la noi Maniu, să-și ia rămas bun de la Milica și să-i ureze Sărbători fericite. A adus două cutii mari de bomboane fetelor, un buchet de trandafiri Milicăi, iar mie mi-a dat un plic cu 30 000 lei „cheltuieli de reprezentare".

Pe la opt seara au trecut pe la noi să-și ia rămas bun familia Giosanu, care pleacă pentru două săptămâni la Paris și Londra. Au stat puțin, căci sunt invitați la 9 la Gavrilă Marinescu. I-am rugat să-mi aducă ziarele franceze și engleze cu tot ce scriu ele despre politica externă. Giosanu e sigur că ne apropiem de război, cel mai târziu la începutul verii. Nu crede în durabilitatea regimului de azi și ridiculizează partidul F.R.N., „la même Marianne autrement coiffée", zice el. Tot Iorga, Argetoianu, Vaida, Tătărăscu și „celelalte pușlamale, adunătură din toată drojdia partidelor". Giosanii sunt încântați de atitudinea mea corectă de a mă ține „departe de bălăceală".

Joi, 22 decembrie 1938

Stau în casă toată dimineața și citesc presa; completez *Jurnalul.* Seara, avem musafiri pe Lupu și pe fratele lui Costache, familiile C. Mihăiescu și Teodor Tănăsescu[211], care s-a stabilit de curând în Capitală, el fiind avansat consilier la Casație. E fratele mai mic al profesorului Tănăsescu de la Iași și al doctorului C. Tănăsescu, medicul șef al Capitalei. Tănăseștii sunt originari din Fălticeni și puțin cimotie cu familia mea. Soția lui Tănăsescu e fiica farmacistului Adace din Iași. Ei au doi copii, o fată, Ulpiana, colegă la „Carmen Sylva" cu Ioana, și un băiat, Răzvan, care învață la Liceul „Lazăr". De când s-au stabilit în Capitală ne vedem foarte des, ei locuind tot în Știrbei Vodă, la câteva case lângă noi. Ca magistrat, Tănăsescu nu face politică, deși frații lui mai mari sunt țărăniști; soția lui însă, care are ultimul cuvânt în menajul ei, are simpatii liberale, tatăl ei fiind liberal, bun prieten cu Victor Iamandi. Se discută foarte puțină politică. În calitatea noastră de gazde, suntem mulțumiți că Tănăseștii, Mihăieștii și frații Lupu, care se văd în seara aceasta pentru prima dată, se înțeleg perfect, creând o atmosferă de veselie, în care se spun bancuri și tot felul de glume pe seama regimului, a regelui, a camarilei și a oamenilor care aderă la F.R.N. Se fac glume, fără a se discuta serios nici o chestiune. Tănăseștii sunt fericiți că au cunoscut pe Lupu, față de care au multă stimă. Doamna Tănăsescu îi face chiar puțină curte, lucru care nu displace lui Lupu. După ora 12 s-au făcut două partide de poker; la una din ele am luat și eu parte. S-a petrecut minunat până la ora 3 din noapte. La plecarea musafirilor, fulguia ușor. Lupu pleacă mâine la Arsura, iar Tănăseștii la Iași pentru sărbători. Noi și familia Mihăiescu rămânem de sărbători în București.

Vineri, 23 decembrie 1938

În fine, Gafencu a fost numit ministru de Externe. Fănel Mihăiescu mă invită la dejun pentru a discuta cu câțiva prieteni atitudinea noastră față de F.R.N. Mă întreb ce mai avem de discutat și de ce prieteni este vorba. Nu-l întreb la telefon; aștept să mă lămuresc la dejun. Citesc până la amiază presa, completez *Jurnalul.* Adeziunile la F.R.N. continuă fără întrerupere. Se prăbușesc bronzurile cu o rapiditate surprinzătoare. Mă decepționează mult adeziunea lui I. Plăcințeanu[212] de la Iași, a lui Eugen Bădărău[213] de la Cernăuți și a învățătorului Stanciu Stoian[214] din București. Mă întreb apoi care sunt

motivele care l-au determinat pe C. Teodorescu, un om așa de treabă, viceguvernator la Banca Națională, vechi liberal, să adere și el la F.R.N. L-am cunoscut prin C. Mihăiescu, bunul său prieten. Mare decepție pentru mine!

La Șt. Mihăiescu găsesc pe Crihan, Lunguleac, Serdici, Leon, Hoisescu și Crăciun Șerbănescu. Mihăiescu mă pune în curent în câteva cuvinte cu rostul acestei întâlniri. Lupu a plecat cu trenul de 8,30 dimineață la Arsura. Ieri după masă toți aceștia au fost la Lupu și au discutat împreună chestiunea atitudinii noastre față de F.R.N., dacă guvernul este hotărât să aplice decretul în mod serios. Curios că Lupu nu mi-a spus nimic ieri seară despre această discuție, fie că n-o consideră importantă, fie că nu voia s-o discute în fața familiilor Tănăsescu și C. Mihăiescu. Fănel Mihăiescu spune că Lupu le-a declarat la sfârșitul discuției că îndată după sărbători „situația va fi coaptă pentru luarea unei hotărâri". Fănel a ținut să avem deja de azi un scurt schimb de păreri pentru ca în aceste două, trei săptămâni, cât ne despărțim, să reflectăm serios asupra celor ce avem de hotărât.

Discuția începe cam dezlânat. Se comentează mult adeziunile la F.R.N. și defecțiunile neașteptate ale fruntașilor legionari. Toți condamnă scrisorile lipsite de demnitate ale lui Radu Gyr[215], Dragoș Protopopescu[216], Nae Ionescu, Nichifor Crainic etc., etc. Și când te gândești că toți acești farsori o făceau pe oamenii noi, chemați să dirijeze o primenire morală a națiunii. Indivizii aceștia nu-și dau seama că, semnând astfel de scrisori, își semnează sentința lor de moarte politică. Crihan ne informează că printre basarabenii din partidul nostru, care au aderat la F.R.N., sunt și Al. Boldur[217], Pantelimon Erhan[218], I. Negrescu[219], Titus Hotnog[220], Ștefan Ciobanu[221] etc., etc. O nouă și mare decepție pentru mine, toți aceștia fiind buni prieteni ai mei. Sunt sigur că ei n-au făcut acest pas decât din lipsă totală de orientare politică. „În realitate, explică Crihan, toți aceștia s-au săturat de opoziție și nu pot rezista tentației de a mai juca un rol politic". „Aceasta înseamnă, cu alte cuvinte, zice Hoisescu, că toți domnii aceștia nu aveau nimic cu democrația și erau în realitate niște mari oportuniști; tot disprețul meu". „N-ai dreptate, domnule Hoisescu, i-a spus Leon; eu cunosc bine pe toți domnii aceștia de când eram avocat la Tighina; ei au luptat ani de-a rândul în contra dictaturilor liberale și averescane și dacă astăzi ei găsesc cu cale să termine odată cu această opoziție fără sfârșit, eu nu cred că avem dreptul să-i blamăm". „După acest

raționament, îi răspunde Hoisescu, înțeleg că și dumneata ești pe cale să ne părăsești". „Fără doar și poate, dacă mi se oferă o situație acceptabilă", i-a răspuns Leon. Șerbănescu a vorbit în același sens, raliindu-se fără rezerve la părerea lui Leon. „Toți suntem trădători, depinde de prețul ce ni se oferă; neștiind dacă mi se dă prețul care-l cer eu, prefer să rămân în partid și să nu ader la F.R.N." Lunguleac s-a plasat pe o linie de mijloc, susținând că orice adeziune la F.R.N. „este rușinoasă, întrucât e o trădare față de partidul pe care-l părăsești în plină luptă". „O singură împrejurare poate totuși scuza o astfel de adeziune, continuă el, aceea a constrângerii; pot fi cazuri când situația este atât de gingașă, încât aderarea la F.R.N. ar putea fi scuzată".

Cum discuția se lungea fără rost, Crihan și Hoisescu au cerut insistent să vorbesc eu și să arăt cum se pune această problemă.

Am început prin a repeta ceea ce spusese Fănel Mihăiescu la dejunul de la „Capșa" de miercuri în fața lui Maniu și a lui Lupu, că este o mândrie pentru noi, foști lupiști, că până azi nici unul dintre ei n-a trădat partidul și că toți care au aderat la F.R.N. sunt numai foști național-țărăniști, îndeosebi prieteni ai lui Mihalache. „Toți acești fruntași din partidul nostru, care au ocupat posturi de conducere, deputați, senatori, miniștri, prefecți, revizori școlari sau inspectori școlari etc., etc., părăsind azi partidul pentru a adera la F.R.N. sunt niște simpli trădători, secături oportuniste; să nu ne înșelăm sau să căutăm să ne furăm căciula, am spus eu; cazurile excepționale despre care vorbește Lunguleac rămâne să le vedem, să le analizăm pentru a ne putea da seama dacă în adevăr poate fi vorba de o constrângere atât de gravă care să justifice trădarea; care fruntaș din partidul nostru nu cunoaște programul și bazele pe care duce el lupta cu forțele răului; a-l abandona astăzi, în plină luptă, și a trece de partea adversarilor, cum vreți d-voastră să numiți acest fapt altfel decât o trădare nerușinată, lipsită de orice scuze; de altfel, așteptați puțin și veți vedea cum se vor prăbuși cu toții și cum toată șandramaua, cu Carol cu tot, se va dărâma peste capul lor; nu numai că nu trebuie să facem ca ei, dar, din contra, să-i compătimim, să-i condamnăm, căci și-au pus singuri o lespede de mormânt pe toată activitatea lor politică din trecut; pentru ei va fi ceea ce se spune în *Biblie*, scrâșnirea dinților".

Hoisescu, Lunguleac, Fănel Mihăiescu și Crihan s-au ridicat în picioare, aplaudându-mă puternic și strigând bravo. Ceilalți au fost nevoiți să facă la fel, rușinați de ceea ce vorbiseră. „Dragii mei, am adăugat eu, chiar

dacă noi toți am adera la F.R.N., situația nu se schimbă cu nimic, alte câteva picături într-o băltoacă puturoasă; țara rămâne acolo unde se află Maniu, Lupu, Mihalache și ceilalți câțiva fruntași onești, care nu vor să se compromită; personal, eu sunt fericit să rămân lângă astfel de oameni". Nimeni n-a mai luat cuvântul și s-a continuat masa cu glume și înjurături la adresa celor care ne-au părăsit.

După masă, pe la 8 seara, ne trezim cu Vasile Spiridon și cu soția lui, cu pachete și două damigene de vin; ei vin direct de la Tecuci și vor să petrecem împreună cu familia lor din București ajunul Crăciunului mâine seară. Acceptăm cu plăcere și facem prin telefon invitațiile corespunzătoare. Elenuța va veni mâine dimineață, cu sora ei, Pati Petrescu, să ajute pe Milica la pregătirea mesei. Avem căprioară, iepuri și doi curcani, vin excelent, alb și negru; noi vom completa restul.

Sâmbătă, 24 decembrie 1938

Pe la 8 dimineață trec să mă vadă Ghiță Pop și Ilie Lazăr, care pleacă la amiază la Cluj, pentru ca mâine la prânz să se ducă la Bădăcin să-l felicite pe Maniu. Regret mult că nu-i pot însoți și eu. Îi rog să-l informeze pe Maniu că între Statele Unite și Germania raporturile devin din ce în ce mai încordate, ceea ce e un lucru foarte bun pentru Europa.

După rechemarea ambasadorilor și atacurile violente ale presei americane la adresa Germaniei, acum s-a produs un nou incident. Însărcinatul cu afaceri al Germaniei la Washington, Thomsen, a protestat la Ministerul de Externe în contra atacurilor repetate pe care ministrul de Interne Ickes[222] le-a îndreptat în contra guvernului german referitor la persecutarea evreilor și catolicilor. Ministrul german consideră aceste atacuri „drept grosolane și inadmisibile". Guvernul american i-a răspuns că față de aceste persecuții barbare el nu are de dat nici un răspuns. Statele Unite urmăresc cu mult interes evenimentele din China, unde japonezii au făcut noi cuceriri importante în ultimul timp; e natural deci ca guvernul american să nu vadă cu ochi buni colaborarea tot mai strânsă a Japoniei cu Germania.

Stau restul zilei în casă și pun ordine în hârtiile mele de pe birou. Țin la zi *Jurnalul.* În urma atâtor defecțiuni ale fruntașilor legionari, Ministerul de Interne a pus în libertate un număr de 131 de legionari din lagărul de la Vaslui, care au

semnat apelul pentru încetarea luptei și supunere față de noua ordine instaurată. Ziarele anunță noi defecțiuni. Sunt sincere? Numai viitorul ne va spune.

Seara, pe la 8, au sosit toți musafirii, familiile Ispasiu, Petrescu, Panaitescu, Georgescu și Spiridon. Azi după masă a sosit și Fănică de la Dridu. Corina face Crăciunul cu noi, iar de Sfântul Vasile se va duce la Bogdănești. În seara aceasta stau și ei cu noi. Înainte de masă discutăm aproape două ore situația politică internă și externă. Nici unul dintre musafiri nu face politică, însă toți, afară de Vasile Spiridon, au sentimente liberale. Este un acord unanim în înfierarea trădătorilor care-și părăsesc partidele în mod scandalos. Toți ridiculizează F.R.N.-ul și blamează pe rege pentru amestecul nepermis în viața partidelor. Georgescu, care are multe legături în cercurile bancare din Capitală, spune o serie de lucruri de necrezut despre afacerile regelui și ale membrilor mai importanți ai camarilei. Mihai Ispasiu condamnă în termeni aspri de tot trădarea lui Savel Rădulescu, a lui Gafencu și a lui Vișoianu. El spune că tot personalul Ministerului de Externe e nemulțumit de numirea lui Gafencu și că toată lumea șoptește că el i-a fost impus regelui de poloni, care-l susțin cu bani de mulți ani.

Pe la 10 ne-am așezat la masă, care s-a desfășurat într-o atmosferă de multă veselie. S-au spus toate bancurile care circulă în țară la adresa regelui și a Lupeștei și a celorlalți membri din camarilă. S-a făcut muzică. Fănică a cântat din chitară. S-au jucat și cărți. Petrecerea a ținut până la 4 din ziuă.

Duminică, 25 decembrie 1938

Citesc în ziarele de ieri darea de seamă a discursurilor ținute la marea întrunire de la Chișinău din 22 decembrie a partidului F.R.N. Vasile Spiridon spunea ieri că la Tecuci lumea spune despre F.R.N. că este „Frontul Răilor și Netrebnicilor". Au vorbit; generalul Văitoianu, Pelivan, Petre Andrei, fratele lui George Pascu, fostul secretar național-țărănist de Bălți, Dumitru Pascu și, în fine, noul regalist, C.C. Giurescu[203], cel care strigă peste tot că a început „o eră nouă". Sunt curios să știu cum va reacționa Iorga în fața acestei ascensiuni [...].

Adeziunile la F.R.N. curg mereu. Nerușinarea n-are margini! Cărluță, în inconștiența lui, se bucură sigur și nu-și dă seama că el poartă răspunderea morală a acestor prăvăliri de caractere. Din oameni cu bună reputație ieri, el a făcut azi niște trepăduși politici de râsul lumii. Aceștia toți, când se vor trezi

într-o zi și vor vedea în ce prăpastie morală au căzut, vor trebui să se răzbune pe marele tartor, care și-a bătut joc de ei. E primul Crăciun pe care țara îl face într-o atmosferă de teribilă decadență morală.

La ora 5 după masă m-am dus cu familia la cinema pe bulevard, ca să mai scap puțin de obsesia acestei atmosfere.

Luni, 26 decembrie 1938

Luăm dejunul la familia C. Mihăiescu. Mai sunt prezenți: părinții și fratele doamnei Mihăiescu, Jenică Amza. C. Mihăiescu și membrii familiei sale au toți multe cunoștințe și rude în rândurile legionare. După el, „toate apelurile și scrisorile care le semnează ei pentru a se elibera din lagăre, n-au nici o valoare pentru că față de un bandit ca regele Carol nu contează nici un angajament, nici o semnătură; nu există angajament de onoare față de un bandit care te atacă prin surprindere, la drumul mare; legionarii sunt convinși că ora lor se apropie, întrucât Hitler va fi curând stăpânul Europei și atunci soarta lui Carol va fi în mâinile lor; totul deci este ca ei să supraviețuiască". Mihăiescu a văzut acum două zile pe Georgescu-Cucoș, care i-a spus că Iorga e nu numai supărat pe rege, dar amenință să demisioneze din funcția de consilier regal și să se retragă eventual și din învățământ, pentru a se stabili la Vălenii de Munte sau undeva în străinătate. Iorga găsește „stupid" partidul unic și a protestat în contra primirii în F.R.N. a lui Giurescu. În realitate, el e furios pe rege, care dă multă atenție bârfitorilor săi, Giurescu, Roseti Bălănescu[224] etc., și nu face apel la prietenii lui. Discutăm mult chestiunea raporturilor americano-germane. Amândoi suntem de acord că dacă ele continuă pe tonul acesta, atunci Hitler face o greșeală de neiertat, punându-și pe cap Statele Unite.

După masă la un cinema cu familia.

Seara stăm acasă. În vederea patronului lui Fănică de mâine a sosit azi din Basarabia, unde este pretor, fratele nostru Nicolae[225]. Petrecem până după miezul nopții onomastica lui Fănică de mâine.

Marți, 27 decembrie 1938

Stăm în casă și citim toată dimineața. Milica și Corina pregătesc masa din seara aceasta, la care avem invitați familiile Mihăilescu, Marinescu și preotul Bobulescu, cu copiii, Tanța și Gheorghiță[226]. Aflu de la preotul

Bobulescu că patriarhul Miron Cristea e destul de serios bolnav. Operația lui de prostată n-a reușit și nu se știe dacă nu are un cancer. „Boala de care suferă, zice Bobulescu, e rezultatul vieții aventuroase care a dus-o la tinerețe, de mare berbant care nu se mai sătura de femei". Colonelul Mișu Marinescu confirmă și el boala patriarhului. El spune că d-rul Angelescu nu-l poate suferi și că e pur și simplu scandalizat de destrăbălarea lui și a membrilor familiei sale. „Așa se explică pentru ce Carol îl face să joace cum vrea el, continuă Marinescu; dacă n-ar avea acoperirea regelui, această boaită ar merita să fie destituită și închisă într-o mănăstire până la sfârșitul zilelor". „Era deci indicat, spun eu, ca un om de așa frumoasă reputație să prezideze revoluția morală a lui Carol al II-lea; cum e turcul și pistolul; șnapanii, când sunt între ei, trebuie să râdă pe înfundate de cât pot ei păcăli lumea".

Colonelul Marinescu știe de la Angelescu că între conducătorii F.R.N.-ului este „o mâncătorie nemaipomenită; liberalii caută să-și asigure un număr cât mai mare de partizani, iar Călinescu și prietenii săi urmăresc același lucru, sperând să-și creeze o majoritate; între aceste două grupări, Vaida, Iorga și Argetoianu s-au asociat pentru a-și salva cât mai mulți prieteni și sunt toată ziua în cabinetul lui Urdăreanu cu plângeri în contra lui Iamandi și a lui Călinescu; regele e furios pe toți și-i amenință să facă apel la Maniu, dacă ei mai continuă să se certe și nu se înțeleg".

Musafirii stau până la miezul nopții. S-a făcut muzică și s-au jucat cărți. Fănică e fericit și declară că niciodată n-a petrecut mai bine de ziua lui. Decidem să ne ducem cu toții la Bogdănești de ziua tatei; cu ocazia aceasta asistăm și la reveion și la petrecerea din noaptea Sfântului Vasile. Nicolae și Corina vor pleca poimâine, iar noi, cu Fănică, în ziua de 30; totul, bineînțeles, dacă nu va viscoli între timp. După necazul cu moartea lui Miluc, va fi o mare consolare pentru tata să se vadă iar înconjurat de copiii care mai suntem în viață. Mircea[227] e deja la Bogdănești.

Miercuri, 28 decembrie 1938

Vorbesc la telefon cu tata și-l previn că vom merge cu toții la Bogdănești, dacă timpul va fi bun. Ne așteaptă cu mare bucurie și spune că „după toate semnele lui" timpul se va menține frumos până după Bobotează. Am telefonat și lui Balan să ne trimită mașina la gară.

Ziarele anunță numirea lui Petrescu-Comnen[228] ambasador pe lângă Vatican. În sudul Basarabiei a avut loc o mare catastrofă de cale ferată, 93 morți și 142 răniți; pagube imense.

În Spania, lucrurile par să se apropie de sfârșit. Rebelii anunță noi succese în Catalonia, iar franco-englezii nu fac nimic pentru a ajuta pe republicani. Mare rușine pentru democrațiile anglo-franceză!

În ce privește F.R.N.-ul adeziunile nu mai contenesc. Nu-mi închipuiam să fie atâtea lichele în țara noastră!

Azi am terminat toată corespondența cu străinătatea. *Jurnalul* meu este la zi. Seara, la cinema cu toții.

Joi, 29 decembrie 1938

Nicolae și Corina pleacă la Fălticeni cu acceleratul de 6,30 dimineață. Pe la 9 vine Constantinescu-Iași să vadă ce am aranjat cu Iamandi în chestiunea lui. Evitându-l să-l jignesc, l-am pus în curent cu discuția avută cu Iamandi în legătură cu salarul. L-am prevenit că Iamandi e furios pe el pentru că a fost informat din mai multe părți că deși l-a ajutat în mai multe rânduri a fost criticat și înjurat; în aceste condiții nu mai poate conta pe ajutorul lui. L-am sfătuit să-i facă o vizită și să-i explice că totul este probabil o intrigă. Constantinescu recunoaște că l-a criticat în diferite ocazii și, ca atare, nu se poate duce la el. La Andrei și mai puțin, pentru că are păreri și mai proaste decât de Iamandi. „Aștept să veniți voi la putere, zice el râzând, căci altă soluție nu văd pentru un moment". Cu ajutorul lui Lupu, Maniu și C. Mihăiescu i-am făcut rost de 5 000 lei, ajutor pentru Anul Nou. E îndurerat ca și mine de evenimentele din Spania și înjurăm amândoi pe Franco[229] și pe toate bestiile care-l susțin. Ne înțelegem să ne vedem după Anul Nou, noi plecând mâine la Bogdănești.

Milica a făcut tot felul de prăjituri pentru tata. Eu am procurat câteva sticle de vin bun și patru de șampanie franceză. Ne culcăm devreme ca să putem pleca cu acceleratul de 6,30. Ziarele de azi anunță noi adeziuni la F.R.N. și publică mai multe scrisori din partea fruntașilor legionari prin care se angajează să părăsească lupta legionară. Scrisorile acestea sunt foarte jenante pentru ei. De la Paris se anunță că în ziua de 27 decembrie Tătărăscu și-a depus scrisorile de acreditare ca ambasador. Sunt foarte curios să știu ce

i-a spus președintele Franței, Daladier și Bonnet și dacă i-au atras atenția asupra regimului inadmisibil din țara noastră.

Vineri, 30 decembrie 1938

Plecăm la Fălticeni cu Fănică, cu acceleratul de dimineață (6,30). Nimeni într-un vagon prost încălzit, însă fetele și Milica sunt îmbrăcate în haine groase și călătoresc bine. Câmpul este acoperit de un strat gros de zăpadă. Călătorim cu soare aproape tot drumul. De la Pașcani se urcă și Dornescu, care mă însoțește până la Dolhasca. Mă pune în curent cu situația de la Pașcani. În afară de Pomârleanu și Spiridonescu, care au plecat mai demult de la noi, absolut nimeni nu s-a raliat F.R.N.-ului, nu numai de la noi, dar și din celelalte partide. „Toată lumea, zice Dornescu, are convingerea că F.R.N.-ul e ceva ridicol, care nu poate dura".

La Fălticeni mă așteptau prietenii noștri în gară. M-am întreținut puțin cu ei, înțelegându-ne să ne vedem duminică la 12 la Balan, la un pahar de vin, când vom putea vorbi pe îndelete. Am plecat cu mașina direct la Bogdănești. E timp rece, dar foarte frumos. Soare cu dinți. În mașină însă nu simțim frigul, deși ea nu are decât laturi de pânză, care nu se închid prea bine. Pe la 3 ajungem cu bine la locuința tatei, care s-a mutat în casa lui, vis-à-vis de școală, unde a rămas Ghiță ca director. Prezența noastră, a copiilor i-a mai ridicat puțin moralul tatălui nostru. Petrecere mare până după miezul nopții cu toți membrii familiei; muzică, glume și joc de cărți.

Sâmbătă, 31 decembrie 1938

În cursul dimineții s-au perindat în casa noastră toți fruntașii din comună, indiferent de partide. A fost o problemă întreagă pentru desemnarea membrilor Comisiei interimare la Primărie. Până la urmă s-au pus de acord toți fruntașii țărăniști, liberali, averescani și legionari pentru o comisie prezidată de N. Florea, om de treabă și care nu face parte din nici o organizație. Mi se spune că la fel s-a întâmplat și în comunile vecine, Râșca, Boroaia, Baia și Ciumulești. Ca și la Pașcani și Fălticeni, nimeni nu vrea să se compromită cu regimul lui Carol, care, zice lumea, „vrea să vâre țara în război, alături de Hitler". Realitatea este că lumea noastră nu vrea să audă nici de război și nici de nemți. A fost o plăcere pentru mine să aud aceste lucruri

din partea unor oameni simpli, care nu citesc nici gazetele. Prietenii mei național-țărăniști sunt mândri că în ochii lor eu trec drept fruntașul politic al județului. Așa spun și reprezentanții celorlalte partide, îndeosebi liberalii. În realitate, figura lui Maniu ne acoperă pe toți cu aureola lui, el reprezentând toată rezistența morală a țării față de un suveran amoral și dezechilibrat.

De la 4,30 după masă încep să vină cetele de irozi, întâi cea din Buda și Slătioara, apoi cele din Juhalea și Râșca; după 6 vin și cele trei din Bogdănești. Le dau la toți bacșișuri bune, mai ales la „jidani", la capră și lăutarilor. Ioana și Rica se amuză enorm și fac mare haz de jocul și glumele „jidanilor". După trecerea cetelor de irozi ascultăm urătorii și chemăm în casă pe ursarii care fac cu ursii lor tot felul de jocuri vesele.

La miezul nopții sărbătorim Reveionul, o dată cu onomastica tatălui nostru. E prezentă toată familia. Frații mei împreună cu verii noștri, Cărlănești, cântă din vioară și chitară. Cântăm cu toții cântece de Crăciun și ascultăm noul aparat de radio, pe care eu l-am adus cadou tatei de ziua lui; e un aparat cu baterii; voi aranja cu Balan la Fălticeni să aibă grijă să procure la timp bateriile respective. La ora 3 petrecerea a luat sfârșit într-o atmosferă de mare însuflețire.

A trecut un an foarte greu pentru toată familia mea, mai ales pentru mine, care mă văd la sfârșitul lui fără conferința de la Academia de Comerț. Încep anul nou tot în calitatea mea de avocat și profesor de liceu, așa cum eram în 1921, când m-am căsătorit și am plecat la Paris pentru doctorat. Timp de 17 ani independența mea de caracter m-a împiedicat să mă titularizez în învățământul superior cu toate studiile mele în străinătate și cu toate lucrările mele. Eșecul meu constituie pentru mine un adevărat termometru pentru aprecierea temperaturii morale a intelectualității românești. În politică, la fel. Mi-am făcut o situație, singur, începând cu partidul lui Lupu, care nu exista în județul Baia și m-am ales de trei ori în opoziție ca deputat, o dată ca deputat eparhial, singura demnitate care o mai port și astăzi. Datorită aceleiași independențe de caracter, nu m-am înscris nici la liberali, nici la național-țărăniști, când aceste partide erau la putere și azi refuz la fel să ader la F.R.N. pentru a rămâne un om consecvent cu convingerile mele democratice. Rămân alături de Maniu și de Lupu, cu toate riscurile care le comportă azi independența mea politică.

Duminică, 1 ianuarie 1939

Plecăm din Bogdănești la ora 11,30. Merge cu noi și Fănică; el trebuie să fie mâine la Dridu, unde este medic de circumscripție. Corina și Neculai mai rămân până la Bobotează.

Găsesc la Balan pe toți fruntașii noștri din oraș, plus Bratu și Ștefănescu, veniți să mă vadă și să mă felicite pentru Anul Nou și ziua numelui.

Le fac o expunere de o oră asupra situației noastre politice, internă și externă, pentru a ajunge la concluzia că F.R.N.-ul este o creațiune „născută moartă", care se va prăbuși în ridicol, scoțând pentru totdeauna din viața publică pe nenorociții care au aderat la el. Aplauze furtunoase și unanime au subliniat concluziile mele. Titus Ionescu, Zarian, Bratu și Ștefănescu au subliniat în câteva cuvinte mulțumirea lor de a se vedea într-un partid care e stimat de toată țara pentru linia lui politică, dârză și cinstită. Urale nesfârșite au ieșit din piepturile lor când s-a pronunțat numele lui Maniu. Neamul nostru are foarte multe secături, dar numărul oamenilor de treabă și cu caracter, din fericire, e mult mai mare!

Până la ora 2, când am plecat la gară, am luat cu toții câte o gustare cu vin bun, servit din restaurantul Ton. Prietenii mai mă informează că ceea ce s-a întâmplat la Bogdănești cu formarea comisiei interimare s-a repetat și în restul județului. Singurul fruntaș liberal, care a aderat la F.R.N. până azi e V. Ciurea, cunoscut pentru oportunismul și lipsa lui de caracter. Întâlnindu-l pe stradă pe Titus Ionescu, i-a spus că „n-a avut încotro și a aderat pentru ca guvernul să nu trimită prefect pe cineva străin de județ". Toată lumea îl ridiculizează, pentru că „s-a sacrificat".

Până la Lespezi au mers cu noi și Ștefănescu și Bratu. În gara Pașcani mă așteptau: Dornescu, Mihai Popovici din Luncă, Prisacaru din Vatra Pașcani, Racek și I. Muraru, muncitori în Atelierele Pașcani. M-am întreținut cu ei timp de un sfert de oră, cât oprește rapidul în această gară. Mă bucură și-aici optimismul prietenilor mei și marea lor stimă și admirație față de Maniu.

De la Roman până la Focșani am călătorit cu ninsoare liniștită, pe urmă ea a încetat și cerul s-a înseninat. Fetele și Milica au dormit până aproape de București. Eu am privit pe fereastra compartimentului, copleșit de gânduri în urma celor auzite și vorbite. Ce ne va aduce noul an din care a trecut deja o zi? Ajungem la miezul nopții cu bine acasă, unde găsim cald și liniște

deplină. Stăm până la trei dimineață și ascultăm muzică la posturile străine. Servitoarea noastră, Floarea[230], ne-a întreținut foarte curat casa. I-am adus o scrisoare de la familia ei din Bogdănești. Părinții ei sunt foarte fericiți că ea are un serviciu atât de bun la noi. E foarte cuminte, harnică și conștiincioasă.

Luni, 2 ianuarie 1939

Citesc toată ziua presa din ultimele zile și completez *Jurnalul*. Seara avem musafiri familia C. Mihăiescu. Unul din funcționarii săi, Piccolo, evreu francez, s-a întors ieri de la Paris, unde a fost trimis să regularizeze conturile reprezentanței de la București cu Uzinele Renault. Mihăiescu dirijează această reprezentanță pentru România. Piccolo a adus vestea că foarte curând va avea loc o schimbare de guvern în vederea complicațiilor care pot surveni în primăvară cu Hitler și cu Mussolini. Se zice că socialiștii și o parte din radicali tratează deja cu Tardieu[231] formarea unui guvern de largă concentrare națională pentru a grăbi încheierea pactului militar cu Sovietele. Câțiva funcționari superiori de la Renault i-au spus că în timpul din urmă, guvernul englez ar fi și el de acord să se încheie pactul militar cu Sovietele, altă cale neexistând pentru a împiedica pe Hitler și Mussolini să dea foc Europei. Tot Piccolo spune că opinia publică franceză este foarte îngrijorată de violența atacurilor presei fasciste italiene în care vede dovada sigură a complicității lui Mussolini cu Hitler. Văd și din ziare că guvernul francez începe să ia în serios revendicările teritoriale ale Italiei fasciste. Daladier și alți membri ai guvernului anunță plecarea lor pe curând în Corsica, Tunisia pentru a le vizita și asigura populațiile respective că nici un moment Franța nu se gândește să le cedeze Italiei. Aceasta mai revendică Somalia franceză și un rol în conducerea Societății Canalului de Suez. Mihăiescu crede că războiul este inevitabil în primăvara aceasta. „Dacă anglo-francezii, zic eu, fac pactul cu Sovietele, atunci nu numai pacea este asigurată, dar se poate obține și dezarmarea Germaniei, după care dezumflarea lui Hitler și Mussolini devine inevitabilă".

Mihăiescu e profund decepționat de Gafencu. Acesta a făcut în fine declarații presei, referitoare la politica noastră externă. „Bate apa în piuă o pagină întreagă de ziar, zice el, fără să spună nimic; vrea pace și raporturi bune cu toată lumea, când știe foarte bine că această lume este dezbinată profund și țara noastră trebuie să aibă o politică cinstită, clară, alături de acei

care-i garantează frontierele". „Declarațiile lui Gafencu, spun eu, sunt redactate de Urdăreanu și de Carol; el n-a făcut decât să le citească; Gafencu, fiind lipsit de personalitate, este atât de fericit că e ministru de Externe, încât este în stare să adopte și să citească orice inepții carliste".

Mihăiescu a văzut zilele acestea și alte persoane decât Georgescu-Cucoș, care toate i-au spus că în adevăr Iorga tună și fulgeră în contra rolului care i se dă lui Giurescu în F.R.N. și amenință cu demisia. În ultimul timp el e furios și pe Ionescu-Sisești[232], pe care-l considera obligatul lui, pentru a afla acum că acesta, înainte de a fi iorghist, era un carlist turbat. „Regele Carol va sfârși prin a grupa în jurul său, ar fi spus Iorga, toate lichelele și drojdia partidelor; eu n-am ce căuta în așa bălăceală"! Mihăiescu e furios, cu drept cuvânt, pe Iorga, care, zice el, „are nerușinarea să vorbească de lichele și de bălăceală când paranoicul o viață întreagă nu s-a complăcut decât între lichele și în bălăceală; e furios acum pe Carol, care i-a imitat metodele". El e fericit că Lupu și cu mine am rămas lângă Maniu. Critică aspru de tot pe Serdici și pe Leon pentru defetismul lor. El crede că aceștia sunt gata să adere la F.R.N., „nu pentru o friptură, ci numai pentru un mititel dacă li se oferă". Cam tot așa cred și eu. Mihăiescu e foarte decepționat de fruntașii legionari, care se tăvălesc acum fără pic de pudoare la picioarele lui Carol, cerându-i iertare; „așa rușine n-am mai văzut până azi, mai ales de la niște oameni care pretindeau că vor moraliza viața țării, făcând-o tot așa de frumoasă ca și soarele de pe cer". „Numai naivii au putut lua în serios pe niște farsori care jucau rol de coloana a 5-a pentru dușmanii României Mari", i-am răspuns eu.

Marți, 3 ianuarie 1939

Azi în calendarul catolic este Sfânta Genovevă, onomastica doamnelor Tafrali și Șerban, ambele franțuzoaice. Familia Șerban[233] e stabilită din toamna aceasta în București, unde el vrea să se transfere. Pentru moment face naveta la două săptămâni, la Iași, pentru cursuri. S-au stabilit într-un mic apartament, cu garaj, în strada Romană, colț cu Dorobanți. Ne vedem des, deși din punct de vedere politic nu există nici o afinitate între noi. El pretinde că ni-i prieten, deși în lupta mea de la Iași pentru catedră, el a jucat pe ambele tablouri. Este însă un om cult, bun profesor și de o societate agreabilă. Soția lui este o femeie serioasă, bună gospodină și foarte cultă. Milica se înțelege foarte bine cu ea. Șerbanii au

un copil, Jean Pierre, cam răsfățat și foarte nervos. Nu cred să iasă ceva bun din el. Este foarte des bătut de părinți și nu știu dacă acest lucru nu-i va strica și mai mult caracterul. La 8 ani e deja hoț și mincinos. Părinții sunt disperați uneori de el și se gândesc să-l așeze într-un internat sever, undeva în Franța.

Am fost invitați azi la ei la dejun, împreună cu doamna Tafrali, sosită ieri de la Iași și care stă la dânșii. Sărbătorim astfel două patroane. Discutăm mult situația externă și îndeosebi tensiunea franco-italiană, la ordinea zilei. Nepotul doamnei Tafrali, ca și rudele doamnei Șerban, stabilite la Paris, le-au scris că războiul cu Germania și Italia va izbucni cât de curând dacă nu se încheie pactul militar cu Sovietele. Doamnele Tafrali și Șerban susțin că așa ură este azi în Franța contra fascismului italian, încât în eventualitatea unui război, „armata franceză ar face praf Italia în mai puțin de trei zile".

Șerban nu prea vede cu ochi buni pactul militar cu Sovietele și speră să nu se înfăptuiască. Rămâne să discut altădată cu el această chestiune, când vom fi numai noi singuri.

M-am înțeles cu doamna Tafrali să mergem mâine la 11 la tipografia „Universul", pentru încheierea socotelilor privitoare la manualele de istorie de curs secundar ale fostului ei soț și de care mă ocup eu. Ea a fost azi la amiază în audiență la Andrei, care i-a aprobat o sută de mii de lei pentru biblioteca lui Tafrali, pe care ea o vinde Bibliotecii Universității. Ea spune că Andrei a primit-o foarte bine și i-a satisfăcut pe loc cererea.

Miercuri, 4 ianuarie 1939

Am însoțit pe doamna Tafrali la „Universul", unde și-a încasat drepturile de autor, vreo 5 000 de lei. Ea a luat dejunul la noi, am invitat și pe soții Șerban. Seara aceasta doamna Tafrali se întoarce la Iași, cu vagon lit.

Șerban crede că nu este exclusă o răfuială militară între cehoslovaci și unguri, dată fiind încordarea care există între ei. Slovacii atacă violent în presa lor pe unguri pentru „cruzimile și sălbăticiile nemaipomenite" pe care le comit aceștia față de populația slovacă din regiunile proaspăt ocupate de ei. Îi răspund că nu se va întâmpla nimic și că nu se va trage nici un foc de armă, pentru simplul motiv că Germania nu va permite complicații în spațiul ei politic și economic. Slovacia și Rutenia subcarpatică pot fi considerate de pe acum ca și anexate la Germania.

Seara la 8,30 am condus la gară pe doamna Tafrali, împreună cu familia Şerban. Am rămas cu impresia că Şerbanii au răsuflat uşuraţi că au văzut-o plecată. Deşi prieteni vechi, totuşi nu se prea înghit. Tot aşa erau raporturile dintre aceste două familii şi pe vremea când trăia Tafrali. Eu am căutat întotdeauna să-i împac. De vină au fost numai soţiile lor, amândouă franceze, foarte ambiţioase şi cam invidioase.

Citesc presa până târziu, scriu la *Jurnal* şi ascult posturile de radio străine. Tensiunea franco-italiană mereu la ordinea zilei. În timp ce presa italiană revendică mereu Corsica, Savoia, Tunisia, Somalia etc., ziarele franceze ridiculizează aceste „pretenţii absurde" şi invită „viteaza armată italiană să le cucerească cu forţa armelor". Daladier şi ministrul Marinei de Război, Campinchi[234], au vizitat Corsica şi acum se află în Tunisia; peste tot au făcut declaraţii categorice în contra revendicărilor italiene.

Cât despre discursul regelui de 1 ianuarie, el este un monument de inconştienţă şi de laudă de sine. Are doar scuza că asistă la prăvălirea atâtor pretinse caractere care aderă cu miile la F.R.N.-ul lui şi la scrisorile umilitoare ale fruntaşilor legionari, care-i cer clemenţa. Cum să nu fii obraznic când vezi în jurul tău, în loc de oameni dârzi, o mare de capete plecate, care cer îndurare. Avocatul legionar din Iaşi, Ilie Gârneaţă[235], declară într-o scrisoare publică „hotărârea lui de a se supune legilor ţării şi de a-i respecta Constituţia lui Carol". La fel declară intelectuali ca profesorul D. Găzdaru[236] de la Universitatea din Iaşi, Radu Demetrescu Gyr, scriitor, şi mulţi alţii.

Joi, 5 ianuarie 1939

Văd dimineaţă pe Daşcovici. Îmi spune că Andrei nu poate prezenta regelui un decret pentru mine cât timp nu ader la F.R.N. I-am răspuns că nu am nici o pretenţie. Daşcovici e destul de jenat pentru că-şi dă seama foarte bine de nedreptatea care mi se face şi de faptul, zice el, „că învăţământul pierde un element de valoare". „Din moment ce politica primează, i-am răspuns eu, nu e cazul să vă jenaţi, însă dacă lucrurile s-ar putea schimba într-o zi, să nu pretindeţi atunci că aţi apărat învăţământul în funcţiunile pe care le ocupaţi dumneata, Andrei şi Vintilă Mihăilescu". El mă întreabă dacă n-aş accepta pentru un moment, „până se vor mai linişti lucrurile", suplinirea unei catedre de arheologie şi genealogie la Şcoala Arhivistică; această şcoală de

rang universitar funcționează pe lângă Arhivele Statului; profesorii sunt asimilați în grad cu conferențiarii universitari și sunt retribuiți la fel. Am acceptat pe loc și am lăsat o cerere în acest sens. Decât nimic, e bine și așa, mai ales în felul acesta îmi pot păstra mai departe catedra de la Chișinău, de la care primesc salarul de 20%, cât timp sunt în concediu. Ne înțelegem să trec luni pe la el să iau ordinul de numire care se face de minister. „Andrei va admite să-l semneze?", îl întreb eu. „Aceasta-i treaba mea, atâta lucru pot face și eu", mi-a răspuns el.

Mă întorc acasă bucuros de noua mea situație. Sub un regim ca acesta, nu poți cere mai mult dacă vrei să rămâi cu onoarea nepătată. Milica se îndoiește totuși că Andrei va semna ordinul de numire. Să vedem!

Pe la 12,30 vine preotul Ionescu de la biserica de lângă noi, „Cuibul cu barză", cu ajunul Bobotezei. Îi servim „pelincele Domnului și vărzările moldovenești", care se obișnuiesc la această zi.

Restul zilei stăm cu toții acasă, ziua de azi fiind, ca și Vinerea Mare, zi de post și reculegere. Citim și ascultăm posturile străine, care dau muzică religioasă. Spre seară trec pe la noi soții Brânzei. Le servim și lor vărzări și pelinci (turtele Domnului). Doamna Brânzei este directoarea școlii primare „Cuibul cu barză" și o are elevă pe Rica. O iubește foarte mult pentru hărnicia și cumințenia ei.

Vineri, 6 ianuarie 1939. Boboteaza

Mergem cu toții la biserică și asistăm la slujba Iordanului. Milica ia o sticlă de aghiazmă. După-masă ne ducem la cinema, iar seara fetele își fac lecțiile pentru săptămâna viitoare, Milica pregătește masa pentru onomastica de mâine, a mea și a Ioanei; eu citesc presa și completez *Jurnalul*. Presa franceză și engleză subliniază mereu solidaritatea franco-engleză pentru apărarea păcii și a independenței popoarelor. Ziarele subliniază îndeosebi colaborarea militară, tot mai strânsă, dintre cele două țări. În primele zile ale acestei luni, ministrul de Război englez, Hore Belisha[237], a discutat la Paris cu Gamelin și alți militari chestiuni militare de interes comun.

Nu înțeleg bine ce rost au convorbirile navale anglo-germane care au loc tocmai acum când Belisha se află la Paris. Mă întreb mereu dacă germanii nu-și fac iluzii asupra Angliei când își imaginează că ar putea-o îmbrobodi ca

ei să-şi poată realiza planurile lor de expansiune în Răsărit. În orice caz, în îndrăzneala lui, este exclus ca Hitler să nu conteze pe bunăvoinţa Angliei, poate chiar pe neutralitatea ei. De aceea, Anglia ar avea o mare răspundere dacă izbucneşte un război, pentru simplul motiv că nu are o atitudine categorică faţă de pretenţiile lui Hitler. Ea afirmă mereu ataşamentul ei pentru pace şi pentru rezolvarea litigiilor dintre popoare numai prin negocieri; pentru oameni ca Hitler ar trebui vorbit mult mai clar, aşa cum o fac Churchill şi prietenii lui. Chamberlain şi Halifax vorbesc atât de rezervat, aş putea zice, chiar reţinut şi echivoc, încât mă întreb dacă Hitler nu are dreptate când speră pe neutralitatea eventuală a Angliei.

Pe plan intern, noi bronzuri se prăbuşesc, aderând la F.R.N. Pe lângă adeziunile mai vechi, ale unor indivizi ca Vişoianu, Savel Rădulescu şi Demostene Botez, toţi francmasoni şi mari oportunişti, ziarele de ieri şi de azi anunţă şi înscrierea în F.R.N. a trei naţional-ţărănişti: Ion Răducanu, rectorul Academiei de Comerţ şi prieten personal al lui Mihalache, Sauciuc-Săveanu, şeful organizaţiilor noastre din Bucovina, şi Vasile Beldie[238], fostul meu coleg de Universitate, şeful nostru de organizaţie de la Tecuci şi ginere al lui C. Stere. Şi asupra acestuia nu m-am înşelat. L-am cunoscut bine din Universitate; şi pe atunci era laş, oprtunist şi fără caracter. Îmi pare foarte rău de Sauciuc-Săveanu, care-şi compromite o întreagă situaţie politică de şef intelectual al Bucovinei. L-am considerat totdeauna un om subţire şi un savant în meseria lui de arheolog. Mă întreb dacă nu s-a lăsat convins de ginerele său, Paul Verona[239], coleg şi prieten al lui Ralea. Verona face pictură, dar nu prea are talent şi de aceea pleacă mereu capul faţă de autorităţi pentru a-i cumpăra tablouri.

De la liberali, au trădat Victor Antonescu, lichea bătrână, Franasovici, omul camarilei, şi Victor Slăvescu[240], slugoi cunoscut şi trepăduş politic.

Îmi place declaraţia făcută de Daladier la Bastia, în Corsica, la adresa Italiei. „Franţa, a spus el, nu s-a născut dintr-un şir de întâmplări istorice. Ea este unirea liberă şi voită a tuturor provinciilor sale".

În timp ce Statele Unite fac mari pregătiri militare, negocierile anglo-navale continuă. Aştept curios să văd ce se urmăreşte.

Sâmbătă, 7 ianuarie 1939

Între 11 și ora unu au venit să mă felicite: Șt. Mihăiescu, C. Lupu, I. Leon, V. Serdici, generalul Negrei, inginerul Hoisescu, Ghiță Pop, Aurel Dobrescu, Ilie Lazăr, T. Roxin[241] și doctorul Solomon. Milica le-a servit gustări, prăjituri și vin. Lupu este invitat la masă în seara aceasta, cu familiile Tănăsescu, C. Mihăiescu și preotul Bobulescu. Hoisescu și Ghiță Pop au ținut scurte toasturi în care au scos în evidență devotamentul meu pentru partid și lupta care o duc în contra tuturor oportuniștilor și indivizilor fără morală. Amândoi au elogiat „dârzenia mea morală și marea competență în problemele externe". În răspunsul meu le-am mulțumit pentru bunele lor aprecieri la adresa mea și i-am asigurat că voi lupta mai departe pentru apărarea democrației alături de toți acei care activează sub conducerea marelui și înțeleptului nostru șef, Iuliu Maniu. În cursul după-amiezei am primit o telegramă foarte caldă de la Maniu și alta de la Mihalache, pe care l-am felicitat și eu.

Seara am avut masa cu Lupu, preotul Bobulescu și familiile C. Mihăiescu și Tănăsescu. Lupu spune că a venit ieri seara de la Arsura pentru onomastica mea. Pe la ora 9, când eram în toiul mesei, a venit și N. Șerban, pe care nu-l invitasem. Era cam cu chef. Venea de la alt patron. I-am făcut loc la masă, în fața lui Lupu, între preotul Bobulescu și T. Tănăsescu. Șerban, fiind un om inteligent și foarte cult, a făcut bună impresie la toți și chiar lui Lupu, care s-a întreținut foarte amical cu dânsul. Când atmosfera s-a încălzit și au început toasturile, Șerban s-a găsit la largul lui. După câteva cuvinte de laudă la adresa mea și a Milicăi, spuse de T. Tănăsescu și C. Mihăiescu, a vorbit Șerban. Fără să mă fi gândit la această coincidență, el mi-a făcut un real serviciu prin toastul său în care s-a ocupat de concursul meu de la Iași și de lupta dusă cu banda țărănistă de acolo, toată trădătoare astăzi. „Universitatea ieșeană, a continuat el, a pierdut în Hudiță unul dintre cei mai distinși profesori, iar Iașiul un om politic de mare clasă, care i-ar fi dominat pe toți ceilalți politicieni, prin cultura, inteligența și marea lui forță morală care impune și adversarilor; spun aceste lucruri eu, care am fost și sunt liberal, dar l-am văzut cu ce curaj și cu ce pricepere a luptat ani de zile în contra coaliției celor două mari partide, ambele ostile lui pentru marea lui superioritate față de ei; Gh. Brătianu, șeful meu, asociat cu banda țărănistă Bratu – Ralea – Andrei n-au fost în stare să-l doboare pe Hudiță, care, scârbit

de atâta luptă sălbatecă, ne-a părăsit; astăzi el este o forță în politica țării, în timp ce adversarii lui sunt niște dezgustători trădători". După Șerban a luat cuvântul doamna Tănăsescu, care în câteva cuvinte a confirmat tot ce a spus Șerban, arătând că toată opinia publică din Iași a urmărit cu emoție examenul meu de agregație și lupta mea cu o comisiune din care făceau parte „persoane inferioare candidatului". Ea a povestit împrejurările în care ne-am cunoscut noi, la o conferință pe care am ținut-o la Teatrul Național din Iași, în limba franceză, privitoare la relațiile politice româno-polone; erau de față reprezentanții Ambasadei polone de la București, în frunte cu Arciszewski[242]; eu vorbeam în numele Societății Amicii Poloniei, fiind vicepreședinte al comitetului de conducere.

A vorbit apoi Lupu, care a recunoscut „superioritatea mea morală și intelectuală" care-mi dă dreptul la „cele mai de seamă posturi politice în conducerea neamului nostru". „Totdeauna, a continuat el, m-au surprins la Hudiță două calități cu totul excepționale: marea lui putere de sacrificiu și formidabila lui intuiție în materie de cunoaștere a oamenilor; trebuie să mărturisesc azi în fața lui că de multe ori nu l-am crezut, pentru ca azi să recunosc că eu m-am înșelat profund și că el a avut dreptate în tot ce a prevestit de anomaliile din jurul nostru ".

În răspunsul meu am fost foarte scurt, m-am ocupat de originea mea ardeleană, de înrudirea cu Horia și de tradiția revoluționară din familia mea, care mi-a fixat drumul rigid și plin de dificultăți al vieții mele. „Nu am încercat astfel niciodată să-l părăsesc, am continuat eu, deși toată atmosfera din jurul meu, ieri, ca și azi, e favorabilă numai oportunismului și deloc idealismului, luptei dezinteresate în serviciul neamului".

Costică Mihăiescu a ținut să spună și el câteva cuvinte, deși nu-i plac toasturile. „Din ziua când l-am cunoscut pe prietenul nostru, domnul Hudiță, la o masă la «Enescu», spune el, adresându-se lui Lupu, am înțeles că el e mai presus de toți prietenii d-voastră și mă bucur că și d-voastră ați gândit la fel; toată atitudinea lui de atunci și până azi a transformat impresia mea de acum nouă ani în convingere absolută; ridic paharul în sănătatea lui și a distinsei sale soții". Fănică a cântat din chitară, iar noi ceilalți l-am acompaniat după puterile noastre. Lupu, Mihăiescu, Șerban și Tănăsescu au jucat poker. S-a petrecut până la 3 dimineața. Am observat că toți cei prezenți, în special

Bobulescu și soții Mihăiescu, au rămas foarte impresionați de cele spuse de Șerban; eu nu avusesem niciodată posibilitatea să vorbesc despre mine și să le povestesc condițiile banditești în care s-a desfășurat concursul meu de agregație de la Iași, în 1930.

Duminică, 8 ianuarie 1939

Am avut la dejun pe Ilie Mihăilescu cu soția și fiica lor Viorica, profesoară de muzică la Târgoviște; face naveta de câțiva ani. Bieții Mihăilești sunt foarte necăjiți că fiul lor, Aurel, nu se decide să se întoarcă în țară; s-a căsătorit la Paris a doua oară, având și un băiat din prima căsătorie.

Pe la 5 ne-am dus pe la doamna Stupcanu, unde am găsit și fetele ei, Georgeta, profesoară la Roman, căsătorită cu avocatul Moisini, Viorica, divorțată, profesoară de română la liceul din Târgoviște, și pe Mitica, funcționară la Asigurările Sociale din Capitală. Viorica m-a rugat s-o ajut la Andrei să poată fi transferată în București. I-am promis să vorbesc mâine dimineață cu Dașcovici, pe care tot trebuie să-l văd. Fetele Stupcanu sunt vere al doilea cu mine; tatăl lor, diaconul T. Stupcanu, era văr drept cu mama mea, mamele lor fiind surori. Îmi pare rău că fetele Stupcanu nu trăiesc bine între ele, în special Viorica și Mitica; se ceartă mereu, spre disperarea mamei lor, țața Mândița, cum îi zic eu.

Seara la opt am avut musafiri pe Culai Cârlănescu și pe Tanța, soția lui, fiica preotului Bobulescu. Culai e văr drept cu mine. El a reușit de doi ani să fie stabilit în București, ca medic militar, cu gradul de căpitan. Fratele lui, Haralamb, farmacist, e stabilit la Iași; e căsătorit cu o doctoriță.

Luni, 9 ianuarie 1939

La 9 am văzut pe Dașcovici la Minister. Mi-a spus foarte jenat că n-a putut obține semnătura lui Andrei, care i-a declarat categoric că atâta timp cât nu mă înscriu în F.R.N. el nu poate face nimic pentru mine. Mă așteptam la așa ceva și de aceea n-am insistat. Dașcovici găsește că e „o mare porcărie", dar el nu poate face nimic. L-am rugat dacă poate transfera pe vara mea, Viorica Stupcanu, în București. Nefiind căsătorită și neavând nici copii, ea nu poate fi transferată, fiind preferate acele familiste. Dașcovici m-a condus până la ușă, foarte necăjit și repetând mereu „ce porcărie, ce porcărie și eu nu

pot face nimic". „Așa este într-un regim de dictatură, nu trebuie să fi surprins", i-am răspuns eu, închizând ușa.

Am trecut pe la C. Mihăiescu, unde am găsit și pe Lupu. Ei discutau informația privitoare la grava încordare a relațiilor dintre Carol și Germania nazistă pe chestiunea asasinării lui Codreanu și a celorlalți prieteni ai săi. Bungențianu, inspector în Siguranță, i-a spus lui Mihăiescu, în mare secret, că Hitler a cerut tuturor celor decorați de Carol să trimită înapoi decorațiile ca protest față de asasinarea fruntașilor legionari. Carol e foarte afectat de acest gest și vede în el perspectiva unei neplăcute complicații de viitor. „Cu franco-englezii prost, zice Lupu, cu Sovietele foarte rău, dacă se mai strică acum și cu Hitler tocmai când el se pregătea să-l pupe-n [...], atunci e ușor de înțeles pentru ce trebuie să-și ia catrafusele și s-o șteargă înainte de a fi prea târziu". „Este așa gangster, zice Mihăiescu, că individul acesta nu va părăsi tronul decât fugărit cu pietre, puțin îi pasă lui de țară și de demnitate". M-am declarat întru totul de acord cu Mihăiescu.

Le-am povestit apoi discuția mea cu Dașcovici, în legătură cu numirea mea la Școala de Arhivistică. Lupu, furios, mi-a spus că se va duce imediat la Andrei și la Călinescu să le ceară socoteală de această „porcărie". M-am opus cu toată tăria, declarându-i că rămân avocat în baroul de București și pentru nimic în lume nu-i pot cere un serviciu lui Călinescu și Andrei, pe care-i disprețuiesc profund. Mihăiescu, drept răspuns, s-a dus la casa de bani și a venit cu un plic cu 50 mii lei pe care mi l-a dat în fața lui Lupu. „Domnule doctor, i-a spus el, acestor lichele nu trebuie să le faceți onoarea unei vizite; eu mă angajez să plătesc prietenului Hudiță salarul său de conferențiar până-și va aranja situația, de va întârzia acest lucru și ani de zile; acestor porci ordinari nu le trebuie cerut nimic". Mihăiescu ne-a invitat seara aceasta la masă, acasă la el.

M-am întors acasă mai mult decât fericit.

Completez *Jurnalul* și citesc presa străină și română. Pe plan extern două mari chestiuni domină situația: tensiunea franco-italiană și încordarea americano-germană. Pe plan interne, curg înscrierile forțate în F.R.N. și scrisorile umilitoare prin care legionarii, cer clemența lui Carol și se angajează să respecte noua ordine.

Seara la 7,30 ne-am dus cu Milica la familia C. Mihăiescu, unde am găsit pe Lupu. Aflăm lucruri noi de la Mihăiescu cu privire la discuțiile lui

Carol din Germania. El e foarte afectat și a făcut apel la prințul de Hohenzollern, Frederic, să intervină pe lângă Hitler pentru aplanarea scandalului. Acesta ar fi eșuat complet și i-ar fi trimis răspuns lui Carol că Hitler e turbat contra sa și a guvernului său pentru că a încercat să răspândească printre legionari ideea că asasinarea lui Codreanu și a statului său major s-ar fi făcut cu consimțământul lui. Carol se află de câteva zile în plină panică, mai ales că imediat după Anul Nou Urdăreanu și Călinescu au luat contact cu anumiți fruntași legionari în vederea capacitării lor pentru un guvern național. Atitudinea nouă a lui Hitler constituie pentru Carol o dovadă că de azi înainte legionarii se știu protejați pe față de Hitler și, ca atare, ei vor fi intratabili pentru orice colaborare de guvern. Bungețianu, care lucrează cu Gavrilă Marinescu, i-a spus lui Mihăiescu că datorită acestei situații Carol este hotărât să grăbească organizarea F.R.N-ului în vederea alegerilor, deși era hotărât să mai temporizeze până la aplanarea conflictului cu Germania. Aceste informații, coroborate și cu altele, pe care Lupu le-a aflat de la Filderman și Malaxa, confirmă faptul că în adevăr Carol este în panică și că, nemaiavând nici o șansă de înțelegere cu legionarii, nu-i mai rămâne decât să facă alegeri pentru a avea un Parlament cu ajutorul căruia să se poată apropia de franco-englezi. „Să vedem, zice Lupu, dacă aceștia se vor mulțumi cu așa puțin". „În concluzie, zic eu, situația începe a se complica tot mai mult pentru Carol; noi nu avem deci decât să ne bucurăm".

Totuși nu înțeleg, dacă situația este așa și Hitler îi protejează pe față, pentru ce fruntașii legionari se arată atât de plați și adresează lui Carol scrisori așa de umilitoare. Am citit lui Lupu și lui Mihăiescu textul unei scrisori publicată în „Universul" de la 1 ianuar, semnată de inginerul Virgil Ionescu[243], Traian Cotigă[244], Mihail Polihroniade[245], N. Totu[246], Bănică Dobre[247] și doctorul Paul Craja[248]. Reproduc din ea un fragment, ca exemplu de lipsă elementară de demnitate: „... Orice gând, orice dorință de a mai acționa politicește, în afară de voința și intențiile Majestății Voastre, e străină de noi. Un Rege poate alina suferința și curma desnădejdi. De aceea facem apel la clemența Regelui și Vă rugăm fierbinte să ne acordați grațierea...". Altă scrisoare, semnată de vreo 30 de legionari din penitenciarul din Satu Mare, publicată tot în „Universul" de la 1 ianuarie, cuprinde aceleași umilințe degradatoare.

Mihăiescu explică aceste scrisori prin aceea că la data când au fost scrise, cu mult înainte de Crăciun, legionarii erau foarte demoralizați, întrucât se vedeau complet părăsiți de Hitler. La acea epocă, spune el, agenți de-ai lui Urdăreanu și Călinescu cutreierau penitenciarele și lagărele unde erau legionari și le spuneau tot felul de minciuni pentru a-i sili să scrie astfel de scrisori, promițându-le în schimb punerea în libertate. Mihăiescu știe precis aceste lucruri de la nepotul lui, legionar, de la prietenii acestuia și chiar de la Bungețianu, care i-a spus că „au fost bine păcăliți", întrucât aceste scrisori au provocat o imensă demoralizare în rândurile legionarilor. Printre alte minciuni li s-a spus și aceea că Germania i-a părăsit complet în schimbul angajamentului luat de Carol să semneze curând cu Germania un foarte favorabil acord economic pentru ea. „Acum, continuă Mihăiescu, de când se cunoaște care e situația adevărată, toți acei care au scris astfel de scrisori sunt furioși și amenință să se răzbune". „Tot ce e clădit pe teroare și minciună nu poate dura", conchide Lupu. Pentru el e importantă ostilitatea crescândă a guvernului american față de dictaturile lui Hitler și Mussolini, care va sfârși prin a antrena această mare putere într-o luptă directă cu acești dictatori nerușinați. Presa germană se plânge mereu de „atacurile odioase" ale subsecretarului de stat de la Ministerul de Externe Ickes, și se arată indignată că guvernul Statelor Unite nu retrage astfel de „insulte grosolane" la adresa lui Hitler și a colaboratorilor săi.

Lupu știe de la Malaxa și de la alții că agenți ai Ministerului de Interne amenință pe toți directorii și șefii de instituții că dacă nu se înscriu în bloc în F.R.N. vor avea de suferit. Așa-mi explic înscrierea întregului personal de la Casa Muncii C.F.R., în cap cu H. Vogtberg, doctorii Gotcu și Andronescu, pe care-i cunosc foarte bine și știu cât disprețuiesc de mult pe Carol și camarila lui.

Am lăsat la urmă chestiunea noului regulament referitor la funcționarea partidului F.R.N. Lupu e scandalizat, dar și mulțumit, pe de o parte, de introducerea uniformelor obligatorii pentru toți membrii F.R.N.-ului și a funcționarilor publici. „În fond, zice el, Carol nu-și putea bate mai bine joc de toate lichelele politice care-l ajută decât îmbrăcându-le acum și în costume de carnaval; după ce i-a silit să se compromită, devenind niște simple instrumente slugarnice, acum ei nu mai pot da înapoi și se vor vedea siliți să îmbrace și uniforma de lachei". Lupu ne informează despre efectul produs în

lumea evreiască de ultima măsură luată de guvern în contra debitorilor evrei din Capitală. După regiunea Suceava, unde li s-a retras evreilor dreptul de a deține debite de băuturi spirtoase în sate și comunele rurale, acum extind această măsură și la Capitală. Zilele acestea au fost retrase 280 de astfel de brevete cetățenilor evrei, care sunt obligați să lichideze până la 15 februarie. Filderman i-a spus lui Lupu că de-abia acum s-au convins și evreii că regele Carol este un ticălos, pe al cărui cuvânt nu se mai poate pune nici o bază.

Marți, 10 ianuarie 1939

Dejun la Fănel Mihăiescu. Sunt prezenți: Ghiță Pop, Octav Tăslăoanu, generalul Negrei, Aurel Dobrescu, Ilie Lazăr, inginer Hoisescu și Anton Crihan.

Mihăiescu a explicat de la începutul discuției rostul acestei consfătuiri, care trebuie să analizeze atitudinea noastră față „de noul val de trădări din rândurile noastre" și de regulamentul partidului F.R.N., care prevede un termen de trei luni pentru înscrieri. Ardelenii, fără excepție, cer ca toți cei care au plecat de la noi să fie eliminați din partid „ca trădători ordinari". Ghiță Pop atacă foarte dur pe Răducanu și pe Sauciuc-Săveanu. Despre prietenii lui Titulescu s-a ocupat Tăslăoanu. „Față de acești noi veniți în partidul nostru, zestrea lui Titulescu, zice el, care n-au avut încă timp să prindă rădăcini, noi nu avem decât dispreț; tipuri de genul lui Savel Rădulescu sau Vișoianu găsim cu duzina la Capșa și pe Calea Victoriei". Aurel Dobrescu are cuvinte de dispreț la adresa lui Răducanu, Beldie și Demostene Botez, care erau până mai ieri „prietenii de casă ai domnului Mihalache" și care au ocupat posturi importante în conducerea de partid, „impuși de învățătorul nostru de la Topoloveni". Ilie Lazăr atacă foarte dur pe Victor Jinga, pe care Mihalache l-a numit șef al tineretului în Ardeal, „cu scopul de a pregăti noi cadre în locul celor maniste". „Jinga a fost complicele domnului Mihalache în Ardeal, continuă Lazăr, pe timpul când era el președinte al partidului și pe care voia să-l folosească pentru a scoate provincia de sub influența nefastă a domnului Maniu; toate aceste lichele ne-au trădat unele după altele, iar Maniu a rămas tot șeful Transilvaniei și a întregii suflări românești din toată țara". Aurel Dobrescu și Pop susțin pe Lazăr în chestiunea Jinga, arătând și ei cât a greșit de mult Mihalache în acțiunea lui contra lui Maniu. „De aceea el și trădează fără un pic de jenă, subliniază Negrei, pentru că toți aceștia, ca prieteni

personali ai lui Mihalache, au cunoscut foarte bine cât a luptat el pe furiș, în umbra domnului Maniu; azi, când îl părăsesc, Mihalache nu are autoritatea morală să-i condamne pentru că nici el n-a fost, la vremea lui, cinstit cu domnul Maniu".

Crihan ne-a făcut o scurtă dare de seamă asupra situației din Basarabia. „Deși Halippa e cam slab și ezitant, zice el, totuși cred că va rămâne în partid, deoarece toate organizațiile noastre sunt hotărâte să rămână alături de domnul Maniu; singurele elemente care ne vor părăsi sunt foștii lupiști, Cazacliu din Chișinău și Panișca de la Orhei, care nu erau decât vicepreședinți în organizațiile respective". „Aceștia, completează Mihăiescu și Hoisescu, deveniseră prietenii domnului Mihalache, care-i cultiva pentru a face presiuni asupra lui Lupu să nu se angajeze în partid, alături de Maniu; noi doi, împreună cu Hudiță, am fost însă mult mai tari și am reușit să-l convingem pe Lupu să rămână pe drumul drept". Eu am dat din cap în semn că așa este.

După terminarea discuției privitoare la trădări, s-a trecut la regulamentul F.R.N-ului. Aurel Dobrescu l-a analizat capitol cu capitol; el prevede trei organe: un Directorat, format din 24 de membri, un Consiliu superior național, format din 150 membri, și Unități de gărzi naționale; pentru acestea din urmă va apare un regulament special, care va preciza modul lor de funcționare. Membrii Directoratului și Consiliului superior național vor fi numiți prin decret regal, la propunerea Consiliului de Miniștri. Dobrescu subliniază foarte bine caracterul acestor organe de conducere a F.R.N.-ului, care e asemănător cu organizarea statului corporatist de tip italian, fascist. „Partidul nostru, fiind un organism democrat, nu poate avea nici o tangență cu un astfel de partid fascist și, ca atare, membrii noștri care aderă la el, trebuiesc considerați trădători și dați afară imediat". Concluzia lui Dobrescu au aprobat-o toți prin aplauze și discuția asupra acestui capitol s-a încheiat.

Capitolul de politică externă a fost deschis de Tăslăoanu și Ghiță Pop. Amândoi confirmă ceea ce știam deja de câteva zile că refuzul decorațiilor din partea notabilităților naziste a pus capăt speranțelor lui Carol de a se putea înțelege cu Hitler. Acest lucru a pus capăt tratativelor cu legionarii în vederea formării unui guvern de dreapta și a grăbit punerea în funcțiune a F.R.N.-ului Ghiță Pop și Ilie Lazăr spun că s-au făcut sondaje zilele acestea pe lângă Maniu dacă n-ar îngădui câtorva dintre prietenii lui să facă parte din cele

două organe de conducere ale F.R.N.-ului „Emisarii lui Urdăreanu doar n-au fost dați afară de Mihai Popovici, pe lângă care au intervenit", zice Ilie Lazăr.

Tăslăoanu și Pop dau o serie de lămuriri privitoare la atmosfera din Transilvania, unde ungurii și germanii răspândesc tot felul de știri pentru demoralizarea populației românești. Ungurii pretind că Hitler a promis Transilvania Ungariei, iar germanii susțin că ea va deveni un principat autonom pentru un timp, iar mai târziu se va uni cu Reichul german, împreună cu cehii, slovacii, rutenii și poate chiar Ungaria.

Ghiță Pop ne mai dă o informație foarte importantă, dacă se va adeveri. El este informat că regele Carol i-a cerut lui Hitler agrementul pentru numirea lui Vaida cu rangul de ambasador la Berlin și că Hitler ar fi promis să studieze chestiunea cu bunăvoință; după ce a văzut el cum a procedat cu legionarii după întoarcerea în țară, o dată cu restituirea decorațiilor, a răspuns că refuză agrementul pentru Vaida. Pop crede că refuzul acesta se datorește și faptului că Hitler menajează mult pe unguri și aceștia n-ar fi văzut cu ochi buni pe vechiul lor adversar drept ambasador al României la Berlin.

Eu m-am ocupat de Europa occidentală și de situația din Statele Unite. Analizând situația din Occident în lumina ultimelor evenimente, am tras concluzia că politica de provocări a lui Hitler și Mussolini au dus la o solidaritate și mai mare franco-engleză. Statele majore ale celor două mari puteri colaborează tot mai strâns, lucru care nu se poate să fie ignorat la Berlin și la Roma. Franța și Anglia fac în prezent mari eforturi militare pentru a câștiga timpul pierdut. Chamberlain și Halifax sunt astăzi la Paris, unde s-au oprit să discute cu guvernul francez problema raporturilor cu Italia, căci mâine ei vor fi la Roma. În ce privește programul acestei vizite în Italia, presa engleză și franceză este categorică; Chamberlain și Halifax vor să obțină din partea lui Mussolini retragerea trupelor italiene din Spania; totodată, ei vor explica lui Mussolini și colegilor săi că Anglia, de acord cu Franța, nu admite nici o schimbare teritorială în spațiul mediteranean. Ei încearcă să-l smulgă pe Mussolini din brațele lui Hitler, lucru pe care nu cred să-l obțină. Pe vremuri, cuvântul Angliei avea mare greutate la Roma, datorită forței sale navale și rolului jucat de ea în procesul de unificare și de consolidare a statului italian în cursul veacului trecut. Astăzi însă situația e puțin schimbată. Italia se sprijină acum pe sprijinul Germaniei, iar flota engleză nu se mai

bucură azi de prestigiul din trecut. Cel puțin așa cred italienii după tonul presei fasciste, care susține cu multă îngâmfare că flota învechită a Angliei nu se mai poate lupta azi cu noua flotă italiană, protejată și de o puternică aviație, pe care Italia n-o avea în trecut. Dacă Mussolini crede în aceste lucruri, atunci șansele unui acord cu Anglia sunt foarte mici. Deocamdată trebuie să constatăm faptul foarte dureros că nici până azi, cu toate acordurile semnate cu Anglia și Franța, care au împins bunăvoința lor până a recunoaște imperiul italian din Africa, Mussolini n-a retras încă trupele din Spania. Cu cât Mussolini va dovedi mai multă rea-credință, cu atât Anglia și Franța vor strânge rândurile, mai ales că Hitler continuă politica lui de provocări. Singurul lucru neclar încă în politica externă a Angliei și Franței este chestiunea pactului militar cu Sovietele. Atât în Anglia, cât și în Franța opinia publică tot mai mult reclamă această alianță militară, însă se pare că această chestiune nu e încă coaptă. Rezistența cea mai mare o opun conservatorii englezi, afară de micul grup Churchill și câțiva oameni politici francezi de dreapta. „Cum eu nădăjduiesc că Hitler și Mussolini vor continua politica lor de provocări, am spus eu, cred că franco-englezii vor sfârși prin a încheia alianța militară cu Sovietele; e singurul mijloc pentru a sili pe Hitler să stea liniștit". Prietenii mei cunosc părerea mea în această chestiune de mulți ani și sunt fericit acum că și ei sunt de acord.

Am trecut apoi la politica externă a Statelor Unite. După modul cum evoluează ea și după chipul brutal și categoric cu care guvernul american, în frunte cu Roosevelt, condamnă dictaturile din Europa, putem spera că această mare putere se va ocupa tot mai mult de soarta Europei, ceea ce va încuraja și mai mult pe democrații englezi și francezi. „Colaborarea tot mai strânsă care se profilează la orizont între Statele Unite, Franța și Anglia, am conchis eu, sunt un semn foarte bun. Lupta acestor mari puteri în contra regimurilor de dictatură din Europa ne privește și pe noi, întrucât ele nu pot aproba mascarada de dictatură a regelui Carol; totul este ca noi s-o combatem curajos, fără teamă de sancțiuni și să informăm bine Parisul și Londra asupra luptei noastre; să vedem atunci dacă guvernul lui Cărluță va avea curajul să se dea la noi, care nu suntem legionari și a căror politică externă e foarte bine cunoscută în străinătate". Cu aceste cuvinte am răspuns și acelor câtorva prieteni care se tem pentru situația lor personală, cum e Ștefan Mihăiescu,

care are fabrică de ulei și cărămidă și statul îi poate face tot felul de șicane, sau Ghiță Pop, a cărui soție, învățătoare în București, este și directoare cu locuință. De altfel, biroul partidului a dat dezlegare tuturor membrilor săi, funcționari sau membri ai corpului didactic, să se înscrie în F.R.N. atunci când sunt siliți. Le-am declarat că, personal, eu nu mă înscriu.

După această digresiune, eu am continuat să mă ocup de politica externă a Statelor Unite. În mesajul din 3 ianuarie către Congres, Roosevelt a atacat violent dictaturile din Europa, luând apărarea democrației, a religiei și a bunei credințe în relațiile dintre state; el a anunțat, totodată, modificarea legii neutralității, pentru a veni mai ușor în sprijinul țărilor democrate și a obține noi credite militare pentru apărarea națională. „Cum regele Carol, am încheiat eu, n-a reușit să se înțeleagă cu Hitler, nu-i mai rămâne acum decât să se întoarcă din nou spre Franța și Anglia, țări democrate, pe punctul de a fi ajutate și ele, la rândul lor, de marea și puternica democrație americană; eu nu-l văd obținând ceva de la aceste țări câtă vreme nu lichidează mascarada lui de dictatură; să rămânem deci fermi în partidul în care ne găsim și să facem zid în jurul domnului Maniu". Ghiță Pop și Tăslăoanu au exprimat mulțumirile celor prezenți pentru expunerea mea, „clară și logică", declarându-se cu totul de acord cu concluziile mele.

Seara am stat în casă și am citit presa noastră și cea străină. Văd din ziare că a murit la Iași bătrânul profesor de geografie Neagoe Popeia, o glorie a învățământului nostru secundar. Printre noii aderenți la F.R.N. văd pe Mihai Carp, profesor secundar la Iași, pe Păstorel Teodoreanu[249], pe Niculescu Otin[250], pe colegul meu de Universitate, Narly[251], profesor acum la Cernăuți, pe Romulus Cândea[252], Banu[253], Tomescu[254], primul profesor la Universitatea din Cernăuți, iar ultimii doi profesori la Facultatea de Medicină din București. Halal caractere!

Miercuri, 11 ianuarie 1939

Dejun cu Lupu și fratele său, Costache, la C. Mihăiescu. Merge și Milica. Discuție interesantă pe marginea unor știri senzaționale, dar încă nesigure. Mai întâi cele interne. C. Mihăiescu știe de la inspectorul Bungețianu că regele a scăpat prin minune de un atentat pregătit de câțiva ofițeri, în ziua de Bobotează. Atentatorii au fost arestați și se fac cercetări cu

ușile închise pentru a nu se ebruita scandalul. Regele ar fi foarte afectat de acest lucru. C. Lupu spune că el a aflat despre acest atentat neizbutit, dar nu poate preciza sursa. Eu o lămuresc: e de la familia Franasovici, pe care el a văzut-o ieri seară. Mihăiescu adaugă informația pe care o are tot de la Bungețianu, că regele e în plină panică din cauza raporturilor proaste cu Hitler și a atmosferei din armată, unde el bănuiește un complot mai vast, care poate merge până la generalul Antonescu. Din cauza aceasta, nu se știe dacă nu va schimba guvernul zilele acestea pentru a-l înlocui cu altul, format numai din militari. Această informație trebuie luată în seamă, întrucât ea vine de la Bungețianu, colaboratorul intim al lui Gavrilă Marinescu, intimul regelui. Lupu ia în serios toate aceste informații, deoarece la o masă, ieri, la Malaxa, acesta s-ar fi arătat foarte sceptic asupra duratei guvernului actual, al cărui președinte, patriarhul, nu face absolut nimic, iar Călinescu ar fi depășit de prea multe lucruri cărora trebuie să le facă față. Ieri, înainte de prânz, Lupu s-a întâlnit cu Gusti, întors de curând de la Paris. Acesta i-a spus că regele se bucură de o presă foarte proastă la Paris, datorită regimului său de dictatură, „chestiune pe care o exploatează foarte abil Titulescu". Gusti, care a dorit el postul de ambasador la Paris, nu înghite pe Tătărăscu. El i-a spus lui Lupu că situația regelui este așa de proastă la Paris, încât „nu un om ridicol ca Tătărăscu ar putea-o îndrepta". El nu exclude posibilitatea ca într-o zi regele, dezgustat „de toți insuficienții din jurul său, să nu facă un *coup de tête* și să încredințeze puterea lui Maniu". Lupu i-a răspuns că aceasta ar fi singura soluție logică „pentru salvarea țării și a coroanei".

În privința politicii externe, Costache Lupu a aflat ieri de la doamna Franasovici că informația apărută în presa noastră de săptămâna trecută în legătură cu tensiunea polono-germană este absolut exactă. Beck, care l-a vizitat recent pe Hitler, s-ar fi întors destul de alarmat despre pretențiile acestuia asupra Danzigului și a Memelui. Beck începe să se îndoiască de sinceritatea lui Hitler față de Polonia și de aceea Rydz Smigly[255] a fost autorizat să sondeze Parisul dacă Polonia ar mai putea conta pe vechea alianță franceză. De la Paris i s-ar fi răspuns că alianța franco-polonă rămâne mereu în picioare, cu condiția ca și Polonia să intre în pactul militar, care se va încheia curând cu Sovietele. Acest răspuns a derutat pe Beck și pe Rydz Smigly, care nu pot lua un astfel de angajament. Se va vedea mai târziu dacă

guvernul polon nu-și va schimba atitudinea. „Această informație, spun eu, care are toate aparențele să fie verosimilă, este de o mare importanță pentru noi, întrucât o schimbare de politică poloneză ar avea o mare influență asupra lui Carol și noi am căpăta încă un atu în mâinile noastre pentru a-l sili să capituleze". Lupu este complet de acord cu concluzia mea.

În sfârșit, eu i-am pus în curent cu discuția de ieri de la Fănel Mihăiescu, repetându-le și lor expunerea mea despre politica externă. În concluzie, Lupu și Mihăiescu au fost de părere că Maniu ar trebui să intensifice propaganda noastră în străinătate pentru demascarea lui Carol și pentru lichidarea regimului său de dictatură.

Joi, 12 ianuarie 1939

Lucrez toată dimineața la Biblioteca Academiei până la ora două. Ies cu N. Herescu[256], pe care-l văd prima dată de când s-a înscris în F.R.N. Îi reproșez această greșeală, de neiertat pentru un om inteligent ca el. El îmi răspunde calm că, după el, Carol e stăpân pe situație și că Maniu a pierdut partida. „Sunt atât de convins de acest lucru, a spus el, încât dacă regele mi-ar cere să merg cu capul în jos, în patru labe, pe Calea Victoriei, aș face-o, convins că așa e bine". „Răspunsul tău este atât de ridicol, încât dacă nu mi-ai fi prieten, ți-aș întoarce spatele; mai ai, bineînțeles, și scuza că ești oltean, adică un om fără spirit critic". Herescu nu s-a supărat pentru că el are multă stimă pentru mine și apreciază consecvența mea politică. Vorbește foarte rău pe Giurescu, pe care-l consideră „cel mai mare oportunist și juisor în generația noastră". „Te înșeli amar, i-am răspuns eu, Ralea îl întrece cu mult, pentru că este ceva mai inteligent și mai afemeiat decât el". „Pe Ralea nu-l socot român, el fiind jidan, a răspuns Herescu, de aceea m-am gândit la «[...] Giurescu» [...]".

Seara suntem invitați la familia Giosanu, care s-a reîntors din Franța de vreo două zile. Înainte de a ne așeza la masă, Giosanu m-a îndemnat să fiu „tare", pentru că și Gavrilă Marinescu are în momentul de față „decepțiile lui față de rege". Am constatat de la început că Giosanu avea dreptate. Cum ne-am așezat la masă, Gavrilă Marinescu, care a luat loc lângă mine, m-a întrebat dacă este adevărat dacă partidul nostru va boicota F.R.N.-ul. „Nu numai că-l vom boicota, am răspuns eu, dar îl vom ataca și vom demasca pe toți fruntașii lui și-i vom denunța țării întregi, drept complici ai unui regim de dictatură

sinistră, care încearcă să ne impună cu forța imensei majorități ai țării noastre; de va fi nevoie, ne vom adresa și Franței și Angliei, să ajute poporul român, ca aliat al lor, să scape de tirania unei minorități de șnapani politici". În loc să sară în sus și să protesteze, în calitatea lui de prieten intim al regelui, Gavrilă Marinescu m-a întrebat dacă Mihalache rămâne mai departe lângă Maniu și Lupu. „Mai mult ca oricând, i-am răspuns eu, pentru că Mihalache, oricât ar fi el de ambițios și de nepriceput în materie de cunoaștere a oamenilor, el are și foarte multe calități, inteligență, caracter, simțul demnității; el a avut ce-a avut cu Maniu pe chestiunea atitudinii partidului față de rege, întrucât toate lichelele din jurul lui, care în urmă l-au trădat, căutau mereu să-i vâre în cap ideea că Maniu îi torpila ajungerea lui la guvern, agitând chestiunea camarilei și a doamnei Lupescu; or d-voastră sunteți cel mai bine plasat și știți că nu Maniu l-a împiedicat să ajungă prim-ministru, ci regele Carol, care nu l-a înghițit niciodată". „Acesta-i adevărul, a început Gavrilă Marinescu; regele mai curând face apel la Maniu, adversarul său principal, decât la Mihalache, pentru care are o aversiune înnăscută; dacă Mihalache, după ce a refuzat să fie consilier regal, rămâne mai departe alături de Maniu, eu îmi scot pălăria în fața lui și zic bravo; în locul regelui, eu m-aș înțelege mai curând cu acești oameni, respectați de toată lumea, decât să colaborez cu toată drojdia politică a țării care, după ce a falimentat complet, în toate formațiile politice în care s-au bălăcit, azi se îndeasă pe scările Palatului ca niște disperați, mâncând din prestigiul monarhiei și a regelui personal; eu i-am răspuns în mai multe rânduri părerea mea. Nu am nici o vină dacă inteligența lui Călinescu, Urdăreanu, Guță Tătărăscu și Victor Iamandi au cântărit în balanță mai mult decât a mea; ca prieten al regelui, mi-am făcut datoria; acum însă rămâne să mi-o fac mai departe, în mod loial, ca să-l apăr pe el și toată ordinea nouă, impusă țării de el; ce va ieși din toată treaba aceasta nu mă privește, eu nu fac politică, ci numai poliție și ordine".

Am trecut la chestiunile externe. Giosanu ne-a expus impresiile cu care s-a întors el din Franța și Anglia, unde a stat vreo trei săptămâni. După ritmul înarmărilor și după discuțiile avute de el cu inginerii și militarii francezi și englezi, Giosanu e convins că războiul e inevitabil și că el va izbucni „cel mai târziu la vară". Toată lumea e convinsă în Franța și Anglia că obrăznicia lui Mussolini și a presei fasciste față de Franța se datorește numai încurajărilor care

le primește de la Hitler. Cât despre acesta, toți sunt siguri că el va proceda curând la noi provocări în contra Cehoslovaciei și Poloniei, întrucât Germania nu renunță în ruptul capului la Danzig și Memel. Giosanu crede că în prezent Londra și Parisul negociază cu Statele Unite un acord în vederea acestui război.

Cât despre situația regelui Carol în afară, Giosanu o găsește foarte proastă; nimeni nu are încredere în el și toată lumea îi reproșează nestatornicia și înclinațiunea lui pentru regimurile de dictatură. Gavrilă Marinescu spune că Bacher, care a fost săptămâna trecută la București și a vizitat pe rege, a adus aceleași informații, arătând că Tătărăscu nu e omul să contrabalanseze în afară pe Titulescu, care, deși încă bolnav, se bucură mai departe de multă trecere în cercurile politice anglo-franceze. Gavrilă Marinescu spune că și Gusti a făcut regelui un raport asemănător.

„Dacă așa este situația în afară, și eu o cred la fel, atunci vă întreb, domnule colonel, m-am adresat eu lui Gavrilă Marinescu, la ce soluție vedeți că se va opri regele?" „Numai Dumnezeu știe, a răspuns el; logica acestui suveran n-o poate înțelege nimeni, el fiind refractar la orice sfat cuminte pe care i-l dau cei câțiva prieteni sinceri și dezinteresați". La despărțire m-a rugat să transmit din partea lui „cele mai bune urări de sănătate" lui Maniu, Lupu și Mihalache.

Vineri, 13 ianuarie 1939

Trec la 9 pe la C. Mihăiescu și-l iau cu mine la Lupu pentru a-i pune în curent cu cele discutate ieri seară cu Giosanu și Gavrilă Marinescu. Fiind lume multă la el, am plecat cu mașina lui Mihăiescu la mine acasă pentru a putea sta de vorbă în liniște. După ce le-am povestit tot ce am aflat de la ei, Lupu a făcut reflexia următoare: „Nu mai încape nici o îndoială că regimul lui Carol este pe drojdie și că voi sunteți pe drumul cel drept, având tot prestigiul de oameni necompromiși și fiind respectați de toată țara". Lupu mă sfătuiește să văd imediat pe Mihalache, care e în Capitală de ieri și pleacă mâine dimineață la Dobrești și să-i spun tot ce-a spus Gavrilă Marinescu despre el. „Mihalache, a continuat Lupu, e mereu bombardat de ultimii prieteni care i-au mai rămas să accepte postul de consilier regal și să le dea și lor dezlegarea pentru a adera la F.R.N.; aceștia folosesc argumentul secăturilor de Călinescu, Ralea și Andrei, care-i trec pe la nas perspectiva de

a reface Partidul Țărănesc în cadrul F.R.N.-ului, unde ei speră să aibă majoritatea". Dau telefon lui Mihalache și mă înțeleg cu el să-l văd acasă la el, la ora 12. Lupu ar merge și el cu mine, însă la 11,30 trebuie să vadă pe Dinu Brătianu. C. Mihăiescu ne invită seara aceasta la el.

L-am găsit pe Mihalache singur. „Am ținut mult să te văd, a început el de cum am intrat pe ușă; dumneata ai avut dreptate în chestiunea tuturor pușlamalelor care ne-au trădat; eu, recunosc, m-am înșelat profund și deseori te-am ținut de rău, considerându-te pătimaș și lipsit de obiectivitate; personal, nu mi-am închipuit niciodată că printre profesorii de Universitate, cu atâta carte, să se găsească așa multe secături, lipsite de orice simț moral; din nenorocire au plecat de la noi foarte mulți, iar alții, care mai au puțină rușine, mă roagă să-i dezleg; singur, nu știu ce să fac". „Toți care au plecat, i-am răspuns eu, s-au compromis pentru restul vieții; ei mai pot ocupa funcțiuni politice atâta timp cât îi poate impune Carol țării, cu ajutorul regimului lui de dictatură; mâine însă el se va prăbuși, toți vor rămâne pe drumuri, dezumflați, compromiși și urâți de lume ca niște nerușinați oportuniști; celor care cer să-i dezlegi le faci cel mai mare serviciu, refuzându-le dezlegarea și silindu-i să rămână pe drumul onoarei".

„Tot ce spui dumneata e foarte frumos, numai dacă regimul lui Carol se prăbușește; altfel, domnul Maniu ne angajează pe un drum foarte spinos, unde putem avea mari neplăceri", a răspuns Mihalache. Pentru a-l pune în temă, cum se zice în pedagogie, i-am povestit amănunțit conversația de ieri cu Gavrilă Marinescu și cu Giosanu despre situația externă și despre poziția proastă a regelui față de Anglia și Franța. M-a ascultat cu mare atenție și i-a făcut o reală plăcere când i-am spus admirația lui Gavrilă Marinescu pentru el și dezmințirea lui categorică în legătură cu așa-zisa torpilare a guvernului său, de către Maniu. I-am făcut apoi o expunere de aproape o oră privitoare la situația externă, așa cum o văd eu, ajungând la concluzia că regele, izolat așa cum este, rău cu Germania, rău și cu Polonia, care încearcă să se întoarcă spre alianța franco-engleză, suspectat de Paris și de Londra, nu va putea face altfel decât să facă apel la Maniu și colaboratorii săi, singurii capabili să inspire încredere Franței și Angliei.

„Dumneata ai avut dreptate până azi în tot ce ai susținut, a răspuns Mihalache; după modul cum vezi situația externă astăzi, încep să cred că dumneata vei avea din nou dreptate; deci să rămânem fermi pe lângă domnul

Maniu, chit că nu vom mai fi decât foarte puțini". „Nu uita, domnule Mihalache, că nici un fruntaș ardelean nu l-a trădat până acum pe domnul Maniu, care se bucură azi de stima țării întregi și noi la fel, cei care am rămas lângă el". „Plec la Dobrești mâine dimineață liniștit cum n-am mai fost de mult; să dea Dumnezeu să fie cum zici dumneata", mi-a spus el la despărțire. Ne-am înțeles ca săptămâna viitoare, când va fi în București și Maniu, să ne vedem la o masă pentru a analiza din nou situația politică, internă și externă.

Seara, ne-am dus cu Milica la C. Mihăiescu. Lupu a venit după noi, împreună cu fratele lui, Costache.

Lupu m-a felicitat călduros pentru rezultatul conversației mele cu Mihalache. „Prezența lui alături de Maniu și de mine, în situația de azi, e foarte importantă, zice Lupu, pentru că noi trei, din partidul nostru, și Dinu cu Gh. Brătianu de la Liberali, cântărim în politica țării de zece ori mai mult decât toată mascarada de F.R.N.". Mihăiescu și cu mine ne declarăm de acord cu el.

Trecem apoi în revistă evenimentele politice la ordinea zilei, interne și apoi cele externe.

Presiunile asupra funcționarilor și membrilor corpului didactic de toate categoriile continuă prin tot felul de mijloace, printre care amenințarea cu darea afară din slujbe e cea mai importantă. Până și germanii din țară au fost siliți să adere la F.R.N. În discursul ținut ieri de Călinescu pentru preaslăvirea F.R.N.-ului, el s-a ferit de orice aluzie la Maniu și partidul nostru, ca și cum toată țara s-ar fi raliat regimului, iar noi nu suntem decât o cantitate neglijabilă. Călinescu a căutat să justifice regimul de dictatură prin aceea că sub vechiul regim al partidelor, țara era veșnic dezbinată și nu-și putea vedea de treabă în liniște. Noul regim, pretinde el, își propune să ocrotească familia, religia, să asigure selecțiunea valorilor și să garanteze apărarea patriei. „Să vedem acum pe Cărluță, zice Lupu, cum va putea garanta el frontierele României Mari cu ajutorul șandramalei lui de F.R.N.".

Pe plan extern, două chestiuni la ordinea zilei. La Roma, Chamberlain și Halifax par a fi convins pe Mussolini să-și retragă trupele din Spania și să nu mai agite chestiunea revendicărilor teritoriale de la Franța, dacă vrea să evite războiul.

Din cercurile familiei Lupescu s-a răspândit știrea că prințul Paul, regentul Iugoslaviei, care s-a întâlnit, înainte de Bobotează, cu Carol la o

vânătoare în Banat, ar fi alarmat de noua solidaritate italo-germană care, ajutând Ungaria în revendicările ei teritoriale față de Slovenia și Croația, ar reprezenta o mare primejdie pentru unitatea statului iugoslav. Prințul Paul l-ar fi informat pe Carol că Mussolini are intenții agresive față de Albania și face pregătiri militare mari, în porturile Adriaticei în vederea unei debarcări în Albania sau pe coasta dalmată. El l-ar fi prevenit pe Carol că ungurii ar avea asigurări serioase din partea lui Hitler și în chestiunea Transilvaniei. Zvonul despre o eventuală „capitulare" a lui Carol persistă mereu. Filderman i-a spus lui Lupu că „situația regelui e foarte grea și mare lucru dacă nu va face apel la Maniu".

Mihăiescu ne semnalează un articol apărut în revista italiană „Relazioni Internazionali" în care se explică foarte pe larg cauzele nemulțumirii Italiei față de Franța, „care se opune peste tot revendicărilor teritoriale ale ei. La aceste revendicări, scrie revista, Italia nu va renunța niciodată și pentru ele ea e gata să se bată". „Revista aceasta uită faptul principal că pentru a te bate cu cineva e nevoie de o armată de soldați, nu de cântăreți, cum are Italia", am subliniat eu, pentru a înveseli puțin atmosfera.

Costache Lupu spune că săptămâna viitoare se va deschide hotelul „Athénée Palace", complet renovat. Tot el spune că administratorii averii Partidului Liberal, I. Nistor[257], N. Maxim[258] și N. Budurăscu[259], ar fi înlocuiți prin Gr. Tăușan[260], Al. Săndulescu[261] și Emil Serghie[262]. Acesta din urmă i-a spus lui Costache Lupu că singura lui legătură cu Partidul Liberal este prietenia lui personală cu Victor Iamandi, căci în ce privește ideologia, el e național-țărănist.

Sâmbătă, 14 ianuarie 1939

Toată dimineața la Biblioteca Academiei, iar după-masă la cinema, cu familia. Seara, mă regalez cu ziarele engleze din ultimele zece zile, trimise de doamna Conraly, împreună cu o scurtă scrisoare. Reproduc din ea acest pasaj: „Ne pregătim de zor de război, care, după părerea celor mai mulți, poate izbucni dintr-o zi în alta; toată lumea începe să dea dreptate lui Churchill și prietenilor săi". După presa engleză, se vede clar că Chamberlain și Halifax vor neapărat să-l scoată pe Mussolini de sub influența lui Hitler și să medieze un *modus vivendi* italo-francez. Sunt convins că acești oameni se înșală cu Mussolini care, fiind un aventurier, e convins că, alături de Hitler, el va reuși să realizeze mărețul său plan de *„mare nostrum"*.

Duminică, 15 ianuarie 1939

Citesc discuțiile de politică externă din Camera franceză de acum două zile. Deputatul de dreapta, Kerillis, a interpelat guvernul pe chestiunea greșelilor care le face în privința politicii externe, sacrificând Cehoslovacia și neglijând alianța cu România, Iugoslavia și Polonia. Kerillis a afirmat în discursul său că regentul Iugoslaviei, prințul Paul, ca și regele Carol au plecat de la Paris „dezamăgiți și descurajați". Kerillis cere cu insistență revenirea la alianța poloneză dacă Franța nu vrea să vadă și Polonia căzând victima lui Hitler, ca și Cehoslovacia. În răspunsul său, Bonnet a precizat că prințul Paul și regele Carol au plecat din Paris în deplin acord cu guvernul francez.

Citesc cu surprindere comunicatul publicat în „Universul" de astăzi, referitor la Nae Ionescu. „Întrucât el a călcat angajamentul luat față de autorități, i s-a fixat domiciliu obligator un an la Miercurea Ciuc". Deci legionarii încep să regrete scrisorile semnate și reîncep activitatea. Nae Ionescu este reprezentul lui „Farben Industrie", marea societate germană, și unul din agenții de seamă ai Germaniei naziste; dacă se agită, înseamnă că se bazează pe sprijinul lui Hitler. Nu-l văd bine pe Cărluță.

Luni, 16 ianuarie 1939

Lucrez la Biblioteca Academiei până la ora două. Seara, la 6, vine Lupu să discute cu mine evenimentele zilei. Foarte curios ce se petrece cu acest om atât de inteligent și așa de cult. Rar am văzut un om mai nestatornic în idei și influențabil la culme. Cel din urmă care vorbește cu el are totdeauna dreptate. A luat azi dejunul cu Malaxa, la fratele lui, profesorul Lupu. Malaxa, care e un grec șiret și membru important în camarilă, ca unul care jefuiește țara împreună cu Carol, are tot interesul să-și ajute stăpânul, căutând să arunce derută în rândurile fruntașilor care merg în politică împreună cu Maniu. De ani de zile el duce această acțiune pe lângă Mihalache și Madgearu, mai întâi, și apoi pe lângă Lupu și Mihai Popovici. Acesta din urmă este singurul care nu crede în balivernele lui Malaxa, întrucât e mai șiret ca el.

Malaxa i-a dat azi lui Lupu o serie de informații, care l-au derutat complet. După Malaxa, situația regelui nu e chiar așa de proastă la Paris și la Londra. Tătărăscu ar fi reușit să neutralizeze acțiunea lui Titulescu, explicând oamenilor politici, francezi și englezi, că regele Carol n-a încercat niciodată

o înțelegere cu Hitler, dovadă atitudinea lui față de Garda de fier și răspunderea care și-a luat-o lichidând toată conducerea sa. În prezent, anglo-francezii caută să câștige timp pentru a-și termina programul lor de înarmări. Polonia, alarmată de pretențiile lui Hitler față de Danzig și Memel, caută acum o apropiere de Franța și Anglia, lucru pe care acestea au tot interesul să-l definitiveze. După informațiile pe care guvernul francez le are despre rezultatul discuțiilor de la Roma, dintre Chamberlain și Halifax cu Mussolini, se pare că se merge la un acord. În aceste condiții Franța nu mai are nici un interes să tulbure apele nici la București și nici la Belgrad, unde regentul Paul pare hotărât să pună capăt politicii de apropiere cu Italia și Germania. După ce i-a prezentat acest tablou, Malaxa i-a spus lui Lupu că regele are acum o situație destul de bună la Paris și Londra și că dacă „Maniu ar fi mai înțelegător și n-ar cere abdicarea lui", lucrurile s-ar putea aranja prin aducerea partidului la putere. Lupu se întreabă dacă într-adevăr Maniu nu împinge lucrurile prea departe și dacă n-ar fi cazul că reluăm discuțiile cu Carol în vederea unei înțelegeri.

Mi-a trebuit multă voință să nu explodez pentru că astfel de ezitări sunt frecvente la Lupu. I-am arătat mai întâi că în ce privește abdicarea, el a fost de la început complet de acord cu Maniu, regretând chiar că nu găsim pe cineva să-l lichideze. „Ce s-a schimbat atunci? Regele și-a schimbat atitudinea lui față de Maniu și de ceilalți fruntași ai partidului? E dispus să lichideze regimul său de dictatură și să revină la programul nostru, de regim constituțional și parlamentar? Pentru că azi e la strâmtoare și Hitler nu mai vrea de el, e bine ca noi să-l ajutăm să scape ori să profităm de situație și să debarasăm țara o dată pentru totdeauna de acest monstru de perfidie și răutate? Ar fi mai bine să-l luăm noi în brațe și să-l apărăm când e plin de sângele legionarilor asasinați de el? Malaxa este o canalie, care încearcă azi să vâre din nou zâzanie între noi, așa cum a făcut și până acum; eu sunt de părere să rămânem fermi pe linia pe care ne găsim și să comunicăm agenților lui Carol că noi nu mai stăm de vorbă cu un suveran sperjur și asasin; să abandoneze tronul și noi vom sta de vorbă cu succesorul lui, Mihai; e și singurul lucru bun care l-ar mai putea face acest ticălos care tulbură țara noastră liniștită de când a pus mâna pe tron, ca un bandit ce este, în contra voinței țării". „Ai dreptate, mi-a răspuns Lupu; de aceea am ținut să mă

sfătuiesc cu tine; și eu bănuiesc că Malaxa mi-a debitat toate aceste lucruri după ce s-a înțeles cu Carol și cu Urdăreanu". Am continuat discuția, citindu-i scrisoarea doamnei Conraly și informându-l că secătura de Tilea[263], nepotul lui Vaida, a fost numit ministru la Londra. Cu Guță Minciună la Paris și cu secătura de Tilea la Londra, Cărluță crede că poate obține sprijinul acestor mari puteri pentru apărarea României Mari! Lupu a plecat remontat, dar pentru cât timp?

Marți, 17 ianuarie 1939

La Biblioteca Academiei toată dimineața. La 6 trec pe la Lupu, unde găsesc pe Costică Mihăiescu; ei discutau despre cele două mari întruniri ale F.R.N.-ului, la Galați și Timișoara, de duminica trecută. Lupu e indignat pe Ralea, care a declarat în discursul său de la Galați că s-a terminat cu bătrânii care încurcă viața politică a țării, nemaifiind în curent cu noile probleme pe care le pune societatea modernă. „Torța din mâna bătrânilor trece acum în mâna tinerilor, căci așa cere era nouă". „Eră nouă cu moravuri vechi", zice Mihăiescu. Eu am profitat de ocazie pentru a trage concluzia că în timp ce F.R.N.-ul începe să se agite în toată țara, agenții regelui încearcă să deruteze pe fruntașii opoziției, inducându-i în eroare prin tot felul de baliverne; aluzie la cele spuse de Malaxa lui Lupu. Aflu de la Lupu că prietenii lui Cazacliu și Panișca s-au înscris definitiv în F.R.N. Eu știam acest lucru de mult. Înscrierea acestor nulități nu e nici o pierdere pentru noi. Îmi pare rău numai de Ștefan Ciobanu și de Pantelimon Erhan, elemente bune, serioase. „Grigore Cazacliu, zice Lupu, este un bou încălțat, un prost fudul, l-am ținut ca reprezentant al Basarabiei pentru că n-am găsit altul mai breaz". Pentru mine nu e ceva nou. Am cunoscut pe Cazacliu când era student la Iași, la Agronomie, în 1919. Era tipul prostului înfumurat. De când noi, lupiștii, am fuzionat cu național-țărăniștii, în 1934, el a fost cultivat mereu de Mihalache cu gândul de a-l opune lui Halippa, care o făcea pe independentul și pe prietenul lui Stere[264]. De vreo doi ani încoace, Cazacliu făcea parte dintr-un mic grup, zis mihalachist, format din el, Mazilu, Teodorescu-Branițte și țucalagiul lui Lupu, Octav Livezeanu[265]. În ultimul timp grupul acesta întreținea raporturi strânse cu Ralea și Demostene Botez; de notat că din acest grup numai Cazacliu și Mazilu sunt români curați; toți ceilalți sunt ori evrei

de origine, ori căsătoriți cu evreice. C. Mihăiescu, care nu prea înghite pe evrei, s-a dat rău la Branişte şi Livezeanu.

Constatăm cu durere, toți trei, că trupele lui Franco fac mereu progrese în Catalonia şi că Mussolini nici acum nu-şi retrage trupele din Spania, cu toate acordurile semnate cu Anglia şi Franța. După ziarele engleze de ieri, se pare că Mussolini s-a angajat recent față de Chamberlain şi de Halifax să retragă trupele îndată ce Franco va fi complet stăpân pe situație. Mare rușine pentru Franța şi Anglia, care n-au făcut nimic pentru a salva democrația spaniolă.

Miercuri, 18 ianuarie 1939

Întâlnesc la Biblioteca Academiei pe N. Herescu, care-mi dă o ştire importantă, dacă se va dovedi exactă. El e foarte bun prieten cu generalul Condiescu[266], omul lui Carol la Fundația Regală. Herescu este informat că Victor Cădere, care aşteaptă să fie numit ambasador la Belgrad, ar fi fost trimis de Carol la Cluj să sondeze pe Maniu pentru o formulă de guvern. Herescu crede că întrunirile F.R.N.-ului nu au decât un singur scop, acela de a crea aparența unei vieți politice libere, de dragul străinătății. „În realitate, zice el, regele îşi dă perfect de bine seama că toți caraghioşii care se agită în acest partid nu sunt decât niște răsuflături politice fără nici un ecou în opinia publică, care se află azi în spatele lui Maniu; de acest om are nevoie el acum când primejdia se apropie de frontierele țării". Informația lui Herescu are importanță prin aceea că o deține de la generalul Condiescu, colaboratorul apropiat al regelui.

Văd seara pe Lupu şi-l informez despre acest lucru. El crede informația verosimilă, mai ales acum când presa maghiară face mare caz de vizita ministrului maghiar de Externe, Csáky[267], la Berlin, în care vede perspectiva unei înțelegeri definitive cu Hitler, referitoare la revendicările teritoriale ale Ungariei. Filderman a trecut dimineață pe la Lupu şi i-a spus că regele e alarmat de negocierile germano-ungare, care ne privesc şi pe noi şi pe sârbi.

Seara, pe la 8, a venit să mă vadă Ghiță Pop. L-am informat despre ce-am aflat în legătură cu misiunea lui Cădere pe lângă Maniu. Pop o crede verosimilă. Aflu de la el că Maniu soseşte noaptea aceasta în Capitală şi că ar bine să-l vedem amândoi mâine dimineață la 9 şi să-l punem în curent cu tot ce ştim noi despre situația şi mai ales despre manevrele lui Carol.

Joi, 19 ianuarie 1939

Vedem pe Maniu la ora 9 dimineață. Arată cam slăbit și foarte îngrijorat. După informațiile lui, „Hitler poartă cu vorba pe unguri, nevoind să ia nici un angajament precis față de ei, nici în chestiunea Transilvaniei și nici a Slovaciei și Croației; în mintea lui, toate aceste teritorii le vrea pentru Germania, atunci când va fi el stăpânul Europei". Pentru Maniu primejdia pentru noi e mare prin aceea că „Hitler se pregătește serios de război pentru a termina cu Cehoslovacia și cu Polonia, dacă această țară nu-i cedează de bună voie Danzigul". Părerea lui Maniu este că „Hitler se grăbește să termine cu aceste chestiuni înainte ca franco-englezii să termine pregătirile militare și să încheie alianța militară cu Sovietele". Timp de o oră și ceva Ghiță Pop și cu mine l-am pus în curent cu tot ce s-a întâmplat în ultimele două săptămâni. Nu l-au surprins de loc încercările lui Malaxa făcute pe lângă Lupu și Mihalache pentru a-i determina să se ralieze F.R.N.-ului. I-am povestit discuția mea cu Mihalache. Maniu ne-a sfătuit să-l vedem amândoi cât mai des pentru a combate influențele nefaste care se încearcă pe lângă el de diferiți agenți regali. Când i-am vorbit despre misiunea lui Cădere pe lângă el, la Cluj, Maniu a zîmbit, negând materializarea faptului. „Cădere nu a fost să mă vadă, a răspuns Maniu, dar sondaje pe lângă mine s-au făcut de către alții; răspunsul meu e cunoscut din ultimul meu Memoriu; eu nu-mi schimb părerile în fiecare săptămână".

Trecând la politica externă, m-am declarat complet de acord cu el, adăugând și alte informații pentru a confirma părerea lui că Hitler se pregătește serios de război, dar că și anglo-francezii fac la fel și nu se mai lasă înșelați de minciunile lui și ale lui Mussolini.

Maniu cunoaște neînțelegerile din sânul camarilei și este perfect informat de panica în care se află Carol din cauza amenințării lui Hitler. El crede că foarte curând Iugoslavia va pune capăt politicii ei de apropiere cu Italia și Germania, întrucât s-a convins că Hitler și Mussolini sunt deopotrivă de mincinoși. „În prezent, zice Maniu, Italia bănuiește că la Belgrad se petrece ceva și de aceea Mussolini l-a trimis pe Ciano să-i liniștească pe sârbi; norocul nostru este că acești doi dictatori au sfârșit în fine prin a fi recunoscuți de toată lumea drept doi mari mincinoși care, în dosul unei perdele de fum, cu vorbe pacifiste, ei se pregătesc de zor să dea foc Europei".

Ne-am înțeles că sâmbătă la dejun să vină la noi; voi invita și pe Lupu, pe Mihalache, pe Madgearu și pe Mihai Popovici; va veni și Ghiță Pop.

Seara, cu Milica și cu Lupu, la familia C. Mihăiescu. Toți sunt mulțumiți de intransigența lui Maniu. Mihăiescu ne explică pentru ce Nae Ionescu a fost trimis în lagăr la Miercurea Ciuc încă pentru un an. Printre legionari ar fi fost și foarte mulți agenți plătiți de Siguranța Generală pentru informații. Doi dintre aceștia, conferențiarul de germană de la Facultatea de Litere din București, Sân Giorgio[268] și doctorul Andronescu din Casa Muncii C.F.R., frecventau pe Nae Ionescu, ca prieteni. Ei au luat contact cu el după ce a fost pus în libertate și-au aflat că Nae Ionescu nu renunță la luptă, fiind sigur de sprijinul Germaniei naziste; în acest sens el a vorbit și cu Fabricius[269], ministrul Germaniei la București. Sân Giorgio și doctorul Andronescu, în curent cu aceste lucruri, l-au denunțat Siguranței. Mihăiescu a aflat toată povestea de la prietenul său, inspectorul Bungețianu. Halal oameni!

Discutăm apoi situația externă. Și Lupu are informații că la Belgrad se petrece ceva, pentru că altfel n-ar fi venit Ciano acum, când de-abia au plecat de la Roma Chamberlain și Halifax. Cât despre dezbaterea de politică externă din Parlamentul francez, sunt de acord cu Lupu că Blum este o mare mămăligă și că are dreptate să atace guvernul Daladier, că nu face nimic pentru a ajuta pe republicanii spanioli. „Dar el, zice Lupu, ce-a făcut pentru ei în vara lui 1936 când era prim-ministru și când numai un mic ajutor din partea Franței ar fi fost suficient pentru a strivi mișcarea lui Franco?!" Desigur, Lupu are dreptate. Blum are dreptate doar asupra unui punct, și anume acela că din moment ce Italia a trimis trupe și a refuzat să le retragă, Franța nu mai trebuie să respecte acordul de neintervenție semnat cu Anglia, Italia și Germania. Flandin a intervenit în discuție și a spus și lucruri care ne privesc și pe noi. El s-a apărat de acuzațiile lui Blum și Kerillis pe chestiunea dezinteresării sale de problemele Europei Centrale, pe timp cât a fost prim-ministru. În explicațiile date Parlamentului, Flandin a spus și un lucru grav, după mine, privitor la România; el a afirmat că dacă s-a dezinteresat întrucâtva de aceste țări, aceasta se datorește faptului că după el „Sovietele au mai multe interese în această parte a Europei decât Franța". Aștept să citesc presa franceză pentru a ști exact ce a spus el. Am scris imediat lui Louis Marin și lui Herriot că dacă această declarație a lui Flandin este exactă, atunci

noi protestăm, întrucât nu admitem ca un om politic francez, fost prim-ministru, să recunoască dreptul Sovietelor asupra țărilor din Europa Centrală ca un fel de sferă de influență. Lupu e de acord cu interpretarea mea și mă felicită pentru ceea ce am scris lui Marin și lui Herriot.

Vineri, 20 ianuarie 1939

La Biblioteca Academiei (8–2 p.m.). Spre seară trece pe la mine Șerban să mă întrebe dacă Lupu ar accepta să meargă la el, la un dejun, de exemplu marți, 24 ianuarie. Telefonez lui Lupu, care acceptă. Va lua cu el și pe Costache. Va merge și Milica. Șerban ține neapărat să cultive pe Lupu. Cine știe de unde sare iepurele, mai ales acum când el este izolat, iar adversarii săi toți la putere. Cavalerii Ordinului „Mihai Viteazul", afară de Mihalache și de cei din Ardeal, au acceptat să se înscrie în F.R.N. La fel, văd din ziare că s-a raliat și doamna Elena Văcărescu[270]; altfel și-ar fi pierdut locul de delegată a țării la Liga Națiunilor. Presa se ocupă pe larg de vizita lui Ciano la Belgrad și de poziția șubredă a lui Stoiadinovici[271] în fața revendicărilor teritoriale ale Ungariei și de politica Italiei față de Balcani și, în special, față de Albania. Cu poșta de seară primesc o scrisoare de la Louis Marin, cu data de 17 ianuarie. El vede războiul inevitabil în primăvara aceasta pentru că Hitler nu vrea să dea răgaz Franței și Angliei să termine programul lor de înarmări și nici să încheie alianța militară cu Sovietele. „Dacă la noi această chestiune, scrie Marin, raliază azi majoritatea oamenilor noștri politici și chiar a statului major, în schimb, în Anglia Chamberlain și prietenii săi fac încă rezerve, întrucât mai speră să ajungă la o înțelegere cu Hitler. Noi suntem convinși că Mussolini a adoptat metoda lui Hitler de a minți fără rușine, așa că toate promisiunile făcute lui Chamberlain nu valorează nimic în ochii lui; lucru interesant acum, însuși Daladier și Bonnet sunt convinși că Hitler este înțeles cu Mussolini pentru a provoca războiul în primăvara aceasta sau cel mult în vară". Marin constată cu plăcere că „în fine, în ceasul al 12-lea, s-a trezit și Polonia la realitate și vede acum la ce se poate aștepta din partea lui Hitler". În ce privește situația de la noi, Marin scrie că atât Daladier, cât și Bonnet au comunicat regelui atât prin Tătărăscu, cât și prin Thierry că „România nu se poate aștepta, în caz de război, la nici un sprijin din partea Franței, cât timp nu lichidează regimul de dictatură și nu

restabilește o ordine democratică în țară; toate explicațiile lui Thierry și Tătărăscu în apărarea regimului actual din România nu sunt luate în considerație de guvernul nostru". Mă bucură mult această scrisoare. De-abia aștept să o citesc mâine membrilor biroului nostru politic.

Ziarele anunță o veste bună. Guvernul Statelor Unite a depus deja în fața Congresului american noul proiect de lege privitor la modificarea Legii neutralității, în sensul de a ușura vânzarea de materiale de război Franței și Angliei. În această țară din urmă au și început să sosească un mare număr de avioane, comandate în Statele Unite.

Sâmbătă, 21 ianuarie 1939

Musafirii noștri au venit pe la ora 11: Maniu, Lupu, Mihalache, Madgearu, Mihai Popovici și Ghiță Pop. S-a discutat două ore situația politică internă și externă. De la începutul ședinței Maniu a propus biroului ca de azi înainte și până în ziua când vor putea avea loc alegeri statutare, eu și Ghiță Pop să facem parte din biroul partidului, eu în locul lui Sauciuc-Săveanu, iar Pop în locul lui Halippa, până ce acesta își va clarifica poziția lui față de partid. Toți membrii biroului prezenți au aprobat cu entuziasm propunerea lui Maniu. Mihalache a ținut să sublinieze faptul că, pe baza deplinelor puteri, Maniu poate face orice numiri, nu numai în biroul politic, dar și în delegația permanentă, în care s-au făcut atâtea locuri libere prin plecarea „trădătorilor". Maniu a răspuns că pentru un moment e suficient să se completeze biroul, rămânând ca delegația permanentă să se completeze mai târziu.

Madgearu a luat cel dintâi cuvântul pentru a face un scurt raport asupra situației din partid. Nici o defecțiune în Ardeal și Vechiul Regat în ultimul timp; una singură, a lui Sauciuc-Săveanu în Bucovina, numai trei în Basarabia, a lui Ștefan Ciobanu, Gr. Cazacliu și Panișca de la Orhei. Madgearu arată că Halippa este ezitant, dar crede că până la urmă se va decide să rămână în partid. El a fost la Iași și a vorbit cu Costăchescu, pe care l-a găsit destul de bolnav și de demoralizat. Acesta nu admite „politica de provocări la adresa regelui a domnilor Maniu și Lupu", dar nici nu părăsește partidul; el a dat libertate cadrelor din organizația de Iași să se înscrie în F.R.N., care vor; probabil se vor înscrie Zane și V. Râșcanu, care, după Madgearu „nu reprezintă nici o pierdere pentru partid". În ce privește

atitudinea noastră față de F.R.N., Madgearu propune „o expectativă neprovocatoare, pentru a lăsa regelui drumul deschis spre o înțelegere cu noi". El ia în serios informațiile transmise de Malaxa lui Mihalache și lui Lupu în legătură cu perspectiva ca regele să caute o colaborare cu noi; de aceea „nu trebuie rupte toate punțile cu Palatul", zice Madgearu. „Și eu aș fi de părerea lui Madgearu, a intervenit Mihalache, dacă aș fi convins că regele e sincer și nu caută să ne înșele din nou, pentru a ieși din încurcătura de azi". Mihai Popovici a susținut în esență că după informațiile lui F.R.N.-ul va fi pus în funcțiune zilele acestea și că „regele nu se gândește un moment să dea înapoi și ca aventurier ce este joacă din plin cartea lui cu riscul chiar de a abdica; aceasta este convingerea mea adâncă pe care aș putea-o dovedi cu foarte multe fapte", a terminat Mihai Popovici. „Ca și Popovici, zice Lupu, convingerea mea este de mult făcută în această chestiune; găsesc cu totul inutilă continuarea discuției; Carol ne urăște pe toți; el nu vrea decât slugi în fața lui, ceea ce noi nu suntem și nici nu putem deveni; de altfel, mă mir că Madgearu n-a aflat până azi că acest domn Carol repetă peste tot că nu vrea să colaboreze decât cu oamenii din generația lui; oare Madgearu crede că s-ar face o excepție cu el?". S-a râs și s-a trecut mai departe.

Ghiță Pop și cu mine am declarat scurt, fără să mai demonstrăm, că politica adoptată până acum de conducerea partidului e singura bună și că nu e cazul s-o schimbăm, Carol fiind un ticălos. Maniu a încheiat acest capitol cu precizarea că partidul rămâne consecvent cu tot ce a expus în ultimele sale memorii trimise suveranului și că toți care au plecat recent și vor mai pleca de la noi vor fi considerați „trădători de partid și oportuniști ordinari".

Trecând la politica externă, mi s-a dat cuvântul să fac o scurtă expunere. După ce am analizat problema raporturilor italo-iugoslave, așa cum se prezintă ele astăzi când Ciano se află încă la Belgrad, am citit scrisorile doamnei Conraly și a lui Louis Marin, despre care m-am ocupat în *Jurnalul* meu zilele trecute. Ele au făcut o profundă impresie asupra tuturor, îndeosebi asupra lui Madgearu și Mihalache. „Dacă lucrurile stau așa și guvernul francez i-a cerut lui Carol să lichideze dictatura și să revină la un regim de democrație, atunci sigur el trebuie să se supună; acum înțeleg pentru ce umblă el după o înțelegere cu noi, cât mai favorabilă pentru el". Adresându-se lui Maniu, el i-a spus: „Îți mărturisesc sincer, domnule Maniu,

că aveam o mare îndoială în sufletul meu dacă drumul indicat de dumneata este cel bun; acum sunt convins că e singura cale de urmat și că e singura bună". Maniu a tras următoarea concluzie: „Pe regele Carol eu îl cunosc mai bine decât toți; este un anormal în accepția medicală a cuvântului; el nu știe decât de forță; onoarea, rușinea la el sunt cuvinte fără conținut; el nu va ceda decât constrâns de străinătate și de noi; să nu vă faceți nici o iluzie că v-ați putea înțelege cu el pe altă cale, întrucât el crede că înșelătoria este suprema artă a unui suveran; el reușește ori cade cu acest drapel în mână". „Bravo, domnule Maniu, i-a strigat Lupu, te felicit din adâncul sufletului meu pentru claritatea și justețea observației dumitale, care corespunde pe de-a-ntregul cu convingerea mea".

Am trecut apoi la masă, Milica oferindu-ne un meniu pe placul tuturor, întrucât le cunoște acum bine gusturile. S-a făcut mult haz pe marginea a două glume care sunt atribuite lui Iorga și pe care le-am aflat zilele astea de la C. Mihăiescu. Primul: „Regele Carol a ajuns acum Führerul României, iar Călinescu, Göringul său". Al doilea: „Monarhia este considerată un rău necesar; ferească Dumnezeu să nu mai fie necesară și să rămâie numai rea".

Maniu s-a amuzat copios. „Bată-l să-l bată, zice el, Iorga acesta desigur nu e un om prost, vorbește frumos, știe foarte multe lucruri, dar ce folos, e brânză bună în burduf de câine, e foarte oportunist, slugarnic și nestatornic în idei".

Lupu și Mihalache au povestit apoi o serie de lucruri despre Iorga în legătură cu megalomania și spiritul său de reclamă. S-au închinat de mai multe ori pahare în sănătatea mea și a lui Ghiță Pop pentru desemnarea noastră în biroul politic al partidului. Lupu se bucură foarte mult de succesul meu.

Când musafirii au plecat, pe la 5, afară ningea frumos, zăpada fiind peste 10 centimetri.

Seara, la 7,30, au trecut să ne vadă soții C. Mihăiescu. N-au stat decât o jumătate de oră, căci erau invitați în altă parte. Mihăiescu era curios să știe cum s-a desfășurat masa și dacă sunt vești noi în legătură cu pretinsa criză de guvern. S-a bucurat ca un adevărat frate de ascensiunea mea politică. „Membru în biroul politic al celui mai puternic partid din țară, îmi spunea el, este un mare succes, care-ți deschide cele mai frumoase perspective". Ne invită mâine la dejun, împreună cu Lupu, pentru a sărbători succesul meu. El

a aflat de la Bungețianu că mâine vor apare în ziare numele întemeietorilor partidului F.R.N. Vom avea deci ocazia să discutăm această chestiune la dejunul de mâine.

Duminică, 22 ianuarie 1939

Ziarele de azi publică știrea că Schacht a fost înlocuit de la conducerea finanțelor germane prin hitleristul mai ortodox, doctorul Frank, partizan cunoscut al inflației, ca și noul subsecretar de stat Reinhardt. Deci și moneda germană intră de azi înainte sub regimul cursului forțat, nemaiavând acoperirea legală, de aur și devize străine. După C. Mihăiescu, cu care discutăm la dejun această chestiune, noua schimbare în conducerea finanțelor germane este o dovadă, mai sigură ca multe altele, că Germania nu se poate angaja într-un război european când finanțele ei stau așa de prost și sunt în plină inflație. În fine, au apărut și numele noilor conducători ai partidului F.R.N., „frontul rușinii naționale", cum i se mai spune în ultimul timp. În Directorat sunt numiți: Călinescu, Ionescu-Sisești, Mitiță Constantinescu[272], Gr. Gafencu, I. Gigurtu[273], Victor Slăvescu, Tilea, P. Andrei, Mircea Cancicov[274], Gr. Cazacliu, Ghelmegeanu, Ralea, Iuliu Hațeganu[275], Victor Iamandi etc. În Consiliul Superior: Garoflid[276], Flueraș[277], N. Herescu, prof. N. Hortolomei, Gh. Panișca[278], Ion Petrovici, Rădulescu-Motru, Dinu Simian, Gh. Strat[279] etc. Sunt numiți trei secretari generali: N. Cornățeanu[280], Silviu Dragomir[281] și Victor Vâlcovici. Lupu tună și fulgeră contra noilor trădători: Cazacliu, Panișca, Gherman[282] și Flueraș; aceștia doi din urmă, socialiști, prieteni cu Titel Petrescu[283]. „Cu astfel de trădători își închipuie banditul de Carol, zice Lupu, că poate explica Franței caracterul democratic al șandramalei sale F.R.N.-iste?". Lupu e de părere că biroul partidului nostru trebuie să dea un comunicat în care să arate caracterul acestei șandramale politice, formată din toate putregaiurile vieții noastre publice, adunătură de trădători din toate partidele, pe care țara îi detestă și-i disprețuiește. „Trebuie subliniat apoi faptul, continuă Lupu, că regele Carol și-a legat soarta de această drojdie morală a țării noastre pe care ea își rezervă dreptul de a o pedepsi exemplar atunci când va reintra în exercițiul suveranității sale interne". M-am raliat acestei propuneri, pentru că un astfel de comunicat din partea partidului nostru reprezintă un act oficial pentru guvernul francez, de

a persevera în acțiunea lui de constrângere a lui Carol de a lichida dictatura. Lupu e de părere că, înarmat cu noi acte din partea partidului, să mă pregătesc pentru un nou voiaj la Paris și Londra, pentru a cere prietenilor noștri să nu slăbească presiunea asupra „bestiei de Carol".

În timpul dejunului, Costică Mihăiescu a ținut un foarte cald toast pentru mine, scoțând în evidență succesul meu și, indirect, și al lui Lupu, pentru intrarea mea în biroul partidului. Lupu s-a asociat și el, făcându-mi diferite complimente. Le-am răspuns vădit emoționat că succesul meu e atât mai de preț pentru mine cu cât el este obținut nu în timp de pace, ci în război, pe front, în plină bătălie cu puterile Necuratului, care azi, în România, se cheamă Carol al II-lea. Am petrecut până târziu, închinând pahare de vin bun pentru triumful binelui și pedepsirea ticăloșilor.

Luni, 23 ianuarie 1939

Văd pe Maniu la 9 dimineață. El nu va participa la festivitatea de la Palat, cu ocazia zilei de mâine, 24 ianuarie. E indignat pe Mihalache, care vrea să participe la festivitatea decorațiilor cu „Mihai Viteazul". „Omul acesta mă va convinge până la urmă că nu are nici demnitate, nici simț critic", spune Maniu destul de necăjit. Îl pun în curent cu propunerea lui Lupu ca biroul să dea un comunicat privitor la punerea în funcțiune a F.R.N.-ului. Maniu găsește că mai trebuie așteptat până ce F.R.N.-ul va fixa data alegerilor, căci „până atunci, zice el, se mai pot produce și alte evenimente și noi trebuie să-i lăsăm lui Carol mai mult timp de gândire".

Maniu mă roagă să informez prietenii noștri, francezi și englezi, despre manevrele lui Carol și de „adunătura de faliți politici" pe care i-a adunat el în F.R.N., „dându-le pe mână jefuirea țării din ceea ce a mai rămas din furturile lui și ale lui Malaxa".

După-masă scriu lui Herriot, Louis Marin și Eden.

Presa străină se ocupă mult de vizita ministrului ceh de Externe, Chqvalkowski, la Berlin. Unele ziare cred că Praga este dispusă pentru o înțelegere definitivă cu Hitler, părăsind toate aliațele ei de până acum. Cine ar mai putea-o învinovăți după toate trădările care le-a văzut!

Marți, 24 ianuarie 1939

Dejun la Șerban, cu Lupu și fratele lui, Costache. A mers și Milica. Bietul Șerban a depășit orice măsură, oferindu-ne o masă în cinstea lui Lupu cu mult peste posibilitățile lui materiale. A angajat până și un valet de la „Capșa" pentru servitul mesei la șase persoane. În meniu n-au lipsit icrele negre – o cutie de o jumătate de kilogram – păstrugă și morun, plus un curcan și pateuri în aspic. Vinurile, numai franceze, iar șampania la fel. Știind că fumează câteodată țigări de foi, Șerban i-a procurat lui Lupu o cutie cu havane de Brazilia. Lupu a sesizat de la început ridicolul acestor exagerări, mi-a zâmbit discret, mie și Milicăi, dar, ca om inteligent ce este, s-a simțit bine și a consumat din plin de toate. „Domnule Șerban, i-a spus el zâmbind, noi avem obiceiul ca la mesele unde ne întâlnim pentru a discuta chestiunile politice, la ordinea zilei, ele să fie foarte simple și nu pantagruelice ca aceasta de azi; mîncărurile atât de bune și vinurile excelente care ni le-ați oferit ne-au îngreuiat capul, încât mie vă rog să-mi permiteți să stau puțin întins". Lupu s-a odihnit o oră și ceva în camera băiatului, Jean-Pierre. Noi am rămas cu Costache și cu Șerban să ne ocupăm de F.R.N., căci el este acum la ordinea zilei. Șerban i-a repetat și lui părerile sale proaste despre Bratu, Andrei, Ralea și toată banda lui Costăchescu. Ceea ce îl deranjează și mai mult e faptul că dușmanul său de moarte este azi ministru la Învățământ. Transferarea la care speră el la București el o vede azi definitiv compromisă.

După ce Lupu s-a odihnit, i-a ținut lui Șerban un mic discurs în care i-a arătat pentru ce partidul nostru nu va înceta lupta până ce nu va sili pe Carol să abdice. Cum Șerban încerca să-l întrerupă, Lupu i-a amintit cuvintele lui la adresa lui Bratu, Ralea, Andrei etc. spuse în casă la mine. „Dumneata singur, i-a spus Lupu, ai recunoscut că toți acești trădători sunt niște adevărați bandiți, niște mari șnapani; te întreb atunci cum se numește individul care se înconjoară de șnapani și de bandiți pentru a teroriza țara cu ajutorul lor?; acesta este un bandit și mai mare decât ei, un șef de bandă, acesta-i regele Carol al II-lea". Șerban n-a mai scos o vorbă.

Miercuri, 25 ianuarie 1939

Dejun la Fănel Mihăiescu. Prezenți: Maniu, Lupu, fratele lui, Costache, și basarabeanul Bogos[284]. Ieri, la Palat, au fost chemați și cei

decorați cu Ordinul „Ferdinand". Maniu și toți prietenii lui au lipsit ostentativ. El ne spune că azi la 11 dimineață a fost la el Georges Mironescu[285], care l-a întrebat din partea regelui dacă e dispus pentru o înțelegere. „Da, i-a răspuns el, cu o singură condiție, abdicarea lui în favoarea lui Mihai". Mironescu a plecat fără să mai scoată o vorbă. „Individul acesta s-a ramolit complet, zice Lupu, i-ați răspuns foarte bine, domnule Maniu".

Toate informațiile de pe plan extern duc la concluzia că situația e foarte gravă și că războiul se apropie cu pași repezi. Toți suntem convinși că regele va capitula înainte de a fi prea târziu. Bogos spune că în Basarabia lumea se teme de o agresiune sovietică, întrucât Moscova se așteaptă la un atac apropiat din partea lui Hitler și vrea ca războiul să se angajeze cât mai departe de frontierele Rusiei. După informațiile lui Bogos, nimeni în Basarabia nu ia în serios F.R.N.-ul; cât despre Cazacliu, Panișca și Ștefan Ciobanu, aceștia, neavând nici o trecere politică, toată lumea îi ridiculizează. Mihăiescu și Bogos felicită pe Maniu pentru desemnarea mea și a lui Ghiță Pop ca membri în biroul politic; ei cer să se facă același lucru și pentru delegația permanentă. Mihăiescu aduce și argumentul că, odată ocupate locurile celor care ne-au trădat, se realizează două lucruri deodată: se dă satisfacție celor care au rămas credincioși partidului și apoi se barează drumul pentru transfugii care ar dori să se reîntoarcă. Întrebat de Lupu la cine face aluzie, Mihăiescu citează cazul lui Lugosianu, cumnatul lui Mihai Popovici, al lui Ralea, Ghelmegeanu și Andrei, pe care Mihalache și Madgearu ar fi foarte dispuși să-i reprimească în partid. Lupu îi răspunde că așa ceva nu se va întâmpla niciodată, „deoarece partidul nostru nu este o cloacă în care se pot bălăci canaliile". Maniu e de aceeași părere, declarând că „cine a dezertat, a dezertat pentru totdeauna". El răspunde lui Mihăiescu că pentru un moment nu se poate face încă nici o completare a locurilor libere din delegația permanentă, dar că elementele de valoare nu vor fi uitate la momentul oportun.

Constatăm toți cu regret că trupele lui Franco au succese mereu în Catalonia, unde se apropie de Barcelona. Mussolini încă nu retrage trupele din Spania, iar franco-englezii nu fac nimic pentru republicani. „Mare batjocură", zice Lupu, în asentimentul nostru general.

Joi, 26 ianuarie 1939

N-am avut ce mă face de Fănel Mihăiescu și de Costache Lupu și am acceptat să intru membru, anul trecut, la Automobil Club. Prietenii mei se duc des, însă eu nu știu dacă într-un an am fost de trei ori; este o atmosferă de cartofori și de pierde-vară, cu care eu nu am nici o afinitate. Singurul lucru bun e bucătăria, curată și relativ ieftină, care pe mine nu mă prea interesează. Astă seară am pierdut vreo câteva ore, fiind zi de alegeri de noi membri. Am votat și eu pe cei propuși de C. Lupu și Mihăiescu, întrucât nu-i cunosc personal.

Vineri, 27 ianuarie 1939

Aurel Balaban, vechiul meu coleg de Școală Militară din 1916–1917, magistrat azi la Turnu Măgurele, a venit să mă roage dacă-l pot ajuta să fie avansat judecător la un tribunal din Muntenia. Cum nu vreau să mă duc la Iamandi, l-am rugat pe consilierul T. Tănăsescu să se ocupe el de chestiunea lui. După cum se prezintă, slab, îmbătrânit, prost îmbrăcat, nu prea cred să reușească. De când și-a desfăcut căsătoria, observ că în loc să se ridice, el a decăzut și mai mult. Fosta lui soție trăiește acum în București și ne vizitează câteodată.

Sâmbătă, 28 ianuarie 1939

Seara, la Giosani cu Milica și soții Gavrilă Marinescu. Pentru prima dată de când ne cunoaștem, Gavrilă Marinescu îmi dă dreptate pe toată linia. „Regimul de partide, zice el, recunosc acum și eu, e superior cu totul oricărei forme de dictatură, atât pentru țară, cât și pentru șeful puterii executive; mai întâi, presa fiind liberă, potlogăriile nu pot rămâne ascunse la infinit; în al doilea rând, criteriul de selecțiune al conducătorilor politici, prin alegeri libere și prin activitate parlamentară, tot liberă, este mult mai bun decât cel al intrigilor de culise, petrecute în cabinetul unor indivizi de talia lui Murdăreanu". După această introducere, cu care m-am declarat de acord, Gavrilă Marinescu a început să explice pentru ce a vorbit așa. După el, certurile se țin lanț, pe de o parte între consilierii regali, iar pe de alta, între membrii guvernului, foști țărăniști, iorghiști și liberali de nuanță tătărăsciană. Toți vor să-și vâre prietenii lor, cât mai mulți și în posturile cele mai grase. Zi și noapte în cabinetul lui Urdăreanu oamenii aceștia se ceartă și se acuză reciproc de toate matrapazlâcurile, vechi și noi. Regele nu mai are nici o clipă liniștită; tot timpul

caută să-i împace, amenințându-i cu abdicarea dacă mai continuă așa; el știe că dacă ar abdica, toate secăturile acestea ar rămâne pe drumuri, dacă nu chiar închiși și dezonorați. Urdăreanu ar dori acum un guvern Tătărăscu, dacă patriarhul ar fi silit să se retragă din motive de boală; Călinescu, cu ceata lui, amenință să se retragă din toată combinația, dacă nu i se dă lui viitoarea președinție; caraghiosul de Iorga, care susținea până mai ieri și el pe Guță, acum a schimbat-o brusc și susține pe „Chioring". „F.R.N.-ul, continuă Gavrilă Marinescu, vrea să facă în curând alegeri; cum își imaginează acești caraghioși, buni de dus la balamuc, că se pot prezenta în fața corpului electoral, când știut este că toată țara e cu Maniu; eu am avut curajul să-i spun regelui, verde în față, tot ce gândesc despre toate aceste pușlamale politice și i-am recomandat, ca sincer prieten ce-i sunt, să pună liniște în viața lui, să trimită la plimbare toată pleava aceasta care mănâncă din prestigiul Coroanei și să se înțeleagă cu Maniu, căci numai așa se va termina cu zbuciumul său și va putea dormi fără grijă". „Crezi că l-ai convins?", l-a întrebat Giosanu. „Nu știu, a răspuns Gavrilă Marinescu, căci în situații de acestea tace și nu scoate o vorbă; eu mi-am făcut însă datoria; acum, treaba lui".

Am trecut la situația externă pe care și Gavrilă Marinescu o cunoaște tot așa de bine ca și mine. Săptămâna aceasta, înainte de 24 ianuarie, a fost din nou Bacher la București. A văzut pe rege, pe doamna Lupescu și pe Gavrilă Marinescu, la o masă cu Giosanii. Bacher a adus vești alarmante pentru rege. Tătărăscu ar fi eșuat în misiunea lui și acum vrea să se întoarcă în țară pentru a lua șefia noului guvern, după ce se va retrage patriarhul și Ministerul de Externe, fiind cu totul nemulțumit de Gafencu. Guvernul francez insistă pentru lichidarea regimului de dictatură, condiționând orice sprijin de acest lucru; pe de altă parte, Bacher i-a spus regelui că războiul bate la ușă și că franco-englezii vor fi ajutați în contra lui Hitler de Statele Unite, care le și trimit armament, în special avioane. Bacher l-a conjurat pe rege să lichideze dictatura și să facă apel la Maniu. Îmi pare rău că n-am putut vedea eu pe Bacher pentru a verifica aceste știri. În orice caz, ele sunt verosimile, întrucât el frecventează la Paris cercurile politice de stânga, cele masonice și evreiești, cărora nu le plac dictaturile și nici oamenii care caută înțelegeri cu ele. De aceea Bacher mi-a arătat totdeauna simpatie, întrucât știu precis că el dorește sincer o înțelegere între rege, Maniu și Lupu. La despărțire, Gavrilă

Marinescu îmi spune că situația fiind foarte gravă, ne putem aștepta la schimbări mari în orice moment.

Duminică, 29 ianuarie 1939

Văd pe Maniu la 9 dimineața; era la el și Ghiță Pop. Le-am povestit discuția cu Gavrilă Marinescu. Maniu nu-l crede sincer, „cel mult joacă pe două tablouri". „Important, zice el, este numai faptul că membrii camarilei nu mai ascund neînțelegerile dintre ei și recunosc forța noastră".

Ghiță Pop povestește apoi despre nemulțumirile din corpul nostru diplomatic, ca urmare a mișcărilor făcute zilele acestea în sânul său. Toți miniștrii și funcționarii noștri din acest corp sunt bănuiți că nu au păreri bune despre Carol și regimul său de dictatură; au fost înlocuiți sau transferați în locuri de mâna a doua. Tot Pop spune că presa germană și maghiară atacă zilnic ordinea stabilită în Europa Centrală de către Tratatul de la Versailles și cer revizuirea ei. Maniu e sigur că Hitler a promis „ceva" Ungariei referitor la pretențiile ei asupra Transilvaniei, Croației și Sloveniei, aceasta până la victoria finală, căci atunci „el își va rezerva numai pentru Reichul german toate aceste mici țărișoare, mai mult sau mai puțin independente". Eu îi pun în curent cu situația din Franța. În urma căderii Barcelonei (26 ianuarie) în mâinile rebelilor, au trecut frontiera în Franța peste 400 000 de soldați și milițieni republicani, plus o serie de fruntași politici, în frunte cu președintele republicii, Azana[286]. Unități din flota spaniolă s-au refugiat în porturile franceze. Guvernul republican spaniol de la Madrid continuă încă lupta, sub președinția lui Negrin.

Camera franceză a discutat tragedia spaniolă. Guvernul Daladier a obținut un vot de încredere, cu 360 voturi contra 234. Pe chestiunea menținerii integrității imperiului, drept răspuns la pretențiile teritoriale italiene, Camera franceză a votat o moțiune cu unanimitatea celor prezenți de 609 voturi.

Maniu pleacă pe la 11 cu Mihai Popovici la Brașov. De acolo se va duce la Cluj și la Bădăcin; se va întoarce la sfârșitul săptămânii viitoare. Este vesel și optimist!

Ultimele măsuri luate de guvernul englez în vederea introducerii serviciului militar voluntar dovedește că și el își dă seama că Hitler numai cu forța poate fi constrâns să nu tulbure pacea Europei. Ieri noapte a ascultat și el la Radio apelul adresat de Chamberlain națiunii engleze în acest sens. „Dacă

Anglia, zice Maniu, ar fi luat la timp aceste măsuri, astăzi am avea liniște în Europa și lumea și-ar vedea de treabă". Maniu ne roagă, pe mine și pe Ghiță Pop, ca în timpul lipsei lui din Capitală noi „să veghem pe lângă Lupu și Mihalache să nu facă vreo greșeală, pentru că ei sunt foarte influențabili și Carol ține mult să-i câștige de partea lui pentru a mă izola pe mine".

După-masă ne-au făcut o vizită Miluț Teodorescu de la Ruginoasa, cu soția și un nepot al lor, Teodoru, fost ziarist la „Viitorul" și om de casă al lui Guță Tătărăscu. De când cu trădarea fiului său Vasile, care s-a înscris acum un an la Goga, n-am mai avut nici o relație cu familia Teodorescu. Prea mi s-a părut oportunistă! I-am primit corect, dar fără căldură. Teodorescu spune că el nu se înscrie în F.R.N. și condamnă pe fiul său „ca om ușuratic, leneș și fără busolă în viață". După ce a divorțat de prima soție, acum divorțează și de a doua. Miluț și soția lui sunt disperați de „lipsa de seriozitate a fiului lor, Vasile". În schimb, sunt foarte mulțumiți de fiica lor, Madeleine, căsătorită cu Răducanu.

Teodoru spune că patriarhul e bolnav serios și că va demisiona foarte curând, în locul lui venind Tătărăscu. La obiecția mea că această succesiune nu e sigură, întrucât o urmărește și Călinescu, care e mult mai tare la rege, Teodoru mi-a răspuns că „Chioring" să fie mulțumit că rămâne ministru de Interne, căci altfel Tătărăscu e gata să publice dosarul lui referitor la asasinarea bunicului său; dosarul se află și azi la Tribunalul din Pitești, „clasat pe vremuri tot de liberali, după intervenții puternice la Centru". Teodoru pretinde că Tătărăscu a câștigat deja partida la rege și că va fi sigur președinte de îndată ce se retrage patriarhul. „De altfel, adaugă Teodoru, situația regelui este atât de gravă pe plan extern, încât numai Tătărăscu l-ar mai putea salva și încă, rămâne de văzut, dacă va reuși și el". Teodoru povestește apoi tot ce știe el din cercul intimilor lui Tătărăscu referitor la poziția șubredă a lui Carol față de Franța și Anglia, care-i reproșează regimul de dictatură și dorința lui din trecut de a se apropia de Hitler și Mussolini.

Luni, 30 ianuarie 1939

Dejun la Grigore Georgescu, de ziua lui onomastică. E prezentă toată familia lui. Vorbesc mult cu Ispasiu, care dezaprobă categoric pe Savel Rădulescu și pe Vișoianu pentru trădarea lor față de Titulescu. „Omul acesta a făcut așa de mult pentru acești indivizi, încât măcar de rușinea lui nu trebuia

să treacă de partea monstrului de Carol, care și-a bătut atâta joc de binefăcătorul lor". „Din coadă de câine nu se face sită de mătase, i-am răsuns eu; Titulescu este vinovat de a fi ridicat doi indivizi fără nici un merit, afară de talentul lor de lingușitori; să învețe și alții acest adevăr simplu că cine se ridică din gunoi, tot gunoi rămâne".

Ispasiu e furios pe Gafencu, „o nulitate patentă, care nici măcar nu ne-a întrebat și a trimis presei o listă cu toți funcționarii ministerului care se înscriu în F.R.N.; poftește acum și dezminte că ți-a publicat numele fără să te întrebe; acești banditi sunt în stare să mă dea și afară, acum când mă apropii de pensie". Grigore Georgescu, care e directorul Contabilității la Societatea Telefoanelor, spune că și la ei se procedează la fel, „ca de altfel peste tot", adaugă el. S-a făcut mult haz de bancurile care circulă în toată capitala la adresa regelui, a camarilei și în special asupra raporturilor dintre Carol și doamna Lupescu. Vasile Spiridon spune că până și pădurarii lui de la Ocolul Furceni, unde este el șef, cunosc aceste bancuri și condamnă pe Carol în gura mare. Pati Petrescu, învățătoare la școala primară din strada Traian, de lângă Foișorul de Foc, spune că deseori găsește pe tabla neagră din sala de clasă, scrise cu cretă de către elevi, „tot felul de insulte la adresa regelui și a Lupeștei".

Seara, la cinema cu fetele și cu Milica.

Marți, 31 ianuarie 1939

Dejun la C. Mihăiescu, cu Lupu. Acesta tună și fulgeră contra „criminalilor de francezi și englezi care au lăsat pe bestia de Franco să sugrume democrația spaniolă". Nefiind momentul să-l contrazic, schimb vorba și trec la tot ce am aflat în ultimele zile despre situația regelui și despre perspectiva unui guvern Tătărăscu. Mihăiescu are informații asemănătoare, însă el crede că dacă patriarhul se retrage, tot Călinescu îi va lua locul. Tot așa crede și Lupu. Filderman i-a dat această informație ca sigură. Mihăiescu e convins că toate aceste știri n-au nici o bază de adevăr. După el, toate aceste versiuni sunt puse în circulație de membrii camarilei pentru a deruta opinia publică de la adevărata problemă a zilei: situația regelui, care se gândește serios la abdicare. „De-ar da Dumnezeu să se ducă dracului, exclamă Lupu, căci ne-a tulburat bestia destul". „Să bem pe chestiunea aceasta", zice Mihăiescu. Noi ne executăm și bem paharul până la fund.

Miercuri, 1 februarie 1939

Seara suntem invitați la Șerban. Milica nu merge, fiind obosită. Sunt invitați profesorii Vintilă Mihăilescu și N. Herescu cu soțiile. Masă excelentă. Șerban atacă dur pe Andrei, susținut de Herescu. Nu mă amestec, întrucât nu știu exact în ce ape se scaldă Mihăilescu. Până la urmă am înțeles că nici acesta nu prea are la inimă pe Andrei, deși este subalternul lui. Herescu susține că la noua schimbare de guvern, Andrei își va pierde locul pentru că s-a dovedit deja că este „un mare zero". Mihăilescu îl contrazice pe Herescu, afirmând că poziția lui Andrei e foarte tare din cauza prieteniei lui cu Călinescu. Herescu pretinde că foarte curând situația lui Călinescu nu va mai fi una așa de tare, căci îl va mânca Tătărăscu. Întrucât Herescu și Mihăilescu îmi arată multă simpatie, nu-i contrazic și evit în același timp să discut despre rege și despre abdicarea lui eventuală. Șerban procedează la fel, cultivându-i pe amândoi în vederea transferării sale la București. Petrecem bine până la 12,30 din noapte. Se face mult haz de bancurile la modă, toate destul de usturătoare pentru rege și camarilă.

Joi, 2 februarie 1939

Sărbătoare: Întâmpinarea Domnului.

Dejun la doctorul Riconte, cu Milica. E prima dată când ne ducem în casa lui. Doctorul Riconte este un foarte bun medic și modest, ca orice om inteligent; e cu totul deosebit de fratele lui mai mic, Toma, fostul meu coleg de Universitate, ușuratec și foarte leneș. Doctorul Riconte e un vechi țărănist, lucrează în organizația noastră de galben, ca șef de secție. Toma a scăldat-o tot timpul între cuzism, vaidism și acum în urmă în apele legionare. De aceea, am întrerupt relațiile cu el de mai mult de un an. Doctorul Riconte nu se înscrie în F.R.N., fiind un adversar categoric al dictaturii și al regelui Carol; el are mare admirație pentru Maniu, mai puțin față de Lupu și deloc față de Mihalache. Îmi place de el că este un om sincer și de convingeri ferme; este foarte iubit în circumscripția lui pentru modestia și priceperea lui medicală. Are copii. Soția lui, modestă și foarte bună gospodină.

Seara, la cinema, cu familia. La ora 8 a venit Lupu să-mi spuie că după informațiile lui la Palat este mare mișcare, unii vorbesc chiar de moartea patriarhului, sănătatea lui fiind foarte șubredă.

Discutăm mult despre discursul lui Hitler, de la 30 ianuarie, pe care-l cunoaștem acum din ziarele franceze sosite azi în capitală. E un discurs moderat în formă, plin de menajamente la adresa Angliei și liniștitor chiar pentru Franța. Hitler declară că nu are nici o revendicare teritorială față de Anglia și Franța, „afară de colonii, problemă care se poate rezolva pe cale pașnică". El atacă democrațiile, pe Churchill, Eden, Cooper, Ickes, pe evrei mai ales.

În Camera Comunelor, Chamberlain a apreciat drept moderat discursul lui Hitler și a declarat că, după discuțiile avute recent cu Mussolini, el a înțeles că „acesta dorește sincer menținerea păcii".

Lupu critică naivitatea lui Chamberlain, pe care îl consideră „marele vinovat pentru situația încordată de azi din Europa". Convingerea lui este că tot ce spune Hitler și Mussolini „sunt minciuni grosolane, perdele de fum, destinate să ascundă cât mai bine pregătirile lor de război".

Despre șeful laburiștilor, Attlee[287], Lupu are la fel cele mai proaste păreri. „Boul acesta, zice el, care a tăcut tot timpul, se trezește de-abia acum să reproșeze lui Chamberlain că n-a dat nici un ajutor republicanilor spanioli". Lupu fiind obosit, a plecat acasă pe la 10, nemaiașteptând să mai ascultăm buletinul de știri de la ora 11, la Radio. Eu am făcut la fel și m-am culcat.

Vineri, 3 februarie 1939

De vreo două săptămâni citesc lucrarea profesorului american de origine franceză Willy Durant, *Istoria civilizațiilor*, în trei volume. Azi am terminat volumul doi și am început ultimul, al treilea. Este o lucrare foarte bună, documentată serios și scrisă cum nu se poate mai clar. Milica citește și ea acum volumul întâi. În fine, citesc pe la opt în „Universul" lista noului guvern. Constat că patriarhul încă n-a murit din moment ce tot el prezidează noul guvern și că lui Călinescu i se acordă, pe lângă Ministerul de Interne și interimatul Apărării Naționale și titlul de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Acest lucru înseamnă un pas înainte pentru Călinescu, și deci nu cred că Tătărăscu va fi atât de mulțumit. Iamandi, Ghelmegeanu, Nae Marinescu, Ralea, Andrei și Gafencu rămân la posturile lor; intră persoane noi: Ion Bujoi[289] la Economia Națională, N. Cornățeanu la Agricultură în locul lui Sisești și o serie de subsecretari de stat: Traian Pop[290], Mihai Șerban[291], Mihai Măgureanu[292], preotul Nae Popescu[293], Ion Marin Sadoveanu[294], Țoni[295],

generalul Gh. Mihail[296], Coriolan Băran[297]. De la noi a plecat încă o lichea, ardeleanul Victor Jinga, omul lui Mihalache; a căpătat și el un subsecretariat de stat. Gavrilă Marinescu e subsecretar de stat la Ordinea Publică. Generalul C. Ilasievici[298] devine șef al Casei Militare Regale, generalul Florea Țenescu[299], șef al Statului major, generalul N. Ciupercă, inspector de armată, iar generalul Ștefan Ionescu[300], comandant al Corpului 4 armată, generalul Iosif Iacobici este numit inspector general al Infanteriei.

O dată cu noul guvern, s-au făcut importante mișcări și printre rezidenții regali. [...] Giurescu în locul lui Cădere la Galați, care rămâne să fie numit în diplomație; Traian Ionașcu[301], omul lui Costăchescu, e numit rezident la Iași, iar Gr. Cazacliu, marele bou basarabean, în locul lui Simian, la Chișinău, care trece la Olt. Alexianu trece la Bucegi, iar în locul său la Cernăuți este numit Gh. Flondor[302], o mică secătură de bucovinean.

Mă duc pe la 10 la Lupu. Găsesc camera lui, sufrageria unde primește el musafirii, plină de lume. Când are ceva particular de vorbit cu cineva, îl cheamă în camera lui de dormit sau în baie. Toți comentează lista noului guvern și înjură pe noii trădători de la noi: Jinga, Cazacliu, Ionașcu. Asist și la o scenă veselă, cre era gata să degenereze într-o certă serioasă. Serdici atacând serios pe Jinga și pe Cazacliu, a fost întrerupt de Leon, care i-a spus pe un ton zeflemitor că și el ar fi trădat dacă i s-ar fi oferit și lui un „ciolănaș plăcut". „Eu nu sunt Leon, i-a răspuns Serdici furios, gata să se repeadă la el; ție era de ajuns să ți se ofere un singur mandat de deputat și ne-ai fi trădat deja de zece ori până acum". Cum Teodorescu-Branișteș, doctorul Scurtopol și Mazilu făceau haz de aceste înțepături între doi oameni care treceau drept buni prieteni, atmosfera devenea și mai încărcată. „Să nu mă faci să spun tot ce știu eu despre încercările tale de a te înțelege cu Călinescu, l-a amenințat Leon; miroasea vulpea și strugurii necopți". „Ești un mincinos și un laș ordinar, i-a răspuns Serdici; adevărul este că tu ai încercat să te înțelegi cu «Chioring» prin jidănașii tăi și n-ai reușit". „Hai, e de ajuns, a intervenit Lupu, vă rog să vă certați în altă parte și nu în casa mea". „Prima concluzie, zice el, este că în adevăr Carol și-a menținut părerea lui, că lui nu-i place să colaboreze decât cu oameni din generația lui; marea majoritate a miniștrilor și subsecretarilor de stat îndeplinesc această condiție; a doua concluzie este ascensiunea lui Călinescu, care sub un patriarh bolnav și inexistent ca

președinte de Consiliu, el rămâne, de fapt, șeful activ al guvernului; Guță Tătărăscu a pierdut deci partida; a treia concluzie este aceea că numărul lichelelor în țara noastră este nesfârșit și de aceea trebuie înlăturat de la tron individul care folosește prestigiul funcțiunii sale pentru a atenta și a compromite sufletele tinere ale țării noastre". „Să vedem, de altfel, cât va dura acest guvern, am intervenit eu, căci după cât văd Carol își face o plăcere diabolică în a compromite cât mai multă lume și s-o privească de sus, cum se ploconește de slugarnic în fața lui. Mâine vor îmbrăca și uniformele impuse și, la rigoare, își vor atârna și zgardă la gât dacă li se va cere. Toți acești lingăi sunt formați la școala lui Iorga, Argetoianu, Vaida, Averescu, șefi desăvârșiți în arta prefăcătoriei și slugărniciei". Mazilu și Teodorescu-Branișteau mi-au dat dreptate. „Hudiță, a completat Lupu, a pus perfect degetul pe buba de care suferă clasa noastră dirigentă". „Să sperăm, domnule doctor, i-am răspuns eu, că în această clasă conducătoare se găsesc și foarte multe elemente sănătoase care nu pierd din vedere nici onoarea și nici interesele națiunii". Mă înțeleg cu el să ne vedem în seara aceasta la C. Mihăiescu, care m-a rugat dimineață la 8, la telefon, să-l invit în numele său.

Citesc după-masă presa străină din ultimele zile. Scriu doamnei Conraly să-mi procure ziarul „Daily Mail" de la 1 februarie, care se ocupă de posibilitatea unei înțelegeri sovieto-germane. Ziarul „Universul" deja publică un mic rezumat al acestui articol din ziarul englez. E foarte interesant prin absurditatea lui aparentă. Ziarul englez se folosește de un articol apărut în „Izvestia", de la sfârșitul lui ianuarie, în care autorul pretinde că Sovietele sunt pe cale să schimbe radical politica lor externă și să se înțeleagă chiar cu Germania, dacă aceasta le-ar întinde mâna. „Izvestia" arată în continuare că neînțelegerile ideologice trebuie să cedeze în fața legăturilor economice atât de importante pentru cele două mari puteri. Vreau neapărat să citesc acest articol, pentru că el este extrem de interesant prin noutatea teoriei pe care o susține. Pentru Soviete, o înțelegere Stalin – Hitler nu este deci o imposibilitate morală. Hitler vede la fel lucrurile. Ar fi teribil!

Seara, la C. Mihăiescu, după ce comentăm compoziția noului guvern și rostul acestori schimbări ne ocupăm o oră și ceva despre articolul din „Izvestia". Lupu îl găsește atât de important, încât telefonează de la Mihăiescu lui Branișteau pentru a-l ruga să-i procure „Izvestia" cu articolul

respectiv. Lupu nu exclude posibilitatea unei înțelegeri sovieto-germane. „Mai întâi, zice el, doi bandiți ca Hitler și Stalin n-au a-și face scrupule de ordin moral; amândoi știu că ideologiile nu fac doi bani pentru ei și unul și altul urmărind fără rușine aceeași politică imperialistă. Dacă Hitler, sub masca de a combate comunismul și evreimea, este decis să facă un război Sovietelor, de ce nu l-ar întreprinde în Occident, în contra Franței și Angliei". Lupu e convins că Sovietele se tem de un atac german, care s-ar termina sigur cu înfrângerea lor; dacă ele pot îndrepta atacul tunului german în contra Franței și a Angliei, atunci ele au două mari avantaje; mai întâi Sovietele câștigă timp, iar în al doilea rând, într-un război cu aceste două mari puteri, ajutate de Statele Unite, mașina de război germană se hârbuiește în așa măsură, încât ea n-ar mai fi în stare mulți ani să le atace. După Lupu ar mai fi și alte avantaje pentru Soviete; un război între Germania, Franța, Anglia și Italia ar dezorganiza și sărăci atât de mult aceste țări, încât s-ar crea un teren foarte propice pentru răspândirea comunismului. „Eu, dacă aș fi în locul lui Stalin, așa aș proceda, aș întinde mâna tâlharului de Hitler și l-aș ajuta chiar să atace Franța și Anglia, bastioanele ordinii capitaliste", încheie Lupu expunerea lui. Mihăiescu crede cu totul imposibilă o înțelegere Stalin – Hitler, nu pentru că n-ar accepta-o Stalin, ci numai pentru că Hitler și statul său major n-ar putea comite „o trădare atât de odioasă a tineretului hitlerist". „Când națiunea germană ar auzi de încheierea unei astfel de înțelegeri, continuă el, sunt convins că s-ar răzvrăti imediat și l-ar răsturna pe Hitler". „Nu uita, i-a răspuns Lupu, că Hitler guvernează Germania ca un mare dictator și perspectiva de a strivi Anglia, Franța și aliații lor occidentali poate surâde tineretului german, ca și armatei germane".

Eu am recunoscut valoarea argumentării lui Lupu, din punct de vedere sovietic; sigur, Stalin nu avea numai de câștigat dintr-o înțelegere cu Hitler; ar ocupa țările baltice, ar lichida Polonia, anexându-i toate teritoriile ei orientale și nouă ne-ar lua Basarabia și Bucovina de Nord dacă nu chiar în întregime; dar Hitler ar putea el obține adeziunea națiunii germane? Asupra acestui punct eu fac rezerve, ca și Mihăiescu. „Mai curând, am spus eu, acest articol din «Izvestia» îmi face impresia că e mai mult un șantaj la adresa Franței și Angliei pentru a se grăbi să încheie alianța militară cu Sovietele și să le împiedice astfel de la o înțelegere cu Hitler".

Lupu declară că e foarte posibil să am dreptate. Mihăiescu observă foarte bine faptul că dacă Sovietele ar urmări serios o înțelegere cu Hitler, n-ar proceda așa, luând el inițiativa și făcând zgomot în presa lui oficială. „În orice caz, zice Lupu, chestiunea este interesantă și noi nu putem trece ușor peste ea".

Sâmbătă, 4 februarie 1939

Văd pe Maniu la 9 dimineața; a sosit ieri noapte. Găsesc pe Ghiță Pop și pe Solomon. După ce comentăm rostul noului guvern, Maniu ne spune că lucrurile merg din ce în ce mai rău în Cehoslovacia, unde naziștii germani întreține o vastă propagandă pentru subminarea a tot ce a mai rămas din vechiul stat liber. El e mai convins ca oricând că Hitler va lichida complet Republica Cehoslovacă și acest lucru poate chiar primăvara aceasta. În ceea ce privește noul guvern, Maniu nu-i dă nici o importanță, întrucât „sub regele Carol, nu există nici o siguranță, nici o stabilitate". Îl pun în curent cu articolul din „Izvestia" și cu discuția avută ieri seară cu Lupu în această privință. Maniu ține neapărat să citească acest articol; pentru un moment, deși recunoaște importanța lui în ce privește atmosfera de la Moscova, totuși el înclină spre părerea mea, că ar putea fi un șantaj la adresa Franței și Angliei. „Pentru o țară cu o cenzură atât de severă, pentru presă, zice Maniu, articolul din «Izvestia» trădează o atmosferă de mare îngrijorare la Moscova; după tot ce s-a întâmplat după München și după vizitele lui Chamberlain la Paris și Roma, Sovietele au toate motivele să se teamă de un atac german, consimțit de anglo-francezi; nu m-aș mira deci să-i văd pe ruși făcând orice concesii Germaniei, numai să abată furtuna unui război de la frontierele lor". Maniu mă întreabă apoi ce cred despre declarația care ar fi făcut-o Roosevelt într-un cerc de militari, cum că într-un caz de război frontierele Statelor Unite ar fi în Franța. „În forma aceasta, am răspuns eu, nu cred că Roosevelt ar fi putut afirma așa ceva, chiar dacă gândește acest lucru; el are prea mulți adversari, partizani ai izolaționismului, pentru a-i provoca inutil". Ghiță Pop e de părere că Roosevelt a spus aceste cuvinte ca un avertisment la adresa lui Hitler și Mussolini. Maniu e de acord cu mine. El ne previne, pe mine și pe Ghiță Pop, că mâine la 11 vom ține o ședință de birou la Mihai Popovici.

Seara, suntem invitați la familia Mihăilescu; e prezent și cumnatul lui Mihăilescu, colonelul Mișu Marinescu. Acesta îmi dă o informație prețioasă,

dacă se va dovedi exactă; ea pare totuși verosimilă; el o știe de la dr. C. Angelescu, pe care continuă să-l vadă zilnic; mă întreb dacă el nu are și un rol de informator, întrucât acasă la Angelescu vine foarte multă lume și poate deci afla ce gândesc oamenii politici, în special vechii liberali. Angelescu i-a spus că remanierea care s-a făcut e pregătită de rege încă de o lună în urmă și că ea a întârziat pentru simplul motiv că Tătărăscu a ținut-o pe loc până se va putea decide să ia el președinția. Deciziunea lui depindea de anumite asigurări din partea Franței, care i-au fost însă refuzate; numai după ce s-a știut acest lucru regele s-a decis pentru formula cu Călinescu vicepreședinte. „În ziua când Tătărăscu va fi sigur pe sprijinul Franței pentru regele Carol, spune Marinescu, în aceeași zi el va fi prim-ministru, Armand Călinescu nefiind pentru rege decât o manta de vreme rea". După dr. Angelescu, între rege și Tătărăscu sunt cadavre multe, jafuri de miliarde „și se au la mână pentru o viață întreagă".

Marinescu spune că Gavrilă Marinescu a primit cu greu postul de subsecretar de stat la Ordinea Publică, întrucât el nu vede cu ochi buni politica actuală a regelui. Din modul cum îl apără pe Gavrilă Marinescu, bănuiesc mai mult că e organul lui informator, punând în circulație lucruri în favoarea lui. Chestiunea articolului din „Izvestia" Marinescu n-o știa. El ascultă cu mult interes expunerea mea, pe care o găsește foarte interesantă și mă roagă să-i permit să o aducă și la cunoștința dr. Angelescu. Sunt convins că înainte de Angelescu el va comunica-o lui Gavrilă Marinescu, șeful său.

Duminică, 5 februarie 1939

Ședință de birou la Mihai Popovici, la ora 11 dimineață, sub președinția lui Maniu. Prezenți: Lupu, Mihalache, Mihai Popovici, Madgearu, Ghiță Pop și cu mine. Madgearu face un scurt raport asupra situației din partid în urma ultimelor trădări. Se decide eliminarea lor din partid ca trădători nerușinați. Madgearu ne informează că a văzut pe Gafencu după întoarcerea lui de la Belgrad și a înțeles de la el că Iugoslavia e foarte alarmată de politica lui Hitler și Mussolini și începe a se gândi serios la alianța cu Sovietele; acest lucru nu e de natură să liniștească pe Carol, care a făcut tot ce-a putut până azi pentru a indispune Moscova. „Acum va înțelege bestia de Carol, intervine Lupu, ce greșeală, ce crimă a făcut în august 1936

când avea ocazia să se înțeleagă definitiv cu Moscova și să lichideze o dată pentru totdeauna litigiul nostru privitor la Basarabia și Bucovina; iată cum se răzbună greșelile politice; toți care l-au încurajat și l-au împins să se despartă de Titulescu sunt astăzi răspunzători de nenorocirile care ne așteaptă". Mihai Popovici îi amintește lui Mihalache, în mod amical, că el se întreba atunci dacă Titulescu n-a împins lucrurile prea departe. „Iată că azi politica preconizată de el și de noi, prietenii lui Maniu, zice Popovici, se dovedește ca cea de la care România nu trebuia să se abată niciodată". „Nu trebuie uitat că Litvinov ne-a prevenit încă din iulie 1936 că orice apropiere de Germania ne expune la o eventuală ocupație sovietică, «fie pe râurile din Moldova, fie chiar pe Carpați» și în loc să semneze protocolul privitor la Basarabia, pus la punct de el și de Titulescu, am precizat eu, domnul Carol a ales calea provocării, înlăturându-l din guvern pe Titulescu, așa cum știe toată lumea; astăzi, când politica lui externă s-a împotmolit complet și dinspre Soviete, ce-i mai putem cere noi mai mult decât să abdice; așteaptă să fie fugărit cu pietre? Noi suntem singurul partid care am avut o politică precisă, clară, lipsită de orice echivoc, susținând un regim de democrație pe plan intern și loialitate față de aliații noștri naturali pe plan extern; toți acei care au greșit pentru un motiv sau altul trebuie să tragă azi consecințele greșelilor lor de neiertat". În final, l-am văzut odată și pe Mihalache ridicându-se și cerând cuvântul pentru a spune doar atât: „Recunosc că domnul Hudiță are perfectă dreptate și mă declar complet de acord cu el; cer să se treacă acest lucru în procesul-verbal al ședinței noastre de astăzi". Ghiță Pop a făcut un scurt raport asupra stării de spirit a minorităților maghiară și germană din Transilvania. „Aceste două minorități, a conchis el, au luat poziție pe față în contra statului nostru, vorbind în gura mare că se vor uni cu Ungaria ori vor crea un stat independent, aliat cu Reichul german".

La o întrebare a lui Mihalache privitoare la pretinsa declarație a lui Roosevelt, eu i-am răspuns că ieri Casa Albă a dezmințit categoric această știre, considerând-o fantezistă. Lupu a dat apoi citire articolului din „Izvestia" privitor la o înțelegere eventuală cu Germania nazistă. Toți au rămas surprinși că Lupu se descurcă destul de bine în limba rusă. El corespunde perfect rezumatului cunoscut, publicat de „Universul". Lupu și-a expus apoi părerea lui despre interesul Sovietelor de a se înțelege cu Hitler și de a câștiga timp,

împingând pe Hitler să atace Franța și Anglia. El nu exclude, bineînțeles, nici ipoteza că prin acest articol Stalin ar urmări să decidă pe franco-englezi să încheie cu el pactul militar. Maniu și noi toți ceilalți înclinăm spre ipoteza că nu poate fi vorba decât de șantaj.

Maniu și Ghiță Pop se bucură mult de înrăutățirea relațiilor dintre Soviete și Ungaria pe chestiunea revendicărilor ei față de cehi și slovaci. Sovietele au rupt relațiile diplomatice cu Ungaria, iar Litvinov a atacat-o dur pentru atitudinea ei criminală față de slovaci.

Ultima chestiune a fost discursul recent ținut de Roosevelt în fața Congresului. El a declarat că Statele Unite sunt în contra oricăror alianțe militare sau politice, cu orice țară străină; ele vor să facă comerț cu toată lumea; sunt pentru o reducere și o limitare a înarmărilor și simpatizează cu toate țările iubitoare de pace și de independență. După ce am prezentat biroului această scurtă dare de seamă, am conchis că un președinte al Statelor Unite nu putea vorbi altfel, dar că toată lumea a înțeles că el are mari simpatii pentru țările democrate și detestă categoric regimurile de dictatură.

Mihai Popovici ne-a reținut la dejun. Am stat între Mihalache și Madgearu, care s-au întreținut foarte amical cu mine. Dejunul a ținut până la ora patru.

Seara am stat acasă, citind presa și ascultând posturile străine de radio. La ora 11, Radio Geneva a anunțat știrea scurtă că la Belgrad guvernul Stoiadinovici a demisionat. N-a făcut nici un comentariu.

Luni, 6 februarie 1939

Stoiadinovici, gangsterul sârb, egalul lui Guță Tătărăscu și al bestiei de Carol, este înlocuit cu Dragușan Svetkovici[303]. Văd pe Maniu la ora 9. El are informații mai complete despre substratul schimbărilor de la Belgrad. Svetkovici este un convins francofil, care a combătut tot timpul politica de apropiere față de Italia și Germania, dusă de Stoiadinovici. Noul prim-ministru susține de mult timp că interesele statului iugoslav sunt incompatibile cu pretențiile Italiei față de Balcani și ale lui Hitler față de Europa Centrală. Maniu spune în continuare că ceea ce a grăbit căderea lui Stoiadinovici sunt, pe de o parte, pretențiile Ungariei față de Croația și Slovenia, susținute de Germania nazistă, iar pe de alta pregătirile militare pe